

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Мукачівська міська рада
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
Луцький національний технічний університет
Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків)
Хмельницький національний університет
Вроцлавський економічний університет (Польща)
Державна вища школа в Освенцімі (Польща)
Пряшівський університет в Пряшеві (Словаччина)
Університет Обуди, м. Будапешт (Угорщина)**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО Й ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**Збірник тез доповідей за матеріалами
Міжнародної науково-практичної конференції**

ТОМ 2

**Мукачево
14-15 травня 2015 року**

**УДК [001+37]:339.92(4)
ББК 72**

Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 травня 2015 р., Мукачево. Том 2 / Ред.кол. : Щербан Т.Д. (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – 361 с.

У збірнику представлено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів». Розглядаються актуальні питання теоретичних та емпіричних психологічних досліджень, зокрема, психологічні проблеми професійної самореалізації в умовах кризової трансформації суспільства, аналізуються європейські перспективи економічного розвитку держави, регіону, підприємства.

Видання розраховане на науковців, спеціалістів, викладачів, аспірантів та студентів, які займаються науково-дослідною діяльністю.

Редакційна колегія:

Щербан Т.Д. – д.психол.н., професор (голова), **Гоблик В.В.** – д.е.н., доцент, **Папп В.В.** – д.е.н., доцент, **Мілашовська О.М.** – д.е.н., професор, **Товканець Г.В.** – д.пед.н., доцент, **Проскура В.Ф.** – д.е.н., професор, **Кабацій В.М.** – к.фіз.-мат.н., доцент, **Корнієнко І.О.** – к.психол.н., доцент, **Кобаль В.І.** – к.пед.н., доцент.

Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Августюк М. Зв'язок видового спектру метакогнітивного моніторингу з результативністю навчальної діяльності.....	11
Алмаші С. До проблеми дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів.....	14
Алмашій І. Основні напрями формування екологічної культури молоді.....	16
Андрух І. Концептуальні підходи до побудови моделі емоційного вигорання оперативного співробітника.....	17
Арзуманян К. Особливості прояву і детермінації конфліктогенності особистості менеджера з продажу.....	19
Балецька Л. Самовизначення особистості в професійній сфері: генезис деструкцій.....	22
Барчій М. Пізнавальна активність майбутніх психологів у процесі навчання.....	24
Барчій М., Кучерява І.І. Умови формування позитивної Я – концепції особистості майбутніх практичних психологів.....	25
Барчій М., Грицовляк О.В. Розвиток професійної мотивації майбутніх вчителів.....	27
Березовська Л. До питання дослідження ризикованої поведінки особистості.....	29
Березовська Л., Нагайко Г. Методики дослідження гендерних особливостей емоційно-вольової сфери юнацького віку.....	31
Березовська Л., Пукіш А. Діагностичний інструментарій вивчення управлінського та підприємницького потенціалу студентів-менеджерів.....	33
Березовська Л., Тангел А. Теоретичні основи вивчення кар'єри особистості.....	35
Березовська Л., Попович Д. До питання вивчення емоційного вигорання особистості.....	37
Беренич М. Особливості емоційного вигорання старшокласників... ..	39
Брецько І. Прояв педагогічного контексту у психоемоційному вигоранні педагогічних працівників.....	41
Бубряк Т. Тренінг розвитку професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	43
Варга В. Обґрунтування та зміст програми сімейної психотерапії в гештальт-терапії з дітьми аутистами.....	45
Варга В., Басараб Є.В. Особливості егоцентризму молодшого школяра.....	46

Вербицька Л. <i>Духовно-особистісна криза: проблеми переживання в юності</i>	48
Вернік О. <i>Екологічно орієнтована життєдіяльність як психологічна проблема</i>	50
Вієвська М. <i>Соціальна відповідальність викладача як необхідна умова ефективності процесу формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки</i>	52
Воронова О. <i>Особливості когнітивного компоненту у формуванні професійної рефлексії майбутніх вихователів</i>	54
Вятоха І. <i>Дослідження розвитку емоційних станів старших школярів під впливом музичного тембру</i>	56
Ганькулич М. <i>Особливості пам'яті та здібностей у юнацькому віці</i>	58
Герасименко Н. <i>Професійне самовизначення менеджерів: мотиваційний аспект</i>	60
Гільман А. <i>Рефлексивність як основа формування саногенного мислення студента</i>	62
Горбань Г. <i>Особливості підготовки управлінців у сучасному освітньому просторі</i>	65
Гошовська Д. <i>Психологічна специфіка формування статевої (фемінінної) ідентифікації на підлітковому етапі онтогенезу</i>	67
Гошовський Я. <i>Ревіталізація депривованої особистості: крос-культурна парадигма</i>	70
Гуменюк Г. <i>Дослідження мотиваційної палітри сучасного вченого у процесі професійного самоздійснення</i>	73
Гуртовенко Н. <i>Психологічні аспекти формування готовності до самореалізації та самовизначення під час фахової підготовки в умовах трансформації суспільства</i>	75
Дишкант О. <i>Особливості самооцінки рятувальників в залежності від їх рівня схильності до ризику</i>	77
Долинай М. <i>Психологічні особливості емпатійних чинників у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх практичних психологів</i>	80
Дячук Н. <i>Феномен сприймання музики: психологічний та музикознавчий підходи</i>	82
Жовнер В. <i>Теоретичні підходи до психологічного забезпечення професійного здоров'я науково-педагогічних працівників</i>	84
Іванова О. <i>Розвиток смисложиттєвих орієнтацій у юнацькому віці в контексті становлення суспільства сталого розвитку</i>	86
Іващенко Я. <i>Розвиток професійно значущих особистісних якостей на уроках геометрії</i>	88
Кобаль М. <i>Особливості формування морально-психологічних засад соціального капіталу</i>	90

Комар Т. <i>Особистісна зрілість як суттєвий чинник професійної зрілості майбутнього соціального педагога</i>	93
Коновалова О. <i>Теоретичний аналіз підходів формування мотиваційної готовності в професіогенезі фахівців торговельної сфери</i>	95
Корнієнко І. <i>Окремі якісні особистісні детермінанти життєвої стратегії особистості</i>	97
Корнієнко І., Газій Н.В. <i>Особливості стратегій копінг-поведінки у підлітковому віці</i>	99
Корнієнко І., Білас Г.І. <i>Особливості копінг-поведінки жінок та чоловіків в дорослому віці</i>	101
Корольчук В., Корольчук М. <i>Детермінанти професійного стресу у менеджерів торговельного підприємства</i>	103
Корольчук В., Дроздова Ю. <i>Теоретичні основи розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємства</i>	105
Корольчук В. <i>Адаптація іноземних студентів до освітнього середовища як психологічна проблема</i>	107
Корольчук М., Кушніренко К. <i>Аналіз комунікативної сфери діяльності спеціалістів банківської сфери</i>	109
Корчакова Н. <i>Культивування просоціальності в умовах сучасної школи</i>	111
Костик А. <i>Формування педагогічної спрямованості майбутніх учителів</i>	113
Костю С. <i>Психолого–педагогічні передумови формування свідомості сучасного студента</i>	115
Крочак Л. <i>Основи організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах євроінтеграції</i>	117
Кулаков Р. <i>Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників як суб'єктів майбутньої професійної діяльності</i>	119
Кулакова Л. <i>Психологічні аспекти дослідження почуття власної гідності у молодшому шкільному віці</i>	121
Кулеша-Любінець М. <i>Психолого-педагогічні особливості професійної підготовки молоді з особливими потребами у ВНЗ</i>	124
Курдибаха О. <i>Ідентифікація як механізм гендерної соціалізації підлітків</i>	126
Лагутіна Т. <i>Соціально-психологічна оцінка професійної самореалізації особистості в організації</i>	128
Литко Е. <i>Історія дослідження внутрішньо особистісних конфліктів</i>	129
Марценюк М. <i>Сімейна сумісність в контексті психологічного здоров'я сім'ї</i>	131

Марценюк М., Попович С. <i>Психологічна природа кризових станів.</i>	134
Миронець С. <i>Особливості психологічного супроводу міжнародних рятувальних операцій</i>	136
Назарук О. <i>Роль відповідальності професіонала в умовах кризової трансформації суспільства</i>	138
Олійник В. <i>Проблема реалізації культурної ідентичності особистості в постіндустріальному суспільстві</i>	141
Орос О. <i>Структура мотивації фізичного насильства серед підлітків</i>	144
Павелків Р. <i>Проблема морального розвитку особистості у психологічній науці</i>	146
Пиняшко Д. <i>Дослідження самоставлення у процесі первинної професіоналізації</i>	148
Попчук М. <i>Психологічні особливості здійснення метакогнітивного контролю в процесі засвоєння лексичного матеріалу студентами ВНЗ</i>	150
Приймук О. <i>Теоретико-методологічні особливості формування психологічних умов професійно-важливих якостей</i>	152
Процик Л. <i>Особливості впливу рівня інтелектуальної обдарованості підлітків на вибір механізмів психологічного захисту</i>	154
Ремпель Ж. <i>Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності лідера недержавної організації</i>	156
Рушак В. <i>Гендерні відмінності ціннісних орієнтацій молоді</i>	158
Савчин М. <i>Ресурсний потенціал духовної парадигми психології</i>	160
Сергеєнкова О. <i>Розвиток фахової індивідуальності особистості у контексті модернізації освітнього простору</i>	163
Сингаївська І. <i>Психологічні аспекти досягнення професійної успішності у викладацькій діяльності</i>	166
Скуловатова О. <i>Психологічний вплив на користувачів соціальних мереж з метою просування компанії</i>	168
Старик В. <i>Детермінанти розвитку професійної деформації у фахівців силових структур</i>	170
Суворова Ю. <i>Особливості опанувальної поведінки студентів різних напрямів підготовки</i>	172
Фельцан М. <i>До питання дослідження вольової сфери у підлітковому віці</i>	174
Химинець А. <i>Проблема формування навчальної мотивації старшокласників</i>	176
Чернега Н. <i>Психологічні особливості розвитку позитивного іміджу вищого навчального закладу</i>	179
Швалб Ю. <i>Економічна культура як проблема організації життєзабезпечення</i>	181

Штих І. <i>Емпатія як компонент професійних здібностей психолога</i>	183
Штих І., Попович Б. <i>Психологічні чинники акцентуації характеру у підлітків</i>	185
Штих І., Марушка В. <i>Самовизначення особистості в юнацькому віці</i>	186
Штих І., Олашин В. <i>Особливості я – концепції в похилому віці</i>	188
Штих І., Сьомочкін М. <i>Здатність до емпатії як складова професійних здібностей психолога</i>	189
Шусть В. <i>Політичні цінності українського соціуму</i>	191
Щербан Г. <i>Проблема готовності до педагогічної діяльності</i>	193
Щербан Т. <i>Сугестія у процесі сприйняття навчальних текстів</i>	195
Щербан Т., Шош Д. <i>Психологічні особливості міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі</i>	197
Щербан Т., Кулешова В. <i>Особливості розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів</i>	199
Щербан Т., Качов А. <i>Психологічні особливості сімейних криз неприйняття дитячої інвалідності</i>	200
Щербан Т., Мучичка М. <i>Проблема дослідження емоційної стійкості у спілкуванні дошкільників з однолітками</i>	202
Щотка О. <i>Організаційні чинники суб'єктивної вітальності персоналу</i>	204
Юрков О. <i>Проблема мотивації навчальної діяльності школярів на різних вікових етапах</i>	207

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Арнгольд С. <i>Вплив факторів внутрішнього середовища на ефективність процесу управління підприємством</i>	210
Білак Г. <i>Місце і роль України у вирішенні екологічних проблем Карпатського єврорегіону</i>	212
Білокін Т., Крило М., Кулик Ю. <i>Методичні аспекти оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону</i>	214
Бора Н. <i>Необхідність дослідження конкурентного середовища підприємства</i>	216
Бочко О. <i>Інвестиційна привабливість земельних ресурсів</i>	218
Бочко О. <i>Вибір маркетингових інструментів для підвищення інвестиційного забезпечення регіону</i>	220
Бошота Н. <i>Державно-приватне партнерство як основний механізм інноваційного розвитку економіки</i>	222
Гаврилець О. <i>Забезпечення впровадження стратегії подолання бар'єрів входу заснованої на конкурентних перевагах підприємств</i>	224

Гладинець Н., Гайдош Л. Вплив грошово-кредитної та фіскальної політики на макроекономічний розвиток України.....	226
Гоблик В. Особливості прикордонної торгівлі у транскордонному регіоні між Україною та ЄС.....	228
Головачко В. Поняття інвентаризації біологічних активів.....	231
Голубка Я., Кешеля А. Особливості класифікації витрат на підприємствах сфери послуг землевпорядкування.....	234
Громова К. Роль маркетингового аналізу в діяльності підприємства.....	237
Гульпа Н. Сучасні підходи до стратегічного управління підприємством в ринкових умовах господарювання.....	239
Дегтяр О. Перспективи економічного розвитку держави та регіону європейського напрямку.....	242
Домище-Медяник А. Стратегічне управління в туристичній індустрії.....	244
Зарічна О. Сучасний стан транскордонного співробітництва.....	247
Звонар Й. Розвиток соціальних ресурсів регіону у контексті активізації транскордонного співробітництва.....	249
Зозуляк М. Особливості аналітичної оцінки управлінських рішень.....	251
Ігнатишин М. Венчурний капітал як альтернативне джерело фінансування інвестиційних ризикових проєктів.....	253
Кампов А. Проблеми конкурентоспроможності персоналу банку..	255
Кампов О. Сутність маркетингової політики комунікацій.....	257
Качала Т. Інтеграційні процеси в регіонах: нові горизонти взаємодії.....	259
Королович О. Модель ідентифікації ризику рейдерства як складова внутрішньо-фінансового контролю підприємства з іноземними інвестиціями.....	261
Кратко І. Структура шляхобудівного підприємства та її вплив на організацію обліку.....	264
Крукевич Н. Сучасний стан та проблеми тайм-менеджменту на підприємствах в Україні в умовах економічної кризи.....	266
Крупка Я., Порохнавець Я. Методи капіталізації витрат, пов'язаних з розвідкою та оцінкою природних ресурсів.....	268
Лендел О. Особливості маркетингового стратегічного планування на підприємствах туристично-рекреаційної сфери.....	270
Лизанець А. Міграційні процеси в Україні: стан та перспективи в контексті євроінтеграції.....	274
Лисенко О. Аналіз варіації показників гідної праці в контексті євроінтеграції України.....	276
Ліба Н. Концептуальні підходи до формування регіональної промислової політики.....	278

Ліба Н., Павловська Ю. <i>Управлінський облік як складова Інформаційно-аналітичного забезпечення</i>	280
Лінтур І., Ковач Х. <i>Аналіз сучасного стану ринку нетрадиційних банківських послуг України</i>	283
Максименко Д. <i>Діагностика стратегічного потенціалу підприємства</i>	285
Михальчинець Г. <i>Проблеми забезпечення прибутковості підприємств лісового господарства закарпатської області</i>	287
Михальчинець Г., Басара М. <i>Теоретичні засади бюджетного дефіциту як інструменту бюджетного регулювання</i>	289
Мікула Н. <i>Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва</i>	292
Мойсеєнко І., Мойсеєнко І. <i>Соціальна відповідальність як вмонтований стабілізатор державного регулювання інвестицій</i>	294
Мусаткіна В. <i>Управління процесами інформаційної євроінтеграції України</i>	296
Нестерова С., Байса К. <i>Механізм формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів на прикладі бюджету м. Мукачева</i>	298
Паулик А. <i>Особливості розробки стратегії інноваційного розвитку регіону в умовах євроінтеграційних процесів</i>	300
Петричко М., Козик І. <i>Особливості бюджетної політики в сучасних умовах</i>	302
Підлипна Р. <i>Механізм управління соціальною безпекою</i>	305
Польовська В. <i>Розвиток рекреаційного потенціалу гірських територій в розрізі зонування регіону</i>	307
Проскура В. <i>Сучасні підходи до технології управління ресурсним забезпеченням економічної безпеки та стійкого розвитку регіону</i> ...	309
Пугачевська К. <i>Роль інновацій у формуванні конкурентних переваг України</i>	313
Рега М. <i>Стан зовнішньоекономічної діяльності на регіональному – транскордонному рівні</i>	315
Реслер М. <i>Облікова інформація в операційній компоненті фінансового менеджменту</i>	317
Роскладка А., Сагалакова Н. <i>Графічний аналіз процесу формування компромісної ціни на туристичний продукт</i>	319
Рубіш М. <i>Особливості бізнес-планування інвестиційних проектів</i> ...	321
Сахацький М., Запша Г. <i>Система маркетингової інформації аграрних підприємств: актуальність її формування та зміст</i>	324
Стегней М., Мілашовська О., Лінтур В. <i>Можливості оптимізації формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації</i>	326
Танчинець Н. <i>Особливості визначення інвестиційної привабливості підприємств в сучасних умовах господарювання</i>	328

Ткаченко Ю. Транскордонне співробітництво в сучасному геополітичному просторі України.....	331
Тягунова Н. Розвиток підприємництва в сфері послуг.....	333
Фордзюн Ю. Комфортність взуття (одягу) з огляду теорії поведінки споживача в умовах глобалізації інформаційних ресурсів.	335
Хаустова К. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства.....	337
Хвесик М., Левковська Л., Мандзик В. Особливості управління водними ресурсами в умовах децентралізації влади в Україні.....	339
Черничко Т., Черничко С. Стабільність фінансових відносин та її вплив на економічний розвиток держави.....	341
Чубірка Г. Транскордонне співробітництво та інвестиційний розвиток Закарпаття.....	343
Чучка І., Петьовка В. Стратегія міжрегіонального та транскордонного співробітництва в контексті реалізації євроінтеграційних планів України.....	346
Шевченко О. Економічний розвиток господарської системи суспільства в контексті сучасних інтеграційних процесів.....	348

РОЗДІЛ 4

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

УДК 159.9:37

М.М. АВГУСТЮК
Національний університет «Острозька академія»

ЗВ'ЯЗОК ВИДОВОГО СПЕКТРУ МЕТАКОГНІТИВНОГО МОНІТОРИНГУ З РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основні характеристики метакогнітивного моніторингу як регулятивного аспекту метапізнання з виокремленням структурних компонентів, видів та окресленням сфери впливу на процес навчальної діяльності розкривають у своїх працях такі науковці, як Є. Савін, А. Фомін, Л. Бейкер, А. Браун, С. Сарак, Б. Тархан, К. Сіеде, Дж. Нітфелд, Л. Као, Дж. Осборн, А. Коріат та ін. Однак відсутність комплексних досліджень, направлених на аналіз метакогнітивного моніторингу з виокремленням чинників його ефективності, актуалізує питання про групування видів метакогнітивного моніторингу, а також встановлення їхнього зв'язку з результативністю навчальної діяльності.

Ґрунтуючись на результати теоретичного аналізу особливостей метакогнітивного моніторингу, ми вважаємо за доцільне виокремити та згрупувати його види таким чином (умовність такого поділу зумовлена тісним взаємозв'язком різновидів аспектних проявів метакогнітивного моніторингу між собою):

- за сферою оцінювання: предметно-специфічний та предметно-неспецифічний моніторинг;
- за здатністю до регулювання процесами пізнання: моніторинг розуміння, моніторинг виконання, та моніторинг метапам'яті;
- за ступенем ретельності здійснення: точний та відносний моніторинг;
- за рівнем виконання: локальний та глобальний моніторинг;
- за часовою імплікативністю: он-лайн та офф-лайн моніторинг;
- за рівнем усвідомлення (або доступністю відповідної інформації): аналітичний (експліцитний) (інформаційно-обумовлений) моніторинг та неаналітичний (імпліцитний) (обумовлений досвідом) моніторинг;
- за способом регуляції: моніторинг, керований ціллю, та моніторинг, керований фактами.

Так, предметно-специфічний моніторинг виступає процесом, результат якого визначається рівнем розвитку загальних метакогнітивних навичок та рівнем володіння предметно-специфічним знанням. Недостатній розвиток однієї з цих складових призводить до певних дефіцитів в області метакогнітивного моніторингу [1].

Моніторинг розуміння направлений на управління процесами пізнання під час осмислення інформації і дозволяє суб'єктам виносити судження про те, чи відбувається її розуміння [2]. Оцінка включає перевірку поточного стану знань і спостереження за успішним або невдалим здійсненням процесів розуміння. Якщо суб'єкт вважає, що добре зрозумів текст (і це в результаті підтверджується), немає необхідності продовжувати моніторинг. Однак, якщо ж він переконаний, що розуміння не відбулося, то звертається до детальнішого опрацювання важкої для розуміння частини інформації. У випадку, якщо суб'єкт переконаний, що рівень розуміння є відносно високим, коли насправді це не так, має місце ілюзія знання.

Під час підготовки до іспиту, коли студент здійснює моніторинг власної компетентності, за допомогою показників абсолютної точності вирішується, коли потрібно призупинити або завершити процес вивчення. Наявна надмірна впевненість може призвести до того, що часу і зусиль буде витрачено менше, ніж це насправді потрібно. Відносна точність як точність передбачення рівня виконання одного завдання порівняно з іншим покликана вирішувати, як ефективно розподілити час між опрацюванням різних частин навчального матеріалу [3].

Локальний моніторинг має місце безпосередньо під час виконання тестових завдань, коли суб'єкт здійснює пошук правильності відповіді на якесь конкретне запитання. У рамках глобального моніторингу здійснюється узагальнення суджень на основі всього процесу виконання, а також встановлюється рівень підготовки суб'єкта до тестової перевірки загалом [4].

Специфіка он-лайн моніторингу полягає в тому, що оцінки (метакогнітивні відчуття та судження) виносяться безпосередньо під час виконання завдання і є більш точними за методи офф-лайн моніторингу (метакогнітивні знання), які мають місце перед (проспективний моніторинг) або після виконання (ретроспективний моніторинг). У процесах ретроспективного моніторингу часто спостерігається феномен надмірної впевненості, який нерідко призводить до ілюзорного відчуття наявності знання за його відсутності. Крім того, є численні наукові доводи (Т. Нелсон, Дж. Данлоскі, К. Сієде, К. Ровсон та ін.), що відкладені судження про вивчене сприяють значному підвищенню показників точності метакогнітивного моніторингу, тоді як миттєві судження нерідко є причиною появи ілюзії знання.

Відмінності між аналітичними (експліцитними) та неаналітичними (імпліцитними) судженнями вперше були встановлені Л. Джакобі та Л. Брукс, а їх детальнішим обґрунтуванням займалися А. Коріат, Р. Леві-Садот та ін. Основна увага науковців зосереджена на пошуку відповіді на запитання «Як люди знають, що вони знають?». Також, на думку А. Коріата з колегами, коли саморегуляція керована ціллю, моніторинг впливає на процеси контролю таким чином, що збільшені процесуальні зусилля сприяють зростанню відчуттів компетентності та знання. І навпаки, коли саморегуляція керована фактами, відбувається зменшення відчуттів паралельно зі збільшенням обсягу витрачених зусиль [5]. Наприклад, студент, готуючись до іспиту, може витратити багато часу на вивчення певної частини навчального матеріалу, оскільки зустрічає там певні внутрішні труднощі (моніторинг, керований фактами), а також частково тому, що ця інформація є особливо цікавою або важливою (має місце моніторинг, керований ціллю).

Отже, проблема систематизування чинників, що мають позитивний та негативний вплив на об'єктивність метакогнітивного моніторингу, залишається досі не вирішеною. Тому неоднозначні дані щодо цих та інших аспектів актуалізують подальші теоретичні та емпіричні пошуки з метою окреслення особливостей метакогнітивного моніторингу в галузі освіти.

Література

1. Савин Е.Ю. Обобщенные и предметно-специфичные метакогнитивные навыки в учебной деятельности студентов / Е.Ю. Савин, А.Е. Фомин // Психологические исследования. – 2014. – Т. 7, № 37.
2. Sarac S. Calibration of comprehension and performance in L2 learning / S. Sarac, B. Tarhan // International Electronic Journal of Elementary Education. – 2009. – Vol. 2, Issue 1. – pp. 167-179.
3. Koriat A. Metacognition and consciousness / A. Koriat // Cambridge Handbook of Consciousness. – New York, NY: Cambridge University Press, 2007. – pp. 289-325.
4. Nietfeld J.L. Metacognitive monitoring accuracy and student performance in the postsecondary classroom / J.L. Nietfeld, L. Cao, J.W. Osborne // The Journal of Experimental Education. – 2005. – Vol. 74, No. 1. – pp. 7-28.
5. Koriat A. The intricate relationships between monitoring and control in metacognition: Lessons for the cause-and-effect relation between subjective experience and behavior / A. Koriat, H. Ma'ayan, R. Nussinson // Journal of Experimental Psychology: General. – 2006. – Vol. 135, No. 1. – pp. 36-69.

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проблема вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах є актуальною, насамперед, у зв'язку із зростаючими вимогами до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце у професійному житті, самовизначитися та реалізувати себе. Останнім часом активно досліджуються різноманітні аспекти професійної діяльності вчителів, однак систематичного вивчення ціннісних орієнтацій у складі професійної компетентності саме майбутніх учителів не проводилося.

У соціально-філософській та психологічній літературі проблема ціннісних орієнтацій особистості розглядається в дослідженнях М.І. Алексеевої, Б.Г. Ананьєва, Б.С. Бакірова, Г.О. Балла, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, В.М. М'ясищева, С.Л. Рубінштейна, В.О. Ядова, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла та інших [1]. Проте, у психологічній літературі недостатньо даних про те, який вплив здійснює навчально-виховний процес вузу на формування ціннісних орієнтацій, особистісне зростання студентів, на формування професійно-значущої ієрархії ціннісних орієнтацій саме майбутніх вчителів.

З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми, метою дослідження є: теоретичне та емпіричне дослідження особливостей трансформації ціннісних орієнтацій вчителя у процесі професійної підготовки. Згідно з метою були сформульовані наступні завдання дослідження: з'ясувати особливості впливу ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів; емпірично дослідити особливості трансформації ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки.

Професійні ціннісні орієнтації мають вирішальний вплив як на професійне, так і на особистісне самовизначення вчителя, ними опосередковується вся педагогічна діяльність. Необхідно звернути увагу на той факт, що процес формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів реалізується більшою мірою в системі вищої освіти. Ціннісні орієнтації педагогів не лише визначають мотивацію їх поведінки, а й складають світогляд та майбутні професійні орієнтації.

В ході дослідження нами був проведений також тест смисложиттєвих орієнтацій Д.О.Леонтьєва (СЖО). Вибірку склали студенти педагогічного факультету в складі 85 осіб. Проаналізувавши динаміку розвитку смислових життєвих орієнтацій за роки навчання, можна побачити наступні тенденції:

- зниження показників субшкал результату та локус контролю-Я у ієрархічній структурі ціннісних орієнтацій за роки навчання, що характеризується негативною тенденцією і вказує на рівень незадоволеності прожитої частини життя та прояв зневіри у власні сили;

- досить перемінні показники субшкали цілі, покращення спостерігається на третьому курсі ($X_{сер}=31,83$ ($\sigma=4,89$), де дана життєва орієнтація займає найвище місце у структурі показників і різкий спад на п'ятому курсі ($X_{сер}=26,08$ ($\sigma=7,16$). Це може бути пов'язане з усвідомленістю відповідальності за реалізованість запланованих планів у студентів-випускників;

- аналізуючи показники субшкал студентів-випускників, відмітимо досить високі бали за шкалою процесу ($X_{сер}=29,4$ ($\sigma=6$) та локусу контролю-життя ($X_{сер}=29,32$ ($\sigma=5,96$) і порівняно низькі результати за іншими шкалами. Це свідчить про те, що студенти п'ятого курсу живуть сьогоднішнім днем і повні віри в можливість контролю власного життя. Така позиція може негативно позначитися на майбутній професійній діяльності студентів.

Таким чином, важливою умовою професійного становлення майбутнього вчителя є формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. В процесі дослідження ми дійшли висновку, що зміни в ціннісних орієнтаціях студентської молоді потребують перегляду та впровадження нових форм та методів роботи у вузі. Що і є перспективою нашого дослідження. Особливо це стосується навчання студентів-випускників. Адже високий професіоналізм у педагогічній роботі є результатом сформованості ціннісних пріоритетів, які визначають мотивацію, поведінку та спрямованість в професійній діяльності.

Література

1. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций / Д.А. Леонтьев - М. : «СМЫСЛ», 1992. - 17 с.
2. Алексеева В.Г. Ціннісні орієнтації як чинник життєдіяльності і розвитку особистості / В.Г. Алексеева // Практична психологія. - 2007. - № 5. - С.15-23.
3. Будінайте Г.Л. Особистісні цінності та особистісні передумови суб'єкта / Г.Л. Будінайте, Т.В. Корнілова // Питання психології. - 1993. - № 5. - С.99-105.
4. Трухан О. Психологічний аналіз життєвих цінностей студентів різних професійних напрямків / О.Трухан // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. - № 12. – С.52-56.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Формування екологічної культури особистості не є чимось відособленим у загальному виховному процесі виховних освітньо-виховних закладів та організацій. Воно поєднується з національно-патріотичним, моральним і трудовим. Формується готовність не лише дотримуватися правил співжиття із світом природи, а й готовність до виправлення помилок у господарюванні, допущених попередніми поколіннями. Однак під це підводяться відповідні знання, формується чітка картина втраченого [1, 445 с].

Однією з ключових проблем екологічної освіти з формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому є формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконує інтегративну роль у всій системі освіти.

Мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності, які виявляються у [2]:

- розумінні сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, (зв'язку локальних з регіональними і глобальними);

- любові до рідної природи, відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям;

- усвідомленні безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в складно-організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;

- розумінні необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи;

- розвитку особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;

- оволодінні нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження та розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища.

Ефективність застосування психолого-педагогічних технологій у формуванні екологічної культури особистості і зокрема молоді залежить

від розуміння і осмислення основних компонентів моделі виховного процесу, які дають змогу педагогу глибше зрозуміти сутнісну характеристику виховання як педагогічного процесу і визначити науково обґрунтовані підходи до його практичного здійснення.

Література

1. Пальчевський С. С. Педагогіка : Навч. посібник. / С. С. Пальчевський – К. : Каравела, 2007. – 576 с.
2. Острів знань. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-148B3B2021C2C/list>>. – Концепція екологічної освіти України. – Мова укр.

УДК 316.752.4

І.В.АНДРУХ
Служба безпеки України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ОПЕРАТИВНОГО СПІВРОБІТНИКА

Одним з найбільш актуальних завдань сьогодення є збереження психічного здоров'я та підтримання психологічного благополуччя співробітників Служби безпеки України, діяльність яких здійснюється в особливих психологічних, соціальних і правових умовах і характеризується низкою особливостей, у тому числі й екстремальністю. Це вимагає від співробітників підвищеної відповідальності за вчинені дії, зумовлює зростання рівня зовнішнього та внутрішнього контролю за виконанням професійних обов'язків та часто провокує виникнення у них нервово-психічних перевантажень, станів психічної напруженості, певного розчарування у професії та деморалізації, інколи професійної деформації, емоційного виснаження, появу невротичних реакцій, психічних функціональних розладів, різного роду соматичних захворювань та ін.

Вище зазначене свідчить про актуальність вивчення проблеми виникнення та розвитку феномену емоційного вигорання, розробку механізмів його попередження та подолання, зниження рівня впливу негативних чинників на особистість співробітників та впровадження у діяльність певних структурних підрозділів Служби безпеки України системи відповідних заходів у межах психологічного супроводу оперативно-службової діяльності, у першу чергу співробітників оперативних підрозділів.

Існуючі у психології моделі емоційного вигорання: однофакторна модель емоційного вигорання (Пайнс, Аронсон), двофакторна модель (Д.Дирендонк, В.Шауфелі, Х.Сікста), трьохфакторна модель (К.Маслач, С.Джексон), чотирьохфакторна модель (Firth, Mims, Iwanicki, Schwab), процесуальні моделі емоційного вигорання, динамічна модель (М.Буриш, Дж.Грінберг, Б.Перлман і О.А. Хартман) [1-4 та ін.]. Ці моделі не мають

принципових відмінностей, фактично усі їхні розробники сходяться на думці щодо існування чинників, які безпосередньо впливають на особистість. Такі чинники розподіляються на три групи: чинники, пов'язані зі специфікою діяльності соціального інституту, в якому перебуває особистість (у нашому випадку - це правоохоронний орган спеціального призначення, професійна діяльність в якому має достатньо жорстку регламентацію, враховуючи те, що цей соціальний інститут є військовим формуванням, діяльність якого пов'язана з небезпекою та стресовими ситуаціями і т. п.), індивідуально-психологічні чинники (у першу чергу наявність достатніх особистісних якостей для опанування соціальної ролі та професійних традицій, вимог, пов'язаних з виконанням поставлених службових задач), чинники соціально-психологічного характеру (специфіка взаємовідносин у колективі, відносин з керівництвом та соціальним середовищем, яке у свою чергу можливо поділити на дві референтні групи: професійне середовище та коло оточуючих поза межами виконання службових обов'язків).

На розвиток емоційного вигорання і деформацію особистості оперативного співробітника Служби безпеки України впливає група особистісних, організаційних та рольових чинників, які діють у складному взаємозв'язку і взаємозалежності. Фактично можна констатувати, що звичайна причина «вигорання» – це комбінація шкідливих чинників, але індивідуальна ситуація професійного розвитку може посилювати або згладжувати їхній деструктивний вплив. Симптоми, які містить синдром емоційного вигорання, не проявляються одночасно усі разом, оскільки існують індивідуальні варіації та індивідуальна ситуація професійного розвитку, що може посилювати або згладжувати їхній негативний вплив.

З урахуванням специфіки професійної діяльності оперативного співробітника Служби безпеки України, жорсткої регламентації його поведінки, військової спрямованості цього соціального інституту можна припустити, що рівень емоційного вигорання жінок на оперативній роботі є значно вищим, ніж у чоловіків, а ступінь вираженості проявів та симптомів емоційного вигорання буде більшим, а тому жінки, задіяні в оперативному процесі, будуть потребувати більшої уваги з боку психологів.

Динамічна модель вивчення емоційного вигорання дає можливість припустити, що термін перебування на посаді оперативного співробітника може суттєво відрізнятись, так у більш досвідчених оперативних співробітників рівень та прояви емоційного вигорання будуть значно вищим, ніж у їхніх молодших колег, а тому більш досвідчені співробітники будуть потребувати більшої уваги психолога в аспекті застосування інструментів подолання зазначеного негативного явища.

Ступінь емоційного вигорання залежить перш за усе від віку індивідуума, адже він має накопичений не лише життєвий досвід, а й

досвід перебування у стресових ситуаціях, котрі можуть бути пов'язані не лише з професійною діяльністю. Таким чином можна припустити, що рівень вираженості синдрому емоційного вигорання прямо пропорційно залежить від віку оперативного співробітника.

Література

1. Paine W.S. Job Stress and Burnout / W.S. Paine. - Beverley Hills Sage, 1982.
2. Schaufeli W.B., van Dierendonck D., van Gorp K. Burnout and reciprocity: Towards a dual level social exchange model /W.B. Schaufeli, van Dierendonck D., van Gorp K.// Work and Stress. – 1996. – Vol. 10 (n3). – P.225-237.
3. Maslach C. Burnout: A social psychological analysis. In The Burnout syndrome. Ed. J.W. Jones / C. Maslach. – Park Ridge, IL: London House, 1982. – P.30-53.
4. Schwab R.L., Jackson S.E. Schuler R.S. Educator bum-out: Sources and consequences /R.L. Schwab, S.E. Jackson, R.S. Schuler// Educational Research Quarterly. – 1986. – Vol. 10 (3). – P.14-30.

УДК 159.964.21

К.К.АРЗУМАНЯН

Київський національний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ І ДЕТЕРМІНАЦІЇ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ ОСОБИСТОСТІ МЕНЕДЖЕРА З ПРОДАЖУ

Під поняттям менеджер слід розуміти керівника організаційної структури, який у процесі професійної діяльності реалізує функції мотивації, планування, організації, керування за конкретно поставленою метою [1, 2, 3]. Тобто керівництво повинно включати безліч аспектів, в тому числі розробку тактики і стратегії організаційної політики, вміння управляти персоналом, розраховувати й прогнозувати введення на підприємстві нових методів і форм роботи. Але важлива специфіка роботи менеджера по продажам полягає в постійному спілкуванні з діловими партнерами, підлеглими та клієнтами. Отже, для ефективності професійної діяльності психологічна модель успішного менеджера повинна включати в себе емоційно-вольові та мотиваційно-цільові якості, що забезпечують здатність до саморегуляції суб'єкта діяльності і управління діяльністю інших осіб. Вміння навчитися залишати про себе гарне враження, формувати позитивний імідж, як комплекс зовнішніх і внутрішніх якостей особистості, необхідна професійна компетенція та одне з важливих завдань спеціаліста даної сфери.

Складання типології характерологічних проявів, типології відносин і форм поведінки конфліктної особистості в менеджерській сфері є для нас *актуальною задачею*. Необхідність аналізу психологічних концепцій особистості крізь призму вивчення конфліктної особистості, дозволяє розкрити психологічні механізми конфліктної поведінки, тому для нас, в першу чергу, представляють інтерес дослідження особистісної

детермінації поведінки, відносин діяльності та спілкування в групі респондентів. Зокрема, у вивченні співвідношення та домінування біологічного і соціального важливо з'ясувати які їх якісні характеристики зумовлюють конфліктність та міжособистісну поведінку.

Отже, було підібрано психодіагностичну батарею методик, що вміщують в собі два блоки обстеження: по-перше, опитувальники, спрямовані на визначення індивідуально-психологічних якостей особистості (їх мотиваційно-вольову сферу, ціннісні орієнтації, емоційну складову та інше) менеджерів торговельних підприємств (МТП), по-друге, спрямовані на виявлення конфліктологічних механізмів поведінки. Так, були застосовані: методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі; опитувальник міжособистісних відносин О. О. Рукавішнікова; виявлення мотиваційного профілю за Ш. Річі та П. Мартіна; методика форм агресії А.Басса і А. Даркі; методика М. П. Фетіскіна, В. В. Козлова для діагностики стратегій поведінкової активності в стресових умовах; рівень конфліктогенності за методикою Г. В. Ложкіна й Н. І. Пов'якель.

Емпіричне дослідження здійснювалося на вибірці, що складається з 200 осіб, вік яких сягає від 20 до 44 років, стаж роботи в торговельній сфері на посаді менеджера з продажу – від 1 до 11 років, освіта неповна вища (бакалавр) та повна вища (спеціаліст і магістр), за гендерною ідентичністю жінок нараховується 55, 7%, а чоловіків – 44, 3% від загальної кількості.

Нами використовувався відомий і часто вживаний метод кореляційного аналізу – аналіз за К. Пірсоном. Доцільність проведення кореляційного аналізу пов'язана з необхідністю визначення залежних показників конфліктогенності особистості з індивідуально-типологічними особливостями, мотиваційною спрямованістю, індивідуально-психологічними властивостями особистості, соціальною орієнтацією, що дають змогу оцінити рівень взаємозумовленості цих показників [4, 5].

Здійснивши аналіз отриманих даних за методиками ми визначили особливості кореляційних зв'язків конфліктогенності особистості менеджерів з продажу за методикою Г.В. Ложкіна і показниками за методиками Т.Лірі й мотиваційного профілю Ш.Річі та П.Мартіна, отриманих в результаті дослідження, що виявилися помірними прямими і зворотними. Так, помірні, на рівні прямих, кореляційні зв'язки спостерігаються між конфліктністю особистості та такими факторами, як власна значимість ($r=0,49$; $p\leq 0,0044$); II - незалежний / домінуючий ($r=0,48$; $p\leq 0,0006$), III – прямолінійний / агресивний ($r=0,47$; $p\leq 0,002$) і потребою у самовдосконаленні ($r=0,32$; $p\leq 0,0404$). Тобто чим вище рівень за факторами індивідуальних особливостей домінування, агресивності, власної значимості та самовдосконалення у досліджуваних, тим більше вони схильні до ініціювання, ескалації конфліктних ситуацій, як наслідок підвищення конфліктності, і навпаки.

Слід відмітити групу показників за методиками Басса-Даркі, М.П. Фетіскіна і В.В. Козлова, О.О. Рукавішнікова і методикою мотиваційного профілю Ш. Річі і П. Мартіна з якими показник конфліктогенності особистості за методикою Г.В. Ложкіна має зворотній помірний рівень кореляційних зв'язків, а саме: почуття провини ($r=-0,46$; $p\leq 0,0020$); тип поведінкової активності особистості у стресі ($r=-0,34$; $p\leq 0,0277$); афект (очікуване від інших) ($r=-0,32$; $p\leq 0,0328$) і потреба у матеріальній винагороді, високій заробітній платі ($r=-0,32$; $p\leq 0,0422$). Це свідчить про зворотній статистично достовірний зв'язок – чим вище проявляються показники афекту (очікувана поведінка від інших), почуття провини, поведінкової активності у стресі та чим більше досліджувані прагнуть задовольнити потребу у матеріальних благах, тим менше їм притаманна така особливість як конфліктогенність, і навпаки.

Отже, між показником конфліктності особистості і такими факторами, як власна значимість, незалежний / домінуючий, прямолінійний / агресивний, потреба у самовдосконаленні спостерігаються помірні, на рівні прямих, кореляційні зв'язки. Також між показником конфліктогенності особистості існує зворотній помірний рівень кореляційних зв'язків із такими змінними: почуття провини, тип поведінкової активності особистості у стресі, афект (очікуване від інших) і потреба у матеріальній винагороді, високій заробітній платі.

Таким чином, отримані статистично достовірні зв'язки дають підстави нам розглядати вісім отриманих показників методик як інформативні, для визначення детермінант конфліктної взаємодії працівників торговельної сфери, які побічно вказують на професійні можливості обстежуваних в ракурсі конфліктологічної компетентності конструктивно розв'язувати конфлікти на підприємстві. Результати даної роботи було використано для впровадження тренінгової програми для МТП і для підвищення здатності конструктивно розв'язувати професійні конфлікти у представників специфічної сфери діяльності, де безконфліктна взаємодія є значущою.

Література

1. Шегда А. В. Менеджмент: підручник / А. В. Шегда. – К. : Знання, 2004. – 687 с.
2. Шаповал В. Менеджмент: порівняльний аналіз понять / В. Шаповал // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2008. – № 1. - 51–56 с.
3. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту: Підручник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. - К.: «Академ-видав», 2003. – 416 с.
4. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного відбору / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
5. Максименко, С. Д. Експериментальна психологія: [підручник] / С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ: ГЕНЕЗИС ДЕСТРУКЦІЙ

Актуальні зміни наукового та освітнього простору, що відбуваються в Україні сьогодні, вимагають від особистості максимальної адаптації, спонукаючи її до знаходження нових життєвих і професійних рівнів. Проблематику професійного самовизначення та самореалізації наповнюють дві ключові фігури «якісна професійна освіта» та «професійна кар'єра». І не є дивним те, що друге витікає з першого. На успішну самореалізацію в професії впливає безліч чинників, проте основний етап народження професійної ідентичності – це навчання у вузі.

Як будь-яка фундаментальна наукова проблема, проблема професійного самовизначення має три рівні розуміння: методологічний, теоретичний і експериментальний. Методологічна основа наукового розуміння професійного самовизначення була закладена в роботах провідних науковців (Ф.Е. Василюк, С.Д. Максименко та ін.). Вони сформулювали принципові положення про активну саморозвиваючу здатність до особистісного зростання (психологія життєвої сили).

Теоретичний фокус даної проблематики розглядається в роботах Б.Г. Ананьєва (життєвий шлях особистості), Л.І. Божович (онтогенез професійної ідентичності), Т.Д. Щербан (міжособистісна взаємодія у діяльності) та ін. Сучасні дослідження розвитку профідентичності розглядаються на основі особистісно-діяльнісного підходу, що враховує єдність мотиваційно-потребової та операційної сфер навчально-професійної і власне професійної діяльності. Ця спільна позиція може бути конкретизована у таких положеннях: 1) уявлення про розвиток власних можливостей забезпечується шляхом безпосередньої участі в навчальній практичній діяльності; 2) життєві цінності які «пропагує» особистість витікають з цінностей, що «транслює» обрана професія загалом; 3) ресурси для успішного управління професійним становленням особистості містяться в аналізі міжособистісних відносин і формуванні самооцінки як компонента професійної самосвідомості (Т.В. Кудрявцев).

Однак, реалізація сформульованих вище положень неможлива без дослідження ставлення суб'єкта навчально-професійної діяльності до викладача (чи тьютора). Саме тому, на початку професійного навчання найбільшу роль відіграють механізми «зворотнього зв'язку» та «супервізії». Як показують сучасні експериментальні дослідження (Ш. Петерсон, Ф. Вайсенберг), модель стосунків «викладач-студент» дуже часто слугує зразком (для студента) в майбутній професійній комунікації та взаємодії.

Отже, організація «психологічного клімату» в якому відбувається професійне самовизначення дозволяє уникнути подальших деструкцій в онтогенезі уявлення про професійну ідентичність. У процесі професійного становлення інтенсивно змінюються критерії ставлення особистості до себе, до професії та до професійної спільноти. А це, в свою чергу, може бути реалізовано через консультативний чи менторський тип стосунків викладача та студента (В.О. Адедіпе) (табл. 1.).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця типів міжособистісних стосунків у навчально-професійній діяльності викладача та студента

	Консультативний тип	Менторський тип
1	Студент скеровується у власній активності і діях. Локус контролю акцентований на діях студента (студент бере участь і обговорює свої дії на кожному етапі консультування, співпраці з викладачем).	Ментор спрямовує дії студента. Локус контролю залишається за викладачем.
2	Викладач є ведучим, радником, однак він не приймає рішення.	Викладач є безпосередньо тим, хто забезпечує інформацією в цілому.
3	Викладач і студент спільно домовляються про методологію подальшої співпраці.	Викладач визначає цілі і методи спільної співпраці зі студентом.
4	Студент бере участь в оцінці потреб та оцінці прогресу діяльності	Викладач проводить відповідне оцінювання та діагностику.
5	Рішення – є робочим процесом. Розуміння того, як спільно прийшли до вирішення (будь-чого) є так само важливим як і зміст рішення.	Рішення – це результат. Як він досягається не є особливо важливим.
6	Навчання розглядається як трансфер знань. Вивчається компонентність та взаємопов'язаність між собою структурних частин.	Навчання розглядається як специфічні кейси в певних проблемних питаннях.
7	Навчання розглядається як емоційний та пізнавальний процес. Мислення і поведінка, при цьому, переплетені.	В процесі навчання почуття не беруться до уваги та вважаються не важливими.
8	Вивчивши новий об'єкт (тематику), відчуває себе суб'єктом відкриття.	Не відчуває себе причетним до відкриття при розгляді нової тематики.

Модель стосунків «викладач-студент» в навчально-професійному середовищі впливає на зміну місця образу «я» професіонала в загальній «Я»- концепції. Проблема їх співвіднесення між собою є проекцією або окремим випадком більш загальної проблеми, що стосується місця професійного самовизначення в життєвому самовизначенні. Її вирішення неможливе за межами дослідження закономірностей формування як наукового світогляду так і практичного вирішення проблем самовизначення особистості.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Забезпечення суспільства психологами, які володіють знаннями та вміннями як на рівні вузькопрофесійної, так і загальнонаукової методології, мобільні та варіативні у розв'язуванні нових психологічних і соціально значущих завдань, внутрішньо мотивовані до професійного та особистісного саморозвитку, стає дедалі актуальнішим завданням підготовки майбутніх психологів. Проблеми підготовки практичних психологів розглядали такі психологи-дослідники як О. Ф. Бондаренко, Т. В. Зайчикова, Т. Б. Ільїна, В. Г. Панок, С. Д. Максименко, Е. О. Помиткін, Н. В. Пророк, Л. М. Карамушка, В. В. Рибалка, Н. В. Чепелева та інші [2]. Рівень розвитку пізнавальної активності в значній мірі визначає якість підготовки майбутнього спеціаліста. Тому важливо знати умови та чинники її розвитку для більш ефективного управління навчальним процесом, створення найбільш сприятливих умов для оптимізації вузівського навчання майбутніх спеціалістів-психологів.

Вагомий внесок у вивчення феномену пізнавальної активності внесли Д. Богоявленська, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Л. Лісіна, О. Матюшкін, В. Моляко, С. Рубінштейн, І. Якиманська та інші. Варто відмітити, що аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми пізнавальної активності показав існування різноманітних підходів щодо визначення природи даного явища. Найновішими є уявлення про активність як про характеристику суб'єктності (К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський, В. Зінченко, С. Рубінштейн, О. Осницький). Пізнавальну активність визначають як вибіркочу пізнавальну спрямованість людини на предмети і явища, як складне психологічне утворення, яке об'єднує пізнавальну, емоційну та вольову сфери особистості [1].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності полягає у цілеспрямованій діяльності викладача з метою розробки і застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань, формуванні вмінь та навичок, використання їх на практиці.

Дана проблема спонукає викладачів так організувати навчальний процес на заняттях, щоб насамперед досягти позитивної мотивації до вивчення даного предмету, підвищити якість знань з предмету, сформувані в студентів уміння самостійно здобувати знання, розвивати й удосконалювати розумові здібності. Цього можна досягти тільки тоді, коли

студентам буде зрозумілий та доступний матеріал, коли в них з'явиться постійний інтерес до навчання.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності: різноманітність форм, методів, засобів навчання, виправданий і свідомий вибір яких, за умов умілого та педагогічно виправданого поєднання, суттєво впливає ефективність навчальної діяльності, стимулює активність і самостійність студентів[3].

Найбільшої активності студентів можливо досягти тоді, коли під час занять створюються ситуації, у яких студенти самі повинні: відстоювати свою думку; брати участь у дискусіях і обговореннях; ставити питання своїм товаришам і педагогам; рецензувати відповіді товаришів; оцінювати відповіді і письмові роботи товаришів; самостійно вибирати посилене завдання; знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавальної проблеми; застосовувати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій; вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів рішення та інтеграції знань.

Отже, використання методичних прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні психологічних дисциплін створює умови для ефективної самореалізації особистості майбутнього практичного психолога.

Література

1. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : Навч. Посібник / За заг. ред. О.Г. Мороза. - К. : НПУ, 2003. - 267 с.
2. Основи практичної психології : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Панок, Т.Титаренко, Н. Чепелева та ін./ За ред. В. Панка. – К. : Либідь, 2006. – 536 с.
3. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : Навч. посіб. / За ред. М. Артюшиної – К. : КНЕУ, 2007.– 528 с.

УДК 159. 923

М.С. БАРЧІЙ, І.І. КУЧЕРЯВА
Мукачівський державний університет

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ Я – КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

В умовах життєдіяльності сучасного суспільства зростає значущість психологічної науки та потреба у висококваліфікованих спеціалістах, здатних професійно розв'язувати поставлені перед ними завдання. Фахівець має бути пластичним, схильним до розвитку, впевненим у собі та вибраних стратегіях роботи, тому актуальним є пошук шляхів подальшого вдосконалення Я-концепції майбутніх фахівців.

Я-концепція як динамічна система уявлень особистості про себе, що існують в усвідомлюваній та неусвідомлюваній формах, в поєднанні з їх

емоційно забарвленою оцінкою та поведінковою реакцією, була об'єктом вивчення і вітчизняних дослідників. Так, психологічний зміст поняття “Я-концепція” розкрито в роботах І.С. Кона, Ю.М. Орлова, О.Т. Соколової, В.В. Століна, та ін.. Структура Я-концепції особистості та психологічні характеристики її основних компонентів висвітлені в роботах О.Г. Асмолова, Л.С. Рубінштейна, О.Т. Соколової, В.В. Століна, І.І. Чеснокової та ін.. [2]

Формування Я-концепції особистості студента відбувається в процесі професійно орієнтованого навчання, що є основною діяльністю і впливає на всі сторони життя молодшої людини. Тому управління процесом професіоналізації в сучасних умовах може бути продуктивним під час врахування психологічних закономірностей розвитку Я-концепції студента на всіх етапах його професійного становлення.

Центральною ланкою системи підготовки практичних психологів має бути особистісна підготовка, яка інтегрує всі інші елементи цієї системи. Саме орієнтація на особистісне становлення студентів, на формування їхньої професійної культури та професійної ідентифікації і лежить в основі сучасного підходу до проблеми особистісної підготовки практичного психолога і, зокрема, до проблеми формування позитивної Я-концепції особистості [1].

Як засвідчили результати нашого дослідження, Я-концепція особистості окремої частини студентів-другокурсників характеризується певною дисгармонійністю, що проявляється у неадекватній самооцінці, екстернальному локусі контролю, особистісній тривожності, почутті неповноцінності, і є перешкодою становлення особистості фахівця.

Гармонізація Я-концепції особистості майбутнього практичного психолога в умовах навчання у вузі пов'язана із спрямуванням навчально-виховного процесу на особистісно зорієнтовану модель з використанням її можливостей в активізації процесів самопізнання та саморозвитку.

Показники рівнів самосвідомості студентів-психологів другого та четвертого курсів відрізняються за тенденцією зростання високого рівня самооцінки і зниження низького рівня самооцінки на старшому курсі порівняно з молодшим, зростанням рівня самоповаги та інтернального локусу контролю. Це може свідчити про те, що у студентів у процесі навчання формується та ускладнюється уявлення про самого себе і призводить до змін в емоційно-ціннісному ставленні до себе та оточуючих.

Процес формування позитивної Я-концепції особистості як розкриття нею свого природного потенціалу, своїх талантів і можливостей є результатом як внутрішньої роботи над собою, так і впливу сукупності соціальних, психологічних та педагогічних факторів. Він тісно пов'язаний із процесом самопізнання, підвищення рівня самоповаги і прийняттям себе, формуванням позитивних установок, оптимізацією міжособистісних взаємин у системі “студент-викладач” [3].

Провідні психолого-педагогічні умови ефективного формування Я-концепції студентів в умовах професійної підготовки: реалізація діалогічного підходу до організації навчального процесу у ВНЗ, допомога студентам в актуалізації професійної рефлексії на фахове самовизначення, включення в навчальний процес активних методів формування свідомості та самосвідомості.

Література

1. Андрійчук І.П. Проблема Я-концепції у зарубіжній та вітчизняній психології / І.П. Андрійчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – Київ, 2000. – Т.2. – Ч.1. – С.11-14
2. Гуменюк О. Є.: Психологія Я-концепції : Навч. посіб./ О.Є.Гуменюк. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 310с;
3. Становська З. Актуальні проблеми професійного становлення особистості майбутніх практичних психологів / З. Становська // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вузах / за ред. С. Д. Максименка. – К. ; Т. : Ніка-центр, 2002. – С. 49–52.

УДК 159.923.2

М. С. БАРЧІЙ, О. В. ГРИЦОВЛЯК
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Одним із головних завдань професійної підготовки вчителя на сучасному етапі повинна стати актуалізація свідомого оволодіння професійною діяльністю, активізація педагогічної самоорганізації, розширення меж саморозвитку і само здійснення, включення у процес професійного самовдосконалення.

Вивчення проблеми мотивації, та мотиваційних чинників професійного становлення вчителів, у психологічній літературі представлено широким колом дослідників, як вітчизняних так і зарубіжних, зокрема : Л.І. Божович, Т.Ю. Воробйова, О.М. Леонтєв, Є. П. Ільїн, В. А. Семиченко, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, І. О. Зимня, Н. В. Кузьміна, О. І. Щербаков, Л. А. Верещагіна, С. І. Подмазін. У роботах даних вчених було доведено, що мотиви професійного становлення вчителя – це його спрямованість на різні сторони педагогічної діяльності.

Найважливішим атрибутом успішного професійного функціонування і розвитку педагога є розвинена професійна мотивація. Для актуалізації та реалізації вищих потенцій особистості педагога необхідні як внутрішні, так і зовнішні мотиваційні спонукання, проте більшу стимулюючу силу має внутрішня потреба особистості в самореалізації.

До соціально цінних мотивів педагогічної діяльності відноситься почуття професійного і громадського обов'язку, відповідальності за

виховання дітей, чесне та доброзичливе виконання професійних функцій, задоволення від спілкування з дітьми; усвідомленні високої місії учителя; любов до дітей та інше. Нічим не можуть бути виправданні егоїстичні, корисні мотиви педагогічної діяльності, котрі «тримають» вчителя у школі: зарплата, продовжена відпустка, можливість отримати квартиру чи інші пільги і т.п.[1].

А. К. Байметов, вивчаючи мотиви педагогічної діяльності, усю їх різноманітність об'єднав у три групи: 1) мотиви обов'язку; 2) мотиви зацікавленості і захопленості предметом, що викладається; 3) мотиви захопленості спілкуванням із учнями – так звана “любов до молоді”.

Можна припускати, що домінування тієї або іншої мотивації або відсутність такої обумовлена схильністю викладачів до того або іншого стилю керівництва. Так, А. К. Байметов відзначає, що домінування мотиву обов'язку властиво вчителям, схильним до авторитаризму, домінування мотиву спілкування – учителям-лібералам, а відсутність домінування того або іншого мотиву – учителям, схильним до демократичного стилю керівництва [2].

Л. Н. Захарова, уточнюючи види професійних мотивів викладача, із великої області факторів називає наступні: матеріальні стимули; спонукання, пов'язані із самоствердженням; професійні мотиви; мотиви особистісної самореалізації. Конкретизуючи, можна зазначити, що до зовнішніх стимулів, пов'язаних із матеріальною винагородою, входить також підвищення розряду, послаблення вимог та контролю; мотиви зовнішнього самоствердження, тобто самоствердження через позитивну оцінку оточуючих – іншою мовою, мотив престижу; професійний мотив в найзагальнішому вигляді виступає як бажання навчати та виховувати; мотив особистісної самореалізації полягає в сприйнятті педагогічної діяльності як можливості реалізувати себе як особистість та професіонал [3].

Результати нашого емпіричного дослідження мотиваційної сфери студентів другого та четвертого курсів напряму «Початкова освіта» засвідчили, що для студентів обох груп у процесі професійного становлення основними мотивами є: спілкування, творча активність, соціальна корисність, та загальна активність. Для студентів обох груп характерними є внутрішні мотиви у процесі професійного становлення, що свідчить про адекватний вибір студентами даної професії.

Основними психологічними чинниками, що впливають на формування мотивації професійної діяльності у майбутніх вчителів, можна вважати спрямованість особистості, професійне самовизначення, мотиви вибору професії, вплив соціуму на становлення соціально зрілої особистості.

Література

1. Дубасенюк О. А. Дослідження мотиваційних чинників професійного становлення вчителя / О. А. Дубасенюк // Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії : зб.наук.праць у 2-х ч. – Ч. 2 / за наук. ред. Л.О. Хомич, О.М Ігнатівич. – Харків : НТУ "ХПІ", 2012.– С. 207-218.
2. Іванюк Г. Особистісно-зорієнтована модель підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти / Г. Іванюк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – 354 с.
3. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з педагогічним колективом / Л.В. Туріщева . – Х. : Вид група «Основа», 2009. – 112с.

УДК 316.61

Л.І. БЕРЕЗОВСЬКА
Мукачівський державний університет

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

У даний час важливість вивчення проблеми ризику обумовлена динамічністю змін соціального устою, де особливого значення набуває прагнення людини активно осягати новизну і складність мінливого світу, а також проявляти нові оригінальні стратегії поведінки.

Дослідження ризикованої поведінки у вітчизняній психології носять нечисленний і розрізнений характер. До них відносяться роботи, присвячені оцінці ймовірності успішного результату в психології прийняття рішень (Т. В. Корнілова), надситуативної активності при вирішенні завдань у психології мислення (В. А Петровський) і готовності до ризику в психології праці (А. А. Деркач, Є. Н. Кир'янова).

У зарубіжній психології проблемі ризикованої поведінки присвячено більшу кількість досліджень. Систематизовано поведінкові прояви схильності до ризику в різних галузях життєдіяльності (P. Ulleberg, G. Montserrat), здійснено оцінку ризику та класифікацію стратегій поведінки в екстремальних ситуаціях (D. Holtgrave, E. Weber), вивчаються статеві відмінності у схильності до ризику (B. Pawlowski, S. Gordon). М. Закерман виділив специфічну особистісну характеристику «Схильність до пошуку відчуттів», що має тісний зв'язок з ризикованою поведінкою.

Значна кількість психологічних досліджень спрямована на пошуки специфічних індивідуально-психологічних рис людини, що зумовлюють її готовність ризикувати.

Особливу увагу в психології приділяють вивченню психологічних корелятив ризикованої поведінки. Як особистісну властивість, що зумовлює ризиковану поведінку, виокремлюють таку якість, як схильність або готовність до ризику. Однією з найбільш вивчених особистісних характеристик, пов'язаних зі схильністю до ризику, є пошук сильних

відчуттів або прагнення до нових відчуттів, яку певною мірою визначають індивідуальні переживання нудьги й відчуття повсякденності, а також авантюризм у різних сферах життя. Індивідуальною змінною є переконання (оптимістичні й песимістичні) щодо свого майбутнього. Люди з позитивними поглядами на власне майбутнє вживають більше заходів, які спрямовані на безпеку, ніж люди, що демонструють негативізм. Індивідуальні способи пристосування й опору в стресових ситуаціях можуть бути ризикованими моделями поведінки. Також належать такі якості особистості, як імпульсивність, мотиваційні установки на досягнення успіху й низький самоконтроль.

У детермінації ризикованої поведінки відіграють зовнішні чинники: порушення цінностей, правил та норм суспільного життя, можливість безкарно порушувати державні закони; суспільні групи, сім'я, соціальне середовище, особиста культура; а також висвітлення проблематики ризику в засобах масової інформації [1].

Важливим предметом вивчення психологічних особливостей осіб, схильних до ризикованої поведінки, є мотивація. Провідні мотиви більшості осіб, що вживають наркотики, відрізняються бідністю змісту, а реальні причини ризикованої поведінки усвідомлюються (В.С. Битенський, Б.Г. Херсонський, С.В. Дворяк).

Важливим загальним висновком більшості дослідників психології ризику є його характеристика як поведінкової активності, необхідної для досягнення мети у ситуації невизначеності. Як зазначають І. Задорожнюк і А. Зозулюк, за таких обставин на ризиковану поведінку у змозі впливати чотири групи чинників: тип завдання; ситуативні впливи; особистісні характеристики суб'єкта; характер міжіндивідуальних і міжгрупових взаємодій.

П.В. Дік [2], досліджуючи психологічні фактори ризикованої поведінки старших підлітків, визначив, що недостатній розвиток когнітивних навичок в цьому віці сприяє виникненню помилок у переробці інформації про здоров'я та недооцінки ризику та ігнорування його наслідків. Серед особистісних чинників ризикованої поведінки підлітків виділив: рівень морального розвитку, особливості мотиваційної сфери, самоефективність, темперамент, риси характеру (екстраверсія, порушення емоційної регуляції, пошук гострих відчуттів).

У дослідженні А. А. Бунас [3] встановлено, що у виявленні та розвитку схильності індивіда до ризику зростає роль особистісних чинників, зокрема, така риса особистості як пошук нових відчуттів. У осіб схильних до ризику спостерігається екстернальний локус контролю, тобто вони не можуть виявити свою суб'єктність, яка вимагає самостійності та відповідальності в діях.

Отже, результати досліджень припускають існування стійких особистісних конструктів, що мають вплив на ризиковану поведінку та регулюють її реалізацію.

Література

1. Шарок В. В. Особенности мотивационно-ценностной сферы и самоотношения личности склонной к рискованному поведению : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 – «общая психология, психология личности и история психологии» / В. В. Шарок. – СПб., 2010. – 27 с.

2. Дик П. В. Психологические факторы рискованного поведения в старшем подростковом возрасте : / : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 – «общая психология, психология личности и история психологии» / П.В. Дик. – Минск, 2014. – 24 с.

3. Бунас А. А. Схильність до ризику в системі особистісних детермінант. / А. А. Бунас // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2012. – т. XIV, ч.6 – С. 51 – 59.

УДК 159.922.8

Л. І.БЕРЕЗОВСЬКА, Г.НАГАЙКО
Мукачівський державний університет

МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Особливості емоційно-вольової сфери особистості, її емоційні стани, вольові прояви значною мірою впливають на усі сфери життя особистості. Особливо значущим є вплив емоційної сфери на навчальну діяльність.

У психологічній літературі проблема емоційно-вольової сфери особистості вивчалася багатьма вченими (О.І. Кульчицька, Я. Рейковський, К.Ізард, Є.П.Ільїн та ін.).

Проблема особливостей розвитку емоційної сфери є актуальною як у теоретичному, так і суто прикладному аспектах (І.Д. Бех, О.В. Запорожець, О.І. Кульчицька, Я.З. Неверович, Ж. Маценко, Т.С. Кириленко та інші). Розкриття психологічних механізмів, що детермінують розвиток емоційної сфери, ускладнюється багатьма факторами. З-поміж них, виступає недостатня теоретична з'ясованість загальних уявлень щодо сутності емоцій (В.К. Вілюнас, К.Є. Ізард, О.Я.Чебикін та інші), їх інтегративності (Л.М. Аболін, В. Вунд, П.В. Симонов та інші), динамічності протікання (В.К. Вілюнас, О.П.Саннікова та інші), амбівалентності (М.Б. Арнольд, І.А. Васильєв, С. Томкінс та інші) тощо. Водночас порівняльний аналіз різних досліджень (І.Г. Головська, І.С. Кон, Т.М.Чебикіна та інші) дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей. Це поступове збільшення кількості дітей, в яких виявляється підвищення фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання. З-поміж факторів, що негативно впливають на розвиток емоційної сфери, за даними вчених (Т.П.Вісковатова, О.І. Кульчицька, В.С. Мухіна та інші), можна відзначити

екологічні, техногенні та соціально-психологічні умови життєдіяльності особистості.

Дослідження проблеми волі на різних вікових етапах розвитку особистості (Б.Ананьєв, А.Ведьонов, О.Висоцький, В.Іванніков, Є.Ільїн, В.Калін, К.Корнілов, В.Котирло, В.Крутецький, А.Пуні, П.Рудік, В.Селіванов та ін.), свідчать, що успішність оволодіння будь-якою діяльністю у великій мірі залежить від розвитку вольових якостей. Вольові якості особистості висвітлюються у ракурсі взаємозв'язку з її характерологічними особливостями (О.Р.Лурія, О.В.Запорожець, Л.З.Неверович, О.Г.Ковальов, Г.С.Костюк). Основними складовими волі є вольові дії; вибір мотивів та цілей; довільна регуляція внутрішніх станів людини, її дій, психічних процесів; вольові якості особистості (їх змістовні характеристики), яким приділили значну увагу ряд дослідників. Так, вольова дія: структура дії (В.І.Селіванов), ознаки (В.К.Котирло, В.А.Іванніков, І.Д.Бех), класифікаційні системи (В.К.Калін); вибір мотивів та цілей: модель функціональної структури волі (В.І.Селіванов), характеристики мотивів (О.М.Леонт'єв, О.М.Баканов, В.А.Іванніков, Л.І.Божович, Т.Д.Коннікова, Н.М.Власова, М.І.Алексєєва); Вивчається довільність дій (О.М.Леонт'єв, С.Д.Максименко, М.Й.Боришевський), внутрішній план дій (Е.І.Ісаєв, Е.І.Фарапонова) і, особливо, вольові якості, наприклад, цілеспрямованість (С.Л.Рубінштейн, О.В.Крутецький та ін.), ініціативність (С.А.Петухов, М.С.Гаворов та ін.), наполегливість (Н.І.Судаков, В.К.Калін та ін.) тощо.

Для дослідження емоційно-вольової сфери застосовується ряд діагностичних методик. У своєму дослідженні ми використали такі методики, що дозволили нам вивчити гендерні особливості прояву емоцій та волі в осіб юнацького віку. А саме: методика самооцінки тривожності, ригідності та екстравертованості (за Д. Моудслі), методика «Самооцінка психічних станів» за Айзенком та тест-опитувальник емоційно-вольової регуляції А. В. Зверкова, Е. В. Ейдмана.

Методика самооцінки тривожності, ригідності та екстравертованості (за Д. Моудслі) призначена для виявлення рівня прояву зазначених особливостей прояву в осіб юнацького віку. Визначаються наступні рівні прояву: високий, середній та низький.

Методика «Самооцінка психічних станів» за Айзенком спрямована на вивчення психологічного стану особистості підлітків через діагностику таких психічних станів як: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність.

- особистісна тривожність - схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги;

- фрустрація - психічний стан, що виникає внаслідок реальної чи уявної перешкоди, що перешкоджає досягненню мети;

- агресія - підвищена психологічна активність, прагнення до лідерства шляхом застосування сили по відношенню до інших людей;

- ригідність - утрудненість у зміні наміченої суб'єктом діяльності в умовах, об'єктивно вимагають її перебудови.

Визначаються наступні рівні прояву: високий, середній та низький зазначених психічних станів.

Тест-опитувальник емоційно-вольової регуляції А. В. Зверкова, Е. В. Ейдмана застосовуються для визначення рівня розвитку вольової саморегуляції. Визначаються величини індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної саморегуляції та індексів за субшкалами наполегливості та самовладання.

Отже, представлені методики дозволяють дослідити гендерні особливості емоційно-вольової сфери в юнацькому віці.

Література

1. Вікова психологія : навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – С. 233-259.

2.. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології / Т.І. Пашукова, А.І. Допіра, Г.В. Дьяконов / за ред.. Т.І. Пашукової. – 2-ге вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.

УДК 37.015.3

Л.І. БЕРЕЗОВСЬКА, А.О. ПУКШ
Мукачівський державний університет

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИВЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ-МЕНЕДЖЕРІВ

У сучасних умовах розвитку країни необхідними є зміни в системі підготовки менеджерів, що здатні працювати як в стабільних, так і в змінних, нестандартних та кризових умовах економіки; ставати не тільки керівниками різних організацій, але і створювати власні малі підприємства.

Дослідження управлінського та підприємницького потенціалу у майбутніх менеджерів здійснювалося через добір методів і методик дослідження, який обумовлювався конкретними умовами дослідження, технічними можливостями, а також специфікою експериментальної групи. Вибір методик дослідження здійснено на основі розуміння даних понять та структурних складових управлінського та підприємницького потенціалу вітчизняною наукою.

До складових управлінського потенціалу відносять певний рівень розвитку мотивації, інтелекту, креативності, наявність комунікативних та організаційних здібностей, асертивність, інтернальність [1]. До структурних складових підприємницького потенціалу відносять професійну спрямованість, інтелектуальні якості (невербальні та вербальні); емоційно-вольові якості (психоемоційний тонус та вольову

наполегливість); комунікативні якості (товариськість, організаційно-лідерський потенціал, гнучкість); ділові якості (самостійність та підприємливість); інтернальність. Суттєвими психологічними ознаками підприємницького потенціалу є ризик, активність, творчість (інноваційна поведінка), лідерство [1].

У програму дослідження було включено ряд методик дослідження, що дозволяють вивчити як підприємницький, так і управлінський потенціал майбутніх менеджерів. А саме: опитувальник «СМ»; методика кар'єрних орієнтацій «Якоря кар'єри» Е. Шейна (адаптація В. А. Чикер і В. Е. Винокурової), тест для визначення готовності до підприємницької діяльності, анкета мотивації до підприємництва, «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса, «Методика діагностики міри готовності до ризику» Шуберта, дослідження комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-2), методика вивчення суб'єктивного контролю, тест-опитувальник дослідження асертивності в модифікації В. Каппоні і Т. Новак [2; 3].

За опитувальником «СМ» у майбутніх менеджерів визначено п'ять психологічних типів особистості: «Критик», «Ідеаліст», «Прагматик», «Аналітик», «Реаліст», які дозволяють спрогнозувати їхню ефективність під час здійснення управлінської та підприємницької діяльності. За методикою «Якоря кар'єри» Е. Шейна (адаптація В. А. Чикер і В. Е. Винокурової) вивчено типи кар'єрних орієнтацій, яким надають переваги студенти: професійна компетентність, менеджмент, автономія (незалежність), стабільність роботи та місця проживання, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво. За тестом готовності до підприємницької діяльності визначено рівень готовності до діяльності, що спрямована на підприємництво. За анкетною мотивації до підприємництва виділено провідні мотиви, якими керуються студенти-менеджери у разі здійснення майбутньої підприємницької діяльності. За «Методикою діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса досліджено рівень мотивації до успіху у підприємницькій та управлінській діяльності. За «Методикою діагностики міри готовності до ризику» Шуберта визначено рівень готовності ризикувати у різних ситуаціях діяльності. За методикою КОЗ-2 вивчено рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей, що займають значне місце у структурі підприємницької та управлінської діяльності. За методикою суб'єктивного контролю визначено рівень розвитку у досліджуваних локус контролю (інтернальність та екстернальність). За тестом-опитувальником дослідження асертивності в модифікації В. Каппоні і Т. Новак вивчено здатність у майбутніх менеджерів проявляти незалежність від зовнішнього впливу та оцінок, самостійно регулювати власну поведінку і відповідати за неї, впевнено відстоювати свої права, не зашкоджуючи іншим.

Отримані дані опрацьовано з використанням таких методів математичної статистики, як: кластерний аналіз, порівняння більше двох незалежних вибірок критерій Н-Краскала-Уоллеса, кореляційний аналіз г-Спірмена, факторний аналіз. Результати дослідження підлягали кількісному та якісному аналізу [4].

Отже, представлені діагностичні методики дозволили дослідити особливості прояву управлінського та підприємницького потенціалу у студентів-менеджерів.

Література

1. Любчук О.К. Проблема становлення управлінського та підприємницького потенціалу студентів як соціальних інноваторів. / О.К. Любчук // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – Вип. 1 (20). – С. 241–246.
2. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва : навч. посібн. / Ю.Ф. Пачковський. / 3-є вид. – К. : Каравела, 2012. – 416 с.
3. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології / Т.І. Пашукова, А.І. Допіра, Г. В. Дьяконов / за ред. Т.І. Пашукової. – 2-ге вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.
4. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учеб. пособие. 3-е изд., стереотип. / А.Д. Наследов – СПб. : Речь, 2008. – 392 с.

УДК 316.6+316.477

Л.І. БЕРЕЗОВСЬКА, А.А. ТАНГЕЛ
Мукачівський державний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КАР'ЄРИ ОСОБИСТОСТІ

Кар'єра – це один з показників індивідуального професійного життя людини, досягнення бажаного статусу і відповідного йому рівня і якості життя, а також досягнення популярності і слави. Успішно побудована кар'єра дозволяє людині домогтися визнання своєї неповторності, значимості для інших людей, для суспільства в цілому.

Слово «кар'єра» означає успішне просування в області суспільної, службової, наукової та іншої діяльності, рід занять, професію.

Поняття успішної кар'єри пов'язується насамперед із успішним професійним самовизначенням. Однією з популярних в психології є теорія професійного самовизначення Д. Сьюпера. Д. Сьюпер виділив чотири типи кар'єри, які залежать від особливостей особистості, способу життя, стосунків і цінностей людини. Підставою цієї класифікації є показник стабільності кар'єри. *Стабільна кар'єра* – характеризується просуванням, навчанням, тренуванням в єдиному постійній професійній діяльності. *Звичайна кар'єра* – найбільш розповсюджена – збігається з нормативними стадіями життєвого шляху людини, включаючи кризи. *Нестабільна кар'єра* – характеризується двома або більше пробами, причому зміна

професійної діяльності відбувається після певного періоду стабільної роботи в попередній професійній сфері. *Кар'єра з множинними пробами* – зміна професіональних орієнтацій відбувається протягом усього життя [3].

Американські дослідники виділяють три рівня кар'єри серед керівників: I. Низова ланка управління (технічний рівень). II. Середня ланка управління (управлінський рівень). III. Вища ланка управління (інституціональний рівень).

Д. Мак-Клеланд виділив три основні мотиви у виборі особистої кар'єри керівників.

Прагнення до влади. Ті, хто прагне до влади, енергійні, відверті у вираженні своїх думок і почуттів, не бояться конфронтації і відстоюють свої позиції. Вони вимагають до себе уваги, прагнуть до лідерства. Люди, які досягли вищого рівня управління, часто мають таку орієнтацію.

Прагнення до успіху. Найчастіше такий мотив задовольняється неоголошенням успіху, а процесом доведення роботи до успішного завершення, визначеного її закінчення. У побудові своєї кар'єри ці люди ризикують помірно.

Мотив належності. Він формується під впливом бажання бути включеним в певне соціальне і професійне оточення, потреби в спілкуванні, допомоги іншим, громадській роботі [1].

Дослідники звертають увагу на дві групи факторів, що визначають формування кар'єри. Це чинники, що пов'язані безпосередньо з людиною та чинники, що пов'язані з взаємодією особистості оточуючих людей та організації [2].

Останнім часом в соціально-психологічних дослідженнях особлива увага приділяється гендерним аспектам побудови кар'єри. За американськими даними, в середньому менеджменті (на посадах із середнім доходом) жінки займають більше половини місць, одна третина нових мільйонерів – це жінки.

Соціально-психологічні дослідження показали, що жінки не менш чоловіків зацікавлені в просуванні по службі і підвищенні свого освітнього рівня, орієнтовані на престиж, заробітну плату; мають не менше почуття відповідальності. У робочій же ситуації відзначаються такі «сильні» якості жінок-керівників, як прагнення до нового, радикалізм, висока чутливість, турбота про людей, «олюднення» організаційних інтересів, спрямованість на взаємодію з підлеглими, тобто все те, що характерно для моделі сучасного ефективного менеджменту. Стиль жіночого управління часто називають «перетворювальним» або «м'яким примусом».

У дослідженнях жіночої кар'єри виділяються культурні, освітні, юридичні та психологічні бар'єри. Відмічають наступні соціально-психологічні фактори, що стримують жіночу кар'єру:

- 1) гендерний поділ в професійній орієнтації та сферах кар'єри;
- 2) надзвичайно висока вмотивованість;

3) підвищена емоційність, ранимість, загострене переживання промахів і невдач;

4) страх успіху і невпевненість в собі, що заважає ризикувати і творчо вирішувати ділові і управлінські задачі [3].

Отже, дослідження кар'єри в основному зроблені зарубіжною наукою:

- Д. Сьюпер виділив чотири типи кар'єри: стабільна, звичайна, нестабільна та кар'єра з множинними пробами;

- Американські дослідники виділяють три рівня кар'єри серед керівників: I. Низова ланка управління (технічний рівень). II. Середня ланка управління (управлінський рівень). III. Вища ланка управління (інституціональний рівень).

- Групами факторів, що визначають формування кар'єри є фактори, пов'язані безпосередньо з людиною та фактори, пов'язані з взаємодією особистості оточуючих людей та організації.

Література

1. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.

2. Підприємство: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 720 с.

3. Бочелюк В. Організаційна психологія на підприємстві. / Віталій Бочелюк, Ольга Пучина. – К. : Скіф, 2012. – 272 с.

УДК. 159.964.1

Л.І. БЕРЕЗОВСЬКА, Д.М. ПОПОВИЧ
Мукачівський державний університет

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Інтенсифікація життя, соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до працівників нові, більш складні вимоги, що, безумовно, впливає на психологічний стан працівників, обумовлює виникнення емоційного напруження, розвиток значної кількості професійних стресів. Одним із найважчих наслідків довготривалого професійного стресу є синдром «емоційного вигорання».

Проблема емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених: В.В.Бойко, М.Буриш, С.Джексон, Г.Діон, Л.М.Карамушка, Н.О.Левицька, Г.В.Ложкін, М.П.Лейтер, С.Д.Максименко, Г.І.Каплан, К.Маслач, Л.Малець, Е.Махер, В.Могран, В.Є.Орел, М.Л.Смульсон, Т.В.Форманюк, Х.Дж.Фрейденбергер, У.Б.Шуфелі та ін.

За даними дослідження американського Національного інституту проблем здоров'я і професійної безпеки в наш час більше 35 млн. людей у

всьому світі страждають клінічною формою синдрому хронічної втоми. На початку 70 років ХХ ст. цей стан було визначено як синдром «емоційного вигорання». На сьогодні, зарубіжні дослідження підтверджують, що вигорання своїм витокom саме має професійний стрес. Своїй популяризації термін почав поширюватися у роботах Г. Сельє.

Термін «професійне вигорання» (англ. — «burnout») введено американським психіатром Х. Дж. Фрейденбергером у 1974 році. Фрейденбергер ввів це поняття для характеристики психічного стану здорових людей, які інтенсивно спілкуються з клієнтами, пацієнтами, постійно перебувають в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Це люди, які працюють у системі «людина — людина»: лікарі, юристи, соціальні працівники, психіатри, психологи, вчителі; менеджери тощо [1].

Як зазначають зарубіжні дослідники з Канади, США, Західної та Центральної Європи, а також вчені з Росії та України, фахівці, які працюють у згаданій системі змушені постійно стикатися з негативними емоційними переживаннями своїх клієнтів (пацієнтів, вихованців), а тому мимоволі стають залученими до цих почуттів і зазнають підвищеного емоційного напруження. Нині синдром має навіть спеціальний діагностичний статус у «Міжнародній класифікації хвороб –10»: «Z 73 – проблеми, пов'язані з труднощами управління власним життям».

Професор психології Каліфорнійського університету К. Маслач деталізувала це поняття, окресливши його як синдром фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння й співчуття щодо клієнтів. Доктор К. Маслач підкреслює, що «професійне вигорання» – це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, викликаного міжособистісним спілкуванням [1].

Нині відомі декілька основних підходів до вивчення синдрому «професійного вигорання». Але найпоширенішим є третій підхід, запропонований американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон. Вони розглядають синдром «професійного вигорання» як трьохкомпонентну систему, котра складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції власних особистісних досягнень.

Серед симптомів, що виникають першими, можна вирізнити загальне почуття втоми, вороже ставлення до роботи, загальне невизначене почуття занепокоєння, сприймання роботи як такої, що постійно ускладнюється та стає менш результативною.

Одним із найбільш системних і комплексних прийомів розгляду аналізу синдрому «професійного вигорання» є підхід російського вченого В.В. Бойка [2], який розробив власну класифікацію симптомів, що супроводжують різні компоненти «професійного вигорання».

Щодо міри розвитку «професійного вигорання» у працівників сучасних українських організацій, то аналіз їх діяльності свідчить про те, що цей синдром є доволі розповсюдженим серед менеджерів та працівників внаслідок багатьох об'єктивних чинників, які діють в організаціях сьогодні в період трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. Окрім того, важливу роль відіграють і суб'єктивні чинники, пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями.

Отже, синдром «професійного вигорання» дійсно є «об'єктивною реальністю». Психологічна природа емоційне вигорання визначається науковцями як адаптивна властивість психосоціальної системи фахівця з виявленням цілеспрямованої поведінки у пристосуванні до стресогенного робочого середовища. При цьому для більшості підходів можна виділити такі спільні ознаки: емоційне вигорання є специфічним процесом, результатом якого є стан психосоціальної дезадаптації фахівця з характерним зниженням рівня його психофізіологічних ресурсів, ознаки якого вдаються на всіх її сферах особистості, але, головним чином, на емоційній та смисловій.

Література

1. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ.навч. закладів/ за наук. ред. Л.М.Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС»,2005. – 276 с.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций / В.В. Бойко – [2-е изд., доп.и перераб.] – СПб. : Питер, 2004. – 474с

УДК 159.922.8

М.М. БЕРЕНИЧ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета нашого дослідження полягає у вивченні особливостей емоційного вигорання старшокласників. Згідно з цілями нашого дослідження, ми розглянули особливості емоційного вигорання старшокласників під час навчання у школі. Своє дослідження ми зосередили на вивченні саме емоційного вигорання.

Спираючись на теоретичні положення дослідження емоційного вигорання, ми розглядали особливості старшого шкільного віку, чинники, які впливають на емоційне вигорання учнів старших класів, під час навчання в школі. Для реалізації дослідження була обрана методика дослідження рівня емоційного вигорання старшокласників В.В.Бойка. Дана методика досліджує три основні фази емоційного вигорання: фаза «напруження», фаза «резистенції», фаза «виснаження».

Аналізуючи представлені результати, слід зазначити, що вияв рівня емоційного вигорання у різних категорій досліджуваних різний це

пов'язано з неспокійною, емоційно напруженою атмосферою під час навчання створює вимоги, які постійно переважають над ресурсами, у людини порушується стан рівноваги

Порівнюючи обидва класи за методикою Бойка можна сказати, що вони відрізняються за даною методикою. Для 10 класу переважаючим є виснаження, характеризується зниженням загального енергетичного тону і ослабленням нервової системи, емоційний захист у формі вигорання. Переважаючим для 11 класу є напруження тобто утворюється внаслідок хронічної психоемоційної атмосфери, підвищеної відповідальності. Таким чином, шкільний вік є періодом, коли йде формування певного світогляду, моральних цінностей, вибір майбутньої професії.

Досліджуючи ту ж вибірку учнів щодо емоційного вигорання, нами використано тест – «Діагностика міжособистісних відносин» Лірі, що дає змогу побачити чи впливає тип спілкування на емоційне вигорання старшокласників.

Порівнюючи результати, бачимо, що обидва класи практично не відрізняються один від одного за даною методикою. Вони залежні, підозрілі, агресивні. Для учнів 10 класу характерним є: залежність, підозрілість, прямо протилежне довірливості, найменше значення за шкалою авторитарний - ґрунтується на безпосередньому підкоренні окремої людини або колективу владній особистості. Досліджувані залежні від думки інших, тому їм важко встановлювати стосунки. Для 11 класу домінуючими є залежність, підозрілість, найменше проявляється альтруїстичність, тобто безкорисливо жертвують власними інтересами на користь інтересів іншої людини.

Нами було проведено тест САН Айзенка на визначення психічних станів: фрустрація, ригідність, агресивність, тривожність. Порівнюючи результати, бачимо, що обидва класи практично не відрізняються один від одного за даною методикою. Їм більшою мірою притаманні: агресивність, тривожність, фрустрація. Але, у 11 класу, агресивність і ригідність мають вищі показники, ніж у 10 класі це може бути пов'язана зі вступом у самостійне життя, змінюється ставлення до школи, набуває актуальності пошук супутника життя і однодумців, зростає потреба у співробітництві з людьми, зміцнюються зв'язки зі своєю соціальною групою, з'являється відчуття інтимності з деякими людьми, агресивно налаштовані проти своїх однолітків, яке найбільше проявляється у гніві, злості, 11 класу найменше значення за шкалою фрустрація виражається в характерних переживаннях і поведінці те, що викликається об'єктивними труднощами на шляху до досягнення мети. За методикою оцінки активності, настрою, самопочуття можна твердити, що обидва класи практично не відрізняються один від одного за середнім значенням, але по стандартному відхиленню досліджувані кардинально відрізняються за

даною методикою. Для них важливим є «самопочуття», «настрій», найменше значення за шкалою «активність» для 10 класу $X_{сер}=4,15$ – пов'язано з більшим інтересом до навчання, а 11 класу $X_{сер}=3,07$ – можна сказати, зменшується прагнення досліджуваних розширювати сферу своєї діяльності, а також здатність нести в собі потенціал енергії, сили.

Узагальнюючи вплив особистісних чинників на розвиток всіх трьох фаз емоційного вигорання в учнів раннього юнацького віку, ми виокремили психологічні чинники, що призводять та запобігають розвитку емоційного вигорання у старшокласників. До розвитку емоційного вигорання в учнів раннього юнацького віку призводять такі особистісні чинники як ригідність, також недовірливий тип міжособистісної взаємодії. Психологічними чинниками, що призводять до профілактики емоційного вигорання у старшокласників є гарне самопочуття, настрої та висока активність, а також авторитарний, домінуючий та альтруїстичний типи міжособистісної взаємодії.

Література

1. Бондарь Н.Е. Самооценка личностной зрелости в юношеском возрасте / Н.Е. Бондарь, И.В. Бондарь // Наука і освіта. - 2004. - №3. - С. 15 - 17.
2. Будницька О.А. Індивідуально-особистісні детермінанти емоційних переживань у психотравмуючій ситуації : Автореф. ...канд. психол. наук / О.А. Будницька. - К., 2001. – 17с.
3. Зайчикова Т.В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому "професійного вигорання" у вчителів : Автореф. дис... канд. психол. наук 19.00.05 / Т.В.Зайчикова. — К., 2005. — 20с.
4. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – СПб. : Питер, 2006. – 464.

УДК 159.922.27

І.І.БРЕЦКО
Мукачівський державний університет

ПРОЯВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТЕКСТУ У ПСИХОЕМОЦІЙНОМУ ВИГОРАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Дослідження емоційного вигорання шкільних педагогів і вищих навчальних закладів (як спроба заломлення проблеми в педагогічних професіях завдяки вивченню вигорання крізь призму стосунків суб'єктів праці) дало підстави І.Кураповій стверджувати, що прояв цього психостану розрізняється переважно в емоційно-чуттєвій, професійній і комунікативній сферах діяльності [3].

За нашими спостереженнями, педагогічний контекст психоемоційного вигорання найтипніше проявляється як постійна втома, емоційна спустошеність, почуття відсутності соціальної підтримки, постійні докори учням та їхнім батькам, конфлікти з колегами, озлобленість у ставленні до дирекції та владної адміністрації, неадекватність фінансового стану,

загальне незадоволення вчительською професією тощо[2]. Звичайно, такі депресивні моделі вчительського самоусвідомлення знаходять свої виміри і на рівні сімейної взаємодії та нагально потребують фахової психологічної допомоги з метою вирішення наболілих проблем і налагодження потужної системи реабілітації та профілактики.

Більшість обстежених Т. Овсянніковою викладачів вищої школи характеризуються високим рівнем емоційного вигорання, структура якого представлена розподілом змінних симптомокомплексу за мірою вираженості фаз резистенції, напруги, виснаження і симптомами переживання психотравмуючих обставин (неадекватне емоційне вибіркове реагування; емоційно-моральна дезорієнтація; розширення сфери економії емоцій і редукція професійних обов'язків, психосоматичні і вегетативні порушення) [4].

Безперечно, проблеми фахової самореалізації (зниження або повна втрата інтересу до роботи й професійної діяльності, поява схильності дискредитувати сферу власної діяльності, професійний простір, організацію, колег, розчарування в кар'єрних намаганнях і настановленнях тощо) стають на перепоні особистісним інтенціям до самоактуалізації та є найтиповішою мотиваційною спонукою до „сублімаційного” виміщування проблем і негараздів у сімейному мікрокліматі [1].

Можна зробити висновок про деякі спільні концептуальні погляди майже всіх дослідників означеної проблематики, суттю яких є визнання того, що психоемоційне вигорання – це виснаження моральних і фізичних сил, яке неминуче позначається на ефективності професійної діяльності, психологічному самопочутті особистості та стосунках у сім'ї.

Отож більшість фахівців, що вивчають проблеми психоемоційного вигорання, сходяться на спільному розумінні його типових засадничих ознак – це складний психофізіологічний феномен, якому властиві емоційне, фізичне й когнітивне виснаження унаслідок тривалого (іноді перманентного) емоційного навантаження.

Література

1. Зайчикова Т. В. Діагностика та профілактика синдрому «професійного «вигорання» у вчителів : [метод. реком.] / Тетяна Вікторівна Зайчикова. – К., 2003. – 24 с.
2. Карамушка Л. Особливості вияву синдрому „професійного вигорання” у вчителів / Л. Карамушка, Т. Зайчикова, О. Бондарчук // Освіта і управління. - 2003. – Т.6. – №3. – С.57-66.
3. Курапова И. А. Нравственно-ценностная регуляция эмоционального выгорания в профессиональной деятельности (на примере педагогов средней и высшей школы : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.03 "Психология труда, инженерная психология" / И. А. Курапова. – М., 2009. – 22 с.
4. Овсянникова Т. Ю. Психологические условия предупреждения синдрома эмоционального выгорания у преподавателей высшей школы: автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая психология " / Т. Ю. Овсянникова. – Нижний Новгород, 2008. – 28 с.

ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Мета і завдання дослідження. Проведене нами констатувальне дослідження виявило наявність у випускників мораторій професійної самоідентичності. Аналізуючи отримані нами результати за порівнянням між центральною тенденцією, а саме середнім арифметичним, модою медіаною, стандартним відхиленням, а також проведеного кореляційного аналізу та порівнянням середніх значень можемо говорити про деякі негативні тенденції в змінах якостей, що ними мав би володіти майбутній психолог. Це тенденції поступового зростання самовпевненості та егоцентризму, невиразність внутрішньої мотивації професійної діяльності, а також – недостатній рівень сформованості профієдентичності майбутніх психологів. Таке становище вимагає відповідного корекційного впливу, який має здійснюватись на усіх шести логічних рівнях – оточення, поведінки, здібностей, цінностей, ідентичності та місії, що відповідають основним рівням суб'єктивного досвіду людини. Дана ситуація потребує застосування психологічного супроводу професійного становлення майбутніх психологів, що було втілено нами у програмі розвитку професійної самоідентичності.

Таким чином, метою роботи є аналіз результатів програми тренінгу «Шлях до себе: покликання та кар'єра психолога у сучасному світі».

Зміст розробленої програми тренінгу спирається на інтегративний підхід, використовуються елементи поведінкової психології та класичні погляди на проблему розвитку професійної самоідентичності. Інтегративний підхід розуміється як поєднання наступних принципів: 1. Включення в процесі тренінгів та семінарів усіх логічних рівнів суб'єктивного досвіду учасників, тобто безпосередньо «інтеграція логічних рівнів» особистісного досвіду студентів. 2. Переконавання в тому, що максимальний навчальний ефект та ефект «природної лояльності» до професії психолога, що сприятиме кращій професійній самоідентифікації, досягається у результаті отримання студентом-психологом якомога кращого особистого результату в процесі самостійного проживання трьох базових для професії психолога позицій сприйняття: клієнта, терапевта та спостерігача. 3. Системна робота з різноманітними контекстами, в яких має стати професіоналом майбутній психолог – звернення до особистісних, навчальних, комунікативних, професійних, ринкових, світових прикладів, тем, матеріалів тощо. 4. Використання широкого кола підходів та методів сучасної практичної психології: інтеграція методів та професійного інструментарію, яка відбувається протягом тренінгу в процесі

використання студентами їх професійних знань та навичок. 5. Врахування законів систем у побудові групових процесів під час занять: інтеграція на рівні комунікативних пар та груп різної кількості учасників, що стимулює самостійність вибору та самовизначення кожного зі студентів окремо, зберігаючи водночас особисту позицію, відповідальність та свободу й усвідомленість у прийнятті рішень. Результатом такої інтеграції є усвідомлений вибір майбутнім психологом власної позиції у мережі думок та позицій інших учасників групи, розуміння власної ролі та меж власних можливостей, тобто гідне визнання власних границь та спокійне прийняття границь інших людей.

Фактично йдеться про п'ять видів інтеграції: рівнів людського досвіду в процесі набуття навичок /інтеграція на рівні особистості; інтеграція ролей, які складають образ професійного психолога у майбутніх фахівців і є основою профідентичності; контекстів навчального, практичного, комунікативного, ринкового, соціального, особистісного / інтеграція контекстів середовища в усвідомленні майбутнього психолога – від себе та свого оточення – до клієнтів на ринку та світової психології; змістовна інтеграція: карта знань та набір навичок практичного психолога, які дозволяють студентові називати себе професіоналом; соціальна інтеграція: групова ідентифікація у студентському, клієнтському та професійному середовищі, тобто самоідентифікація як психолога, а також, набуття необхідного рольового розмаїття для застосування в професійній діяльності.

Методом, який відповідає рівню складності поставленої задачі (формування професійної самоідентичності майбутніх психологів під час їх навчання у ВУЗі) ми вважаємо тренінг. Психологічний тренінг – це сучасний та ефективний метод практичної психології, який дозволяє досягти суттєвих психологічних змін у сфері усвідомлення себе самого, здобуття знань та освоєння навичок, усіма учасниками процесу. Ми спираємося на тренінг, як простір для саморозвитку учасників, де вони зможуть продуктивно освоїти власне розуміння свого професійного становлення як майбутнього фахівця психологічної сфери.

Розроблена нами програма групової тренінгової роботи з розвитку професійної самоідентичності майбутніх психологів ґрунтується на принципі інтеграції логічних рівнів структури суб'єктивного досвіду студентів-учасників в чотирьох основних контекстах: особистісному, Вузівському, ринково-професійному (психологія в Україні), глобально-професійному (сучасна психологія у світі).

Метою тренінгу є психологічний супровід професійного навчання, спрямований на формування професійної самоідентичності майбутнього психолога.

Зміст тренінгової програми є відображенням еkleктичного підходу (з переважанням гуманістичного /особистісно-орієнтованого/, суб'єктно-

діяльнісного підходів та НЛП /нейролінгвістичного програмування/) до особистісного й професійного розвитку фахівця. Як вже було зазначено, процес формування самоідентичності студента-психолога як професіонала у ВУЗі можна умовно розділити на шість рівнів, кожен з яких вимагає окремої уваги та особливого структурування (інтеграції) в ході тренінгу. Сприймаючи ці рівні як контексти підтримуючого середовища, не змішуючи і не зводячи один до одного – отримаємо більш або менш ясну картину форматів впливу для формування самоідентичності студента-психолога.

УДК 159.9.019.2

В. С.ВАРГА
Мукачівський державний університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЗМІСТ ПРОГРАМИ СІМЕЙНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ З ДІТЬМИ АУТИСТАМИ

Розроблена нами програма спрямована на корекцію особистості, згідно якої передбачається, що під час занять учасники групи отримають можливість знову пережити основні етапи свого життєвого шляху в більш сприятливих, комфортних і безпечних психологічних умовах. Внаслідок реалізації розробленої нами програми, очікується розширення світосприйняття піддослідних і, як наслідок, засвоєння ними нових способів поведінки.

Ми виходили також з того, що процес розвитку особистості відбувається холистично і включає в себе когнітивний, емоційний, потребнісно-мотиваційний, поведінковий, а також соціальний і духовний компоненти.

Засновник гештальт-терапії Ф. Перлз побудував динамічну теорію і терапевтичний процес, спираючись на названі вище принципи, в основі яких лежить поняття “екологічна мудрість”. При цьому він особливо підкреслював важливість принципу “тут і тепер”, протиставляючи його скрупульозному аналізу минулого клієнта, що є пріоритетним напрямом у роботі терапевтів психоаналітичної школи [1].

Однак, у теоретичних роботах з гештальт-терапії відсутні інтерпретація поетапного формування особистості у процесі онтогенезу та опис якісних психічних новоутворень, які розвиваються послідовно у кожному віковому періоді та є корисним для аутистів.

Тому для створення корекційної програми ми вважаємо необхідним залучити теоретичні та практичні моделі інших психологічних шкіл. Серед них найбільш вагомою для розуміння розвитку емоційної потребо-мотиваційної і комунікативно-поведінкової сфер дитини аутиста у контексті специфіки взаємодії з батьками виступила епігенетична модель

розвитку людини Е. Еріксона. В основі такої моделі лежать принципи цілісності та поетапного формування особистості і самоідентифікації. Разом з тим, усвідомлюючи важливість цілісного підходу до розуміння становлення дитини, а також значення інтелектуальної сфери у цьому процесі, ми спиралась на теоретичну базу психологічної школи Л.С. Виготського та нейропсихологічної школи А.Р. Лурії, в яких розроблені уявлення про зону найближчого розвитку у дітей різного віку, а також питання розвитку вищих психічних функцій в онтогенезі [2].

Інтегративний підхід, закладений в основі нашої програми, багато в чому базується на точці зору Л.С. Виготського, який вважав, що людська свідомість являє собою не суму окремих процесів, а має системну будову і розвиток в онтогенезі.

Е. Еріксон, розглядаючи психосоціальний розвиток людини, виділяє вісім стадій. Для формування психологічно здорової особистості важливе значення має послідовність і сприятливе проходження дитиною всіх стадій. Виходячи з того, що ця програма розрахована на дітей аутистів дошкільного та молодшого дошкільного віку, ми враховували особливості становлення особистості на перших чотирьох стадіях [2].

Істотними характеристиками гармонійних батьківсько-дитячих взаємин є задоволення базових потреб дитини аутиста, зокрема таких, як потреба у безпеці й прийнятті, та потреб, що виникають у процесі батьківсько-дитячої взаємодії: прийняття та визнання індивідуальності дитини і збереження свого "Я" як автономної реальності; достатній рівень рефлексії батьків щодо індивідуальних особливостей дитини, розуміння їх психолого-педагогічної природи; свідома організація конструктивного стилю взаємодії з дитиною, адекватного її індивідуальним особливостям.

Література

1. Аялон Х. Реформи в області образования и социальное неравенство в Израиле : переосмысление гипотезы «максимально удерживаемого неравенства» / Х. Аялон, Й. Шавит // Социология образования. – 2004. – № 12. – С. 16 – 18.
2. Барт Р. Мифология / Р. Барт. – Пер с фр., вступ. ст. и коммент. С.Н.Зенкина. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1996. - С. 270.

УДК 159.922.73-057.874

В. С. ВАРГА, Є. В. БАСАРАБ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕГОЦЕНТРИЗМУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Взаємодія, як процес взаємовпливу суб'єктів, вимагає від людини уміння координувати свою точку зору, свої вчинки з іншими людьми, уміння стати на їх місце, змінити свою пізнавальну позицію. Ці вміння мають формуватися уже на ранніх етапах онтогенетичного розвитку людини. Ефективному спілкуванню та співпраці з іншими людьми може

перешкоджати егоцентрична спрямованість особистості, яка є віковою особливістю дітей дошкільного віку, хоча яскраво проявляється і у молодших школярів, а це зумовлює конфлікти, суперечки та непорозуміння між однолітками в процесі спілкування та спільної діяльності. Дослідження егоцентризму продиктовано потребами оздоровлення поведінки учнів, оскільки врівноваженому поведженню учня заважає насамперед особистісна тривожність, егоцентричність, напруженість, емоційність, що викликає різний рівень ситуативної тривожності, хвилювання, зниження розумової продуктивності в цілому.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне дослідження психологічних особливостей егоцентризму молодших школярів. Досягнення мети вимагало розв'язання таких завдань:

1. Визначити теоретичні засади дослідження проблеми егоцентризму.
2. Проаналізувати причини виникнення егоцентризму.
3. Емпірично дослідити егоцентризм молодшого школяра.

Об'єкт дослідження – егоцентризм молодшого школяра.

У процесі дослідження особливостей егоцентризму молодших школярів використовувався комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: теоретичний аналіз і систематизація наукових літературних джерел з проблеми дослідження; спостереження; бесіда; психодіагностичні методи (тести). Для визначення рівня самовідношення – «Методика визначення емоційного рівня самооцінки» А. В. Захарова; для визначення рівня егоцентричної спрямованості особистості – методика «Егоцентричний Асоціативний Тест» (ЕАТ) Т.Сцустрової; для з'ясування особливостей сімейних взаємин у сприйнятті дитини – «Малюнок сім'ї».

Проведене діагностичне дослідження вказує на переважання високого рівня егоцентричної спрямованості серед молодших школярів (52%), менш представлений середній та низький рівні що підтверджується і в результатах іншої методики, де рівень егоцентризму складає 56%. Однак за результатами методики «Малюнок сім'ї» лише 36% досліджуваних займають егоцентричну позицію у родині.

Внаслідок недостатньо розвинутих навичок взаємодії з ровесниками у молодших школярів домінує сильний ступінь прояву особистісного егоцентризму. Власну позицію вони вважають єдино правильною, намагаються нав'язати її іншим і виключають існування інших позицій, що призводить до виникнення непорозумінь та конфліктів з однолітками.

Результати дослідження отримані за допомогою діагностичних методик засвідчили те, що егоцентризм є характерною віковою особливістю розвитку особистості молодших школярів. Також дало змогу впевнитися в тому, що егоцентризм не є безпосередньо залежним від рівня самооцінки та позиції яку займає дитина в сім'ї.

Отже, наше дослідження дало змогу дійти висновку, що на рівень егоцентризму впливає велика кількість різнобічних факторів, стиль виховання у сім'ї, позиція дитини серед однолітків, вираженість рис характеру та багато інших, які можуть стати предметом дослідження у наступних наукових працях.

УДК. 159.9:616.036.81-053.6

Л.Ф.ВЕРБИЦЬКА

Київський національний торговельно-економічний університет

ДУХОВНО-ОСОБИСТІСНА КРИЗА: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕЖИВАННЯ В ЮНОСТІ

Вельми болючим питанням залишається проблема духовності і пов'язаних з нею кризових періодів розвитку особистості, а саме юної людини, що неодноразово опинялася в центрі уваги фахівців самого різного профілю. У філософсько-методологічному і культурологічному аспектах, психології і акмеології, які досліджували вітчизняні науковці, як: Б.Г.Ананьєв, Б.С.Братусь, Ф.Є.Василюк, З.С.Карпенко, М.С.Корольчук, Е.О.Помиткін, М.В.Савчин, Т.М.Титаренко та ін., для виходу з кризи вважається необхідна форма руху людини до особистісної зрілості [5; 6]. Зарубіжні представники гуманістичної психології, такі як: Ш.Бюллер, Д.Бьюдженталь, К.Гольдштейн, А.Маслоу, К.Роджерс, О.Хакслі у розрізі виходу з екзистенційної кризи розглядають людину як цілісну істоту, що перевершує суму своїх складових, буття якої розгортається в контексті людських відносин [2].

Зупинимось на поясненні основних категоріальних понять. У традиціях сучасного наукового знання поняття «кризи» прийнято вважати короткочасним періодом в природному процесі розвитку, який здатний дати спонтанне, іноді досить болісне, розв'язання та вирішення серйозних проблем. Відповідно, кожне кризове переживання порушує особистісну безпеку людини, зачіпаючи і розхитуючи буттєві основи її внутрішнього світу. Разом з тим, криза особистості є особливим етапом, коли ініціюється процес об'єднання внутрішніх підсистем біологічного, соціального і духовного «Я» в єдиний цілісний простір, настає час переоцінки цінностей і в цьому процесі особистість починає переосмислювати своє місце в житті і основні екзистенції [3].

Наразі при розгляді новоутворень особистості в юності практично без уваги залишається такий аспект як духовність. Термін «духовний», в широкому значенні, завжди пов'язаний із внутрішнім станом людини. В цьому сенсі "духовне" відображає не тільки ті переживання, які традиційно вважаються релігійними, а й те, що стосується сприйняття та пізнання, всю людську активність та всі функції, у яких загальний підсумок – володіння

цінностями, більш високими ніж загальноприйняті – такі як етичні, естетичні, героїчні, гуманістичні та альтруїстичні [1].

Аналізуючи проблеми переживання кризи юнацького віку, пов'язані з формуванням духовної сфери, хочемо відзначити, що криза переміщає людину в маргінальне положення або нейтральну зону. Вхідження в зону духовних кризових станів відбувається у тому випадку, коли молода особа зустрічається з переживаннями, які за силою і тривалістю перевершують її психологічні регуляторні можливості. Це положення характеризується тим, що звичні стереотипи мислення і поведінки вже не працюють, а нові – ще не сформовані. Даний процес супроводжується порушенням психологічних, психофізіологічних і соціально-психологічних адаптаційних механізмів індивіда в юнацькому віці. Саме ці прояви кризового розвитку особистості і її духовної сфери перекликаються з різними проявами [4].

Завдяки особливостям специфіки переживань та виходу із духовно-особистісної кризи юнак або дівчина стає здатним до таких особистісних проявів, як:

1. Подолання стереотипів і продукування оригінальних ідей, передумови семантичних зв'язків та трансмутації знань та досвіду.

2. Руйнування ізоморфізму свідомості буття, тобто розвитку свободи життєдіяльності.

3. До автономної нонконформістської незалежної від групи поведінки: посилюється здатність до позазалежності і, відповідно, знижується сугестивність, навіюваність психіки.

4. До вироблення широких узагальнених поглядів на світ, які долають вузькоемпіричний рівень оцінок: мислення стає більш системним, здатним до перспективного бачення та передбачення, планування та цілепокладання.

5. До надситуативної поведінки, яка орієнтована на найвищі цінності, долає вузькопрагматичні інтереси.

6. До моральних вчинків, тобто таких, коли моральний вибір здійснюється за вільним внутрішнім переконанням, а не визначається зовнішніми детермінантами, соціальним конформізмом.

Отже, духовно-особистісна криза являє собою екзистенційні проблеми, що породжуються пробудженням нових сенсів, прагнень і інтересів духовної, етичної або релігійної властивості. Кризове переживання з одного боку порушує особистісну безпеку людини, призводить до негативних психофізіологічних та емоційних реакцій, та з іншого – активізує процес об'єднання внутрішніх підсистем біологічного, соціального та духовного «Я», допомагає особистості здійснити переоцінку цінностей, накреслити нові життєві перспективи.

Література

1. Ассаджоли Р. Самореализация и психологические потрясения./ Духовный кризис. / Ред. Ст. Грофа – М., 1995. – С.40-61.
2. Битянова М.Р. Психология личностного роста. / М.Р. Битянова – М : Международная педагогическая академия, 1995. – 144 с.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций. / Ф.Е. Василюк – М., 1984. – 200 с.
4. Зиновьев П. Возрастные кризисы. / П. Зиновьев– М. : БМЭ, 1958. – Т.5. – 982 с.
5. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності: Підручник для студентів вищ. навч. Закладів / М. С. Корольчук. – К. : Ельга; Ніка-Центр, 2003. – 400 с.
6. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : Монографія. / Е.О. Помиткін – К. : Наш час, 2005. – 208 с.

УДК 504:316.728:159.9

О.Л. ВЕРНІК

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Екологізація розвитку сучасного суспільства призводить до розуміння не тільки того, що людина не може розглядатися ізольовано від середовищ її життя, але й того, що людина і є однією з основних їх складових. Особливо явно дана проблема постала в Україні у зв'язку із соціально-політичними змінами останніх років та їх культурними й психологічними наслідками. Відбуваються масові зрушення в уявленнях про відчуженість і гармонізацію структур навколишнього світу, про власне місце в ньому, про людське життя та життєдіяльності в цілому. Стає очевидним, що самовиключення власної діяльності, її цілей і результатів з контексту особистого і соціального життя призводить до деструкції людини в її відносинах зі світом, заподіює як особистісні деформації, так і руйнування навколишнього середовища.

У психологічних дослідженнях останніх десятиліть в контексті опису тих чи інших феноменів став часто використовуватися термін «життєдіяльність». В результаті їхнього аналізу було виявлено, що, по-перше, конкретне визначення даного терміну в переважній більшості робіт відсутнє; по-друге, в різних дослідженнях він використовується в близьких, але принципово різних значеннях, зокрема як: соціальна активність у різних сферах соціального життя – професійній, освітній, громадській, економічній, політичній і т.ін.; біологічна життєдіяльність людини, тобто її функціонування на рівні організму і проблеми пов'язані з безпекою життя; поведінка і діяльність в особливих умовах – при стресі, в екологічно неблагополучних регіонах, в екстремальних умовах і т.п.; життєдіяльність соціальних груп в оргуправлінському контексті; життєдіяльність суб'єкта життя або «реальна життєдіяльність». Останній термін став

використовуватися в російській психології з середини 1990-х років, в якості «робочого інструменту» для вирішення завдання онтологізації психології, яка актуалізується через намагання виходу за межі гносеологічного розуміння психіки як відображення об'єктивної реальності (А.В. Брушлинський, К.А. Абульханова, К.В. Карпінський). Усвідомлення обмеженості і недостатньої релевантності життя лабораторним дослідженням особистості, призвело до зосередження уваги дослідників на проблемах повсякдення, «життєвій онтології» (С.Л. Рубінштейн), «життєвому просторі» (К. Левін).

З іншого боку, в психологічних теоріях діяльності та поведінки належним чином не представлена проблема їх основи – життя людини. У спробах розглядати психологічну структуру життєдіяльності як «мета-діяльність» пропонується положення про її цілі, іноді кінцеву мету, що не зовсім відповідає як гуманістичному, так і екологічному розумінню життя.

Разом з тим, в гуманістичних і екзистенціальних психологічних концепціях особистості не знаходить адекватного відображення одна з основних форм її відносин зі світом – діяльність. Таким чином, можна говорити про певний розрив між вивченням психологічних феноменів в конкретних життєвих ситуаціях і їх включенням в контекст безпосереднього життя людини.

З нашої точки зору, життєдіяльність людини може визначатися зокрема характером і способами відносин з конкретними середовищами її буття. У психологічній структурі таких відносин можна виділити три рівні значущості, цінностей і смислів. Сукупність значень даних характеристик за середовищами життя дозволяє аналізувати різні способи життєдіяльності особистості, а їх узгодженість – неузгодженість може свідчити про ступень екологічної орієнтованості.

Відповідно до запропонованої моделі мають бути підібрані інструментальні засоби емпіричного дослідження. Значущість того чи іншого середовища можна визначати через аналіз оцінки використання одного з базових соціально-життєвих ресурсів людини – її час. Цінність того чи іншого середовища визначається суб'єктивною оцінкою його місця серед інших середовищ життя. Порівняння профілів значущості і цінності середовищ життєдіяльності особистості вже дає достатньо суттєву діагностичну інформацію про можливі проблемні сфери її буття, в яких значущість значно вища за цінність чи навпаки.

Смисловий рівень екологічної орієнтованості життєдіяльності ми пропонуємо досліджувати через відчуження, яке найчастіше розглядається як утрата смислу (Д.О. Леонт'єв, Є.М. Осін, К. Хорні, Е. Фромм й ін.). Проте, більш заслуговуючим на увагу є підхід до різних форм відчуження як до етапів фундаментального особистісного життєвого процесу набуття смислу (Ф.Є. Василюк, Е. Кюблер-Росс, І. Ялом). У такому випадку кінцевий результат процесу набуття смислу пов'язується з прийняттям, насамперед з прийняттям життя, прийняттям себе і середовищ свого

існування такими які вони є, з уявленням про себе як про активну частину цих середовищ і про середовища як розширення свого «Я».

УДК 378.14

М. Г. ВІЄВСЬКА
Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНУ»

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ЕКОНОМІКИ

На всесвітній конференції з вищої освіти «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку», яка проводилась у Парижі (2009 р.), зазначалось, що вища освіта має соціальну відповідальність для покращення нашого розуміння багатогранних проблем, які включають соціальний, економічний, науковий і культурний виміри і нашу здатність відповідати їм. Вища освіта повинна не тільки надавати тверді навички для теперішніх і майбутніх поколінь, але й має також сприяти освіті соціально відповідальних громадян, які прагнуть до створення миру, захисту прав людини і цінностей демократії.

Сформуванню соціально відповідальних фахівців економічної сфери діяльності має соціально відповідальний викладач. Означена проблема була предметом дослідження багатьох дослідників. На думку Е. Алферової соціальна відповідальність педагогічної діяльності відбиває прихильність учителя загальнолюдським і професійним етичним нормам, цінностям, ідеалам. Соціальна відповідальність учителя визначається, вважає науковець, професійною, передусім, гуманістичною мотивацією - любов до дітей, прагнення зробити їм підтримку і допомогу, ідеалами - переконаність в наявності здатності у кожного учня, а також інтересом до дитини[1, с.119-121].

О. Кочерга соціальну відповідальність визначає як інтегральну професійну якість особистості вчителя, що включає в себе усвідомлення суспільної значущості своєї діяльності, чітке знання своїх професійних функцій, володіння вміннями і навичками педагогічної діяльності, ініціативу, самостійність і творче ставлення до справи[2, с. 11–14] На думку дослідниці соціальна відповідальність є критерієм соціальної зрілості особистості вчителя, який виявляється в потребі самореалізації не себе в суспільстві, а себе для суспільства. [3, с. 72–79].

Т. Волков а[4], досліджуючи педагогічний супровід зростання особистісно-професійної відповідальності вчителя переконалася в тому, що у професійній свідомості вчителя уявлення про професійну відповідальність обмежуються відповідальністю за знання та вміння з предмету (93% від загальної кількості респондентів), але не

розповсюджується на сферу особистісного становлення учня. Враховуючи означене, науковець дійшла висновку про те, що більшість вчителів у педагогічній практиці орієнтовані на дотримання дисциплінарних норм, що суттєво звужує сферу прояву власного професіоналізму. Враховуючи обмеженість обсягу тезисів, ми навели деякі визначення. В той же час незважаючи на різноманіття визначень соціальної відповідальності вчителя, наявність докторських досліджень з проблем формування соціально відповідального вчителя, питання соціальної відповідальності викладача вищого навчального закладу потребує вирішення. Оскільки викладач здійснює свою професійну діяльність у виші, то звернемось до з'ясування сутності їх соціальної відповідальності. Автори монографії [5, с.397] спираючись на праці А. Федорова зазначають, що університети є соціально відповідальними за ефективне використання суспільних(державних) ресурсів для підвищення ефективності роботи вишів, забезпечення єдності навчання і виховання, залучення студентів і викладачів у різні соціальні практики (їх суспільну відповідальність); власних ресурсів – для розвитку і консолідації суспільства, проведення демократичних реформ; взаємодії з окремими громадянами. Органами влади, бізнес-структурами, різними організаціями й установами – для функціонування вишу як соціального інституту відкритого типу, центру соціальної політики в регіоні його присутності.

Аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, про те, що соціально відповідальний викладач університету має забезпечити якість надання освітніх послуг. Викладач має надати найбільш якісну підготовку студенту за певною спеціальністю, забезпечуючи тим самим гарні можливості майбутньому фахівцю з працевлаштування, одержання високої зарплати і швидкого кар'єрного зростання, оскільки випускники забезпечать високу ефективність діяльності організацій та підприємств.

Визначень якості освіти багато. Науковці виокремлюють внутрішні й зовнішні чинники якості освіти. Зовнішнє соціально відповідальне середовище буде вимагати соціально відповідальної поведінки від всіх суб'єктів освітньої системи: держави, вищих навчальних закладів, домогосподарств, що мають абітурієнтів та студентів, роботодавців, викладачів тощо.

До внутрішніх характеристик якості вищої економічної освіти ми вважаємо відносяться: якість освітнього середовища, якість реалізації освітнього процесу та якість результатів освітнього процесу. Саме тому соціально відповідальний викладач має впроваджувати у навчально-виховний процес вищого економічного навчального закладу нові освітні технології, удосконалювати свій професійний рівень та займатись самовдосконаленням. Ми переконані в тому, що такий педагог несе відповідальність за професійний розвиток майбутніх фахівців економічної

сфери діяльності, поважає автономію студента, забезпечує гендерну рівність майбутніх фахівців, організує навчальний процес на засадах педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, попереджає практики нечесної поведінки у студентському середовищі, дотримується етики поведінки, кодексу викладача університету.

Отже, ми обмежилися деякими аспектами соціальної відповідальності викладача вищого економічного навчального закладу, що є необхідною умовою ефективності процесу формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки. Зрозуміло, що аспект проблеми ширше і він буде висвітлений під час роботи конференції.

Література

1. Педагогика в глобализирующемся пространстве науки: от учителя традиционной школы Я.А. Коменского – к элитному учителю новой школы: материалы VII Всероссийской научно-практической конференции «Педагогика в глобализирующемся пространстве науки» (28-29 марта 2013 г., г. Тобольск) / Ответственный редактор: Т.А. Яркова; под ред. И.В. Белич, Э.П. Кожевниковой, И.И. Черкасовой. – М.-Тобольск : Изд-во Московского психолого-социального университета, 2013. – 212 с.

2. Кочерга О. Проблема формування соціальної відповідальності вчителя в спадщині педагогів-класиків другої половини XIX століття /О. Кочерга // Історико-педагогічний альманах. – 2010. – Випуск I.– С. 11–14

3. Кочерга О. Досвід підготовки соціально відповідального вчителя початкової школи через використання інтерактивних технологій / О. Кочерга // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – №4(Ч.2).– С. 72–79.

4. Волкова Татьяна Константиновна. Педагогическое сопровождение роста личностно-профессиональной ответственности учителя: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»/ Т.К. Волкова – Хабаровск, 2009. – 26 с

5. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія/[А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]за наук. ред. д-ра екон. наук, проф..А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

УДК 159.922.8

О.Ю.ВОРОНОВА
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Мета нашого дослідження полягає у вивченні специфіки формування рефлексивних процесів у професійному становленні фахівця дошкільної освіти. Згідно з цілями нашого дослідження, ми розглянули специфіку формування рефлексивних процесів майбутнього вихователя під час навчання у вузі. Своє дослідження ми зосередили на вивченні саме когнітивного компоненту.

Спираючись на теоретичні положення дослідження рівня рефлексивності, ми розглядали вікові прояви рефлексії у студентів, спеціальності «Дошкільне виховання», так як, на нашу думку, саме такі дослідження повинні бути першим етапом для аналізу процесу формування професійної рефлексії під час навчання у ВУЗі. Для реалізації дослідження була обрана методика вимірювання рівня рефлексивності А.В.Карпова. Дана методика досліджує дві основні сфери реалізації рефлексивних процесів: аналіз власного мислення, свідомості, діяльності, особистості, з одного боку, і аналіз змісту свідомості іншої людини, міркування, розуміння її позиції і мотивів - з іншого.

Аналізуючи представлені результати, слід зазначити, що вияв рефлексії у різних категорій обстежуваних груп показує тенденцію до зниження низьких показників і зростанням високих під час навчання у ВУЗі, що приводить до збільшення і стабілізації групи осіб, які мають нормальний рівень розвитку рефлексивності. Представлені дані підтверджують висновок про те, що підвищення рівня рефлексивності спостерігається в критичні періоди життя, коли доводиться робити життєвий вибір, приймати важливі рішення. У всіх обстежуваних групах найбільш часто зустрічається результат за шкалою 5 стей, що вказує на наявність нормального, але не оптимального рівня розвитку рефлексивності, який повинен становити 6-7 стей. Особливого аналізу вимагає оцінка вияву у кожної з представлених категорій респондентів рефлексії діяльності, (ситуативної, ретроспективної, перспективної), а також рефлексія внутрішнього світу іншої людини. У адекватнорефлексивних студентів середній показник їх вираженості дорівнює 37 балам, тоді як у низькореклексивних він становить лише 30 балів, що свідчить про слабку потребу студентів звертатися до свого минулого, теперішнього, слабку здатність аналізувати свої взаємини з однолітками. Таким чином, студентський вік є періодом, коли йде становлення і розвиток особистісної рефлексії, яка наближається до оптимального рівня.

Досліджуючи ту ж вибірку студентів щодо професійного самовизначення особистості, нами використано тест – опитувальник Століна, який діагностує самовизначення особистості та виокремлення деяких психологічних якостей індивіда. Можемо припустити, що найбільший зв'язок з рефлексивністю та вплив на неї має глобальне самовідношення (шкала S). Отже, ми можемо констатувати зростання рівня самовідношення – ознаки, яка вимірює інтегральне почуття “за” чи “проти” власного “Я” випробуваного, набуття знань, тобто здатність людини неодноразово звертатися до початку своїх дій, думок, умінь посісти позицію стороннього спостерігача, розмірковувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, у тому числі і самого себе, яку трактують «рефлексією».

За результатами представленого дослідженнями можемо констатувати позитивну динаміку, аналогічне зростання шкали самоінтересів, що відображає міру близькості до самого себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй цікавості для інших. Це також детермінує рефлексії та має вплив на її зростання у студентів. Слід відмітити те, що шкала очікуваного відношення від інших (III) залишається незмінною, тобто можемо зробити висновок, що студенти не вміють інтерпретувати та приймати дії оточуючих відносно себе. Гіпотетично ми можемо стверджувати, що на цій підставі можуть з'явитися конфлікти. На підставі отриманих результатів можна зазначити зниження шкали 2 – відношення інших (27%, 23% і 0% відповідно). Це можна обґрунтувати тим, що зі збільшенням рівня рефлексивності у студентів старших курсів, збільшилась саме цікавість до себе як особистості, а відношення інших, оточуючих людей для них стає все менш важливим. Дана шкала підтверджує попередні результати. Також спостерігаємо поступове зростання самовпевненості (20%, 30% і 40% відповідно), що теж є хорошим показником для нас, адже це свідчить про те, що пізнаючи себе все краще, студенти приймають себе такими як вони є.

Когнітивний компонент є надзвичайно важливим у структурі рефлексії професійної діяльності вихователя. Формування хоч має позитивну динаміку, але не задовольняє вимоги сучасної дошкільної освіти.

Література

1. Бондаревская Е.В. Введение в педагогическую культуру: Учебное пособие / Е.В. Бондаревская. - Ростов н/Д. : РГПУ, 1995. - 172 с.
2. Данилова Н.Н. Эмоциональные состояния: механизмы и диагностика / Н.Н. Данилова. - М., 1995. ~ 249 с.
3. Захарова А.В. Психология формирования самооценки / А.В. Захарова. - Минск, 1993. - 98 с.
4. Кашапов М.М. Психология педагогического мышления / М.М. Кашапов. - СПб., 2000. - 310 с.

УДК159.942.5:78.087

І. Ю.ВЯТОХА

ДНВЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ВПЛИВОМ МУЗИЧНОГО ТЕМБРУ

Музика, динамічна архітектоніка якої ізоморфна перебігу емоцій людини, є ефективним засобом оптимізації її емоційних станів. Музичний тембр – особливе забарвлення звучання музики, що залежить від властивостей музичного інструмента – найскладніший параметр звуку при

суб'єктивному його сприйнятті, важливий компонент музики, який має своє певне емоційне значення [1, 2]. Старші школярі, які сигналізують зв'язку з учбовими перевантаженнями своїм емоційним неблагополуччям, є сприйнятливими до його впливу [3].

Розвивальна програма впливу музичного тембру на емоційні стани старших школярів – спеціальний інструмент психологічної допомоги учням щодо покращення їх емоцій напередодні учбових контрольних заходів. Вона розроблена на основі когнітивно-біхевіорального підходу (А. Бандура, А. Бек, Дж. Келлі, Дж. Уотсон), в опорі на практику інструментальної музикотерапії (її мету, принципи організації занять, засоби інтегративного напрямку), з урахуванням результатів експерименту щодо виявлення психологічних особливостей впливу тембру скрипки, малого барабана та флейти на емоційні стани старшокласників. Результати апробації цієї програми в процесі формувального експерименту, який був проведений на базі Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка серед учнів 11-х класів напередодні семестрових контрольних заходів, наступні.

В експериментальній групі школярів зафіксовані зміни на психологічному, психофізіологічному та експресивному рівнях емоційного реагування. Щодо *психологічного рівня* емоційного реагування досліджуваних (за результатами методики К. Ізарда): зросла кількість (з 26,31% до 31,58%) учнів з високим рівнем інтенсивності позитивних емоцій. Кількість досліджуваних з середнім рівнем інтенсивності позитивних емоцій також збільшилася (з 57,89% до 63,16%; $p < 0,05$). Негативної емоційної динаміки у досліджуваних не зафіксовано: не залишилось тих, хто відчув сильні негативні та тривожно-депресивні емоції, (з 10,53% та 15,79% відповідно до 0%; $p < 0,01$). Кількість досліджуваних з середнім рівнем інтенсивності тривожно-депресивних емоцій скоротилась (з 21,05% до 10,53%; $p < 0,01$) в половину. Стосовно *психофізіологічного рівня* реагування емоційних станів респондентів (згідно результатам методики вимірювання артеріального тиску і частоти серцевих скорочень за допомогою пристрою UB-201): зменшення (з 10,53% до 5,26% при $p < 0,05$) кількості учнів з показниками вище вікової норми, відповідно, збільшилася (з 89,47% до 94,47% при $p < 0,05$) їх число з нормативними показниками. Торкаючись *експресивного рівня* реагування емоційних станів учнів (за результатами спостереження та методики «Візуально-асоціативна діагностика емоційних станів» П. Фетискіна): помітне пожвавлення школярів (сміх вголос, енергійність міміки та жестів, розкутості їх поз, радість та задоволення на їх обличчях, оптимізм й відсутність страху та хвилювань в їх погляді), зникнення у них зовнішньої тривоги та пригніченості.

Контрольна група школярів: відсутність значущої різниці в її кількісних показниках до і після проведення формувального експерименту.

Отже, доведеність ефективності програми впливу музичного тембру щодо розвитку емоційних станів школярів на підставі значного зростання кількості

учнів з високою та середньою інтенсивністю позитивних емоцій, нормалізації їх вегетативних показників, вивільненні їх рухової активності, появи у них відчуття оптимізму, творчого ставлення до навчання після її проведення.

Література

1. Борисова О. О. Психологічний, терапевтичний та фізіологічний вплив музики на людину / О. О. Борисова. — Переяслав-Хмельницький : Вид-во «КСВ», 2010. — 84 с.
2. Волженцева И. В. Психология музыкального воздействия : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений спец. «Психология» / И. В. Волженцева. — Макеевка : МЭГИ ; Донецк : «Донбасс», 2011. — 348 с.
3. Брылин Б. А. Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга / Б. А. Брылин. — К., 1998. — 202 с.

УДК 159.922.8

М.М.ГАНЬКУЛИЧ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТІ ТА ЗДІБНОСТЕЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У сучасному суспільстві проблема особливостей здібностей і пам'яті виступає однією із основних проблем психологічної науки. Хоча проблеми пам'яті та здібностей вважаються чи не найбільш дослідженими у психології, але із зміною поколінь виникає необхідність оновлення досліджень цієї проблематики, оскільки високі темпи життя, постійні інформаційні перевантаження і дефіцит часу, все більше впливають на психіку особистості і стають причинами різних відхилень в нормальній діяльності окремих чи багатьох функціональних систем організму, порушень у поведінці та відсутності формування мотивації до діяльності та навчання.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні особливостей здібностей юнаків та їх взаємозв'язок із різними видами пам'яті. Зважаючи на тему й мету нашого дослідження, ми розглянули особливості здібностей та їх взаємозв'язок із пам'яттю у юнаків під час навчання у школі і ВУЗі.

Об'єктом дослідження є здібності в юнацькому віці. Наше дослідження базується на вивченні саме спеціальних здібностей людини.

Спираючись на теоретичні положення дослідження специфіки здібностей, ми розглядали прояви здібностей та пам'яті в учнів 11 класу та студентів «Практична психологія», оскільки саме такі дослідження повинні бути одним із основних етапів для визначення особливостей прояву здібностей у юнацькому віці. Для реалізації дослідження була обрана методика дослідження спеціальних здібностей людини модифікована М.С. Янцуром. Дана методика досліджує переважаючий вид здібностей: літературні, біологічні, математичні, технічні, художні, музичні, артистичні.

Аналізуючи представлені результати, слід зазначити, що вияв здібностей в обстежуваних групах показує тенденцію до зниження рівня здібностей до точних наук і зростання показників до творчих здібностей.

У всіх обстежуваних групах найбільш вищі результати зустрічаються за шкалою артистичні здібності. Особливого аналізу вимагає оцінка вияву у кожної з представлених категорій респондентів інших видів здібностей (літературних, біологічних, математичних, технічних). Середній показник їх вираження дорівнює 1,8, що свідчить про те, що респондентам не подобається працювати із літературними джерелами, вивчати походження слів і термінів, проводити різні обчислення, розрахунки, працювати із різними механізмами, машинами та приладами, не люблять завдань, що вимагають розумового напруження. Таким чином, юнацький вік є періодом, коли виникає необхідність вибору професії, і при цьому необхідно враховувати наявні здібності для більш успішного навчання і діяльності.

Для визначення рівня короткочасної пам'яті ми використали тест Дж. Джейкобсона. Дослідження було проведено з тією ж вибіркою учнів та студентів. У досліджуваних групах спостерігається високий рівень короткочасної пам'яті в учнів, що відповідає в середньому 8 балам, та середній рівень обсягу короткочасної пам'яті в студентів, що в середньому дорівнює 7 балів. Це свідчить про те, що респонденти виконували завдання відповідно до інструкції, не використовуючи технік, які б покращили результат, вони були уважні при виконанні завдання. Якщо припускати зв'язок короткочасної пам'яті із спеціальними здібностями, то за результатами дослідження, можна спостерігати, що цей зв'язок найбільше проявляється із математичними та технічними здібностями.

Для дослідження переважаючого типу запам'ятовування нами була використана методика Т.І. Пашукової. Найбільш вищі результати в обох досліджуваних групах спостерігаються для слухового – 7,04 бали, зорового – 7,84 бали, та комбінованого запам'ятовування – 7,48 балів. Це свідчить про те, що для учнів і студентів найкраще запам'ятовується інформація яка подається саме у одному із вказаних форматів (зорового, слухового, комбінованого). Якщо припустити взаємозв'язок типу запам'ятовування із спеціальними здібностями, то можна спостерігати їх зв'язок із літературними, технічними, музичними та артистичними здібностями.

За результатами нашого дослідження можна стверджувати наявність зв'язку між спеціальними здібностями та пам'яттю. А саме, існує зв'язок між літературними здібностями та слуховою пам'яттю, математичні здібності з короткочасною пам'яттю та слуховим типом запам'ятовування, технічні з комбінованим типом запам'ятовування та короткочасною пам'яттю, артистичні із зоровим типом, та музичні з слуховим типом запам'ятовування.

Отже, результати нашого дослідження підтвердили зв'язок здібностей та пам'яті. Можна сказати, що нами були отримані очікувані результати. І саме пам'ять відіграє найважливішу роль у розвитку будь-яких здібностей людини, і є дуже важливо виявляти особливості здібностей та пам'яті, для ефективного навчання та діяльності, а особливо це необхідно у юнацькому віці, оскільки, саме цей вік є «сенситивним» для вибору професії та здобуття фаху, та подальшої успішної діяльності особистості.

Література

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – С. 170-172.
2. Кременський Б.Г. Обдарованість та проблема розвитку здібностей особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2004.
3. Петровський А.В., Ярошевський М.Г. Психологія. - М. : Академія, 2001. - 501с.
4. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку. - СПб.: Вид-во "Пітер", 2000.

УДК 159.925:37.013.42

Н.О. ГЕРАСИМЕНКО

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МЕНЕДЖЕРА: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Час, в який ми живемо відрізняється тенденціями децентралізації і незалежності, появи нових технологій, а також високою швидкістю змін і кризовими явищами у економіці і суспільстві. У таких умовах набуває актуальності дослідження мотиваційного аспекту професійного самовизначення менеджерів. Практичне значення цього дослідження полягає у тому, щоб зорієнтувати менеджерів на професійне самовизначення через самоаналіз своїх можливостей і здібностей до управлінської діяльності, викликати інтерес до усвідомленого пошуку і реалізації відповідних потенційних резервів особистості.

Метою даних тез є обґрунтування ролі мотиваційного аспекту професійного самовизначення менеджерів в особливих умовах постійних змін, дефіциту часу і інформації та інших ризиків.

Професійне становлення фахівця досліджували: Л. Карамушка, Є. Климов, С. Максименко, В. Осєдло, Т. Титаренко та ін.

Багато дослідників діяльність сучасних менеджерів відносять до класу професійної діяльності, що виконується в особливих умовах (Є. Ємельянов, Л. Карамушка, С. Поварниціна, Т. Чернявська та ін.) і виділяють такі особливості управлінської діяльності: включеність в різні складні види діяльності; творчий характер, обумовлений домінуванням нестандартних ситуацій; висока психічна напруга; вимагає ухвалення

відповідальних рішень в складних ситуаціях; пред'являє дуже жорсткі вимоги до професійних якостей суб'єкта діяльності і його професіоналізму.

Ефективність управлінської діяльності залежить не стільки від особових особливостей людини, скільки від знань і розуміння управлінських завдань, способів мотивації себе і підлеглих та об'єднання зусиль всіх членів організації у напрямі реалізації цілей організації.

Мотивацію ми розуміємо як сукупність внутрішніх стимул-реакцій людини або групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення певної мети, на задоволення індивідуальних або групових потреб.

Проблему мотивації досліджували К. Абульханова-Славська, Дж. Аткинсон, К. Вілюнас, Э. Ільїн, Л. Карамушка, К. Левін, О. Леонтьєв, С. Максименко, А. Маслоу, Т. Тітаренко, Х. Хекхаузен та ін.).

Основними мотивами при виборі професії є майбутні очікування, потреби, зокрема: отримання престижної роботи і матеріального забезпечення; саморозвиток; можливість самоствердитись і підвищити свій статус; можливість розширення контактів та одержання задоволення від спілкування з новими людьми; можливість довести цінність власної особистості; можливість займати лідерську позицію у групі.

Сформованість мотиваційної сфери дає можливість особистості зробити правильний, усвідомлений професійний вибір. Мотиви мають здатність змінюватись та мають динамічний характер, ієрархія визначається соціальними та економічними змінами в житті суспільства, груповими усвідомленнями та поведінкою. Ієрархічна будова мотиваційної системи людини лежить не лише в основі актуальності вибору і формуванні цілей та постановки завдань професійної діяльності, у виборі засобів їх досягнення, але й визначає спосіб професійної адаптації та стиль професійної діяльності.

Мотивація, спонукаючи поведінку і професійну діяльність, робить вплив на професійне самовизначення; на задоволеність людини своєю працею; на успішність, продуктивність і ефективність професійної діяльності. Основною метою професійного самовизначення ефективного менеджера є досягнення максимального результату, тобто утворення таких умов праці, коли кожна хвилина праці дає результат.

Таким чином, процес професійного визначення менеджера пов'язаний із розвитком його особистості, а також із формуванням її професійно важливих якостей, готовності до професійної діяльності, що у подальшому сприятиме швидкому включенню у професію та якісному виконанню професійних завдань.

Література

1. Карамушка Л.М. Психологія управління / Л.М. Карамушка. – К. : Київський міжнародний університет, 2002. – 268 с.
2. Климів Е.А. Психологія професіонала / Е.А. Климів. – М. : Прогресс, 1996. – 348 с.

3. Максименко С.Д. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации / С.Д. Максименко, В.И. Осёдло // Психология и право. 2011. № 1. – С. 76-84.
4. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
5. Емельянов Е.Н. Психология бизнеса / Е.Н. Емельянов, С.Е. Поварницына. – М. : Армада, 1998. – 511 с.
6. Чернявская Т.П. Психология успешности личности в бизнесе / Т.П. Чернявская. – Одесса : Астропринт, 2010. – 288 с.
7. Альбуханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Альбуханова-Славская. – М. : Наука, 1991. – 299 с.
8. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.
9. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.
10. Левин К. Динамическая психология / К. Левин; избранные труды / под общ. ред. Д.А. Леонтьева и Е.Ю. Патяевой. – М. : Смысл, 2001. – 572 с.
11. Маслоу А. Мотивация и личность. Психология Бытия / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
12. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен; пер. с англ. – СПб. : Речь, 2001. – 240 с.

УДК 159.955

А.Ю. ГИЛЬМАН
Національний університет «Острозька академія»

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТА

Стиль мислення, коли ми сприймаємо та переживаємо події в житті, може впливати на психологічний та фізіологічний стан організму людини, сприяти або навпаки перешкоджати досягненню високих результатів у навчанні тощо. Мислення, що дозволяє позбутися негативних наслідків емоційного стресу, називають саногенним мисленням [4].

Проблемі саногенного мислення присвячені роботи зарубіжних (Р.Бернс, К.Бютнер, Д.Джампольскі, М.Джеймс, Д.Джонгвард, Е.Ле Шан, М.Раттер, З. Фрейд, К. Хорні та ін.) та вітчизняних вчених (Ю.М. Орлов, Е.М.Александровска, А.Б.Добровіч, І.В.Дубровіна, А.І.Захаров, М.Козлов, В.Леві, В.Я.Семке, М.Тишкова та ін.). Загалом автори у своїх працях звертають увагу на окремі форми прояву саногенного мислення, а також конкретні прийоми формування його елементів.

Оздоровлююче (саногенне) мислення було досліджено Ю.М. Орловим, який зазначає, що мислення має безпосередній вплив на емоційно-почуттєву сферу людини. Тому людина має керувати своїми емоціями та почуттями через розум, тобто через продуктивне й оздоровче мислення. Для саногенного мислення характерний динамізм зв'язку особистості зі світом образів, в якому відображуються життєві ситуації.

Саногенне мислення сприяє розв'язанню психотравматичних ситуацій. Воно ґрунтується на свідомій постановці та розгляді, свідомому аналізі власних емоцій і емоціогенних факторів, полягає у свідомій саморегуляції власною емоційно-вольовою сферою з оздоровчою метою. [4]

Кожен студент під час навчання неодноразово потрапляє в ситуації, які створюють умови для переживання негативних емоцій: розчарування, страху, образи, сорому та ін. Одні на тлі справжніх емоцій губляться, стають непрацездатними. Інші вміють швидко впоратися з собою, підбадьоритися, знайти гідні орієнтири в житті. Спрямованість поведінки студента в напрямку здоров'я (саногенне мислення) або хвороби (прояви патогенного мислення) – це вільний вибір особистості, при цьому він має усвідомити наявність у себе такого вибору і мати інформацію про те, що їй потрібно робити, щоб слідувати саногенній поведінці та бути здоровою.

Саногенне мислення сприяє подоланню негативних емоцій та психічному оздоровленню людини. Рефлексивність мислення – це основа його здоров'я, оскільки внутрішній діалог дає людині підстави для всіх видів диференційованого і цілісного бачення світу. Сучасну спробу визначення рефлексивності на системному рівні було здійснено А.В. Карповим. Він вважає, що рефлексія як інтегральна психічна реальність існує у трьох модусах: процесу, стану та властивості особистості, а отже рефлексивність повинна бути представлена як якісно особлива властивість індивіда. Він виокремлює три її форми: 1) інтроспекція (самокопання), пов'язана з зосередженістю на власному стані, власних переживаннях; 2) системна рефлексія, пов'язана з самодістанціюванням та поглядом на себе зі сторони, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта; 3) квазірефлексія, спрямована на об'єкт, що не має відношення до актуальної життєвої ситуації і пов'язана з відривом від актуальної ситуації буття у світі [2].

Розглянемо як дані компоненти співставленні у розумінні поняття саногенного мислення Ю.М. Орловим. Дослідник розглядає саногенне (оздоровлююче) мислення як сукупність наявних характеристик: вміння концентрувати увагу, зосереджуватися на предмет роздумів; вміння переривати неприємні спогади після того, як з них вилучений урок і досвід; здатність розглядати свої вчинки і свій досвід, як би з боку (рефлексія); усвідомлення розумових дій, які породжують емоції; зменшення емоційної яскравості образів минулих подій завдяки роздумів про них у стані розслаблення, внутрішнього спокою; концентрація на тому, що відбувається зараз; поведінка людини визначається нею самою виходячи з аналізу реальної ситуації і своїх справжніх почуттів; здатність встановлювати з людьми близькі довірчі відносини.

Таким чином, помічаємо, що у процесі оволодіння саногенним мисленням, самосвідомість особистості характеризується відділенням Я від ситуацій і образів, насичених негативним емоційним змістом. Ця

особливість мислення проявляється в рефлексії або інтроспекції, в якій наше Я робить об'єктом розгляду саме самі образи і емоційні реакції на них (перша форма рефлексивності за А.В. Карповим – інтроспекція). В процесі набуття навичок саногенного мислення суб'єкт відокремлює себе від власних переживань і спостерігає їх. Це відділення Я від почуттів сприяє ослабленню переживань, звільняє образи від їх «емоційної енергії» (самодистанціювання, погляд на себе зі сторони – друга форма рефлексивності).

Рефлексивність – властивість особистості, здатність до творчого аналізу ситуації, вияв самосвідомості особистості в аналізі проблемних ситуацій [2]. Відповідно саногенне мислення базується на свідомому *рефлексивному* аналізі власних емоцій та емоціогенних (стресогенних) факторів та є одним з ефективних засобів розв'язування психотравмуючих проблем. Рефлексивність особистості – це її здатність до спрямування власної діяльності на саму себе, власні особливості, тобто рефлексивність забезпечує особистості можливість самоконструювання, саморозвитку, само детермінації. В цьому контексті важливо звернути увагу на ключове значення саногенного мислення в діяльності людини, оскільки за Ю.М. Орловим, роль такого типу мислення саме і полягає у створенні умов для досягнення цілей самовдосконалення, гармонії рис, згоди із самим собою і оточенням, позбавлення поганих звичок, керування своїми емоціями, контролю своїх потреб [4, с. 141–142].

Також необхідно розуміти, що рефлексивність може мати не лише конструктивний, а й деструктивний характер, наприклад коли у процесі саморозвитку особистість викорінює особливості, які заважають успішності її діяльності. В даному випадку маємо на увазі прояв саногенного мислення (конструктивний характер) та протилежного йому – патогенного (деструктивний характер). Нагадаємо, патогенне мислення – типове мислення суспільства, таке, що породжує хворобу (однак не патологічне). Для нього характерна повна включеність у ситуацію навіть після того, як вона пройшла або розв'язалася певним чином; якщо взяти до уваги наше Я, то для патогенного мислення характерно повне злиття Я з образами, які виникають у свідомості. Патогенне мислення характеризується повною відсутністю рефлексії, тобто, здатності розглянути себе й свій стан з боку, тому і носить деструктивний характер.

Таким чином, відзначаємо ключову роль рефлексивності в процесі формування саногенного мислення особистості студента. Саногенне мислення сприяє оздоровленню психіки, зняттю внутрішньої напруги, усунення комплексів, образ чи почуття вини тощо. Саногенно мисляча молода особа усвідомлює будову психічних станів, для неї характерним є рефлексія мислення, інтроспекція, спокійне міркування над своїм станом, динамізм, гнучкість.

Література

1. Давыдов В.В. Развитие основ рефлексивного мышления школьников в процессе учебной деятельности / Под ред. В.В. Давыдова, В.В. Рубцова. — Новосибирск : Психологический институт имени Л.Г. Щукиной, РАО, 1995. — 227 с.
2. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В. Карпов. — М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. — 424 с.
3. Леонтьев Д.А. Разработка методики дифференциальной диагностики рефлексивности / Д.А. Леонтьев, Е.М. Лаптева, Е.Н. Осин, А.Ж. Салихова // Рефлексивные процессы и управление. Сборник материалов VII Международного симпозиума 15-16 октября 2009 г., Москва / Под ред. В.Е. Лепского. — М. : Когито-Центр, 2009. — С. 145-150.
4. Орлов Ю.М. Оздоровляющее (саногенное) мышление / Составитель А.В. Ребенок. Серия : Управление поведением, кн. 1. - 2-е изд. исправленное. М. : Слайдинг, 2006.

УДК 159:316.6

Г.О. ГОРБАНЬ

ДВНЗ «Запорізький національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНЦІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Специфіка сучасної життєдіяльності людини пов'язана з тим, що технологічний розвиток досяг такого високого рівня, що потребує домінування інтелектуальної активності, здатності швидкого реагування на зміни, розширення простору міжсуб'єктної та міжгрупової взаємодії тощо. Високий рівень технологізації життя зумовлює необхідність свідомого управління процесами, що відбуваються. Управлінська діяльність охоплює сьогодні всі рівні суспільної практики, а це вимагає створення умов задля якісної підготовки управлінців як фахівців-професіоналів.

Управлінська праця розглядається як різновид професійної розумової праці, спрямованої на забезпечення єдності, узгодженості, координації доцільної діяльності людей, об'єднаних у трудові асоціації. У сучасному українському суспільстві ми спостерігаємо не лише різноманіття трактувань управлінської діяльності, а й певну суперечність між спеціальностями фахової підготовки й професіями, які визначені законодавством. У ВНЗ України здійснюється підготовка фахівців з менеджменту, управління, адміністрування. За класифікатором професій, який прийнятий в Україні, стосовно управлінської діяльності цікавими є лише перший розділ, а саме законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі). Ці професії пов'язані з визначенням та формуванням державної політики, законодавчим регулюванням; вищим державним управлінням; правосуддям та прокурорським наглядом; керівництвом об'єднаннями підприємств, підприємствами, установами,

організаціями та їхніми підрозділами незалежно від форм власності та видів діяльності.

Визначення управлінської діяльності як системи специфічної внутрішньої (психічної) інтелектуальної активності, котра регулюється усвідомленою (заданою) метою та спрямована на забезпечення скоординованої активності інших людей (виконавців) задля вирішення завдань щодо досягнення мети, дає нам змогу активності дає змогу визначити особливості як специфічної психологічної активності:

– за предметом діяльності – вплив на інших людей; відтак, предметом є люди, особистості, які виявляють свою суб'єктність і включені в особливі соціально-психологічні відносини, тобто предметом є груповий суб'єкт;

– за процесом діяльності – діяльність з організації діяльності групового суб'єкта (діяльність другого порядку);

– за змістом діяльності – інваріантна система управлінських функцій, тобто, незалежно від сфери активності, реалізується низка універсальних функцій (планування, прогнозування, мотивування, прийняття рішення, контроль тощо);

– за метою діяльності – забезпечення ефективності функціонування й розвитку організаційної системи, яка є якісно різномірною за складом і включає щонайменше дві складові (технічно-технологічну та людську), тобто є соціотехнічною (ергатиною) системою, а це вимагає побудови цілей у двох площинах: забезпечення технологічного процесу й організація міжособистісної взаємодії;

– за організаційним статусом суб'єкта управління, який одночасно є елементом системи (членом групи) та ієрархічно від неї відокремлений;

– за типовими умовами діяльності, до яких належать зовнішні (часова обмеженість; інформаційна невизначеність; високий рівень відповідальності за результати; відсутність регламентації праці; недостатність ресурсів, відстроченість наслідків тощо) та внутрішні умови (виконання значної кількості завдань, що суперечать одне одному; відсутність чітко заданих критеріїв; множинність рівнів підпорядкування; відсутність алгоритмів дій тощо).

Ефективність управлінської діяльності зумовлена рівнем професіоналізму управлінця – це така системна організація, у якій ключові компетентності, компетенції та кваліфікації інтегруються з особистісними якостями й мотиваційно-ціннісною сферою особистості, що зумовлює становлення професійно значущих якостей в освітньому просторі, які виявляються в творчій реалізації професійної діяльності протягом життя.

Поле, яке формує здатності ефективно здійснювати діяльність творчо і з високою продуктивністю, є освітнє середовище у загальному широкому значенні. Саме воно сприяє формуванню індивідуальної, а за нею й професійної ідентичності, яка є надзвичайно важливою складовою

особистісного та професійного становлення управлінця. Цілісна ідентичність й зріла професійна самосвідомість управлінця відображають високий рівень адекватності, повноту й зміст актуального стану його як фахівця та виступають індикатором управлінського потенціалу.

Формування спрямованості управлінця щодо досягнення зрілої професійної самосвідомості має здійснювати уся система фахової підготовки. Саме у ВНЗ майбутній управлінець має опанувати механізми бачення перспектив свого професійного зростання та адекватної оцінку свого потенціалу. Сучасні дослідження свідчать, що базовою передумовою ефективного здійснення управлінської діяльності є опанування механізмами формування таких складових професійної самосвідомості: професійні установки, професійна рефлексія, цілепокладання, професійна самооцінка; професійна адаптація. Це забезпечує визнання власних професійних обмежень і якісну саморегуляцію на особистісному рівні, а також ініціює формування та розвиток тих властивостей і якостей, що необхідні для успішного виконання професійної діяльності.

УДК 159.922.6

Д.Т. ГОШОВСЬКА

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ (ФЕМІНІННОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ НА ПІДЛІТКОВОМУ ЕТАПІ ОНТОГЕНЕЗУ

Психологічною констатною є положення про те, що статеві ідентичність (статеві самосвідомість) розкривається здебільшого через уявлення індивіда про самого себе як представника певної статі порівняно із статевим еталоном, зразком, моделлю. Водночас статеві типізація розглядається як реальне опанування дитиною атрибутів поведінки, настановлень, особливостей емоційних реакцій, пов'язаних із чоловічою або жіночою статевою роллю. Статеві ідентифікація як процесуальний аспект набуття тотожності розглядається як соціальний і психологічний процес, тому якщо перший - це засвоєння чоловічої або жіночої соціальної ролі та пов'язаних із нею прав і обов'язків, то другий - усвідомлення своєї статі та психосексуальної ідентичності [1; 2]. Причому статеві ідентичність визначається як єдність поведінки і самосвідомості індивіда, який зараховує себе представником певної статі та орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі. Як відомо, серед дітей побутує чітка тенденція до дискримінації представників своєї статі в яких зовнішній вигляд, інтереси й установки відрізняються від загалу. Таке групове стимулювання до засвоєння загально поціновуваних статевих доміант прискорює розвиток самоакцептації підлітка як представника певної біосоціальної статевої ролі. Водночас діти, які внаслідок генетичних або набутих

девіацій не приймають свою стать, відчувають не лише коливання в засвоєнні «потрібних статеворольових стереотипів», але й зазнають значних психологічно дискомфортних травм і труднощів у становленні самоакцептивної атрибуції.

Аналізуючи механізм статевої соціалізації, І.С.Кон [2] вказує на існування трьох альтернативних теорій: ідентифікації, статевої типізації та самокатегоризації. Перша, базуючись на основах психоаналізу, стверджує імітацію дітьми поведінки дорослих своєї статі, насамперед батьків, чие місце вони хочуть зайняти. Друга, надає домінуючого значення процесам соціального навчання і механізмам психічного підкріплення, тобто хлопчиків хвалять за маскулінну поведінку і картають за «жіночість», а дівчаток, засуджуючи за «чоловічу» поведінку, хвалять за фемінінність. Третя теорія - самокатегоризації, спираючись на когнітивно - генетичну теорію, підкреслює роль пізнавальності й самосвідомості. Тобто дитина спочатку засвоює уявлення про статевоу ідентичність (хто такий чоловік, і хто така жінка), потім визначає себе (хлопчик чи дівчинка) і насамкінець узгоджує свою поведінку згідно поведінки своєї статі.

Статеворольова ідентифікація підлітків відбувається в кілька стадій з наголошуванням актуальних орієнтирів. Спочатку в уявленнях підлітків постають малоконкретні образи чоловіків і жінок, потім актуалізується ідентифікація з якостями, що пов'язані із сімейно-побутовою сферою, згодом - із спілкуванням, і нарешті на перший план виходять традиційні еталони маскулінності і фемінінності. До того ж відбувається орієнтація за принципом полярності образів «чоловічого» й «жіночого», чітко розводиться ідентифікація зі «своєю» статтю, що спричиняється іноді до надмірного демонстрування хлопчиками маскулінних ознак і рис, а дівчатками, відповідно, фемінінних. Безсумнівно, це сприяє розвитку самоакцептації підлітків, проте виникають проблеми щодо міри її реальної усвідомленості й адекватності.

Однією з головних умов формування самоприйняття є потреба підлітка в остаточній статевої ідентифікації та визначенні своєї психологічної статі. Насамперед це повинно стати усвідомленням системи певних потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій, еталонів, які характеризують уявлення людини про себе як про жінку або чоловіка, і прояв такої поведінки, яка конкретизує та реалізує ці уявлення. Визнання власної психологічної статі базується на статевої самосвідомості та ціннісних орієнтаціях статеворольової позиції особистості, що реалізуються нею в процесі діяльності й спілкування. Цей складний процес справляє різновекторні впливи на формування загальноособистісної самосвідомості, зокрема й на моральну самооцінку. Статеворольове самовизначення дівчинки-підлітка - одна з головних передумов розвитку її загального особистісного самоприйняття. Набуті в цьому процесі риси і якості фемінінності стають першоцеглинами формування самоакцептивної

атрибуції дівчинки, впливають на становлення адекватного фізичного й психологічного образу Я, повноцінної Я- концепції. Лише, пройшовши щаблі статево-рольового самовизначення, дівчинка-підліток зможе остаточно усвідомити й визнати себе представницею жіночої статі, а також закріпити свої особливості на рівні характеру та в поведінкових проявах і вчинках, що позитивно вплине на її репродуктивне здоров'я. Для прийняття дитиною своєї статевої належності поворотним пунктом є криза підліткового віку, що різнобічно детермінує весь процес самоакцептації. Однією з основних ідентифікаційних проблем підліткового віку є розбіжності в системах психологічного і соціального самосприймання особистості. Неконгруентність і невідповідність зовнішності, характеру й поведінки до оцінок зовнішнього середовища та до стереотипних уявлень про маскуліність і фемінінність, які побутують у суспільстві, вносять хаос і невизначенність у самоприйняття підлітка, шкодять процесу формування моральної самооцінки й репродуктивного здоров'я.

У підлітків часто виникають ідеали дорослого чоловіка й жінки як аморфні портретні конструкти, в яких наголошуються або загальноприйнятні якості та риси, або окремі сокровенні бажання та уявлення. Спроби ідентифікації, прийняття себе за типом ідеалу в реальному житті приречені на невдачі та болісні розчарування, що породжують неадекватність і особистісний дискомфорт. До того ж дорослі доволі часто не спроможні контролювати підліткові статеві ідеали, оскільки вони їм просто невідомі. Якщо в дівчинки-підлітка виникає проблема розбіжності власного образу Я з уявлюваними зразками й ідеалами, то це може виступити спонукою до саморозвитку та самоакцептації. Отже спроби компенсаторного характеру як намагання досягнути ідеал і уособитись з ним стимулюють процес самоприйняття та сприятливо впливають на формування фемінінності.

Оскільки провідною лінією розвитку дівчинки-підлітка є спроби відчувати себе самостійною і дорослою, то виникають нагальні потреби постійного порівняння й ідентифікації з однолітками, дорослими, самоспостереження із самовдосконаленням. Дівчинка-підліток потребує посісти гідне місце в системі міжособистісних взаємин і чільне у процесі вужчої підліткової стратифікації, зокрема завдяки підкресленню позитивів і переваг власної фемінінності. Підліткове почуття психологічної дорослості (а звідси й готовності до репродуктивності) є не лише домінантою розвитку, але й важливою ознакою особистісної самоакцептації. До того ж усі стратегії й тактики самоствердження, що реалізуються насамперед через ідентифікацію з іншими, усталюються як намагання бути автономною і дорослою. Загалом, вони підпорядковані глобальній потребі самоприйняття дівчинки-підлітка, тобто ствердженню й утвердженню себе як психосоціальної істоти, суб'єкта певної суспільної

єдності, особи, яка спроможна до успішної репродуктивності та є яскравою представницею фемінінності.

Література

1. Гошовська Д. Психологічний аналіз розвитку фемінінної самоакцептації в дівчаток-підлітків /Д. Гошовська // Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції 22 листопада 2013 року. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С.145-148.

5. Кон И.С. Введение в сексологию / И.С. Кон. - М. : Медицина, 1988. - 320 с.

УДК 159.922.6

Я.О. ГОШОВСЬКИЙ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ДЕПРИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ: КРОС-КУЛЬТУРНА ПАРАДИГМА

Проблема ревіталізації набуває окремої загостреної актуальності насамперед з огляду на виснаження екзистенційних психоенергетичних ресурсів у значної кількості людей, спричинене глобальними трансформаційними процесами у базальних векторах життєіснування. Численні екологічні, політичні, економічні та інші загрози призводять до спалахів соціетальних психопатологій, що проявляються насамперед на рівні анти- й асоціальної девіантної поведінки як реакції на такий біфуркаційний і розладнаний історичний хронотоп. У складних потугах і спробах витримати наслідки «зламу тисячоліть» цивілізована людина іноді опускається до найпримітивніших способів і засобів вирішення суперечностей. Зокрема, в нашій українській спільноті, загроженій військовою агресією геополітичного сусіда та іншими викликами і похідними цієї гібридної інвазії, істотно зросла парадигма хаосу, тривоги, депресії та всіх супутніх амортизаційних психостанів. Вони проявляються розгубленістю, розпачем, розчаруванням та іншими деструктивними поведінково-емоційними модальностями і набувають ознак особистісної амбівалентності, а в кризових помежових ситуаціях концентруються навіть у дихотомії як болісній розщепленості, що сигналізує про часткову втрату сенсу буття. Крім визначальної воєнної складової (смерть, біженці, заручники, полонені) окремого статусу важливих детермінант набувають і інші реалії нашого часу: бідність, безробіття, вимушені міграції тощо. У гнітючих умовах перманентної соціальної фрустрації особливої гостроти набуває потреба соціально-психологічного захисту скривджених, знедолених людей, задіяння на державному рівні потужної та продуктивної системи їхньої ревіталізації. Безперечно, цінними і потрібними є підходи з порівняльного вивчення міжетнічного досвіду, тобто крос-культурна парадигма.

На думку багатьох учених (Н.Лебедева, С.Максименко, Ю.Ханін, Т.Щербан та ін.), потужним універсальним методологічним і методичним підходом до вивчення інтеграційних соціальних процесів може стати крос-культурна психологія, яка завдяки різновекторним систематичним дослідженням, починаючи з кінця 50-их років ХХ століття, по суті, згрупувалася в окрему інноваційну психологічну галузь. Крос-культурна психологія розсунула межі етноцентричного світобачення, змістила акцент дослідницького пошуку з етноцентричних установок до полікультурних міжетнічних порівнянь. З погляду крос-культурності було аргументовано піддано сумніву, здавалося б, очевидну концепцію універсальності деяких психологічних законів. Неоднозначні процеси в трансформаційних соціумах, деколонізація масової свідомості в посттоталітарних державах кристалізувалися в тому, що іноді неусвідомлюваний етноцентризм соціальних учених був суттєво підірваний, а отже виникла потреба і з'явився простір для задіяння крос-культурних дослідницьких парадигм [1; 2].

Крізь призму сьогодення перед психологами крос-культурного напрямку постає ціла низка проблемогенних питань, одним з яких є статусне. Воно передбачає з'ясування важливої визначальної суті, яка зводиться до вирішення проблеми про те, чи в крос-культурних дослідженнях достатньо обмежитися порівняльним аналізом і пошуком соціальних та вікових факторів у розвитку особистості, чи потрібно ще й вивчати те, як культурно-специфічні особливості перебігу розвитку дозволяють людині зрозуміти основи цієї культури. Виокремлюється тенденція до міждисциплінарності підходів, які покликані різнобічно дослідити певні психічні процеси розвитку особистості у конкретному культурологічному контексті. У річищі тематики нашого дослідження окреслена проблема ускладнена як різною етноментальною належністю депривованих осіб (українська, польська, німецька соціокультурні площини і вибірки), так і суб'єктивною специфікою власне депривованої особистості, яка здебільшого перебуває в дихотомійній опозиції (Ми – Інші, Свої – Чужі), має розщеплений модус самосвідомості, переживає субкультурні та маргінальні проблеми й адаптаційні конфлікти. Такий стан речей мимоволі спонукає до врахування у процесі крос-культурного дослідження депривованих осіб якнайширшого етно-соціокультурного тла і різномодального детермінантного ряду, зокрема в ревіталізаційному ракурсі.

Основним завданням нашого крос-культурного дослідження було встановлення системи психолого-педагогічних особливостей ревіталізації/ресоціалізації депривованих осіб, які, навчаючись у різних освітніх закладах (або й національних освітніх системах), переживають різновидові й різнотипні форми депривації. Такі характеристики ревіталізації, як валентність (позитивність-негативність; успішність-

невдалість) і чіткість (визначеність-невизначеність; результативність-марність), пов'язані з показниками толерантності-інтолерантності в міжособистісному спілкуванні досліджуваних між собою та з експериментатором. Значною мірою це залежить від системи депривуючих чинників, насамперед виду, типу, умов депривації, а також від рівня дискримінації, що культивується (або блокується) у кожному конкретному суспільному інституті (пенітенціарний заклад, школа-інтернат, сиротинець тощо). Упродовж констатувального етапу дослідження нами використовувався той психодіагностичний інструментарій, який застосовується у звичній практиці польських і німецьких фахівців. Таким чином ми старались уникнути ймовірних парадоксів, коли внаслідок метафоричності перекладу ідіоматика й семантика перекладеного тексту втрачали «справжність», початкову ідентичність, а заплутаність граматико-синтаксичних конструкцій впливала на точність психометричних параметрів. Водночас це позбавляло нашарувань випадкового чи субкультурного характеру, застерігало від неминучого зміщення у плані валідності, достовірності й надійності застосовуваних методик. Важливу роль у гармонізації крос-культурного дослідження зіграв принцип застосування методу крос-модального підходу. Сутнісні ознаки такого підходу були здедені до того, що досліджувані з різних етноментальних вибірок підбирали стимули однакової модальності так, щоб їхні величини були суб'єктивно пропорційні стимулам іншої модальності, що пропонувались експериментатором. Це дозволило впевненіше встановлювати кількісні відношення між стимулами різної модальності, оскільки досліджувані за такого крос-модального підбору був позбавлений необхідності оперувати числовим рядом у своїх оцінках. Метод складався з тренувальної та двох основних серій і був дуже доречним у психодіагностичній роботі з неповносправними дітьми, депривованими особами з особливими потребами та іншими «важкими» суб'єктами вибірки. Водночас відбувалася деяка нівеляція просторово-часових, лінгвістично-семантичних та етнокультурних параметрів і відмінностей крос-культурного дослідження.

Загалом найважливішим підходом є потреба активної міжнародної співпраці психологів-фахівців з метою не лише формального проведення кооперованих спільних досліджень, а й для розробки еквівалентних і паралельних форм найперспективніших шкал, опитувальників, схем контрольованого спостереження, проєктивних тестів, зокрема у сфері ревіталізації депривованої особистості.

Література

1. Гошовський Я. Крос-культурне дослідження депривованої особистості / Я. Гошовський // Наука і освіта. Спецвипуск. Психологія особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє. – 2004. – № 6-7. – С.65-67.

2. Ханін Ю.Л. Кросс-культурные перспективы диагностики индивидуальных различий: методологические и концептуальные проблемы // Вопросы психологии. – 1989. – № 4. – С.118-125.

УДК 159.922

Г.В. ГУМЕНЮК

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ПАЛІТРИ СУЧАСНОГО ВЧЕНОГО У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

Європейський вектор розвитку країни розкриває нові можливості і кидає нові виклики конкурентоспроможності, що потребує активізації пошуку, насамперед, нематеріальних психологічних ресурсів її підвищення. У сучасному світі наука є одним з основних показників конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Це зобов'язує активізувати дослідження щодо вивчення особистості українського науковця, величини резерву його особистісно-професійного потенціалу, форм вияву та способів актуалізації. Однією з форм вияву особистісно-професійного потенціалу є повнота самоздійснення людини у професійній діяльності. В узагальненому визначенні самоздійснення є безперервним рухом у напрямку професійного та особистісного зростання. Він є одночасно і метою, до якої фахівець рухається, і процесом даного руху. Прагнення до професійного самоздійснення є вищим рівнем мотивації суб'єкта праці.

Мета дослідження – вивчити особливості мотивації українських вчених відповідно до рівня розвитку їх професійного самоздійснення.

Результати дослідження. Для організації та проведення емпіричного дослідження залучено репрезентативну групу з числа наукових працівників науково-дослідних установ м. Києва гуманітарного профілю віком від 30 років з обов'язковою умовою кар'єрного росту. Використовувався наступний психодіагностичний інструментарій: опитувальник професійного самоздійснення (О. Кокун), «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), опитувальник кар'єрних орієнтацій «Якоря кар'єри» (Е. Шейн).

У таблиці 1 наведені дані діагностики мотивації професійної діяльності українських вчених у співставленні із загальним рівнем розвитку професійного самоздійснення.

Таблиця 1.

**Розподіл досліджуваних академічних вчених (n = 31)
за показниками мотивації професійної діяльності та
професійного самоздійснення**

№	Загальний рівень професійного самоздійснення				Типи мотивації
		бали	%	n	
1.	Низький	≤ 45	-	-	-
2.	Нижчий за середній	46 – 63	16%	4	ВМ<ЗПМ<ЗНМ
3.	Середній	64 – 81	23%	8	ВМ>ЗПМ>ЗНМ
4.	Вищий за середній	82 – 99	54%	17	ВМ>ЗПМ>ЗНМ
5.	Високий	≥100	7%	2	ВМ>ЗПМ>ЗНМ

Примітка: ВМ – внутрішня мотивація; ЗПМ – зовнішня позитивна мотивація; ЗНМ – зовнішня негативна мотивація.

Представлені дані переконливо демонструють, що вченим, які досягли значних професійних успіхів, наявне домінування внутрішньої мотивації, яка орієнтує їх на розкриття та реалізацію свого особистісного потенціалу. Це, у свою чергу, стимулює дослідників на пошук індивідуальних творчо-інноваційних стратегій здійснення наукової діяльності та побудови власного «життєво-професійного простору».

Для більш детального вивчення особливостей мотивації професійної активності проаналізовано і виявлено кореляційні зв'язки між кар'єрними орієнтаціями (за шкалами Є. Шейна – це професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність роботи та місця проживання, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво), які домінують на професійному шляху, та показниками професійного самоздійснення науковців (за О.М. Кокуном – це внутрішньо-професійні: потреба у професійному вдосконаленні; наявність проекту власного професійного розвитку, переважаюче задоволення власними професійними досягненнями, постійна постановка нових професійних цілей, формування власного «життєво-професійного простору» та зовнішньо-професійні: досягнення поставлених професійних цілей; визнання досягнень фахівця професійним співтовариством; використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями; розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії; вияв високого рівня творчості у професійній діяльності). Отримані дані засвідчують, що на загальний рівень професійного самоздійснення вченого жодна з представлених кар'єрних орієнтацій істотним чином не впливає. Проте, виявлено цікаву варіативність взаємозв'язків кар'єрних орієнтацій з окремими показниками професійного самоздійснення. Так, найбільш значимі зв'язки існують:

- між показниками внутрішнього професійного самоздійснення: «переважаюче задоволення власними професійними досягненнями» – «стабільність місця проживання» ($r = 0,63, p \leq 0,05$); «формування власного «життєво-професійного простору» – «стабільність місця проживання» ($r = 0,48, p \leq 0,05$); «потреба у професійному вдосконаленні» – «інтеграція стилів життя» ($r = 0,46, p \leq 0,05$);

- між показниками зовнішньо-професійного самоздійснення: «досягнення поставлених професійних цілей» – «професійна

компетентність» ($r = 0,41, p \leq 0,05$); «розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії» – «професійна компетентність» ($r = 0,41, p \leq 0,05$); «досягнення поставлених професійних цілей» – «автономія» ($r = 0,39, p \leq 0,05$).

Висновок. У процесі професійного самоздійснення вчених України відбуваються певні зміни у мотиваційній сфері. Емпірично виявлено, що в ієрархії їх мотивів домінуючою є внутрішня мотивація, спектр якої представлений, насамперед, бажанням мати *стабільність як місця роботи, так і місця проживання*. Це обумовлено потребою вчених у безпеці та можливості прогнозувати перебіг життєвих подій, щоб проблеми буденності «не відволікали їх». Не менш потужною силою наділених мотив *інтеграції стилів життя*, що відображає потужне прагнення вчених до збалансованості різних сфер своєї життєдіяльності (роботою/кар'єрою та особистим життям/сім'єю). Визначені особливості мотиваційних утворень вітчизняних вчених можуть слугувати критеріальною основою для визначення зони «успішності» на шляху до професійного самоздійснення.

УДК 159.92

Н.В.ГУРТОВЕНКО
Уманський медичний коледж

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Особливе значення для навчальної компетенції майбутнього педагога має самоаналіз та самооцінка результатів професійної діяльності, що забезпечують розвиток навчальної компетенції та активності в цілому.

Проблеми самореалізації особистості пов'язані з різними видами діяльності людини. Слід зазначити, що виокремлення професійної самореалізації від інших видів самореалізації (особистісної, соціальної) є доволі складним явищем у практичному плані, оскільки ці процеси є суб'єктивними за характером і не можуть бути осягнені об'єктивно, протікають паралельно, в одному просторовому та майже одному часовому вимірі.

Дослідженням професійної самореалізації в контексті теорії діяльності взагалі і професійної діяльності, зокрема, займалися такі вчені: В.Ананьєв, В.Афанасьєв, А.Бодальов, В.Безпалько, Т.Ільїна та інші вчені дослідники.

Виклад основного матеріалу. Суттєвою особливістю початку нового тисячоліття стало надання пріоритету людським ресурсам перед

матеріальними і фінансовими. Людство наблизилося до усвідомлення проблеми між інтенсивним ростом і необхідністю принципово нового типу життєустрою, заснованого на розвитку і реалізації власного потенціалу – людських здібностей, знань, творчих інновацій [1].

Вид діяльності людини безпосередньо пов'язаний з реалізацією певних стосунків між людьми як носіями соціально-професійних статусів. Реалізація цих стосунків додає діяльності свого значення, цілеспрямованості.

Зауважимо, що протягом життя людина не один раз змінює статуси, ролі, види діяльності, і це виявляє розбіжності структурних компонентів її особистісної організації – здібностей і потенцій – „те, що людина може”, відносин і спрямованості, тенденцій – „те, що людина хоче”, та її характеру як стійкої програми реалізації своїх можливостей – „що людина є”[5, с. 172]. Так виникає поле суб'єктивних проблем самореалізації й актуалізації особистісного росту.

Оскільки люди живуть у світі, де предмети вирізняються більш-менш інваріантними характеристиками, тобто значеннями, категоризація можлива, завдяки чому людина може ідентифікувати їх, систематизувати своє оточення й діяти у ньому

Психологічна готовність до самореалізації та само актуалізації – це системне явище, складовими якого є:

1. Відношення до себе являє собою само сприйняття особистості.
2. Спрямованість особистості, що представлена мотивами та потребами до творчих проявів у процесі діяльності.
3. Творчі здібності особистості, являються фундаментальним фактором самореалізації.[4].
4. Інструменти особистості за допомогою яких відбувається реалізація потреб у творчості та самовизначенні.

Висновки. Підводячи підсумки вище написаному, можна говорити про те, що готовність до професійної самореалізації розглядається нами, як обов'язкова внутрішня складова, стан особистості, що дозволяє стати не тільки компетентним та успішним у своїй професії, але й досягти рівня майстерності, що дасть можливість стати соціально потрібною особистістю, мобільною на сучасному ринку праці.

Література

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации / Р.Ф.Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 336 с.
2. Андреева Г. М. Психология социального познания. Учебное пособие / Г.М.Андреева. – М. : Аспект пресс, 2000. – 288 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения : учеб.пособ. для вузов / Е.А.Климов. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
4. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии / У.Найссер. – Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 1998. – 224 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии /С.Л.Рубинштейн. – СПб. : Издательство „Питер”, 1999. – 705 с.

УДК 159.9:159.94

О.В.ДИШКАНТ

Херсонський інститут
Міжрегіональної академії управління персоналом

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЇХ РІВНЯ СХИЛЬНОСТІ ДО РИЗИКУ

В останній час, у зв'язку зі збільшенням кількості екстремальних ситуацій в країні, велика увага приділяється вивченню особистості фахівців екстремального профілю, які беруть участь в їх ліквідації через велику роль людського фактору та досить високу ціну помилки фахівця під час виконання професійних обов'язків.

У психології поняття ризику розкривається, головним чином, в аспекті прийняття ризику – активного надання переваги суб'єктом небезпечному варіанту дії перед безпечним [2].

Уявлення про ризик більшості вчених на сьогодні істотно змінилось. Як пише Т.В. Корнилова, «сучасний практикологічний контекст розуміння ризику в цілому орієнтований на тезу про обмежену раціональність людини». «... Дії людини можуть одночасно характеризуватись і як раціональні, і як утримуючий фактор ризику, оскільки між ціледосягненням і цілеутворенням існує якийсь зазор, невідповідність» [3, с.100]. На думку Ч. Влека, ризик є багатоступінчастою структурою. Різні суб'єкти, що діють в однакових умовах, уявляють ситуацію по-різному: ризикованою для однієї людини і не ризикованою – для іншої.

На думку вчених, рівень оптимального ризику, прийнятного людиною, є відносно постійним [1]. За теорією К. Кумбса, в кожного індивіда існує свій ідеальний (якому віддається перевага) рівень ризику. Тобто, аналізуючи індивідуальні особливості особистості, можна виділити осіб із меншим або більшим рівнем ризику.

У психології поняття ризику розкривається, головним чином, в аспекті прийняття ризику – активного надання переваги суб'єктом небезпечному варіанту дії перед безпечним [2].

Аналізуючи літературу з даного питання, можна дійти висновку, що поняття ризику трактується досить неоднозначно і на сьогодні його вивчено не в повній мірі. В нашій роботі ми будемо розуміти поняття схильності до ризику як особистісну особливість рятувальників та розглянемо її взаємозв'язок з їх самооцінкою.

Значне місце серед чинників, що визначають успішність професійної діяльності рятувальників на думку ряду вчених є самооцінка, тому, що

саме вона відображає здатність людини до самовдосконалення, до усунення недоліків у власній діяльності, у розвитку сильних сторін своєї особистості. Так, дослідник екстремальних ситуацій О.М. Столяренко пропонує, що потрібно кожен відрізок життя завершувати самоконтролем і самооцінкою [7].

Науковцями [5, 7] виявлено, що існує певний зв'язок між самооцінкою і рівнем розвитку професійно важливих якостей: у міру розвитку цих якостей самооцінка може змінюватися від завищеної до заниженої, і лише при достатньо високому рівні розвитку – наближається до адекватної.

Виходячи з вищевикладеного, ми будемо розглядати самооцінку особистості як динамічний конструкт, який постійно видозмінюється в залежності від багатьох факторів. Вона зумовлена співвідношенням знань про себе, норм, цінностей, особливостей світосприйняття. Саме самооцінка виконує функцію регуляції поведінки та діяльності, оскільки саме через неї проходить співвідношення потреб та прагнень особистості та її можливостей.

Самооцінка особистості є «стрижнем» саморегуляції на всіх етапах її виконання, вона входить до структури мотивації, визначає спрямованість саморегуляції та впливає на інтерпретацію ефекту поведінки.

Мета роботи. Зважаючи на те, що схильність до ризику та самооцінку рятувальників більшість вчених вважає професійно важливими якостями, ми взяли за мету дослідити самооцінку рятувальників в залежності від їх рівня схильності до ризику.

Результати досліджень. У нашому дослідженні взяли участь 250 рятувальників віком від 20 до 45 років, які проходять службу в посадах пожежних, рятувальників, начальників караулів, піротехніків та начальників піротехнічних груп в кількості 160 осіб, та рятувальники, які виконували роботи з пошуку, підйому, розмінування, транспортування та знешкодження боєприпасів – в кількості 90 осіб.

Дослідження самооцінки фахівців рятувальних підрозділів дозволило нам визначити особливості самосприйняття досліджуваних крізь призму їх схильності до ризику та дослідити характер взаємозалежності цих двох категорій. Отримані при дослідженні результати наведено в таблиці 1.

Висновок. Дослідження самооцінки фахівців-рятувальників дозволило встановити певні розходження. Головною відмінністю є те, що ні в одній з груп не зафіксовано неадекватно заниженого рівня самооцінки. В 1-й групі випробуваних не відмічено і неадекватно високого рівня. А от в 2-й та 3-й групах цей показник був зафіксований у 10,10 % та 12,80 % респондентів відповідно. Адекватно високо себе оцінили трохи більше половини опитаних 1-ї групи, 34,12 % опитаних з 2-ї групи і 36,10 % – з 3-ї групи.

Особливості самооцінки фахівців-рятувальників в залежності від рівня схильності до ризику (у %)

Вид самооцінки	1-а група	2-а група	3-я група	Φ (1, 2)	Φ (1, 3)	Φ (2, 3)
Неадекватно висока	-	10,10	12,80	1,89	1,91	0,37
Висока	52,10	34,12	36,10	2,14*	2,05*	0,32
Оптимально середня	40,10	45,55	42,90	1,29	0,77	1,05
Низька	7,80	10,23	8,20	1,88	0,56	1,02
Неадекватно занижена	-	-	-	-	-	-
* $p \leq 0,05$						

З оптимально середньою самооцінкою відмічена приблизно однакова кількість опитаних у всіх трьох групах. Відмітимо, що адекватність самооцінки відбиває реальний погляд особистості на саму себе, об'єктивну оцінку власних здібностей, якостей та властивостей. Зауважимо, що низький рівень самооцінки також було відмічено у деяких опитаних в кожній з груп. Проте неадекватно низький рівень самооцінки зафіксовано не було в жодного з учасників.

Перспективою подальших досліджень буде вивчення особистісних властивостей, які певною мірою зумовлюють високий рівень схильності особистості до ризику та забезпечують високий рівень ефективності професійної діяльності рятувальників.

Література

1. Кочетков, В. В. Индивидуально-психологические проблемы принятия решений / В.В.Кочетков, И. Г. Скотникова. – М. : Наука, 1993. – 141 с.
2. Краткий психологический словарь / [Сост. Карпенко Л.А.]. – М. : Политиздат, 1985. - 431 с.
3. Корнилова, Т.В. Диагностика «личностных факторов» принятия решений / Т.В.Корнилова // Вопросы психологии. - 1994. - №6. - С. 99 -109.
4. Маничев, С.А. Риск в трудовой деятельности человека/ С.А.Маничев// Эргономика/ [под редакцией А.А. Крылова, Г.В. Суходольского]. - Л., ЛГУ, 1988.-С. 140-148.
5. Самонов А. П. Психология для пожарных. Психологические основы подготовки пожарных к деятельности в экстремальных условиях / А. П. Самонов. – Пермь : Звезда, 1999. – 600 с.
6. Снісаренко, А. Г. Самооцінка як чинник, що визначає успішність професійної діяльності начальника караулу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України / А. Г. Снісаренко// Успішність особистості: потенціал та обмеження : тези доповідей Міжнар. наук.-практич. Конференції / ред.: М. Л. Смільсон, Л. М. Зінченко. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - С .230-233
7. Столяренко Л. Д. Основы психологии. Практикум / Л. Д. Столяренко. – Р.-на-Д. : Феникс, 2006. – 704 с

8. Приходько Ю. О. Роль особистісних особливостей пожежних-рятувальників у визначенні успішності їхньої професійної діяльності / Ю. О. Приходько// Проблеми екстремальної та кризової психології : [зб. наукових праць]. – Харків : УЦ- ЗУ, 2007. – Вип. 3, ч. 2. – С. 200–206.

УДК 159.923.33

М. І. ДОЛИНАЙ
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЙНИХ ЧИННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Мета і завдання дослідження. Сучасний світ через свою складність, динамічність та суперечливість створює різноманітні проблеми для людини та суттєво трансформує її особистісний простір. Інтерес до проблем психологічної освіти визначається потребами гуманізації всіх сторін громадського життя, що в свою чергу підвищує потребу держави, установ і окремих громадян у психологічних послугах, а отже, висуває перед навчальними закладами завдання підвищення якості підготовки майбутніх практичних психологів.

Професійна діяльність практичного психолога полягає в необхідності встановлювати контакти з різними категоріями людей. Тому важливим завданням професійної освіти є пошук ефективних засобів формування комунікативної компетентності у майбутніх практичних психологів. Варто зауважити, що саме високий рівень розвитку комунікативної компетентності психолога-практика забезпечує успішність виконання професійних обов'язків, своєчасного вирішення професійних завдань.

Особливого значення набуває дослідження професійно-особистісних характеристик практичних психологів, від сформованості яких залежить рівень надання якісної психологічної допомоги. Сфера психологічної підготовленості психологів-практиків стосується не тільки сформованості професійно-технологічних умінь, а й тісно пов'язана з емоційно-ціннісними факторами інтерперсональної взаємодії з клієнтами.

Вказаний аспект проблеми частково розглядався в роботах зарубіжних науковців А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл та вітчизняних вчених Г.С.Абрамова, О.Ф.Бондаренко, М.І.Боришевський, Л.Ф.Бурлачук, Н.П.Зубалій, Н.Л.Коломінський, С.Д.Максименко, В.Ф.Моргун, В.О.Татенко, Т.М.Титаренко, В.А.Семиченко, В.Г.Панок, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко та ін. В їх дослідженнях переконливо доведено, що основним інструментом впливу практичного психолога, крім тестів, спеціальних психологічних методик, виступає його особистість, основним компонентом якої є гуманістична спрямованість [1]. Адже надати реальну психологічну допомогу людині, яка потребує емпатії та підтримки, може

лише той психолог у системі особистісних та професійних цінностей якого домінує гуманістична складова і який володіє високим рівнем розвитку комунікативної компетентності.

Описуючи систему необхідних для фахівців подібного профілю професійних умінь і здатностей, дослідники чи не найперше місце приділяють емпатії. У багатьох статтях, доповідях зустрічаємо згадки про емпатію як “головну особистісну якість спеціаліста”, як правило, без уточнення того, яким саме чином емпатія допомагає у професійній діяльності.

Метою дослідження став теоретичний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців з питань психологічних особливостей емпатійних чинників у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх практичних психологів.

Слово «емпатії» походить від грецького “patho”, що означає глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання. Префікс “em” означає спрямований (скерований) усередину. Емпатію вивчали такі авторитетні дослідники, як К.Роджерс, К.Рудестам, Є.Мелибруда, Г.Андреєва, Г.Перепечина та ін. Вони однакові в тому, що емпатія проявляється насамперед у спілкуванні[2]. Єдиного визначення даного поняття в наукових розвідках немає. Г.Перепечина підкреслює, що найчастіше повторюються чотири дефініції емпатії: 1) розуміння почуттів, потреб інших; 2) глибоко чутливе сприйняття події, природи, мистецтва; 3) афективний зв'язок з іншими; відчуття стану іншої особи чи групи; 4) властивість (риса) психотерапевта.

Слід зазначити, що емпатія є не лише особистісною якістю, натомість, у працях відомих психологів знаходимо аналіз цього поняття у контексті професійного інструментарію психолога, де емпатію розглядають як один із засобів діяльності психотерапевта, консультанта. Емпатія як професійна здатність, передусім, створює умови для розмежування у свідомості фахівця професійної та особистісної позиції [3]. Професійна емпатія полягає не у тому, щоб пережити біль, страх, відчай, травмуючи ситуацію разом з клієнтом, а у тому, щоб чітко фіксувати емоційний стан та характер його переживань для здійснення професійної допомоги.

Емпатія як особистісна якість виступає для майбутнього спеціаліста смислоутворюючою при здійсненні вибору професії, однак, недостатньою умовою для реалізації професійної діяльності. Професійна емпатія, на відміну від особистісної, є надзвичайно важливою професійною здатністю, володіння котрою є не лише ознакою професіоналізму, але й запорукою психічного здоров'я та особистісного благополуччя фахівця.

Література

1. Абдуллаева М.М. Профессиональная идентичность личности: психосемантический подход / М. М. Абдуллаева. // Психол. журнал. 2004. – Т. 25, № 2. – 350 с.

2. Бодалев А.А. Взаимосвязи между социально-перцептивными эталонами и личностными качествами формирующихся профессионалов // А.А Бодалев. - М., –1999. – С.78 – 95.

3. Колесникова Л.Д. Становление личностно-профессиональной самоидентичности студентов-психологов / Л.Д. Колесникова // Устойчивое развитие и безопасность России : Политические и социально-экономические аспекты – 350 с.

УДК 781.1:534.32

Н.І.ДЯЧУК

Мукачівський державний університет

ФЕНОМЕН СПРИЙМАННЯ МУЗИКИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА МУЗИКОЗНАВЧИЙ ПІДХОДИ

Постановка проблеми. Міждисциплінарний характер проблематики сприймання музики та поліморфність цього феномену припускають існування психологічного та музикознавчого підходів до нього як до складно організованого динамічного процесу, зумовленого різноманітними факторами. Чисельні класифікації видів і типів музичного сприймання, укладених на основі величезного обсягу емпіричного матеріалу відображують його розмаїття та багатоаспектність. Незважаючи на певне намагання поєднати розбіжності в практичних дослідженнях музичної психології, завдання співвіднесення цих двох мов, перекладу з однієї на іншу, досі не вирішена. Л. Дорфман [2] у цьому зв'язку вказує на паралельне існування двох «психологій» мистецтва – «психологічної» та «мистецтвознавчої».

Аналіз досліджень. Вивчення механізмів сприймання музики в психологічній науці започатковані працями Г. Гельмгольца, К. Штумпфа, Г. Фехнера, В. Вундта, Т. Рібо та ін. Величезний внесок у музичну психологію зробили Л. Виготський та Б. Теплов; продовжили О. Костюк, Л. Бочкарьов, Г. Ципін, О. Леонтьєв, Д. Узнадзе, Ю. Цагареллі, К. Сішор, Л. Маккінон, Г. Ріман, Г. Ревеш, Е. Курт та ін. Музикознавчий підхід до визначення сутності сприймання музичного мистецтва представлений в трудах Б. Асаф'єва, С. Беляєвої-Екземплярської, Г. Кречмара, Е. Гансліка, Л. Мазеля, Г. Лотце, Є. Назайкінського, А. Сохора, С. Скребкова, В. Остроменського, Ю. Тюліна, В. Цуккермана, Б. Яворського та ін.

Мета доповіді – узагальнити теоретичні уявлення психологічної науки та музикознавства про феномен сприймання музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Б. Теплов [7] вважає сприймання музики психічним пізнавальним процесом, об'єктом якого виступає музичний твір, а результатом – суб'єктивний перцептивний образ музичного явища, який формується у декілька етапів (від виникнення невизначеного відчуття до породження диференційованого цілісного

образу-версії, близького до акустично-музичного оригіналу як складного інформаційного стимулу). У працях Л. Виготського [1] зазначається, що сприймання музики передбачає активну взаємодію реципієнта з музичним твором, у якому беруть участь активні й пасивні, довільні й мимовільні, усвідомлені й неусвідомлені компоненти людської психіки, а способами виступають сенсомоторні, перцептивні, свідомі дії суб'єкта. Характер сприймання конкретного музичного твору П. Сабадош [6] пояснює особливостями когнітивної переробки музичної інформації індивідом, його розумінням музичного змісту та суб'єктивними емоційними переживаннями, які виникають у відповідь на музичний сигнал.

Представники музичної педагогіки та музикознавства виокремлюють категорію «музичне сприймання», яке поєднується з певним рівнем розвитку музичної культури особистості, визнається своєрідною якісною рисою, яка дає можливість відчутти й усвідомити композиторську логіку музичного твору, здійснити пошук ідей згідно з авторським задумом. Так, О. Рудницька [5] виокремлює рівні музичного сприймання: перцептивне сприймання музичних звучань, їх слухове розрізнювання; аналіз виразно-сміслового значення музичної мови, її розуміння; естетична оцінка емоційно-образного змісту музики, її інтерпретація. Основою музичного сприймання автор вважає емоційну реакцію на музику, відчуття естетичної насолоди від звучання опусів. В. Меду шевський [3] та Є. Назайкінський [4] зазначають, що на цілісне створення музичного образу впливають акустичні властивості звуків, тембр, ритм і метр, а також індивідуально-психологічні особливості реципієнта.

Висновки. Аналіз окресленого феномену вказує на відмінність в поняттях «сприймання музики» та «музичне сприймання». Складність дослідження цієї проблеми зумовлена суттєвою розбіжністю різних мов опису – мови психологічної та музикознавчої. Перша оперує такими поняттями, як психічні механізми сприймання, ментальні репрезентації музики, водночас як інша – категоріями музикознавства. Разом з тим, різні підходи до визначення одного феномену слугують взаємозбагаченню наукового знання в цілому, сприяють поглибленню розуміння його сутності, спрямовують вектор його тлумачення у філософських, соціологічних та педагогічних дослідженнях.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский / Под ред. М.Г. Ярошевского. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 480 с.
2. Дорфман Л.Я. Эмоции в искусстве: теоретические подходы и эмпирические исследования / Л.Я. Дорфман. – М. : Смысл, 1997. – 424 С.
3. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.В. Медушевский – М. : Музыка, 1978. – 245 с.
4. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия / Е.В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 384 с.

5. Рудницька О.П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя / О.П. Рудницька О.П. – К. : Вища школа, 1994. – 242 с.

6. Сабадош П.А. Уровни восприятия музыки: субъективно-семантический анализ / П.А. Сабадош – М. : Экспо, 2008. – 129 с.

7. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов – М. : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1947. – 335 с.

УДК 159.944:37.011.423.2

В.Ю.ЖОВНЕР

Київський національний торговельно-економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Актуальність дослідження. Проблема професійного здоров'я завжди перебувала в центрі уваги фахівців, а сьогодні є особливо актуальною. Адже професійна діяльність може впливати на людину як позитивно, так і негативно. Останнє зумовлено впливом несприятливих факторів і особливостями діяльності: умовами придатності до життєдіяльності, соціально-психологічними, природними чи біологічними чинниками, що здатні як окремо, так і у сукупності спровокувати не тільки деформації особистості, але й професійні захворювання, аж до необхідності зміни професії або взагалі відмови від професійної діяльності

Мета: здійснити аналіз теоретичних підходів психологічного забезпечення професійного здоров'я науково-педагогічних працівників.

Результати теоретичного аналізу проблеми.

Аналіз наукової психологічної літератури і сучасної освітньої практики показує, що недостатньо розробленими залишаються питання психологічного забезпечення професійного здоров'я науково-науково-педагогічних працівників.

В останні двадцять років значно зросло реальне навчальне і позанавчальне навантаження науково-педагогічних працівників. Більше того, сьогодні від педагогічного працівника вимагається бути і новатором у галузі викладання свого предмета, і організатором численних заходів. Педагогічний працівник має встановлювати соціальні контакти студентів, розширювати їх, виконувати обов'язки куратора, ходити з студентами в походи, організовувати екскурсії, реалізовувати інші професійні функції. Науково-педагогічні працівники університету беруть участь у численних освітянських проектах, мають постійно дбати про своє кар'єрне зростання. [1, 2, 3, 4, 5].

Сьогодні вважається, що існує дві групи факторів, які провокують погіршення професійного здоров'я науково-педагогічних працівників. Зовнішні – умови матеріального середовища, зміст роботи та соціально-психологічні умови діяльності. [1, 3, 5].

Специфіка діяльності викладача ВНЗ полягає у тому, що предметом його праці є людина з неповторністю індивідуальних якостей, об'єктом діяльності педагога є особистість студента, яка формується через особистість викладача; головним засобом професійної діяльності є знання, уміння, культура, моральність, індивідуальний стиль діяльності викладача; процес і результати трудової творчої діяльності матеріалізуються у людях.

Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу у вищій школі розглядається у дослідженні як система діяльності психологів, що сприяє активізації змістовних характеристик усіх структурних компонентів навчально-виховного процесу; забезпечує суб'єктів навчально-виховного процесу на кожному етапі їх індивідуально-професійного розвитку можливість усвідомлювати і приймати сучасні вимоги суспільства до їх професійної діяльності; адекватно оцінювати і співвідносити власні індивідуально-типологічні особливості з вимогами професії; компетентно вирішувати освітні і професійні завдання; актуалізувати потенційні можливості особистості.

Аналіз усіх компонентів теоретичної моделі психологічного забезпечення збереження професійного здоров'я дає змогу стверджувати, що діяльність фахівців має бути спрямованою на формування позитивних установок, потреб, пов'язаних з особистісно-професійним розвитком; формування психологічної компетентності учасників навчально-виховного процесу; формування готовності до саморозвитку і самовдосконалення. Виокремлення як необхідних і достатніх перерахованих вище блоків структурно-функціональної моделі психологічного забезпечення дає змогу розробити алгоритм і технологію реалізації концептуальних ідей системи забезпечення суб'єктів навчально-виховного процесу у вищій школі [1, 2, 5].

Висновок. за результатами системного теоретичного аналізу проблеми психологічного забезпечення професійного здоров'я науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, визначено актуальність і протиріччя та обґрунтовано необхідність впровадження у навчально-виховний процес системи психологічного забезпечення як такої, що позитивно впливає на психологічні та фізіологічні можливості особистості.

Література

1. Березовська Л. І. Особливості професійної діяльності вчителів [Текст] / Л. І. Березовська // Зб. Наук. Праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ, видавництво ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2013. – Випуск 18, частина 2. – С. 63 – 72
2. Березовская Р. А., Никифоров Г. С. Отношение к здоровью // Психология здоровья / Под ред. Г. С. Никифорова. - СПб. : 2003. – С. 100 – 110.
3. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності : Підручник для студентів вищ. навч. Закладів / М. С. Корольчук. – К. : Ельга; Ніка – Центр, 2003. – 400 с.

4. Корольчук, М. С., Крайнюк, В. М., Косенко, А. Ф., Кочергіна, Т. І. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я : Навчальний посібник / За заг. ред. М. С. Корольчука. – К. : ІНКОС, 2002. – 272 с

5. Світозарова С. В. Психологічна характеристика етапів професійного розвитку особистості в процесі професійної діяльності / Світозарова С. В. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів, 2010. – вип. 82. Серія Психологічні науки. – Т.2. – С. 178 – 180.

УДК 159. 923.

О.В. ІВАНОВА

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасний стан розвитку світової спільноти й, зокрема, України характеризується стрімкою глобалізацією та технологізацією усіх сфер життя. З одного боку, даний домінуючий вектор руху людства в майбутнє закономірно зумовлений якісним й швидким розвитком науки та техніки, що мають на меті підвищення рівня світової економіки та добробуту суспільства. Тотальна інформатизація значно спрощує будь-яку діяльність людини – як особистісно-побутового характеру, так і суспільно-значущого. Однак проблеми, які стоять перед людством, а саме: соціально-економічна прірва між розвиненими державами та країнами третього світу, воєнні та релігійні конфлікти, демографічні кризи, зростання кількості наркозалежних і ВІЛ-інфікованих, низький рівень толерантності та кризовий стан світової екології, свідчать про тотальну дезінтеграцію мешканців нашої планети – їхнє духовне роз'єднання один з одним і з природою. Причини такого роз'єднання криються, на нашу думку, у втраті життєвих смислів, дезорієнтації у світі цінностей та ідеалів, невизначеності життєвих цілей і орієнтирів або ж в підміні гуманних й добродесних цінностей та прагнень егоїстичними, примітивно-споживацькими пріоритетами. Деструктивні наслідки егоїстичної та недалекоглядної поведінки людей по відношенню одне до одного та до навколишнього середовища самим фактом свого існування ставлять світову спільноту й кожному окрему людину перед необхідністю усвідомлення відповідальності за мирне, стабільне, благополучне та здорове життя в злагоді зі світом природи. Це стосується як сучасних, так і майбутніх поколінь.

Здійснений нами аналіз значення розвитку смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці для сталого розвитку в контексті усвідомлення юнаками й дівчатами власної причетності до світотворення, дозволив виділити наступні деструктивні фактори, що перешкоджають усвідомленню цінностей та стандартів сталого розвитку суспільства як життєвих орієнтирів: тотальна дезінтеграція людини з людиною і з природою;

експлуатація як звичний спосіб взаємодії людей між собою та з навколишнім середовищем; знецінення життя (відсутність розуміння життя як найвищого блага та цінності, якою воно є самим по собі); духовна безпечність та байдужість; втрата духовності (взаємозумовлена з втратою усвідомлення загальної єдності, з втратою справжніх цінностей та гармонії); руйнівна тенденція в структурі особистості (інстинктивний потяг до смерті – Танатос). Ці фактори утворюють причино-наслідковий ланцюг реальності сьогодення. Дуальна природа зумовлює існування двох тенденцій розвитку людської душі. За Фрейдом, це – Ерос (прагнення до любові, життя та творення) і Танатос (руйнівна сила Его, прагнення до смерті). Руйнівний потяг, на нашу думку, виявляє себе через людський егоїзм (в його негативному значенні). Зростання людського Его виключає безумовну любов, любов-віддачу, щире турботу та відповідальність, а натомість утверджує експлуатацію як спосіб взаємодії зі світом в ім'я задоволення власних потреб [1]. В таких умовах неминуче відбувається тотальне роз'єднання людей одне з одним та зі світом на духовному рівні. Втрата єдності та духовності не приносить людині щастя. Людина віддаляється від самої себе, від істинних смислів та цінностей і стає духовно безпечною та байдужою. Не розуміючи себе та навколишній світ, вона страждає. Виникає образа на життя, неусвідомлена агресія. А цим самим відбувається знецінення життя, бо життя в такому випадку не сприймається людиною як благо та не має для неї сенсу саме по собі як самодостатня даність, а отже – й не усвідомлюється як цінність [2; 3]. В свою чергу, це ще більше підсилює «заряд» егоїстично-спрямованих орієнтацій особистості, що сприяє зростанню експлуатації і, як наслідок, - дезінтеграції.

Очевидно, людина повинна стати вище свого Его, що становить умову її духовного розвитку й еволюції. Особливо складно, але так необхідно, це здійснити саме в юнацькому віці, коли закладається фундамент майбутнього. Розірвати замкнену на собі деструктивну систему життя людське суспільство зможе, усвідомивши істинний смисл та цінність власного існування, цінність природи, цінність права кожного на здоров'я та благополуччя. Це дасть змогу утвердити соціальні, економічні та екологічні стандарти сталого розвитку в суспільній свідомості як смисложиттєві орієнтації людей. Досягнення такої мети – відносно тривалий та неоднорідний процес. Від кожної окремої людини як від невід'ємної частини суспільства залежить, коли вона поставить нову «точку відліку» у своєму ставленні до життя. Оскільки усвідомленню будь-чого передують глибоке розуміння, ми вважаємо необхідним створення національних психолого-педагогічних програм розвитку смисложиттєвих орієнтацій в умовах сталого розвитку для представників юнацького віку (старшокласників та студентів). Адже саме в юнацькому віці визначаються

перспективи власного майбутнього та активно розвиваються смисложиттєві орієнтації.

Література

1. Аристотель. Нікомахова етика / Αριστοτέλους. Ἠθικα Νικομαχεια / Аристотель. - К. : Аквілон-Плюс, 2002. - 480 с.
2. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е.О. Помиткін. – К.: Наш час, 2005. – 280 с.
3. Філіпчук Г. Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку : монографія/ Г.Г. Філіпчук. – Чернівці: Зелена Буковина, 2012. – 460 с.

УДК 514:377.13

Я. І. ІВАЩЕНКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ НА УРОКАХ ГЕОМЕТРІЇ

Швидкісна інформатизація суспільства та стрімкий розвиток науково-технічного прогресу зумовлюють зміни, які стосуються професійної діяльності багатьох людей. Пристосуватися до цих змін не легко. Виникають психологічні проблеми професійної самореалізації.

Успішній професійній самореалізації в кризових умовах життєдіяльності людини сприяє професійна компетентність, яка дає особистості можливість не просто адаптуватися до професії, а більше – адаптувати професію до себе [1].

Найвагомішим фактором, що стимулює продуктивну професійну реалізацію в умовах професійної кризи, є особистісний фактор – як комплекс особистісно-індивідуальних та мотиваційних психологічних характеристик особистості [2].

Тому актуальною є проблема виховання гармонійно розвиненої особистості засобами навчальних дисциплін. Особистості, здатної до професійної самореалізації в змінних соціально-економічних умовах.

Проблемі професійного особистісного розвитку присвячені дослідження А. Г. Абрамової, С. П. Безносова, А. В. Короткової, Н.М. Пилипенко, Є. І. Селіванова та ін.

С.П. Безносів виділяє найбільш загальне протиріччя, яке лежить в основі динаміки професійного самовизначення особистості на всіх стадіях її професійного становлення. Це є діалектичне протиріччя між потребою людини у професійному самовизначенні (яка в різних випадках може виражатися як потреба в придбанні певного соціального статусу, в самореалізації, самоствердженні тощо) і відсутністю необхідних професійних знань, умінь і навичок для її задоволення [3].

Різні причини спонукають учнів вступати після 9 класу до професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Досвід роботи,

спостереження та результати анкетування показують, що серед вступників є лише невелика кількість тих, хто усвідомлено, за власним бажанням йде опанувати конкретну спеціальність. Крім того, переважна більшість абітурієнтів ПТНЗ мали в школі з природничо-математичних дисциплін оцінки переважно низького та середнього рівня. Тому для майбутньої успішної професійної реалізації потрібна злагоджена і цілеспрямована робота педагогічного колективу ПТНЗ, спрямована не тільки на навчання і опанування виробничих функцій, а й на особистісний розвиток учнів.

Ефективному реагуванню на зміни, пов'язані з професійною діяльністю, сприяє наявність вміння учнів аналізувати, систематизувати; розвиненого логічного мислення, пам'яті, уяви, наполегливості, уважності. Розвитку таких якостей необхідно приділяти особливу увагу на уроках геометрії та алгебри. Крім цього, професійно значущі якості майбутніх спеціалістів потрібно розвивати як на заняттях спеціальних дисциплін, так і загальноосвітніх. Наприклад, для представників деяких професій важливим є просторове мислення, яке може бути розвинене на уроках геометрії. Вміння бачити різноманітні форми в просторовому зображенні та на площині, розпізнавати комбінації геометричних тіл сприяє розвитку уяви і естетичного почуття, що має професійне значення для фахівців сфери обслуговування (наприклад, флористів, перукарів, декораторів вітрин та ін.) Уроки геометрії відкривають широкий простір для формування особистісних якостей. Гармонійно розвиненій людині легше опанувати нові сучасні методи і засоби роботи, адаптувати свої знання, навички і вміння до суміжної спеціальності, перекваліфікуватися для роботи в іншій галузі.

Також важливу роль відіграє створення вчителем на уроках ситуацій успіху. Це дозволяє учням повірити в свої сили, що, своєю чергою, сприяє підвищенню їх рівня успішності, формуванню почуття впевненості в своїх можливостях. У майбутньому впевненість в собі, оптимізм і наполегливість можуть відіграти для учнів ПТНЗ вирішальну роль для їх реалізації в професійній діяльності.

Вирішення проблемних ситуацій і підготовка навчальних проектів дозволить учням опанувати вміння пошуку та аналізу інформації, роботи в команді, наполегливості тощо.

Висновки. Завданням сучасної освіти є підготовка висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців, які здатні адаптуватися до змін у професійній сфері. Тому на уроках загальноосвітніх дисциплін, зокрема геометрії, особливу увагу потрібно приділяти розвитку особистісних якостей учнів. Адже гармонійно розвинена особистість має більше можливостей професійної самореалізації.

Література

1. Коростылева Л. А., Никифорова Г. С. Психологические проблемы самореализации личности. / Вып. под. ред. Г. С. Никифорова, Л. А. Коростылевой. – СПб. : Издательство С.-Петербургского университета, 2001. – С. 24 – 41.
2. Пилипенко Н. М. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи // Соціальна психологія – 2005. – №3 (11). – С. 72-79
3. Безносков С. П., Профессиональная деформация личности / С. П. Безносков. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
4. Короткова А. В. Психологические проблемы профессионального становления личности // Организация работы с молодежью. – 2012. – № 3. – Режим доступа : www.es.rae.ru/ovv/162-597.

УДК 371

М.В.КОБАЛЬ

Карпатський інститут підприємництва ВНЗ
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Теорія соціального капіталу є найбільш рухливою теорією, оскільки вона зосереджує свою увагу на таких ключових поняттях, як відносини та зв'язки. Саме поняття *соціального капіталу* було впроваджене до наукового обігу в 80-90-ті рр. ХХ ст. завдяки працям Дж. Якоба, П. Бурд'є, А. Портеса, Дж. Коулмена, Р. Патнема.

Поняття капіталу розглядається не лише як ринкове явище чи цінність, а набуває значення природно-історичного масштабу, феномену, який у ХХ ст. набув нового виміру завдяки оригінальним розробкам теорій соціального та людського капіталів.

У сучасному теоретико-методологічному розмаїтті наукового простору концепт соціального капіталу набуває значення перспективи, що може розглядатися у соціальній структурі суспільства як засада політичного, економічного та культурного розвитку.

Що стосується аналізу концепцій соціального капіталу, то вони окреслені більшістю науковців як такі, що відображають дослідницький інтерес до питань формування та використання продуктивних здібностей людини.

Дослідивши теоретико-методологічні засади концепту соціального капіталу, необхідно визнати спорідненість природи усіх форм капіталу: фізичного, економічного, символічного, споживацького, суспільного, людського, культурного, інформаційного, інтелектуального. Важливим наслідком є пріоритет суспільних чеснот над індивідуальними, оскільки нова соціальна згуртованість не лише координує дії груп, спільнот, але й допомагає утворити більш стійкі тимчасові об'єднання з урахуванням національних особливостей і традицій, адаптуватися до транскультурних

перетворень суспільства й інтегративної культури цивілізації. Зацікавленість станом досліджень даної проблематики свідчить про значущість людини у суспільстві, особливо про можливості її реалізації як вільної, гуманної, культурної, морально збагаченої особистості. Щодо культурно-історичних витоків концепту соціального капіталу, то слід зазначити, що способи мислення та відповідні форми поведінки людини набувають прояву у вигляді соціального капіталу завдяки таким принципам, як довіра, норми взаємності, мережі залученості, моральні зобов'язання та світоглядним формам традицій, мистецтва, релігії, психології, ідеології, науки.

Тому соціальний капітал, як суспільне благо, охоплює такі два типи культури, як «просторове вміння» та «дисциплінарна воля», тобто, говорячи словами німецького філософа І. Канта, - сфери теоретичного і практичного розуму як можливості самопізнання та розуміння власного життєсвіту. Соціальний капітал в якості «соціального цементу» започатковує консенсус у міжособистісних стосунках на індивідуальному, організаційному, суспільному рівнях. Це певний моральний прогрес особистості, яка постійно розширює здатність симпатизувати й довіряти.

Соціальний капітал виступає в якості системи, спроможної функціонувати завдяки таким чинникам: географічному, історичному, культурному, етичному, психологічному, правовому, політичному та релігійному. Залучення соціогуманітарних наук для знаходження шляху вирішення питань, що сягають глобального масштабу, є спробою вироблення системного підходу до досягнення результатів знання теоретичного та практичного рівнів.

Мораль як базисний інститут регулювання стосунків людини у суспільстві вимагає цілісного підходу не лише в межах дисципліни етики, але й усіх наук, що стосуються людського фактору діяльності, і особливо наук гуманітарного профілю. Найбільш далекоглядними у цьому плані виявляються концепції громадянського суспільства як прояв механізмів соціальної взаємодії, що стосуються сфери особистісних взаємин, різноманітних об'єднань, суспільних рухів, публічних комунікацій.

Громадянське суспільство є видом суспільства, в якому існує і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення. Це, в свою чергу, сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей, що досягається через систему інституцій та відносин, покликаних забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів та їхніх об'єднань.

Оскільки соціальний капітал розглядається як елемент соціальної організованості та співпраці індивідів, що кооперуються заради взаємного блага для кожного, то питання морального поведіння повинно стосуватися не просто слухняності та дотримання встановлених правил та законів, але кожному окремому індивіду необхідно замислюватися над своїми вчинками, знаходити самому міру власних вчинків з метою

зростання показників соціального капіталу - довіри та норм взаємної підтримки.

Методологічний та герменевтичний підходи допомагають розкрити погляди щодо природи соціального капіталу, який має досить розгалужену структуру. На основі цього виділяють такі три рівні аналізу: мікрорівень, мезорівень, макрорівень.

Соціальний капітал як феномен ХХ століття ідентифікується, спираючись на моральні джерела та культурно-історичні витоки, які сягають стародавніх часів. Розгляд двох рівнів аналізу свідчить, що він більшою мірою є суспільним благом, який формує стиль сучасного життя через культуру та освіту. Його багатофункціональність впливає з розгалуженої структури елементів, таких як сукупність ресурсів, зокрема довіри та агентів чи акторів, які взаємодіють між собою у площині соціально-культурного простору. Також через норми взаємності та мережі громадської активності соціальний капітал здатний скоординувати дії людей таким чином, що дає змогу розширювати межі розвитку особистості у суспільному просторі як творчого, вільного суб'єкта.

На особистісному рівні важливою формою прояву соціального капіталу є довіра. Що стосується суспільного рівня, то завдяки діяльності громадських організацій, асоціацій та інших об'єднань громадянського суспільства формується спільна система цінностей, яка сприяє соціальній інтеграції суспільства, стабілізуючи існуючі норми. Соціальний капітал стає не лише джерелом особистих благ індивіда, а й сприяє більшою мірою інтегрованості громадян у єдину систему етико-культурних взаємин у різних сферах людської діяльності.

Тому для досконалого функціонування даного механізму передачі соціального капіталу необхідними передумовами є такі моральні джерела, як норми, обов'язки та очікування; радіус довіри або позитивна екстернальність, «чуття позиції», освіта, культура, мережа інформаційних потоків, солідарність, згуртованість та особистісні характеристики індивіда.

Література

1. Буданов М.А. Влияние социального капитала на эффективность коллективного действия: традиции и перспективы. / М.А. Буданов // Вестник МГУ. Серия 21. Управление (государство и общество). - 2005. - № 4. - С. 1-10.
2. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые. // Экономическая социология. - 2002. - № 5. - Том 3.- С. 58-74.
3. Иванов Н. Человеческий капитал и глобализация / Н. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. - 2004. - №9.-С. 19-31.
4. Коулмен Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулмен // Общественные науки и современность. - 2001. - № 3. - С. 121-139.

РОЗДУМИ ПРО ЛЮБОВ ЯК НАДЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ

«Особистість починається з любові...» Особистість – «це зовсім особливий твір, що все життя перебуває у власному становленні. Він продовжує створювати себе, ускладнювати... вдосконалюватись. Він самоіснує. І в цьому сенсі, особистість є власним автором». [1, с. 69-87]. Такою є унікальна думка видатного вітчизняного вченого Максименка Сергія Дмитровича щодо природи особистості.

Що ж тоді ми можемо вважати зрілістю цієї особистості, зокрема особистісної, професійної... Тут ми також звертаємося ідей відомих просвітителів, педагогів, психологів, психотерапевтів...

Е. Фромм розмірковував про зрілу цілісну структуру характеру людини та визначав п'ять соціальних типів характеру: рецептивний, превалюючий, накопичуючий, ринковий, продуктивний. Ми звернемо увагу на останній, продуктивний, тип, так як інші – непродуктивні. Так ось, це тип ідеального психічного здоров'я, що є кінцевою метою розвитку людини. Така особистість — незалежна, чесна, спокійна, любляча, творча та здійснює соціально корисні вчинки. Сила продуктивної любові дає можливість людям любити все живе на Землі(біофілія) за допомогою таких якостей, як: турбота, відповідальність, повага та знання. Результатом цього є зріла та цілісна структура характеру [2].

Так у К. Хорні ми знаходимо *любов* у деяких із її десяти стратегій: в любові та схваленні, у суспільному визнанні, у самозахопленні, самодостатності, незалежності [3].

Згідно із Г. Олпортом, психологічно зріла людина характеризується шістьма рисами, які, на нашу думку, є дотичними до любові.

Зріла особа має широкі межі «Я», може дивитись на себе «з боку», залучена до соціальних, сімейних, трудових та інших відносин, які вважає значимими. Окрім всього цього, обов'язковим фактором, чинником у житті є любов, хоча, за словами автора, цей фактор не обов'язково є визначальним у способі життя людини.

Зріла особа здатна до теплих, «сердечних», соціальних відносин. Їх існує два різновиди: дружня інтимність та співчуття. Відповідно до цих видів розрізняють також і особистісні риси: любов до сім'ї, друзів; терпимість до інакшості, повага та визнання чужої позиції, спільність зо всіма людьми.

Зріла особа має позитивні уявлення щодо самої себе, толерантність до власних недоліків, контролює емоційні стани, що не заважає добробуту інших.

Зріла особа демонструє реалістичне сприйняття, досвід та домагання, що відповідає її кваліфікації та пізнанню у професійній сфері; виставляє пріоритетом важливу справу на противагу власним бажанням, імпульсам.

Зріла особа здатна до самопізнання та володіє почуттям гумору. Гумор, за Олпортом, — це здатність посміятися над самим улюбленим (включаючи своє власне) та, незважаючи на це, продовжувати цінувати його.

Зріла особа здатна бачити цілісну картину завдяки ясному, систематичному та послідовному виділенню значимого у власному житті.[4]

У даному контексті нас зацікавили погляди А. Адлера щодо теорії установок при розв'язанні трьох життєво важливих проблем особистості: *робота, дружба та любов*. Адлер запропонував типологію установок, що зумовлені стилем життя, а критеріями визначив соціальний інтерес та ступінь активності. Перші три адлерівські типи установок, що відповідають стилю життя — це управління, отримання та уникання. Кожній з них характерний низький рівень соціального інтересу та недостатній ступінь активності.

А ось у четвертого типу, соціально корисного, присутній високий соціальний інтерес та високий ступінь активності. Цей тип установки особистості сприймає життєві проблеми *«робота–дружба–любов»* через модель поведінки *«співпраця–особиста мужність–готовність внести свій вклад у добробут інших»*.[5]

Неможливо не погодитися зі словами великого просвітителя, відомого письменника Л. Толстого, який також розмірковував про сутність понять у діаді «любов-професія»: «Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель».

Отож, розмірковуючи над питаннями зрілості як такої, особливо професійної, нам все частіше приходилось звертатися до ідеї певної винятковості, першочерговості любові. "Без любові, - говорить П. Флоренський, - особистість розсипається в дрібність психологічних елементів і моментів. Любов - зв'язок особистості". Лише любов являє собою феномен безоціночного сприйняття - той ідеал терапії, який, довів Роджерс, дозволяє людині, кінець кінцем, позбутися напруги і прийняти себе.

Література

1. Максименко С. Д. Генеза існування особистості / Максименко С.Д. - К. : Вид-во ООО "КММ", 2006,- 240с. -С. 69-87.
2. Фромм Э. Бегство от свободы / Фромм Э. – М., 1995.

3. Хорни К. Невротическая личность нашего времени; Самоанализ / Общ. ред. Г.В. Бурменской. / Хорни К. – М., 1993.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. (Основные положения, исследование и применение) / Хьелл Л., Зиглер Д. – СПб., 1997.
5. Адлер А. Наука жить / Адлер А. – Киев, 1997.

УДК: 159.944:37.011.32

О.В.КОНОВАЛОВА

Торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ В ПРОФЕСІОГЕНЕЗІ ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

Актуальність дослідження Стрімкий розвиток організаційної та економічної психології, загальної та професійної акмеології характеризується суттєвим оновленням фундаментальних методологічних засад, посиленням їх особистісної спрямованості, відповідно до чого актуалізується потреба у модернізації вироблених підходів до розуміння складних явищ мотиваційної готовності до професіоналізації майбутнього фахівця як динамічного процесу сходження людини до вершин професіоналізму, майстерності й досконалості.

Отже, **метою дослідження** є визначення теоретичних основ та аналіз підходів до формування мотиваційної готовності в професіогенезі особистості.

Теоретичний аналіз проблеми. Ґрунтовне вивчення наукових джерел засвідчило значну увагу науковців до проблеми формування, професійного становлення та розвитку, професіоналізації, етапів і криз професіогенезу.

Серед фундаментальних праць з психології мотивації ми базуємося на доробках К.Абульханової-Славської, Б.Ананьєва, Г.Балла, Л.Божович, В.Вілюнаса, Є.Головахи, В.Давидова, Е.Зеєра, Є.Ільїна, Є.Клімова, О.Леонтєва, Б.Ломова, С.Максименка, А.Маркової, А.Маслоу та ін.

За останнє десятиріччя серед українських вчених проблему мотиваційної готовності в процесі професіогенезу розглядали: В.Барко, Л.Карамушка, М.Корольчук, О.Креденцер, Г.Костюк, А.Мазаракі, С.Миронець, О.Філь та ін.

Аналіз наукових підходів до розв'язання проблеми формування мотиваційної готовності до свідомого вибору професії дає нам можливість припустити, що при виборі майбутньої професії абітурієнт повинен: усвідомлювати роль загальних і спеціальних здібностей та шляхи їх розвитку; усвідомлювати свої найбільш дійові мотиви професійного самовизначення.

Допомогти в усвідомленні зазначених понять має психолог.

Ставлення студента до навчання у ВНЗ залежить насамперед від чинників вибору професії (спеціальності) і ставлення до самого процесу учіння.

Досвід практичної діяльності автора в процесі профорієнтаційної роботи дозволяє стверджувати, що позитивною мотивацією професійного вибору студента є такі його прояви як яскраво виражений інтерес до професії, бажання в майбутньому займатися саме цією професійною діяльністю, прагнення бути корисним людям, суспільству, результатами своєї професійної діяльності служити Україні та ін.

Для формування позитивної мотивації щодо опанування професійною діяльністю студент повинен стати її суб'єктом: виявляти вільну пізнавальну активність, інтелектуальну ініціативу і самостійність у прийнятті рішень щодо вибору шляхів і змісту самоосвіти, збагачувати свій внутрішній світ, бути відкритим новому досвіду, орієнтуватися на своє майбутнє, будувати особистісну перспективу, розвивати рефлексивні процеси: самооцінку, самокритичність, виховувати в собі потребу втілювати в життя власні плани, реалізовувати потенційні можливості.

У вітчизняній та зарубіжній психології недостатньо розроблена проблема мотиваційної готовності людини в професіогенезі особистості, хоча є певний потенціал теоретичних і практичних досліджень конкретних форм готовності.

Спираючись на концептуальну модель професійного розвитку запропоновану Н. Пов'якель, інтерпретуючи стадії набуття професійного досвіду, можна визначити: рефлексію та реалізацію накопичених знань, професійно-особистісне самовизначення можливостей з відповідним прогнозуванням продуктивності майбутньої професійної діяльності, психологічну адаптацію до вимог і обмежень професійної діяльності, гармонізацію ресурсних складових професіонального розвитку задля актуалізації особистісних потенцій як спеціаліста.

У цілому погляди вчених збігаються у тому, що індивідуально-особистісні характеристики людини значно впливають на вибір професії та міру успішності оволодіння нею в процесі професійного навчання і професійної адаптації, визначаючи динаміку формування професійної майстерності, стимулюючи професійну творчість, запобігаючи професійній стагнації, професійному старінню, професійним деформаціям. З іншого боку, набуті професійні властивості у міру свого розвитку починають впливати на особистість людини у зворотному напрямі (позитивному чи негативному), зокрема стимулюють особистісне зростання і формування загальних особистісно значущих якостей (чи гальмують їхній розвиток), наприклад, товариськість чи замкненість, організованість чи спонтанність.

Висновки. Отже, це дає нам підстави зробити той висновок, що до успішного формування мотиваційного компоненту фахівців торговельно-

економічної сфери як на етапі формування їх мотивації до свідомого вибору професії так і підтримання інтересу до діяльності в процесі професіогенезу має бути розроблена чітка концептуальна програма розвитку мотиваційної сфери саме даної категорії фахівців.

Література

1. Занюк С.С. Психологія мотивації : Навч. посібник. – К. : Либідь, 2002. – С. 6.
2. Карамушка Л.М. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін (на матеріалі освітніх організацій) /Л.М. Карамушка, О.А. Філь, Г.Л. Федосова та ін. – К. : Науковий світ, 2008. – 230 с.
3. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного відбору. / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. - К. : Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
4. Максименко С.Д. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю. Кулаковський. – К. : КНТЕУ, 2012. – С. 15.
5. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. [модульный курс психологии] / В.А. Семиченко. - К. : Издательство «Милениум». - 2001. – С. 18.

УДК 159.922.8

І.О.КОРНІЄНКО
Мукачівський державний університет

ОКРЕМІ ЯКІСНІ ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЖИТТЄВОЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Метою нашого дослідження була спроба визначити основні якісні та кількісні характеристики життєвої стратегії. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Визначити ступінь вираженості цих характеристик в різних експериментальних групах.
2. Виявити, в якій мірі ці характеристики впливають на задоволеність життям.

Предметом нашого дослідження стали життєво-ціннісні орієнтації, рівень суб'єктивного контролю, система цінностей і відносин людини. В якості об'єктів дослідження виступили молоді люди у віці від 18 до 32 років, що мають середню спеціальну та вищу освіту. Всі респонденти представляли різні соціальні групи і інститути. Всього в дослідженні взяли участь 73 людини, з них 44 жінки і 29 чоловіків.

Методичний інструментарій був представлений наступними методиками: тест життєво-ціннісних орієнтацій (СЖО), тест «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК), методика дослідження ціннісних орієнтацій Рокича (ЦО), метод незакінчених речень.

У ході експериментального дослідження були виділені дві групи респондентів за критерієм свідомості життя (А і Б), і дві групи респондентів за соціально-демографічною ознакою (В і Г): група А – з

високим рівнем загального показника осмисленості життя; група Б – з низьким рівнем загального показника осмисленості життя.

Як показують експериментальні дані, середні значення за всіма показниками тесту СЖО у чоловіків дещо вище середніх значень за цими показниками у жінок. Основними характеристиками життєвої стратегії людини є прийняття відповідальності за своє життя, осмисленість життя, наявність вибудованої системи цінностей і життєвих цілей. Результати дослідження показали, що наявність цілей у житті, побудованих на основі системи цінностей і відносин людини, прийняття відповідальності за здійснення цих цілей і процес життя значно впливають на задоволеність життям і психічне здоров'я людини.

Основними характеристиками життєвої стратегії людини є прийняття відповідальності за своє життя, осмисленість життя, наявність вибудованої системи цінностей і життєвих цілей. Результати дослідження показали, що наявність цілей у житті, побудованих на основі системи цінностей і відносин людини, прийняття відповідальності за здійснення цих цілей і процес життя значно впливають на задоволеність життям і психічне здоров'я людини. Результати дослідження показали: респонденти з високим рівнем свідомості життя, приймаючи відповідальність за хід подій, які вважають себе господарями свого життя, більш задоволені самореалізацією і знаходять своє життя цікавим, емоційно насиченим, ніж ті, які не вірять у здатність впливати на своє життя. Такі люди часто не задоволені своїм життям і дотримуються позиції, що їх життям керують обставини й інші люди. Отже, вони більшою мірою схильні до неврозів, міжособистісним і внутрішньоособистісним конфліктам.

Життєві цілі і система цінностей, на основі яких вибудовуються ці цілі, можна віднести до якісних характеристик життєвої стратегії, оскільки вони відображають її зміст – те, до чого прагне людина. До кількісних характеристик життєвої стратегії ми відносимо рівень відповідальності і свідомості життя, оскільки вони можуть впливати на задоволеність людини життям.

Люди з більш високими показниками свідомості життя і загального рівня суб'єктивного контролю, як правило, вибирають і реалізують такий спосіб життя, який лежить в основі життєвої стратегії творчості, тобто свідомо чи несвідомо займають позицію активного творця свого життя і спираються на такі цінності, як любов, краса, творчість, добро, розвиток.

Респонденти, які мають невисокі показники загальної свідомості життя, але досить високі за рівнем суб'єктивного контролю, характеризуються високою мотивацією до пошуку життєво-змістових цілей. Такі люди можуть не замислюватися над сенсом свого життя, але в той же час сприймають сам процес життя як цікавий і емоційно насичений. Це свідчить про те, що люди володіють різним ступенем усвідомленості

своєї життєвої стратегії, зокрема, такою характеристикою, як свідомість життя.

Респонденти, які змінили місце свого проживання з метою досягнення найбільш ефективної (за їх даними) життя в умовах «великого» міста, відрізняються більшою спрямованістю на цінності професійної самореалізації. У корінних жителів мегаполісів переважає спрямованість на цінності особистого життя.

На наш погляд, подальша робота з вивчення характеристик життєвої стратегії людини повинна бути націлена на більш глибоке дослідження відповідальності. Будучи однією з основних характеристик життєвої стратегії, відповідальність має великий вплив на ефективність реалізації людиною своїх життєвих цілей і, отже, на задоволеність життям і психічним здоров'ям.

Вивчення характеристик життєвої стратегії може допомогти практичному психологу ближче підійти до розуміння причин внутрішньоособистісних конфліктів людини і на цій основі створити практичні кроки в роботі з підвищення рівня психічного здоров'я людини. Формування уявлень про відповідальність, загальнолюдських цінностей в ранньому віці може сприяти гармонійному розвитку молодого людини і її ефективної адаптації в умовах кризового суспільства.

УДК 159.922.8

І. О. КОРНІЄНКО, Н. В. ГАЗІЙ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність і значимість дослідження проблеми формування психологічних захистів і копінг-стратегій пов'язана з соціально - політичними змінами в державі і суспільстві, які стосуються реформ в освіті, відношення до дітей і впливають на процес розвитку особистості та її соціалізації. Особливо важливий цей вплив у перехідний період розвитку особистості тобто підлітковий вік. Будь-які зміни, до яких не готова особистість ведуть до зростання емоційного дискомфорту, внутрішньої напруженості, що проявляється в поведінці підлітка. У зв'язку, з чим зростає інтерес до вивчення формування механізмів психологічних захистів, що сприяють підтриманню стабільності та емоційного прийняття підлітками себе і свого оточення.

Метою дослідження постає визначення особливостей копінг-стратегій у підлітковому віці.

Об'єкт дослідження – копінг-поведінка у підлітковому віці, предмет дослідження – стратегії копінг-поведінки підлітків.

Проблему копінг-стратегій ґрунтовно представлено в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. У загально-психологічному аспекті це дослідження І.Анциферової, В.Бодрова, Л.Дикої, Л.Китаєва-Смика, Т.Крюкової, А.Леонової, В.Марішука, В.Медведевої, С.Нартова-Бочавер, К.Судакова і ряд інших дослідників. Вони розуміють "копінг-поведінку", як індивідуальний спосіб взаємодії особистості з важкою, кризовою, стресовою ситуацією.

Методами дослідження виступають аналіз і синтез наукових джерел, а також для дослідження опанувальної поведінки було використано ряд психологічних методик:

- Методика "Індекс життєвого стилю" Плутчика-Келлермана-Конте.
- Опитувальник CISS – «Coping Inventory for Stressful Situations» або «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях», N.Endler, J.Parker, (адаптація і апробація Т.Л.Крюкової і М.В.Сапроновської) [1];
- Схильність до стресу (Дженкенсона, модифікація Фрідмана і Розенмана)
- Методика К.Томаса діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки, адаптація Н.В.Гришиної.
- опитувальник SACS – «The Strategic Approach to Coping Scale» або «Стратегії подолання стресових ситуацій» С.Хобфолл (адаптація Н.Є.Водопьянової і Є.С.Старченкової). У подальшому будемо використовувати скорочення «СПСС» [2];
- опитувальник WCQ «Ways of Coping Questionnaire» або «Опитувальник способів опанування», С.Фолкман, Р.Лазарус, (адаптація і апробація Т.Л.Крюкової). [1].

У дослідженні взяло участь 100 учнів загальноосвітньої школи, а саме учні 8-го, 9-го, 10-го і 11-го класів, з кожного класу по 25 учнів.

Вивчення особливостей копінг – стратегій підлітків дає можливість виявити основні види захисних механізмів, що використовуються ними, фактори і чинники порушення їх поведінки.

Аналізуючи результати дослідження слід сказати, що результати окремо взятих вікових груп тобто учнів віком 14, 15, 16, 17 років відрізняються.

Результати аналізу сучасних наукових підходів свідчать, що психічне і фізичне самопочуття залежить від вибору індивідом копінг-стратегії у момент зіткнення з психотравмуючою ситуацією.

Показано, що копінг-поведінка учнів 8-х, 9-х класів має такі психологічні особливості: висока представленість уникання і соціального відволікання, низький та середній рівень вираженості проблемно-орієнтованої та емоційно-орієнтованої копінг-поведінки.

Отже важливо сказати, що для підліткового віку важливими копінг-стратегіями є:

- позитивна переоцінка;

- асоціальні дії;
- агресивні дії;
- пошук соціальної підтримки.

Копінг-поведінка в старших підлітків орієнтована на вирішення завдання а у молодших підлітків спостерігається копінг-поведінка орієнтована на уникнення. Нами було виявлено, що у старших підлітків переважають агресивні дії та асоціальні, схильність до стресу в таких учнів також висока.

Проблема агресивності в підлітковому віці пов'язана з двома основними факторами, це період статевого дозрівання і фактор переходу від дитинства до дорослого життя і в зв'язку з цим цей період супроводжується психоемоційними зрушеннями, дуже часто виражається в агресії.

УДК 159.922.8

І.О. КОРНІЄНКО, Г.І. БІЛАС
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ В ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

У сучасних умовах людині все частіше доводиться перебувати в непростих ситуаціях. Наше суспільство, перебуваючи в стані радикальних економічних, соціальних та політичних змін і перетворень, встигло зруйнувати попередні усталені стереотипи поведінки, але поки не сформувало нові. В епоху серйозних змін, які відбуваються зараз, особливо уразливими стають люди, у яких ще тільки формується життєва позиція, які знаходяться ще на самому початку пошуку шляхів самореалізації. Вони більше за інших відчують на собі всю нестабільність і непередбачуваність непростого життя, реально відчують стан розгубленості і тривоги. Тому подолання людиною важких життєвих ситуацій в психологічній літературі прийнято називати копінг-поведінкою

Вивчення копінг-поведінки бере свій початок від робіт зарубіжного психолога Л. Мерфі, який досліджував способи подолання дітьми криз у власному розвитку. Спираючись на результати спостережень за дітьми дошкільного віку, дослідник визначив допінг, як певну спробу створити нову ситуацію, маючи на увазі конкретний образ дій в цій ситуації. Вона постає для суб'єкта новою, а також і повноцінно загрозливою. Тому така поведінка розглядається з 2-ох боків: 1) як природжена манера поведінки; 2) набута з досвідом

Термін «копінг» походить від англійського «to cope» (долати, боротися, битися). С.К. Нартова-Бочавер говорить, що в психології поняття «копінг» переводиться як психологічне подолання, опанування,

адаптивна поведінка. Сутність поняття «копінг» складається з найбільш ефективної адаптації людини до вимог екстремальної ситуації.

Тому, «копінг» - це індивідуальний спосіб взаємодії із ситуацією відповідно до її власної логіки, значущості в житті людини і її психологічних можливостей.

Копінг-поведінка визначається як поведінка, регульована і сформована за допомогою використання копінг-стратегій з урахуванням копінг-ресурсів.

Дорослість – неоднорідний віковий період, що починається після юності і триває до кінця життя. Дослідники відзначають відмінності в копінг-стратегіях, які викорис-вуються чоловіками і жінками у важких (стресових) ситуаціях. Відповідні реакції чоловіків і жінок на викликаний складними обставинами стрес найвиразніше проявляються в способах, до яких вони вдаються, щоб впоратися із своїми негативними переживаннями, або в копінг-стратегіях. Жінка, відчуваючи пригніченість, намагається думати про можливі причини свого стану. Чоловік, навпаки, намагається відгородитися від депресивних емоцій, концентруючись на чому-небудь іншому або залучаючись до фізичної активності, щоб таким способом вивести себе з цього негативного стану[3]. Дана модель також припускає, що жіноча реакція «ретельно обміркувати», що характеризується тенденцією до нав'язливого фокусування на проблемі, збільшує жіночу вразливість по відношенню до депресії.

У дослідженні взяли участь 130 людей віком від 20 до 60 років, серед який жінок – 53 % з усієї вибірки та чоловіків – 47 %, з різним рівнем освіти. З метою дослідження гендерних відмінностей ми використали наступні методики:

- методика «Індикатор копінг-стратегій» Д. Амірхана;
- методика WCQ «Ways of Coping Questionnaire» або «Опитувальник способів опанування», С.Фолкман, Р.Лазарус, (адаптація й апробація Т.Л.Крюкової). У подальшому будемо використовувати скорочення «ОСО»;
- методика SACS – «The Strategic Approach to Coping Scale» або «Стратегії подолання стресових ситуацій» С. Хобфолл (адаптація Н.Є. Водоп'янової і Є.С. Старченкової). Далі «СПСС».

Дані нашого емпіричного дослідження свідчать про те, що як жінки так чоловіки долають негативні переживання у зв'язку з проблемою за рахунок цілеспрямованого придушення, стримування емоцій, мінімізації їх впливу на сприйняття ситуації і вибір стратегій поведінки; за рахунок її позитивного переосмислення, розгляду її як стимулу для особистісного зростання; за рахунок суб'єктивного зниження її значущості та ступеня емоційної залежності в неї.

Якщо говорити про гендерні відмінності, то жінки прагнуть поділитися своїми переживаннями з іншими людьми, обговорити з ними

про ситуацію, яка склалась, знайти саме співчуття та розуміння. Для них характерне визнання суб'єктом своєї ролі у виникненні проблеми та відповідальності за її рішення, заперечення проблем, фантазування, відволікання. Також в стресових ситуаціях відбувається обдумування та ретельне зважування всіх можливих варіантів рішень, прагнення уникати ризику, довго готуватися, перш ніж діяти чи приймати якісь рішення. Дивлячись на показники чоловічої статі, можна сказати, що вони більш схильні до навмисних та прихованих спонукань до іншої людини, до прийняття рішень та виконання дій, необхідних для досягнення своїх власних цілей. Завдяки цьому вони можуть виходити за соціально допустимі рамки та обмеження, при цьому проявляючи егоцентризм, прагнення до задоволення власних бажань, не враховуючи обставин та інтересів інших людей.

Література

1. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса. / Наталья Викторовна Водольянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с. : ил. – (Серия «Практикум»).
2. Корнієнко І.О. Стратегії копінг-поведінки студента в ситуації неуспіху : Монографія / Інокентій Олексійович Корнієнко – Мукачево, 2011.– 292 с.

УДК 159.944:37.011.423.2

В.М.КОРОЛЬЧУК, М.С.КОРОЛЬЧУК
Київський національний торговельно-економічний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ У МЕНЕДЖЕРІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Актуальність вивчення професійного стресу в організаційній психології зумовлена зростанням у суспільстві інформаційного, інтелектуального та емоційного навантаження. Це зумовлює високу соціальну відповідальність, нервово-психічну напругу, що призводить до виникнення професійного стресу та негативно впливає на безпеку і ефективність діяльності спеціалістів, потребує комплексного підходу до профілактики та подолання негативних проявів професійного стресу.

Аналіз наукової літератури стосовно професійного стресу, його причин, подолання та профілактики свідчить про актуальність цього питання в Європі. Результати опитування у 15 країнах Європейського Союзу показали, що 56 % працівників відмічають високі темпи роботи, 60 % – жорсткі терміни її виконання, 40 % – монотонію, 30 % скаржились на стрес і його прояви і майже кожен десятий повідомляв, що на робочому місці до нього застосовують тактику залякування. У Європі економічні збитки від професійного стресу щороку становлять близько 15 млрд. євро (І. Мотовиліна).

За даними наукових досліджень, наслідки умов і особливостей професійної діяльності менеджерів торговельного підприємництва

проявляються змінами в поведінковій, емоційній і пізнавальній сферах особистості. Нездатність людини протидіяти стресам призводить до негативних наслідків у психічній, соціальній, професійній і поведінковій сферах – різноманітних проявів нервово-психічних розладів [1, 2, 3, 4, 5].

Дослідження детермінант, розвитку і проявів професійного стресу залежно від зовнішніх і внутрішніх чинників дає змогу не тільки зрозуміти сутність цього стану, а й обґрунтувати шляхи й методи його оцінки, профілактики та подолання.

Аналіз досліджень професійного стресу свідчить, що ця проблема нині недостатньо розроблена як у теоретико-методологічному, так і практичному аспектах. Змістовно майже не розкриті чинники його виникнення, крім того, у визначенні поняття «професійний стрес» існують протиріччя при розмаїтті тлумачень. Нині психодіагностичний апарат для вивчення рівня професійного стресу, теоретичні та методичні моделі його дослідження, система детермінант, що його зумовлюють, потребує подальшого вивчення з метою адекватної профілактики і подолання негативних наслідків професійного стресу [2, 4, 5].

Аналіз результатів іноземних досліджень свідчить про наявність численних чинників та ситуацій, які можуть викликати професійний стрес на роботі. Вчені вважають, що найбільш поширені з них – важкі суспільні відносини, проблеми з організацією, погані умови кар'єрного зростання, напружені фізичні умови праці, надмірне робоче навантаження та брак часу, занадто низькі або надмірні вимоги (низька стимуляція), брак можливості прийняти самостійне рішення, відсутність мотивації та контролю і нездатність впливати на роботу. Тому є ризик того, що сукупність організаційних і психологічних умов роботи разом зі специфікою вимог організації можуть призвести до проявів професійного стресу та негативно вплинути на здоров'я.

За матеріалами анкетування з'ясовано, що джерелами професійного стресу у підприємців можуть стати такі фактори як: жорстка конкуренція, високий рівень економічних ризиків, недобросовісні партнери, непередбачуваність і непрогнозованість ситуацій, некомпетентні підлегли. Окрім того, в числі найголовніших стресогенних чинників фахівці торговельного підприємництва різного рівня назвали наступні чинники: суперечливість і складність вітчизняного законодавства нормативних документів; низький рівень мотивації працівників організації і необхідність постійного контролю за їх діяльністю; конфлікти з партнерами і в організації; надмірний контроль з боку держави і керівників; страта сенсу діяльності і розчарування.

Отже, на підставі аналізу професійної діяльності і результатів анкетування визначено об'єктивні і суб'єктивні детермінанти професійного стресу у менеджерів торговельного підприємництва.

Література

1. Карамушка Л.М. Мотивація підприємницької діяльності : монографія / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. – К. – Львів : Сполом, 2011. – 208 с.
2. Карамушка Л.М. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації : монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. – К. – Львів : Сполом, 2011. – 216 с.
3. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. для слухачів та студентів вищ. навч. закладів./ М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк – К. : Ніка-Центр, 2012. – 536 с.
4. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : навч. посіб. / Ю.Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2006. – 408 с.
5. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти : навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 720 с.

УДК 159.944:37.011.32

В.М.КОРОЛЬЧУК, Ю.В.ДРОЗДОВА
Київський національний торговельно-економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини, що є складною комплексною проблемою. Процес професійного самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій професійній сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій, мотивації та професійного спрямування [1, 2, 3, 4, 5].

Підвищити рівень професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва можливо в результаті використання під час професійної підготовки спеціальних технологій, що забезпечують реалізацію таких психологічних умов: формування мотивації щодо оволодіння професією; розвиток професійно важливих якостей; оволодіння засобами та прийомами забезпечення ефективної безконфліктної взаємодії майбутніх працівників торговельного підприємництва; розвиток підприємницьких здібностей; вдосконалення умінь психічної саморегуляції та формування навичок протистояння стресу [2, 5].

З метою розвитку професійного самовизначення особистості ми виходили з підходу до змісту та структури роботи організаційних психологів. Згідно з цим підходом, структура психолого-організаційної технології включає інформаційний, діагностичний та корекційно-розвивальний компоненти. Реалізуючи дану технологію для розвитку професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва ми використали психологічний тренінг [1, 2, 5].

При розробці і підготовці психологічної програми тренінгу було використано принципи системності, особистісного підходу, комплексність використання методичних засобів та організаційних прийомів; принципи групової психологічної роботи (занурення у груповий досвід, систематична рефлексивна спрямованість, активна творча взаємодія учасників тренінгу) [2; 3; 4; 5].

Загальна схема тренінгових занять містила такі етапи: – створення єдиного психологічного простору, а також зворотного зв'язку (окремий учасник, уся група і навпаки); змістовна інтерпретація ведучим сутності того або іншого явища; проведення дискусій, рольової гри або здійснення (показ) окремих вправ для створення ситуацій рефлексії; одержання зворотного зв'язку у вигляді суджень, думок, нових ідей, пропозицій від всіх її учасників, упорядкування інформації і спільне її резюмування; зняття психологічної напруженості (релаксаційні вправи), підведення підсумків заняття (зіставлення цілей заняття з отриманим результатом) і постановка завдань на відпрацьовування набутих навичок у повсякденній діяльності і поведінці.

Основними принципами проведення занять були: «тут і зараз»; щирості і відкритості; відкритого зворотного зв'язку; активності на заняттях; добровільності участі у тренінговій роботі; рівності позицій, визнання особистісних норм кожного учасника; екологічності комунікацій, безпеки учасників і захищеності їх від брутальності; схвалення і взаємопідтримки учасниками один одного, заохочення інтелектуального та емоційного ризику; гнучкості рольової тактики; використання Ти-звернення [4; 5].

Інструментарій психологічного тренінгу включав інтерактивні та проєктивні техніки групової психологічної роботи, а саме: міні-лекції, груповий «мозковий штурм», метод незакінчених речень, групові дискусії, роботу в малих групах.

Отже, психологічна програма розвитку професійного самовизначення ґрунтується на загальних принципах психокорекції, психодіагностики і розробленій нами моделі професійного самовизначення майбутніх фахівців торговельного підприємництва, з використанням психолого-організаційної технології, яка включає інформаційний, діагностичний та корекційно-розвивальний блоки.

Література

1. Технології роботи організаційних психологів : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін.-тів після диплом. освіти] / за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : ІНКОС, 2005. – 366 с.
2. Карамушка Л.М. Тренінг «Психологічні основи діяльності з уведення змін в освітніх організаціях» / Л. М. Карамушка, О. А. Філь // Актуальні проблеми психології : [зб. Наук. праць / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки] ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : 2007. – Ч. 19. – С. 16 – 21.
3. Петрова Н. Тренінг для победителя: самоменеджмент епохи Інтернет. /

Н. Петрова – СПб.: Речь, 2002. – 216 с.

4. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти: навч. посіб./ С. Д. Максименко, А. А. Мазаракі, Л. П. Кулаковська, Т. Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 720 с.

5. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.

УДК 159.944:37.011.32

В.М.КОРОЛЬЧУК

Київський національний торговельно-економічний університет

АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність теми. Проблема адаптації особистості, її проявів під час входження в нову соціальну сферу стає однією з найважливіших не тільки в теоретичному аспекті, але й в практиці організаційної психології. Формування нових соціально-психологічних, економічних, екологічних відносин за сучасних умов життєдіяльності, організаційної культури і взаємин потребують знання чинників і механізмів адаптаційних процесів, психологічного забезпечення іноземних студентів в освітньо-професійному середовищі. Проблема адаптації до нових умов життєдіяльності іноземних студентів перебуває у центрі уваги багатьох дослідників [1, 2, 3, 4, 5].

Однак, процес їхньої адаптації розглядається фрагментарно, без виокремлення компонентів психологічного забезпечення впродовж усього періоду освітньо-професійної діяльності студентів.

Мета: здійснити аналіз психологічних умов і виокремити типи адаптації іноземних студентів до нового освітнього середовища.

Результати дослідження проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить, що адаптація іноземних студентів у освітньо-професійний простір – це складний, динамічний процес, з детермінантами об'єктивних і суб'єктивних чинників, які можуть впливати на особистість як позитивно, так і негативно, що потребує психологічного забезпечення [1, 2, 3, 4, 5].

За нашими даними відмічається підвищена стресогенність навчання у вищому навчальному закладі, що зумовлена пристосуванням до способу життя у новій країні, сприйняттям нової культури, особливостей комунікації з іншими студентами, місцевим населенням, необхідністю докладання зусиль до вивчення мови, темпу початкової діяльності, режиму праці і відпочинку. Такий комплекс зовнішніх чинників може проявлятися певними дезадаптивними розладами, що супроводжуються негативним емоційним реагуванням, підвищеним рівнем тривожності, почуттям самотності, відокремленості. А також виявляється у негативних дезадаптивних, соматичних симптомах, пов'язаних з особливостями

харчування, вживанням алкоголю; з інформаційним стресом, низьким рівнем функціональних адаптивних можливостей.

Результати аналізу анкетування показують, що у 55 % студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах, спостерігаються розлади сну, 31 % з них мають знижений рівень настрою, пізнавальних та емоційно-вольових процесів, високий рівень тривожності, нервово-психічної напруги і 27 % студентів мають хронічні соматичні розлади.

При переміщенні особистості в умови іншої культури спостерігаються прояви специфічного «акультураційного стресу» з високим рівнем нервово-психічної напруги, що може призвести до межових нервово-психічних розладів, порушень в емоційно-вольовій, поведінковій та когнітивній сферах.

Висновок. Нами виокремлено 5 типів порушення адаптації іноземних студентів у початковий період навчання у вищому навчальному закладі, а саме: профорієнтаційний, комунікативний, кроскультуральний, психофізіологічний і психологічний. До індивідуально-психологічних якостей, які пов'язано з адаптаційними можливостями особистості відносяться темпераментальні характеристики, мотиваційний компонент, емоційно-вольові якості та рівень розвитку копінг-стратегій у студентів.

У межах зазначеної наукової проблеми щодо психологічних особливостей адаптації іноземних студентів у освітньо-професійний простір існує завдання оптимізації методів психологічного забезпечення до нових умов професійного навчання та життєдіяльності, яке ускладнюється тим, що здійснюється на фоні інтенсивного розумового та інформаційного навантаження, самоствердження, самоорганізації і відповідальності, зумовлених переходом у принципово нове соціальне середовище. Значущість цієї проблеми для сучасної молоді та розвитку наукового забезпечення ефективності освітньої діяльності, її недостатня наукова розробленість потребує подальших наукових пошуків і практичної реалізації.

Література

1. Балл Г.А. Понятие адаптации и ее значение для психологи личности // Вопросы психологии . – 1989. – №1. – С.15-25
2. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія / О. М. Кокун. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.
3. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
5. Налчаджян, А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян . – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Эксмо, 2010. – 368 с.

АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Актуальність дослідження. Аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел показав, що загальні вимоги до професії працівника банківської сфери було розроблено ще в середині минулого століття, при чому комунікативна складова в системі професійно-важливих якостей практично не розглядалась [1, 2, 3, 4, 5, 6].

У роботі працівників банківської сфери особливості комунікативної сфери займають одне в провідних місць в системі професійно важливих якостей, є однією з найважливіших умов успішної діяльності. Саме через спілкування, безпосередню комунікацію відбувається робочий процес, обмін інформацією, ознайомлення клієнтів з необхідною інформацією [1, 2, 4, 6].

Мова працівника банківської сфери повина бути чіткою, зрозумілою, переконливою і виразною. Саме завдяки мові працівник надає клієнту необхідну інформацію, впливає на нього, робить зацікавленою в банківських послугах. Мовлення є одним із важливих інструментів під час виконання завдань працівниками банківської сфери. [1, 2, 5].

Мета дослідження: здійснити аналіз результатів емпіричного дослідження комунікативної сфери діяльності працівників банків.

Результати дослідження. Аналіз комунікативної сфери працівників банків проводився на основі результатів обстеження 100 працівників ПАТ «Банк» Київська Русь». Групу комунікативних властивостей ми розглядали на основі методики «16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела» та «Спрямованість особистості» [1, 2, 6].

Показник спрямованості спеціалістів банківської сфери на спілкування спостерігається на рівні $28,17 \pm 0,61$ б., і людину як таку, що прагне підтримувати відносини з людьми, орієнтується на спільну діяльність, на соціальне схвалення, залежить від групи, уникає прямого вирішення питання, поступається тиску групи.

До комунікативної групи за методикою Р. Кеттела увійшли наступні фактори (показники): А – комунікабельність, Н – сміливість, Е – домінантність, L – підозрілість, N – дипломатичність і Q2 – самотійність.

Поєднання факторів А і Н показують потребу особистості в спілкуванні, умінні спілкуватись. Оскільки показник $A=5,83 \pm 0,26$ і $N=6,38 \pm 0,27$, то спеціалісти банківської сфери взаємовідносин з людьми не уникають, але особиста ініціатива у збереженні контактів невисока; ініціатором спілкування стають в тому випадку, коли зачіпають його

інтереси; вибірковий у спілкуванні, але при необхідності легко знаходить спільну мову з співбесідником; мають невелике коло друзів і знайомих.

Поєднання факторів L і N відображають ставлення особистості до інших людей. Показник $L=7,02\pm 0,23$ і $N=6,04\pm 0,25$, отже спеціалісти банківської сфери достатньо тонко розуміються на людях, задумуючись над мотивами їх поведінки; до людей ставляться доброзичливо, але без особливої довіри; розуміють проблеми інших; власні проблеми тримають у собі і розв'язують їх самостійно; в конфліктних ситуаціях шукають компромісні рішення.

Поєднання факторів E і Q2 аналізують деякі сторони лідерського потенціалу особистості. Спеціалісти банківської сфери мають помірний лідерський потенціал; власну думку не нав'язують іншим; лідерські функції проявляють в основному у звичних ситуаціях; поважають думку інших як і свою; відповідальні рішення приймають самостійно, оскільки показники $E=5,96\pm 0,26$ і $Q2=4,94\pm 0,25$.

Отже, банківським працівникам притаманні: вибірковість у спілкуванні, але при необхідності легкість у знаходженні спільної мови з співбесідником; ініціативність у спілкуванні в тому випадку, коли зачіпають їх інтереси; достатня тонкість у розумінні на людях; доброзичливість, але без особливої довіри; розуміння проблеми інших; здатність до пошуку компромісних рішень у конфліктних ситуаціях; прагнення підтримувати відносини з людьми; орієнтація на спільну діяльність і соціальне схвалення; уміння не нав'язувати іншим власну думку; повага до думки інших як до своєї.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження до основних комунікативних властивостей спеціалістів банківської сфери відносяться: помірна комунікативність, доброзичливість без особливої довіри, компромісність у взаєминах.

Володіючи саме такими рисами, працівник банківської сфери успішно взаємодіє не лише з колегами, а і з клієнтами, надаючи їм різний спектр послуг. Недостатня розвиненість даних ознак спричиняє труднощі при виконанні функціональних обов'язків, непорозуміння у взаємодії з клієнтами, порушення правил внутрішнього розпорядку, тому виникає потреба в психологічній допомозі такій категорії працівників.

Література

1. Карамушка Л.М. Технології роботи організаційних психологів / Л.М. Карамушка. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.
2. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного відбору. / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
3. Підприємництво : психологічні, організаційні та економічні аспекти: нав. посібн. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська, Т.Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2012. – 720 с.
4. Сушко Н.М. Менеджмент персоналу в банках. / Н.М. Сушко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 146 с.

5. Філоненко, М.М. Психологія спілкування / М.М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

6. Кайдалова, Л.Г. Психологія спілкування: навчальний посібник / Л.Г. Кайдалова, Л.В. Пляка. – Х. : НФаУ, 2011. – 132 с.

УДК 316.612: 37.017.4

Н. В.КОРЧАКОВА

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

КУЛЬТИВУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Сьогодення ставить перед системою освіти багато нових завдань, які вимагають своєчасного і компетентного вирішення. Одним із них є розвиток у дітей та молоді важливої соціальної стратегії, яка виявляється у здатності добровільно діяти на благо інших людей. Цей феномен дістав назву просоціальність. Просоціальна поведінка корисна для суспільства, тому всі шляхи активізації її проявів заслуговують на особливу увагу як з боку науковців, так і вчителів. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що пошук шляхів підвищення просоціальності спрямовується за декількома лініями. Перш за все необхідно розділити всі програми на ті, що сприяють загальній інтенсифікації альтруїстичних тенденцій у суспільному житті та програми, які мають вплив на розвиток індивідуальних стратегій.

Перша лінія передбачає посилення просоціальної спрямованості не лише у всіх представників соціуму, але й стимулювання відповідних соціальних програм та корекцію небажаних зрушень у суспільному житті. Сюди можна віднести появу соціальних структур, які реалізують програми соціальної допомоги і підтримки, підготовку спеціалістів за професіями «допомагаючого» типу, контроль за трансляванням програм жорстокої поведінки, розширення благодійних програм. Закономірно, що основи милосердного, добродійного ставлення до особистості виявляються не тільки в благочинній, благодійній, добровільній допомозі особистості, але і у створенні державної системи надання соціальної, суспільної підтримки. У кожній державі під впливом національних особливостей, культурного досвіду народу, соціальної системи, релігійних поглядів формується власна система просоціальної, суспільної поведінки, що спирається на позитивні якості окремих особистостей, їхнє бажання допомагати іншим. Цей тип поведінки є важливою умовою не лише самореалізації особистості, але і забезпечення благополуччя усіх, на кого вона спрямована. Ця лінія розвитку суспільства обговорюється як у психолого-педагогічних роботах (Павелків Р.В. [1]), так і дослідженнях із соціології і філософії (Старостіна В.П.; Мілакова В.В.).

Друга лінія посилення просоціальності стосується розробки програм, які стимулюють перегляд ціннісної сфери особистості у напрямку посилення альтруїзму (Стецько І.І. [2]). Психологічний аналіз цієї лінії передбачає пошук методів і прийомів впливу на індивідуальну психіку, а також розкриття закономірностей і механізмів, що висвітлюють логіку змін у свідомості людини. Окрему лінію наукових пошуків становлять роботи, які спрямовані на вивчення особливостей вікового стимулювання просоціальності. Вони зорієнтовані на вивченні онтогенетичних закономірностей розвитку особистості, стимулювання яких здійснює позитивний вплив на її соціальну поведінку.

Розвиток просоціальних умінь у дітей можна стимулювати шляхом реалізації навчальних програм та різноманітних педагогічних технологій. Такі програми навчання широко використовуються у світовій освітній практиці. До програм загального типу можна віднести роботу Тартуських психологів [3] та педагогічні технології у рамках соціально-емоційного навчання дітей (СЕН). Вони розраховані як для дітей дошкільного, так і шкільного віку. Дослідження показують, що залучення дітей до участі у таких програмах впливає як на соціальні процеси, так і на академічну успішність школярів. Кожна з розробок насичена різними прийомами впливу. У програмах може застосовуватися комплекс дидактичних прийомів, або ж інтенсивно використовується один із засобів виховного впливу. Досить продуктивними є такі прийоми як виконання ролі і індукція. У першому випадку діти розігрують ролі для того, щоб побачити ситуацію з точки зору Іншого. У другому – дорослі повідомляють дітям свої міркування з приводу тієї чи іншої поведінки.

При розробці стимулюючих програм доречно слідувати принципам, які вже пройшли апробацію у процесі реалізації виховних технологій. На думку К. Деріл Кемерон [4], до основних принципів культивування просоціальності можна віднести:

- демонстрування моделей просоціальності зі сторони батьків і вчителів;
- підвищення індивідуальної відповідальності дітей у ситуаціях просоціального типу;
- зняття захисних, відсторонюючих програм, які спрямовані на захист дитячої психіки від сприйняття чужої біди. Розвиток чуйного ставлення до чужого болю;
- уникання надмірного позитивного оцінювання за просоціальні дії.

Отже, розвиток просоціальності започатковується з дитячих років. Його гармонійність і послідовність можлива лише за умови постійного стимулювання зі сторони школи та вчителів.

Література

1. Павелків Р. В. Просоціальна поведінка як детермінанта громадянського становлення особистості / Р. В. Павелків // Актуальні проблеми психології / за ред. С.Д. Максименка. – К. : ДП "Інф.-аналіт. агенство", 2013. – Т. X, Вип. 24. – С. 510-519.
2. Стецько І.І. Традиції виховання альтруїзму в учнів загальноосвітніх шкіл України / І.І. Стецько // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2007. – № 34. – С. 156-161.
3. Маленький альтруїст: учимся вместе творить добро / под ред. К. Кару ; пер. с эст. Юлии Митрофановой. – Тарту, 2010 – 107 с.
4. Cameron C. D. How to Increase Your Compassion Bandwidth / By C. Daryl Cameron // Greater good. – 2013. – January 16.

УДК 159.922

А. В. КОСТИК
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Дослідження соціальної значущості проблеми формування професійно-психологічної спрямованості особистості майбутнього вчителя є надзвичайно актуальним у зв'язку з недостатньою її розробкою у психолого-педагогічній літературі. Вивчення проблеми формування особистості майбутнього вчителя репрезентовано у психолого-педагогічній літературі широким колом дослідників (Б.Ф. Баєв, Л.В. Долинська, М.І. Дяченко, І.О. Кандибович, А.Й. Капська, Є.О. Клімов, Н.В. Кузьміна, М.В. Левченко, С.Д. Максименко, О.Г. Мороз, Д.Ф. Ніколенко, Л.М. Проколієнко, В.А. Семиченко, О.В. Скрипченко, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко та ін.) [2].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні педагогічної спрямованості студентів. Згідно з цілями нашого дослідження, ми розглянули особливості розвитку та формування педагогічної спрямованості майбутніх педагогів під час навчання у вузі. Узагальнивши основні теоретичні положення дослідження проблеми педагогічної спрямованості, ми проаналізували особливості формування і розвитку компонентів педагогічної спрямованості студентів напряму «Початкова освіта» в процесі навчання у ВНЗ. Для реалізації цілей і завдань дослідження була обрана методика І.Є. Ільїна «Професійна спрямованість особистості вчителя». Дана методика досліджує 5 типів педагогічної спрямованості: комунікативність, інтелігентність, організованість, спрямованість на предмет, соціальне схвалення.

Результати дослідження показують, що у досліджених студентів другого і четвертого курсів переважають 3 основні типи професійної спрямованості: комунікативна, організаторська, інтелігентна.

У процесі дослідження цієї ж вибірки ми використали методику «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова. Дана методика діагностує 3 рівні розвитку і вияву емпатії. Отримані результати показують, що у досліджених студентів другого і четвертого курсів переважає високий рівень емпатії, що говорить про них як про співчутливих і емоційних особистостей. Це з одного боку позитивно буде впливати на їх майбутню професійну діяльність, а з іншого може призвести до емоційного вигорання.

Продовжуючи дослідження групи студентів спеціальності «Початкова освіта», ми використали методику «Мотиви вибору професії» В.Семиченко. Дана методика досліджує 4 групи мотивів, які рухають особистістю у процесі професійного становлення: внутрішні індивідуально значимі мотиви (середнє значення -15,6), внутрішні соціально значимі мотиви (середнє значення -15,2), внутрішні позитивні та внутрішні негативні мотиви.

Проаналізувавши отримані результати дослідження за даною методикою, можемо зробити висновок про те, що студентів 2 і 4 курсів спонукають, здебільшого внутрішні індивідуальні і внутрішні соціальні мотиви, тобто студентів до вибору даної професії спонукали або власні особистісні прагнення, або встановлені суспільством норми, правила і переконання.

Для отримання повної картини процесу формування педагогічної спрямованості, ми використали «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д.О. Леонтьєва. Дана методика діагностує смисложиттєві орієнтації особистості, що складають основу образу Я.

Проаналізувавши отримані результати методики при порівнянні досить відрізняються між собою: по шкалі «Ціль життя» середнє значення 4 курсу вище, що говорить про наявність у даних студентів вже наявних сформованих чітких життєвих цілей, а пріоритетні цілі 2 курсу не є ще чітко сформованими. Середнє значення шкали «Процес життя» характеризує 4 і 2 курси як задоволених актуальною ситуацією їхнього життя. Середнє значення шкали «Результат життя» характеризує 4 і 2 курси як задоволених процесом реалізації поставлених цілей. Шкали «Локус контролю – Я» і «Локус контролю – Життя» характеризують особистість як хазяїна власного життя. Можна прослідкувати динаміку розвитку смисложиттєвих орієнтацій студентів 4 курсу порівняно з 2 курсом. Вище названі смисложиттєві орієнтації особистості тісно пов'язані з типами педагогічної спрямованості І.Є. Ільїна, це дає змогу зробити висновок, що на формування педагогічної спрямованості впливає рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій.

Науковці розглядають професійно-психологічну спрямованість як стержень особистості майбутнього вчителя, від сформованості якого залежить, як саме, яким чином будуть вирішуватися особистістю

професійно-педагогічні завдання. Виходячи з їх положень, професійно-психологічна спрямованість майбутнього вчителя таке динамічне психологічне утворення, що характеризується усвідомлюваними особистістю домінуючими професійними мотивами, які визначають стійке, тривале, активно-дійове, позитивне ставлення особистості до оволодіння психологічними знаннями, вміннями й навичками і забезпечує майбутнім педагогам ефективність вирішення виховних, освітніх та розвивальних завдань у майбутній професійній діяльності [1].

Узагальнивши результати емпіричного дослідження можна зробити висновок про те, що в кожній із вище представлених методик прослідковується динаміка розвитку властивостей якостей мотивів рис четвертого курсу порівняно з другим.

Література

1. Балл Г. О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. — 2010. — № 2. — С. 3–11.
2. Бех І. Д. Духовні цінності розвитку особистості // Педагогіка і психологія. — 2001. — №4. — С. 124–129.
3. Видра О. Г. Психологічна культура особистості майбутнього вчителя трудового навчання : Монографія. — Чернігів : Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2008. — 164 с.

УДК. 159.923.2

С.Й.КОСТЮ
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДУ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Сучасна вища школа користується великим авторитетом у всьому світі як сама демократична і загальнодоступна, яка дає спеціалістам сучасну наукову освіту і різносторонню підготовку.

Е.Ф.Зеєр зазначає, що спрямованість характеризується системою домінуючих потреб і мотивів, та виділяє компоненти професійної спрямованості: мотиви (наміри, інтереси, схильності); ціннісні орієнтації (зміст праці, зарплата, кваліфікація тощо); професійну позицію (ставлення до професії, настанови, очікування і готовність до професійного розвитку); соціально-професійний статус.

Вивчення природи людських уявлень має філософське підґрунтя (Платон, Аристотель, Є. Бистрицький, В. Нестеренко, В. Петрушенко). Передумовою будь – якого процесу творення є образ (Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, С. Смирнов). Образ є не лише передбаченням кінцевої мети процесу та його втіленим результатом у вигляді матеріального або ідеального продукту, він є також регулятором процесу творення (Н. Завалова, В. Пономаренко).

В основі направленості особистості лежать її потреби, які можуть бути матеріальними (потреба в харчуванні, одязі, повітрі, житлу і т.д.). Важливим показником розвитку направленості студентів є постановка ними суспільне важливих цілей, що стосуються навчання, і вироблення особистої професійної цілеспрямованості.

Мотиви, що розвиваються збуджують студента до постановки все більш значних цілей, а через них досягнення задовольняють його духовні потреби. Викладачу важливо знати і враховувати ідеали студентів. Ідеали виступають в якості збудника і мети, а також прикладу для наслідування.

В залежності від того, на кого хоче бути схожий студент, кому він хоче наслідувати в своєму житті, формується його особистість. Професійний ідеал служить одним із мотивів самовиховання студента, його роботи над собою, стає внутрішньою його опорою і метою, допомагає не тільки подолати окремі недоліки, але і змінити поведінку і особисті якості.

В діяльності і розвитку студентів велику роль грає світогляд - система знань, переконань, поглядів на оточуючий світ. Воно проявляється в розумінні і оцінці дійсності, різних подій і фактів, в соціальній поведінці людини, його вчинках, діяльності.

Однією з передумовою гарного розвитку здібностей у студентів є їх інтерес до своєї майбутньої професії, наполегливість, розуміння відповідальності за свою підготовленість. Для того щоб розвивати свої здібності, навіть талановиті люди повинні наполегливо працювати. Корисно самих студентів націлити на самовиховання здібностей.

Я.О.Пономарьов, Л.В. Сохань акцентують увагу на тому, що творчі можливості студента упрозорюються в процесі її самореалізації й виявляються як здатності людини розкривати іншим власний внутрішній світ [1, 2].

Стан стресу, що виникає, має відому цілеспрямованість і захисне значення, так як воно мобілізує ресурси нервової системи і організму, може прискорювати психічні процеси. Разом з тим стрес може погіршити сприйняття, увагу, пам'ять, мислення, точність руху., у студентів в процесі діяльності емоції і почуття виступають в ролі регулятора, посилюють і збуджують психологічну активність, вони впливають (позитивно і негативно) на сприйняття і переробку інформації, на направленість уваги і дій. Виконання навчальних, суспільних та інших задач діяльності вимагає визначення мети, прийняття рішення, подолання труднощів, мобілізація сил, управління собою, тобто виявлення волі. Тому високий рівень саморегуляції, уміння управляти своєю поведінкою є важливою психологічною передумовою успішної діяльності студента.

Отже, після вступу у вуз на формування світогляду студента впливають наступні зовнішні та внутрішні чинники: відрив від дому (якщо вступ був пов'язаний з переїздом до нового місця житла), необхідність адаптації до

умов і задач більш складних, чим раніше, діяльності, підвищення вимог до самостійної роботи і т.д.

В деяких вузах студентам перших курсів доводиться засвоювати навчальний матеріал приблизно в 2,7 рази більше, чим в середній школі. Як визвати, підтримати і мобілізувати позитивні психічні стани студентів і як нейтралізувати, зняти, попередити негативні? Засоби і методи для цього - наукова організація праці студентів, переконання, навіювання, культурно - масова робота, спорт, індивідуальна співбесіда, піклування про розумне задоволення матеріальних і духовних потреб.

Література

1. Бушай І.М. Динаміка образу світу учнів юнацького віку / І. М. Бушай // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія №12. Психологія : Зб. Наукових праць. – К., 2004. - №1 (25). – С. 147 – 153.
2. Бушай І. М. Психокорекція образу світу старшокласників / І.М. Бушай // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – Т. VII, Вип.6. – К., 2005. – С. 50 – 57.

УДК 378

Л.В. КРОЧАК
Уманський медичний коледж

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасних умовах ринку праці та особливостей працевлаштування, зростають вимоги до професійної компетентності випускників, що обумовлює якісно нові форми та методи вищої освіти, спрямовані на створення цілісної системи безперервної освіти, на розширення сфери самостійної діяльності студентів, які формують навички самоорганізації та самоосвіти.

Інтеграція до Європейського освітнього простору вимагає радикальної модернізації системи вищої освіти в Україні, адже сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Основним засобом формування цих рис є самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Вона є завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних заняттях. Знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові і практичні зусилля.

Самостійна робота студентів - це складне педагогічне явище, особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навиків, що здійснюється за умови запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять.

Самостійна робота багатьох тисяч студентів, чимало з яких не привчені до неї, не мають навичок пошуку необхідної інформації, обов'язково повинна здійснюватися під керівництвом викладачів і ними контролюватися. Для цього необхідно:

1. Забезпечити наявність і доступність усього необхідного навчально-методичного і довідкового матеріалів (друкована та електронна версії комплексу навчальних посібників).

2. Забезпечити кожного студента методичними рекомендаціями до самостійних робіт відповідно до робочих програмах різних дисциплін.

3. Створити і впровадити систему регулярного контролю якості виконаної самостійної роботи (система тестування).

4. Реалізувати систему мобільного зворотнього зв'язку по лінії “студент-викладач”.

5. Розробити і впровадити обґрунтовану систему врахування якості виконання поточної роботи в семестрі при виставленні підсумкової оцінки з дисципліни.

Для того, щоб підвищити якість підготовки спеціалістів, необхідно більш активно здійснювати управління процесом отримання і засвоєння знань студентами під час їх самостійної роботи. При цьому змінюється роль викладача в самостійній роботі студентів. З традиційної – контролюючої функції акцент в його діяльності переноситься на функцію управління зовнішніми факторами (визначення характеру інформаційного середовища, включення самостійного завдання до структури заняття (лекційного, семінарського, самостійної роботи, яка контролюється). Звідси і найважливіше завдання викладача – навчити студента самостійно вчитися. При читанні літератури, при прослуховуванні лекції студенту слід постійно думкою співвідносити отриману наукову інформацію з власними думками, почуттями, хвилюваннями, критично їх аналізуючи і оцінюючи з нових, вже не житейських, а наукових позицій. Це і буде означати, що на матеріалі, який вивчається розвивається мислення студента, яке дозволяє йому краще учитися далі, не заучуючи теорію, а аналізуючи з її допомогою життєві факти. Тільки так може бути засвоєна будь-яка наука.

Важливим завданням викладача, рішення якого допоможе студенту досягти означеної мети, є формування у нього відповідної мотивації до глибокого вивчення науки. Дати студенту зрозуміти, де, коли і для чого “йому особисто” знадобиться в житті знання даної науки. В цьому студенту допоможе вже перша лекція, яка розкриває дисципліну і завдання науки. Вона повинна зацікавити тим, що має для нього життєво важливий смисл. При подальшому вивченні дисципліни буде поглиблюватися розуміння необхідності вивчення цієї науки, яке перетвориться в стійкий інтерес. Це і буде означати, що сформувався реально діючий мотив навчальної діяльності – пізнавальний інтерес, який ґрунтується на усвідомленні особистісного смислу оволодіння науковими знаннями.

По мірі розвитку готовності до самостійної роботи (розвитку мотивації) функція контролю з боку викладача замінюється різними формами самоконтролю. Від початкового безпосереднього керівництва викладача через керівництво опосередковане студент переходить до самоуправління власною діяльністю. Самостійна робота перестане бути формальною ланкою, якщо буде усвідомлюватися студентом як суттєво необхідний елемент свого розвитку.

З вище зазначеного стає зрозумілим, що нині відчувається гостра потреба у принциповій перебудові і вдосконаленні організації навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти на користь тих форм навчання, які формують знання, уміння і навички, які створюють умови для формування у студентів можливостей до самостійного прийняття рішень, вирішення нестандартних і нетипових завдань, високої професійної мобільності, яка характеризується здатністю самостійно здобувати необхідні знання, постійно і самостійно вчитися. Отже, самостійна робота студента є рівноправним елементом навчального процесу, і має однакові з іншими елементами дидактичні цілі і завдання. Вона є важливою функцією активізації пізнавальної діяльності студента. Сучасний рівень вимог до організації навчального процесу в вузі потребує педагогічної майстерності від викладачів. Саме він має сформував студентському колективі творче і свідоме відношення до навчальної дисципліни і до спеціальності в цілому.

УДК 159.922.7:373.3-053.5

Р.С.КУЛАКОВ

Рівненський державний гуманітарний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Теоретичний аналіз фундаментальних праць з вікової та педагогічної психології (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, І. Бех, І. Булах, Л. Долинська, Р. Павелків, Н. Побірченко, В. Рибалка, Г. Костюк та ін.) дозволяє зробити висновок, що саме у вік ранньої юності бере свій початок становлення свідомого ставлення особистості до свого минулого, теперішнього та найближчого професійного майбутнього. Це ставлення до свого теперішнього “Я” і майбутнього “Я у майбутній професії”, які виступають підґрунтям для систематизації й узагальнення уявлень старшокласника про себе та професійний світ у цілому, його закони і вимоги, особистісну та соціальну готовність до майбутнього життя та професійної праці, які є необхідною умовою і важливим фактором професійного самовизначення. Активізуються ці процеси завдяки розвитку в юнаків і дівчат рефлексивної здатності розмірковувати над своїм

внутрішнім станом та сформованими в них на попередніх етапах вікового розвитку вміннями аналізувати вчинки інших людей, події і явища навколишнього світу, оцінку їх і своє ставлення до них [5].

Найбільш значущою якістю в структурі особистості старшокласників є їхня спрямованість у майбутнє, самовизначення і вибір майбутнього професійного шляху. У спрямованості в майбутнє зосереджене ставлення старшокласника до навколишньої дійсності, до інших людей і до самого себе. При цьому об'єктивно задана потреба в зв'язку із закінченням загальноосвітньої школи обов'язкового включення у недалекому майбутньому в певну соціально-професійну групу актуалізує в них потребу професійного самовизначення. Підсилюються ці процеси і завдяки специфіці профільного навчання і заданою ним сферою майбутньої професійної діяльності. Це спонукає учнів до самопізнання, оцінки вимог майбутнього середовища праці та самооцінки, які в поєднанні з бажаннями і можливостями дитини складають основу її готовності до майбутнього самостійного життя та професійної праці [4].

Здатність людини до особистісного самовдосконалення, на думку Є. Клімова, формування світоглядної позиції життєдіяльності та виявлення своєї соціальної позиції, вибір професійного майбутнього стають головними потребами особистості юнацького віку. Таку “професійно-типову картину світу”, як найважливішу частину свідомості та самосвідомості особистості яка регулює її повсякденну поведінку, породжує певний образ професії людини, оскільки “в ній вона знаходить те, що відповідає сенсу її душі та образу думок” [2, с. 19].

Таким чином професійне самовизначення особистості є одночасно процесом і результатом її загального професійного розвитку як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Результатом такого розвитку у вік ранньої юності є психологічна готовність до професійного самовизначення, яка свідчить про самостійний вибір старшокласником свого професійного шляху, мети, цінностей і моральних норм у майбутній професії та пов'язаного з нею способу життя. Одночасно сформованість такого новоутворення є критерієм прояву ефективності розвитку цього тривалого і складного процесу в старшому шкільному віці. Завершується він лише тоді, коли у старшокласника на основі адекватної самооцінки і реалістичного рівня домагань сформується позитивне ставлення до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що передбачає готовність до ефективної в майбутньому професійної діяльності та самореалізації у ній. Досягається це завдяки новому типу провідної діяльності, якою у вік ранньої юності є професійно-орієнтована, зміст якої розкривається через специфіку профільного навчання. Така діяльність підпорядковує собі всі інші види активності старшокласника і спрямовує її на усвідомлення ними майбутніх професійних актуальних, реальних та ідеальних цілей.

Отже, розкриття специфіки соціальної ситуації розвитку

старшокласника й визначення професійно-спрямованої діяльності провідною в ранній юності дають змогу прийти до висновку про те, що головним новоутворенням в юнаків і дівчат, які забезпечують їх особистісне становлення, є спрямованість у майбутнє. Згадану спрямованість можна представити у формі “трикутника професійного самовизначення”, в якому узгоджується рівень домагань, самооцінка і готовність старшокласника до професійного самовизначення. При цьому критеріями ефективності цього процесу виступає когерентність (узгодженість) та дивергенція (неузгодженість) його складових. Крім того рівень домагань старшокласника в структурі професійного самовизначення складає мотиваційну основу цього процесу, перспективу власного професійного майбутнього, а самооцінка когнітивну здатність передбачати майбутнє, прогнозувати його, уявляти себе в ньому. Ці особистісні конструкти формують у структурі згаданої вище готовності діяльнісну складову, яка задає зміст предметно-практичної діяльності старшокласника професійної спрямованості в середовищі профільного навчання.

Література

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія / І. С. Булах. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
2. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособ. [для студентов вузов] / Е. А. Климов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
3. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 57–65.
4. Максименко С. Д. Прогнозування розвитку особистості як наукова проблема / С. Д. Максименко // Наук. вісник Миколаївського держ. пед. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського; серія “Психологічні науки”. – Миколаїв : ТОВ “Фірма “Гліон”, 2010. – Т. 2, вип. 5. – С. 3 – 19.
5. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для пед. працівників] / За ред. О. В. Мельника. – К. : “Четверта хвиля”, 2009. – 223 с.

УДК 159.923.2:17.026.4

Л.М.КУЛАКОВА

Рівненський державний гуманітарний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Економічна криза та соціально-політичні зміни, що відбуваються в суспільстві, суттєво впливають на моральний розвиток молодого покоління. Зниження показників моральності, посилення егоїстичних тенденцій в особистісному розвитку дітей, певна деформація їх моральних цінностей призводить до спотворення їх уявлень про такі цінності як доброта, милосердя, справедливість, честь, гідність і т.п. Такі несприятливі

умови морального розвитку молоді ставлять перед освітою завдання розробки нових технологій з підвищення морального потенціалу зростаючої особистості, яка буде вести себе гідно в найскладніших життєвих ситуаціях.

Вирішення практичних задач моральності - ціннісного ставлення до іншої людини, особливо в період зміни світоглядних і ціннісних засад суспільства, особливо актуальне у нинішній історичний момент.

Крім того, останнім часом зростає практичний інтерес до даної теми. В області юриспруденції вивчення справ про захист честі і гідності - одна з найбільш розроблюваних тем; в практиці кризових психологічних служб і консультацій ведеться активна робота з надання психологічної допомоги постраждалим від насильства і нанесення моральної шкоди; в галузі освіти активно досліджуються психолого-педагогічні технології виховання гідності в школі.

Незважаючи на те, що певні аспекти даного феномена знаходили своє відображення в дослідженнях самосвідомості (І.Чеснокова, В.Столін), самоповаги, самооцінки і «Я-концепції» (Т.Шибутані, В.Куніцина), характерологічних особливостей (О.Якимович), саморегуляції моральної поведінки особистості (С.Рубінштейн, В.Чудновський, Б.Братусь та ін.), неоднозначність розуміння даного феномена в психології, відсутність спеціальних загальнопсихологічних досліджень, предметом яких була б його психологічна специфіка і структура, свідчать про недостатню розробленість даної теми [2].

На основі аналізу наукових джерел з даної проблеми ми виявили показники розвитку почуття власної гідності (ПВГ) у молодших школярів, визначили рівні за відповідними критеріями.

Високий рівень ПВГ.

- Визнання власної гідності: молодші школярі об'єктивно визначають і розуміють наявність і особливості прояву моральних якостей особистості; пояснюють і бачать власні моральні якості; усвідомлюють і поважають сильні і намагаються коригувати слабкі сторони власної особистості; ставляться до себе як до суб'єкта моральних відносин і поведінки.

- Позитивна «Я-концепція»: молодші школярі об'єктивно оцінюють свої моральні якості, висловлюють позитивну оцінку власних поведінкових проявів; переконані в наявності можливостей щодо розвитку і вдосконалення себе і своїх можливостей; пишаються собою і своїми досягненнями.

- Гідна поведінка: молодші школярі у власній поведінці проявляють впевненість в собі; об'єктивно сприймають; мають власну особистісну позицію і з гідністю висловлюють її; радіють успіхам однолітків, доброзичливі; розуміють спроби інших принизити їх гідність і проявляють позицію щодо протистояння таким спробам з боку однокласників і дорослих.

Середній рівень ПВГ.

- Визнання власної гідності: учні початкової школи не в повному обсязі визначають зміст моральних якостей особистості; пояснюють і бачать власні моральні якості переважно з допомогою дорослих; частіше усвідомлюють власні уподобання і не визнають слабкі сторони власної особистості;

- Позитивна «Я-концепція»: молодші школярі оцінюють свої моральні якості за допомогою дорослих, проявляють некритичне ставлення до образу власного «Я» частіше визнаючи переваги і не завжди зазначають наявність недоліків; роблять позитивну оцінку власним поведінковим проявам; впевнені у власній привабливості; рідко говорять про свої досягнення;

- Гідна поведінка: молодші школярі іноді у власній поведінці проявляють невпевненість в собі і поводяться агресивно; необ'єктивно сприймають зауваження і не розуміють що саме потрібно виправити; мають власну особистісну позицію, але невпевнені в необхідності відстоювати її; не завжди радіють успіхам однолітків, проявляють ревності; не завжди розуміють спроби інших принизити їх гідність і не можуть впевнено протистояти таким спробам з боку однокласників і дорослих.

Низький рівень ПВГ.

- Визнання власної гідності: молодші школярі визначають зміст тільки деяких моральних якостей особистості; не можуть пояснити і показати власні моральні якості і тільки за вказівкою дорослих визнають свої переваги, досягнення; частіше усвідомлюють власні слабкі сторони і невпевнені в своїй моральності;

- Позитивна «Я-концепція»: учні неадекватно оцінюють свої моральні якості; критично ставляться до себе, проявляють підвищене почуття провини; визнають в собі ті поведінкові прояви, які відзначають дорослі; тривожні і невпевнені в собі, у власних можливостях, відчувають самотність і незацікавленість для інших; не поважають себе і власні досягнення;

- Гідна поведінка: частина молодших школярів демонструють необ'єктивну самовпевненість в поведінкових проявах, захисну демонстративність; агресивно реагують на зауваження, на приниження і переважно не намагаються виправитися; випробовують страх в ситуаціях коли треба відстояти власну позицію, точку зору; нешанобливо ставляться до інших дітей, критикують і висміюють їх недоліки, принижують інших; не вміють радіти успіхам однокласників, недружелюбні.

Незаперечним є той факт, що рішення поставленої проблеми потребує дослідження генези почуття власної гідності молодших школярів, вивчення відхилень у розвитку почуття власної гідності у дітей та шляхи їх корекції, дослідження гендерних особливостей його розвитку.

Література

1. Бандзеладзе Г.Д. О понятии достоинства / Г.Д.Бандзеладзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1979. – 106 с.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности : Избранные психологические труды / под ред. Д.И.Фельдштейна. - [3-е изд.] / Л.И.Божович. – М. – Воронеж, 2001. – 349 с.
3. Боришевский М. Дорога к себе: От основ субъективности к вершинам духовности : Монография / М.Боришевский. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
4. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С.Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
5. Шибутани Т. Я-концепция и чувство собственного достоинства / Т.Шибутани // Самоознание и защитные механизмы личности. – Самара : ИД «Бахрах-М». – М., 2003. – С. 220-232.
6. Эриксон Э. Идентичность / Э.Эриксон // Психология самосознания: Хрестоматия. – Самара : ИД «Бахрах-М». – М., 2003. – С. 517-533.

УДК 159.923.2

М.М.КУЛЕША-ЛЮБІНЕЦЬ
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ВНЗ

Професійна підготовка студентів у вищих навчальних закладах неможлива без урахування їх біологічного та психологічного рівня здоров'я. Особливо актуальною ця проблема є на сучасному етапі, коли в Україні кількість дітей та молоді з особливими потребами з кожним роком збільшується на 0,5% і становить близько 200 тис. осіб.

Згідно Закону України «Про вищу освіту», вищі навчальні заклади повинні забезпечити навчально-реабілітаційний супровід студентів з особливими освітніми потребами, організовуючи інтегроване / інклюзивне навчання з урахуванням обмежень життєдіяльності. У зв'язку з цим, важливим є як створення умов для успішної соціально-психологічної адаптації та самореалізації студентів з інвалідністю, так і формування толерантного освітнього простору загалом.

На сьогодні існує безліч психолого-педагогічних розвідок з організації навчання та виховання молоді з особливими потребами в інтегрованому / інклюзивному освітньому середовищі (Г.Безюлева, Я.Береговий, І.Бех, С.Богданова, Дж. Девіс, М.Деркач, О.Добровіцька, В.Засенко, І.Зверєва, А.Колупаєва, П.Комогоров, Ф. Кросбі, О.Купреєва, О.Матієнко, П.Таланчук, Л.Тищенко, В.Церклевич, І. Цимбалюк, Н. Шаповал, А. Шевцова, Г.Шеламова, Л. Шіпіцина та ін.). Спільне навчання здорових студентів та осіб з інвалідністю сприяє повноцінній соціальній реалізації останніх та формує навички успішної міжособистісної взаємодії. При цьому інклюзивна освіта, на думку В.Церклевич, є більш гнучкою

системою і передбачає пристосування освітнього середовища навчального закладу до потреб студентів з інвалідністю [1]. Проте небажання «здорових» студентів сприймати та приймати «особливих» одногрупників, психологічна неготовність молоді з інвалідністю інтегруватися у студентську групу, низька обізнаність та неготовність викладачів, в т.ч. академнаставників, оволодівати спеціальними навичками роботи з цією категорією студентів приводить до зниження темпів впровадження інтегрованого / інклюзивного навчання в освітній процес вищої школи [2, с. 460]. В такому разі актуальним виступає просвітницька діяльність відділу виховної роботи чи / або психологічної служби вищого навчального закладу щодо формування вмій та навичок міжособистісної взаємодії із студентською молоддю з особливими потребами.

Під час навчання студентів з інвалідністю у вищому навчальному закладі виникають такі бар'єри:

1. Неадекватне сприймання оточуючими (страх, жалість, недовіра, негативізм). Як показало наше дослідження студентів першого курсу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (146 осіб), 59% опитуваних з недовірою та деяким негативізмом ставляться до людей з особливими потребами. Вважаємо, що така особливість у ставленні студентської молоді великою мірою залежить від рівня їх обізнаності про історію життя, діяльність та побут осіб з інвалідністю (52% опитаних на низькому рівні оцінили свої знання у цій сфері, 45% – посередньо, і тільки 3% добре поінформовані про світ людей з особливими потребами).

2. Соціальна ізоляція студентської молоді з інвалідністю, однією з причин якої може бути низький рівень довіри до оточуючих. При цьому виникає замкнене коло, коли формуванню стійкої довіри до одногрупників, викладачів та ін. у студентів з особливими потребами сприяє щире міжособистісне спілкування, проте оточуючі не завжди прагнуть до такої взаємодії через стереотипи та власний страх. Організація спільної творчої діяльності «здорових» та «особливих» студентів, на нашу думку, сприятиме створенню атмосфери довіри та удосконаленню міжособистісного спілкування загалом.

3. Недостатня поінформованість науково-педагогічних працівників про специфіку навчання та виховання молоді з особливими потребами у ВНЗ. У цьому аспекті викладачам (академнаставникам в т.ч.) варто проводити навчальні семінари-тренінги, надавати довідкову інформацію, проводити психологічні консультації тощо.

4. Низький рівень архітектурної доступності приміщень вищих навчальних закладів відповідно до потреб студентів з особливими потребами.

5. Неготовність ВНЗ до запровадження індивідуальних навчальних маршрутів студентів з інвалідністю, де містяться рекомендації викладачам,

академнаставникам щодо задоволення навчальних потреб студента залежно від нозології, інформація про форми контролю знань та ін.

Таким чином, професійна підготовка студентів з особливими потребами у вищому навчальному закладі повинна відбуватися із врахуванням специфіки організації навчально-виховного процесу.

Література

1. Церклевич В. С. Соціально-педагогічні умови інтеграції студентів з обмеженими функціональними можливостями у групу однокурсників вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. соц. наук : 13.00.05 / В.С. Церклевич. – К., 2012. – 25 с.

2. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. праць – Вип. 15., книга 2. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 528 с.

УДК 159.922.1:316.614-053.6

О. М. КУРДИБАХА

Рівненський державний гуманітарний університет

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

В умовах зміни цінностей в усіх сферах громадянського суспільства, вибору власної лінії поведінки та творенні особистого щастя набувають проблеми гендерного розвитку особистості, а саме формуванню гендерної ідентифікації та соціалізації підлітків. Проблема гендерної соціалізації – це міждисциплінарна проблема, яка охоплює широке коло питань. Але, на жаль, гендерна соціалізація індивіда як формування гендерних рис, які можна вважати найбільш стійкими рисами особистості, досліджена недостатньо.

Гендерна ідентифікація – це, власне, усвідомлення індивідом своєї статевої приналежності, переживання ним своєї маскулінності/фемінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Ідентифікувати, тобто усвідомити себе чоловіком або жінкою – означає прийняти ті психологічні якості й моделі поведінки, які суспільство приписує людям залежно від їх біологічної статі. Тобто гендерна ідентичність передбачає існування певних оціночних компонентів, зокрема, уявлень індивіда про те, наскільки його поведінка та особистісні характеристики відповідають сподіванням та вимогам суспільства до жіночої або чоловічої ролі. Вона виступає основним компонентом самосвідомості людини. Гендерна ідентичність формується поступово в процесі соціалізації. Вирішальним етапом її формування є підлітковий вік, у цей період відбувається її остаточне формування.

Гендерна ідентичність формується в процесі статевої соціалізації. Цей процес відбувається, з одного боку, як засвоєння індивідами цінностей гендерної культури, що транслюються попередніми

поколіннями, з другого – як трансформація цих цінностей, що є реалізацією притаманної молоді потреби у новаціях.

Формування зрілої гендерної ідентичності відбувається на підлітковій стадії (Е. Еріксон). Механізм гендерної ідентифікації в умовах підліткової гендерної субкультури включаються такі фактори, завдяки яким гендерна поведінка стає одним із головних параметрів оцінки підлітка. Це стає вирішальною умовою досягнення зрілості гендерної ідентичності. Зріла гендерна ідентичність – це статус людини, яка на основі самостійного рішення й висновків досягла стабільного визначення й усвідомлення себе як чоловіка або жінки, прийняла себе цілком через гендерну поведінку, яка відповідає її біологічній статі.

Фактори, що негативно впливають на формування гендерної ідентичності:

1) порушення ідентифікації з образом батьків в результаті засвоєння дітьми дисгармонійних настановлень маскулінності-фемінності в сім'ї;

2) формування емансипаційних установок у жінок засобами масової інформації, які акцентують увагу на досягненнях жінок у традиційно чоловічих видах праці або спорту і цим можуть інколи спричинити маскулінізацію поведінки дівчат;

3) помилки батьків у сфері соціально-статевого контролю за поведінкою дітей, що виявляється у різних формах обмежень спілкування, яке в підлітковому віці, як правило відіграє важливу роль у формуванні маскулінності/фемінності.

Гендерна ідентичність виникає під впливом соціокультурного середовища і формуються в контексті культури історичного часу, їх інтерпретація залежить від багатьох факторів, таких як етнос, раса, вік, клас. Гендерні стереотипи – це сформовані в культурі уявлення про те, як у дійсності поведуть себе чоловіки та жінки. Сутність механізму стереотипізації полягає в приписуванні різноманітних характеристик на основі віднесення об'єкта, що спостерігається, до вже відомої категорії. В основі стереотипу знаходиться психологічний феномен генералізації, схематизації свого й чужого. Намагання засвоїти певну гендерну роль та відповідати усталеним в суспільстві гендерним стереотипам реалізується завдяки таким механізмам соціального впливу, як нормативний та інформаційний тиск [2].

Отже гендерна соціалізація особистості починається з малечого віку і продовжується протягом життя, в процесі якої індивід засвоює моделі поведінки притаманні гендерному типу особистості і починає демонструвати чоловічу, жіночу або кросгендерну позицію. Зріла гендерна ідентичність виявляється в пристосованості до трансформацій, які відбуваються в сучасному суспільстві. Соціальний прогрес, демократизація стосунків між статями, трансформація культури

супроводжуються загальною тенденцією до змін у процесах ідентифікації і соціалізації особистості, у тому числі й гендерної.

Література

1. Шнейдер Л. Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность. Теория и методы диагностики / Л. Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Московского психолого-социального ин-та, 2007. – 128 с.
2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. / Общ. ред. и пред. А.В. Толстых / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 341 с.
3. Ярцев Д. В. Особенности социализации современного подростка // Вопросы психологии. – 1999. - № 6. – С. 54 – 58.

УДК 159.923.2

Т.М. ЛАГУТИНА

Київський національний торговельно-економічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ОЦІНКА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Проблема дослідження психологічного забезпечення професійної самореалізації особистості є актуальним питанням сучасної психології, про що свідчить досить значна увага до цієї проблеми з боку таких вітчизняних дослідників, як С.І.Болтівець, Л.М.Карамушка, М.С.Корольчук, В.М.Крайнюк, О.М.Кокун, Г.В.Ложкін, С.Д.Максименко, С.М.Миронець, Є.М.Потапчук, О.В.Тімченко.

Процес професійної самореалізації особистості має чітко окреслений соціальний характер [1, с. 102]. Професійна самореалізація виникає з можливості особистості реалізувати свої професійно-рольові функції, в основі яких лежить ціннісно-сміслова сфера особистості. По суті, професійну самореалізацію можна розглядати як втілення особистості та її свідомості в поведінці та вчинках.

Професійна самореалізація особистості здійснюється з допомогою власних зусиль, співтворчості, діяльності з іншими людьми, оточенням в організації. Самореалізація – поведінковий аспект розвитку особистості, тобто безпосередня реалізація в поведінці наявних цілей [2]. Критеріями професійної самореалізації є: професійні досягнення, прагнення до самоактуалізації, реалізованість цінностей. Чинником успішної професійної самореалізації вважається пріоритетність в ієрархії цінностей особистості щодо значущості праці. Серед найбільш значущих особистісних чинників, що сприяють професійній самореалізації, на передній план висуваються самоефективність особистості, гнучкість її поведінки.

Професійна самореалізація особистості організації може бути здійснена, якщо будуть враховані багатоманітність і специфіка соціальних взаємодій кожного працівника. Професійна самореалізація здійснюється у

відповідному соціокультурному контексті – під впливом і на основі наявної організаційної культури. Розвиток і удосконалення особистісної структури професійно-практичного мислення, сприйняття, пам'яті, уваги, здібностей, формування операціональних якостей, методів і способів психологічного забезпечення трудового процесу, прийомів самооцінки та ін. [3, с.72-73] відбувається під впливом вимог організаційної культури.

Соціокультурна традиція дозволяє збалансувати індивідуальне і колективне в діяльності організації, оскільки саме колективні культурні цінності формують у окремого працівника прагнення до активної професійної самореалізації.

На рівні організації досить чітко проявляються й негативні соціально-психологічні чинники, або бар'єри професійної самореалізації особистості, що опосередковано проявляються через психічні явища тривожності, фрустрації, стресу, психологічних конфліктів, психологічної неготовності до діяльності в групі та інші бар'єри, які знижують можливості професійної самореалізації працівника.

При соціально-психологічній оцінці професійної самореалізації особистості в організації важливу роль відіграє вимірювання індивідуально-психологічних особливостей окремих працівників. Йдеться про з'ясування сутності конкретних індивідуально-психологічних особливостей працівників для прогнозування можливостей професійної самореалізації і розробки рекомендацій для менеджерів організації.

Література

1. Коган Л.Н. Человек и его судьба [Текст] / Л.Н. Коган. - М. : Мысль, 1988. – 283с.
2. Кудинов С.И. Самореализация как системное психологическое образование / С.И. Кудинов [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://http://www.i-u.ru/>.
3. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 536с.

УДК 159.964.21.07:93

Е.С.ЛИТКО
Мукачівський державний університет

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

Проблема внутрішньоособистісних конфліктів є дуже актуальною в сучасному суспільстві. За одним з визначень: внутрішньоособистісний конфлікт – це конфлікт всередині психологічного світу особистості, який представляє собою зіткнення її протилежно спрямованих мотивів.

Дослідження внутрішніх конфліктів особистості почалося в кінці ХІХ століття. Особливістю всіх досліджень стало те, що внутрішньоособистісний конфлікт вивчається з огляду на розуміння

особистості, яке склалося в рамках певної психологічної школи чи в окремого автора.

У рамках психоаналітичного підходу акцент робиться на біопсихологічне трактування внутрішнього конфлікту. Згідно З.Фройду людина конфліктна за своєю природою, в ній постійно йде боротьба двох основних інстинктів: ерос (інстинкт життя, сексуальний інстинкт) та танатос (інстинкт смерті, руйнування). Саме боротьба цих двох інстинктів і спричинює внутрішньоособистісні конфлікти.

У теорії А.Адлера внутрішній конфлікт розглядається крізь призму «комплексу неповноцінності». На його думку, особистість людини формується в перші п'ять років життя, в цей час на неї впливають несприятливі фактори, які породжують комплекс неповноцінності. Згодом цей комплекс суттєво впливає на поведінку людини, її активність і форму думок, що і визначає внутрішньоособистісний конфлікт.

У теорії К.Г.Юнга внутрішньоособистісний конфлікт – це регрес на нижчий рівень свідомості, тобто він відбувається в сфері несвідомого. В поясненні внутрішнього конфлікту вчений виходив з визнання конфліктної установки самої особистості. В основі типології особистості Юнга лежить спрямованість особистості: екстраверсія чи інтроверсія, що і визначає установку особистості, яка в кінцевому результаті і проявляється у внутрішньому конфлікті [1].

Психологи-біхевіористи (зокрема Д.Скінер) у своїх теоріях основну увагу приділяли поведінці особистості, точніше сукупності реакцій організму на стимули зовнішнього середовища. Будь-яка поведінка особистості детермінується вимогами та нормативами оточення, нагороджуючи, караючи чи ігноруючи її поведінкові реакції. Представники цього підходу вважають, що внутрішньоособистісний конфлікт як невроз, а за своєю суттю це просто погана звичка, точніше, результат засвоєння помилкових детермінант [2].

На думку представників інтеракціоністського напрямку західної соціальної психології, основні причини внутрішньоособистісного конфлікту прикуті до процесу соціальних взаємодій людей. При виникненні неузгодженостей у системі „індивід-середовище” суб'єкт починає відчувати внутрішню дисгармонію, незручність, дискомфорт, і, прагнучи усунути їх, активно діє для того, щоб адаптуватися до середовища. В процесі соціального пристосування і виникають конфлікти, притім не тільки зовнішні, але й внутрішні.

У рамках гуманістичної психології пропонується інша теорія внутрішньоособистісного конфлікту. В основі конфлікту, за К. Роджерсом, лежить протиріччя, що виникає в особистості між усвідомленими, але помилковими самооцінками, які людина набуває протягом життя, і самооцінкою на неусвідомлюваному рівні. Інший представник даного

напрямку - А. Маслоу сутність внутрішньоособистісного конфлікту розглядає як нереалізовану потребу людини в самоактуалізації.

Когнітивна психологія розглядає внутрішньоособистісний конфлікт через когнітивний дисонанс (Л. Фестінгер). Дисонанс є негативним станом, який виникає в ситуації невідповідності знання і поведінки чи розбіжності двох знань. Суб'єктивно когнітивний дисонанс переживається як дискомфорт. Тому особистість прагне усунути його.

Засновник концепції психосинтезу Р. Ассаджолі бачить сутність внутрішньоособистісного конфлікту в наявності гострих протиріч у самій особистості, які знижують цілісність "Я".

У вітчизняній психології внутрішньоособистісний конфлікт розглядається переважно у рамках двох груп теорій: теорії діяльності і теорії розвитку. У теорії діяльності внутрішній конфлікт інтерпретується за допомогою структурних компонентів діяльності (мотив, ставлення, мета), які є підґрунтям конфлікту, і с позицій діяльності як умови виникнення конфлікту (О.М.Леонт'єв, 1975). Згідно теорії розвитку особистості внутрішньоособистісний конфлікт супроводжує процес розвитку особистості і проявляється в ситуаціях переживання вікових криз (Л.С.Виготський, 1931; Л.І.Божович, 1986).

Література

1. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии /С.М.Емельянов – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 368 с.
2. Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применения) /Л.Хьелл, Д.Зиглер – СПб. : Питер Ком, 1999. – 608 с.
3. Донченко Е.А. Личность: конфликт, гармония / Е.А. Донченко, Т.М.Титаренко. – К. : Политиздат, 1989. – 175 с.

УДК 159.9:613.86:173.1.001.365

М.О.МАРЦЕНЮК
Мукачівський державний університет

СІМЕЙНА СУМІСНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СІМ'Ї

Психологічне здоров'я сім'ї можна визначити як комфортний, емоційно забарвлений стан функціонування сімейної структури. Здорова сім'я вільна від дезорганізуючої внутрішньосімейної психологічної напруженості і конфліктів, не відчуває дискомфорту подружніх взаємин, має перспективи і не розпадається під впливом незначних труднощів. Це комплексний узагальнений показник соціальної активності її членів у внутрішньосімейних стосунках, в соціальному середовищі та професійній сфері діяльності [4].

Важливим чинником психологічного здоров'я сім'ї є психологічна сумісність – обопільне сприйняття партнерів по спілкуванню й спільній

діяльності, засноване на оптимальному поєднанні – подібності чи взаємодоповненні – ціннісних орієнтацій, особистісних і психофізіологічних особливостей. Найважливішими факторами формування (чи неформування) подружньої сумісності є особисті риси подружжя та їх уміння вирішувати різноманітні проблеми, бути в гармонії один з одним. У разі відсутності цих умінь нерідко виникають конфліктні ситуації як наслідок несумісності якихось сил всередині однієї особистості чи між подружжям. Важливо враховувати й індивідуально-психологічні особливості кожного з членів подружжя.

Існує два підходи до розуміння сумісності:

1. Сумісність – це два набори якостей і рис, які відповідають один одному подібно до того, як конфігурація ключа відповідає прорізові замка (наприклад, дружна сім'я, в якій прагнення до лідерства в одного з подружжя підкріплюється бажанням підпорядкуватись у другого).

2. Сумісність виникає не на основі подібних чи доповнюючих одна одну якостей, а завдяки прагненню подружніх партнерів до поступок, взаєморозуміння, завдяки активному пошукові гармонійних стосунків.

Можна сказати, що в першому випадку сумісність – це потенційна можливість щасливих сімейних стосунків. Сумісність же, заснована на вмінні враховувати інтереси іншої людини, є реальною гарантією успішного шлюбу [3].

Сімейна сумісність як здатність членів сім'ї узгоджувати свої дії, оптимізувати взаємостосунки в різних областях й видах спільної діяльності утворює багато рівнів.

Перший рівень - це фізична й психофізіологічна сумісність, що передбачає тілесну сумісність, сумісність темпераментів, узгодженість сенсомоторних дій.

Другий рівень - сексуальна сумісність. Сексуальна несумісність подружжя може стати причиною сварок і конфліктів й призвести до розлучення. Постійна фізична й емоційна незадоволеність призводить до роздратованості й може перейти в депресивні й невротичні розлади.

Третій рівень - інтелектуальна сумісність. Чим ширше коло обговорюваних питань, чим частіше молоді люди вдаються до їх обговорення, тим більша ймовірність побудови ними в майбутньому гармонійних стосунків у родині. Порушення загальної комунікації, як правило, результат того, що подружжя не має взаєморозуміння.

Четвертий рівень — сумісність характерів. Від характеру подружжя залежать міжособистісні стосунки, а також емоційно- психологічний клімат у сім'ї. Чи буде конкретний шлюб благополучним або неблагополучним, стабільним чи не стабільним нерідко залежить від характерів партнерів.

П'ятий рівень - узгодженість функціонально-рольових очікувань. Прийнято вважати, що узгодженість структури ролей та розподіл ролей

серед партнерів забезпечує стабільність і благополуччя сім'ї. Відповідність ролевих очікувань одного шлюбного партнера ролевим домаганням іншого визначаються як рольова адекватність подружжя.

Шостий рівень — ціннісно-орієнтаційна єдність. Майже з перших років подружнього життя індивідуальні цінності відіграють велику роль у подружніх стосунках. У кожного є інтереси, потреби, мета існування й засоби досягнення цієї мети і вони є найважливішими у житті.

Сьомий рівень сумісності - особистісна й соціальна зрілість подружжя. Для гармонійного шлюбу необхідна особистісна й соціальна зрілість, підготовленість, активність й стійкість у професійній сфері, здатність матеріально забезпечувати сім'ю, готовність піклуватися про виховання дітей. Психологічно зрілих партнерів відрізняє почуття обов'язку, відповідальність за свою сім'ю, витримка, гнучкість, працелюбність та делікатність [1].

Таким чином, гармонію сімейно-шлюбних стосунків з погляду на особистісні параметри визначають кілька основних елементів:

- емоційна сторона подружніх стосунків, ступінь прихильності; подібність їх уявлень, бачень себе, партнера, соціального миру в цілому;
- подібність передбачає у кожного з партнерів модель спілкування, поведінкові особливості;
- сексуальна й психофізіологічна сумісність партнерів;
- загальний культурний рівень, ступінь психічної й соціальної зрілості партнерів, збіг систем цінностей чоловіка й жінки.

Особливе значення у сімейно-шлюбних стосунках мають ціннісна й психофізіологічна сумісність подружжя. Всі інші види сумісності або несумісності піддаються динамічним змінам і можуть змінюватись у процесі взаємної адаптації членів сім'ї або в ході психокорекції та психотерапії. Ціннісна й психофізіологічна несумісність не піддається або дуже важко піддається корекції.

Таким чином, сумісність – це результат реальних вкладень людини в забезпечення подружньої близькості і гармонії, що і обумовлює психологічне здоров'я сім'ї, а в сімейних стосунках багато чого залежить від самих членів подружжя, їх вихованості, інформованості та бажання зберегти сім'ю. Всі повинні розуміти, що щасливий шлюб – це кропітка робота, яка вимагає від подружжя досить багатьох сил і часу.

Література

1. Психологія сім'ї: Навч. посібник для студентів ВНЗ. Реком. МОН молодьспорт України / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодох, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська –К. : Вид-во Нац. авіац. У-ту «НАУ-друк», 2010. -270 с.
2. Психология семьи и семейной дезадаптивности : Учеб. пособие / Н. А. Коваль, Е.А. Калинина ; Федер. агентство по образованию, Тамб. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2007.- 351 с.

3. Формування в молоді настанов на здоровий спосіб життя: Методичні рекомендації / Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А., Кляпець О. Я.. – К.: Міленіум, 2006. – 124 с.

4. Шнейдер Л.Б. Семейная психология : учебн. пособие для вузов. - Изд. 4-е.- М. : «Академический проект»; Трикста, 2008.-730с.

УДК 159.9:616-036.81

М.О.МАРЦЕНЮК, С.М.ПОПОВИЧ
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА КРИЗОВИХ СТАНІВ

Кризова психологія та кризова психотерапія – це нові галузі науки і практики, тому ключові поняття, такі як криза, кризовий стан, ще не мають чітких дефініцій.

Поняття «криза» (від грецького «crisis» — рішення, вибір, поворотний пункт, зміна напрямку) характеризує те, що породжується проблемою, яка постала перед індивідом і якої він не може уникнути та не може розв'язати за короткий час і звичним способом.

Криза - стан людини при блокуванні його цілеспрямованої життєдіяльності в певний момент розвитку особистості. Затяжна, хронічна криза несе в собі загрозу соціальної дезадаптації, суїциду, нервово-психічного або психосоматичного страждання. Хронізація кризи притаманна людям з вираженою акцентуацією характеру, незрілим світоглядом («світ прекрасний» – «світ жахливий»), односпрямованістю життєвих установок [3].

«Кризовою» називають ситуацію, коли людина стикається з перешкодою в реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів. Виділяються два типи кризових ситуацій: обумовлені змінами в природному життєвому циклі або психотравмуючими подіями життя [6].

Вважається, що в ситуації кризи при спробі оволодіння стресовим станом людина переживає певний вид фізичного та психологічного перевантаження. Емоційна напруга і стреси можуть приводити або до оволодіння новою ситуацією, або до зриву і погіршення виконання життєвих функцій. Хоча деякі ситуації можуть бути стресовими для всіх людей, вони виявляються кризами для тих, хто особливо чутливий в силу особистісних особливостей.

Необхідною умовою виникнення кризи є значні емоційні навантаження, блокування найважливіших потреб індивіда та його специфічна особистісна реакція на це. Психічна травма сприяє виникненню посттравматичного синдрому (ПТС). Травма може бути фізичною, нервовою, емоційною. Незалежно від її характеру вона

супроводжується загрозою права на життя, особисте благополуччя, відчуттям того, що світ ворожий. Причинами посттравматичного стресу є негативний життєвий досвід, відсутність оптимізму [4].

Кризові ситуації і кризи різноманітні, як саме життя людини. У психологічній літературі визначені основні види криз, які може переживати людина [1, 2, 3, 4, 5]:

- кризи розвитку (вікові кризи);
- кризи втрати і розлуки;
- травматичні кризи.

При вивченні проблеми травмуючих (критичних) ситуацій часто використовується поняття «життєвої кризи», або «кризової ситуації». Найбільш загальним визначенням її є:

«Життєва криза» — феномен внутрішнього світу людини, котрий виявляється в різних формах переживання непродуктивності свого життєвого шляху. Життєва криза є поворотним пунктом життєвого шляху, який виникає в ситуації неможливості реалізації життєвого замислу, що склався.

Існують різні погляди щодо самої природи виникнення і перебігу життєвої кризи. Одні вчені вважають, що життєва криза виникає як емоційна реакція людини на загрозову ситуацію, коли виникають суттєві перешкоди у процесі досягнення життєво важливих цілей, котрі неможливо подолати звичним способом (Ліндемман, Каплан). Криза, на думку інших вчених, може виникнути і в умовах, котрі зовні виглядають ніби цілком мирно. Проте, існують ситуації, які є кризовими для всіх або більшості людей. До таких науковці відносять: вступ дитини до дитячого садка, до школи, підлітковий вік, закінчення школи, початок трудової діяльності, народження дитини в сім'ї, вихід на пенсію тощо. Такі ситуації, закономірно змінюючи одна одну протягом життя кожної людини, визначаються як кризи розвитку, на відміну від так званих випадкових криз: безробіття, стихійного лиха, інвалідності, еміграції тощо. Саме в такі періоди життя висуває до людини найбільші вимоги [2; 4].

У співвідношенні травмуючої ситуації, травми та кризи можна констатувати наступне. Психотравмуюча ситуація (ПТС) є сигналом до змін, сигнал про ймовірність пошкодження життєвого світу. Травма – це ушкодження, розрив цілісності як наслідок ПТС [5].

Криза являє собою травмуючу ситуацію, за якої неможливими стають реалізація планів, задуму без зміни самої особистості.

Це співвідношення можна подати так:

ПТС ↔ травма. Травма ↔ криза.

Тобто, в генезисі травми лежить психотравмуюча ситуація, в генезисі кризи – травма. Проте не завжди ПТС призводить до кризи.

Психотравмуюча ситуація – це сигнал про те, що слід звернутися до себе, виявити любов. Для подолання травми треба мати сили, щоб налагодити ушкодження, усунути розрив цілісності.

Криза свідчить про наявність або відсутність додаткових сил для вивільнення потенціалу, для змін та долання рубежу між старим і новим.

ПТС сигналізує про ймовірність розриву: травма є реальністю розриву; криза – це усвідомленням вибору шляху переживання травми, прийняття її чи ні – прогрес або регрес, якісний перехід з одного стану в інший, це переломний етап у житті особистості.

Набір складних життєвих ситуацій, як і репертуар способів їх подолання може суттєво змінюватися впродовж життєвого шляху людини, а наслідки криз можуть бути різними, як негативні, так і позитивні. Зрештою криза постає водночас і як загроза для особистості, і як можливість для росту.

Література

1. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / Упоряд. : Панок В. Г., Цушко І.І., Обуховська А. Г. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 436 с.
2. Калшед Д. Внутренний мир травмы: архетипические защиты личностного духа : пер. с англ./Д. Калшед – М. : Академ. проект, 2011.– 368 с.
3. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И.Г.Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2008. – 928 с.
4. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукевич Е.И - СПб. : Речь, 2007. - 258 с.
5. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія / О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 426 с.
6. Титаренко Т.М. Испытание кризисом. Одиссея преодоления / Т.М. Титаренко. – К. : Людопринт Україна, 2009. – 277 с.

УДК: 159.9:614.87

С.М. МИРОНЕЦЬ

Київський національний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ МІЖНАРОДНИХ РЯТУВАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

Від надзвичайних ситуацій природного характеру потерпають всі частини світу, а саме: 39 % від загальної кількості мають місце в Азії, 26 % в Америці, по 13 % в Африці та Європі, по 9% в Австралії й Океанії. Частіше трапляються надзвичайні ситуації природного характеру, з яких тайфуни складають 34 %, повені – 32 %, землетруси – 13 %, посухи – 9 % [1]. Згідно даних Центра Дослідження Епідеміології Захворювань (США, 2010) за останні 10 років у світі було зареєстровано майже 4 тисячі стихійних лих, у результаті яких загинуло понад 780 тис. осіб,

постраждало більше 2 мільярдів. Сума матеріальних збитків становила близько 960 млрд. доларів.

За таких умов актуальним постає питання ефективності психологічного супроводу фахівців, що залучаються до участі в міжнародних рятувальних операціях.

Останнім часом кількість наукових публікацій, присвячених психологічному аналізу різних аспектів міжнародної гуманітарної діяльності, має тенденцію до зростання (В. Алещенко, М. Корольчук, О. Караяні, Г. Рошін, В. Невмержицький, В. Осьодло, І. Приходько, В. Стасюк, О. Хміляр, В. Шевченко, Ю. Ширококов та ін.). Однак, вони були присвячені лише військовому блоку питань. Що ж до питання психологічного забезпечення діяльності міжнародних гуманітарних місій з надання допомоги мирному населенню та організації рятувальних операцій, то цей аспект за часів отримання Україною статусу незалежної держави не досліджувався взагалі.

Фахівці зведених мобільних формувань Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Державної служби медицини катастроф (ДСМК), інших міністерств і відомств упродовж останніх років приймали участь у подоланні медико-санітарних наслідків катастрофічної повені (Польща, 1997, Закарпаття, 1998р, 2000 р), участь в рятувальних операціях з ліквідації наслідків потужних землетрусів в центрально-азійському регіоні (Туреччина, 1999р.; Індія, 2001 р.; Іран, 2003-2004рр.; Пакистан, 2005р.), надання медичної та гуманітарної допомоги в наслідок військово-політичного конфлікту (Лівія, 2011р.). Участь у міжнародній місії з визволення заручників українських моряків з піратського полону (Судан, Сомалі, 2009р.) та ін [2].

Тільки за весь період роботи у складі мобільного госпіталю МНС України в осередках потужних землетрусів медиками – рятувальниками було надано медичну допомогу понад 24 тис. постраждалих, з яких більше 3 тис. лікувались стаціонарно. Більш 20% від загальної кількості постраждалих склали діти до 14 років.

Колектив зведеного формування міжнародної місії має свою організаційну структуру, на вершині якої стоїть керівник, який встановлює злагодженість між іншими членами групи. Розподіл функцій між окремими членами колективу потребує не тільки великої довіри, але й чіткого узгодження дій кожного члена колективу у часі, вміння доповнити роботу один одного з метою виконання загального завдання.

У таких умовах групової діяльності виявляється недостатнім розуміння поставленої задачі всіма членами колективу і високих професійних знань і навичок кожного. Потрібний найвищий рівень злагодженості, такий рівень взаємодії інколи називають «спрацьованістю». Спрацьованість групи особливо чітко проявляється в екстремальних ситуаціях, коли від колективу вимагається монолітної дії (тобто діяти як

одне ціле, єдиний організм). Особливостями міжособистісної взаємодії є наявність безконфліктних відносин, комунікативної компетентності, довіри. У підсумку, ці складові відіграють одну з вирішальних ролей в діяльності рятувальників.

Фахівці зведених рятувальних загонів, що виконують завдання у складі міжнародних гуманітарних місій навіть знайомляться інколи на борту літака, який прямує до пункту надання допомоги з рятування людей та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [3]. Це зумовлено тим, що біда, особливо природні стихії завжди приходять несподівано, відповідно мають свої особливості і формування команд зведених загонів. Особовий склад таких загонів має свою специфіку, яка не може бути відпрацьованою у вигляді якогось сталого алгоритму дій. При їх формуванні враховуються місцевість, характеристика травм у постраждалого населення, хімічні, біологічні, радіаційні компоненти, категорії постраждалих. Також слід враховувати і культуральні (крескультуральні), політичні, соціально-економічні особливості території де передбачається виконувати завдання.

Отже, система психологічного супроводу професійної діяльності фахівців зведених рятувальних загонів повинна бути спрямована на максимальну адаптацію фахівців до умов життєдіяльності та професійного середовища, формування, підтримку та відновлення їх оптимальної працездатності, мати свої завдання, принципи, етапи, методи управління та включати: заходи та засоби, які можуть застосовуватись, як правило до, під час та після виконання завдань.

Література

1. Доклад о глобальных катастрофах: роль информации при бедствиях // Междунар. Федерация Кр. Креста и Кр. Полумесяца.– Женева, 2008.– 40 с.
2. Мобільні формування Державної служби медицини катастроф : монографія / [С.О. Гур'єв, П. Б. Волянський, С. М. Миронець, А. В. Терент'єва, Г. Г. Рошін та ін.]. – К. : [б. в.], 2009. – 348 с.
3. Миронець С. М. Негативі психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації: монографія. / С. М. Миронець, О. В. Тімченко. – К. : ТОВ: Вид-во «Консультант», 2008. – С. 23–25.

УДК 159.923.5 (043)

О.М.НАЗРУК
Національний авіаційний університет

РОЛЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Людина як соціальна істота залежна від способів та правил існування у межах певного соціокультурного середовища. Розвиток людини неможливий без внутрішніх змін, так само і неможливий розвиток соціуму без певних трансформацій соціальних систем та структур. Зовнішні

чинники оточуючого середовища можуть впливати на людину як особистість та на людину як професіонала з відповідними наслідками. Тому актуальною виступає проблема саме відповідального ставлення особистості до певних особливостей та умов соціального й професійного середовища.

Відповідальність виокремлюють серед важливих складових, що пов'язані з ефективним виконанням діяльності. Вона може виступати як риса особистості, тобто її внутрішнє надбання у процесі життєдіяльності та як сформована іншими професійно-важлива якість у процесі професійної діяльності, що підтверджується поглядами різних вчених (Голіков Ю.Я., Журавльов А.Л., Петровський А.В., Титаренко Т.М., Ярошевський М.Г.). Так, науковцями «відповідальність» розуміється: як гарантування досягнення потрібних цілей діяльності; як усвідомлене прийняття та здійснення потрібних результатів діяльності; як переживання почуття обов'язку, узятє зобов'язання; як контроль над діяльністю суб'єкта з точки зору виконання прийнятих норм та правил. Крім того, «відповідальність» розуміється як здатність людини усвідомлювати свої почуття, потреби та реалізовувати їх, розуміти цінності та відстоювати їх (Титаренко Т.М.). Особливо це важливо розвивати з дитинства, протягом якого формується особистість, закладаються базові морально-етичні основи, ціннісні орієнтири, досвід.

Родина як первинне соціальне середовище та інші соціальні інститути у процесі виховання та навчання демонструють дитині морально-правове ставлення людини до інших людей, до правових норм та своїх обов'язків. У результаті інтеріоризації соціальних цінностей, норм та правил у процесі суспільної діяльності формується відповідальність як риса особистості (Ярошевський М.Г., Петровський А.В.). Зовнішні зразки відповідальної поведінки людини як особистості та людини як професіонала займають особливе місце у формуванні цієї риси, але й важлива власна усвідомлена готовність особистості брати на себе зобов'язання та виконувати їх, незалежно від змін, що відбуваються у суспільстві.

В умовах кризових змін соціального простору ставлення до життя певним чином впливає на можливість професіонала проявити себе і проявляти відповідальність за своє життя, за професійну діяльність. Так, ставлення професіонала до життя як до цінності дозволяє зберігати в умовах соціально-історичних змін можливість пошуку себе, свого призначення, можливості реалізовувати себе у процесі буденного життя та у професійній діяльності, проявляти відповідальність за власний розвиток та якість свого життя. Проте людина може сприймати життя як безкінечне страждання, особливо в умовах трансформації суспільства, тоді у людини домінує необхідність змиритись з тими обставинами, які її оточують, з подіями, що відбуваються у житті та можуть зачіпати її професійну діяльність. Власне, такий спосіб життя людини не заперечує

відповідальність як рису особистості, але зовнішні чинники мають набагато більший вплив у житті та у професійному середовищі, ніж внутрішня діяльність самої особистості. Виходить, що важливі не стільки умови існування та праці суб'єкта діяльності, скільки сприйняття власного життя, яке може відбуватись через призму особистого досвіду.

До матеріалу досвіду, за С.Д. Максименко, входять не лише знання, навички, уміння людини, а також системи поведінки, способи реакцій людини на певні події та способи реакцій інших людей на неї, способи поведінки в окремих ситуаціях, послідовність поведінки. На думку вченого, системою досвіду людини сприймається все, що з нею відбувається і досвід виступає безперервним (угрупованим та структурованим) потоком інформації, який протягом життя людини поповнюється (С.Д. Максименко). Тому, коли ми говоримо про людину з багатим досвідом, ми маємо на увазі не стільки особливості її психічних процесів: пам'яті, завдяки якій людина багато запам'ятала протягом життя, уяви, яка дозволяє вносити правки у перебіг подій, переструктуровуючи досвід, емоційним переживанням, що виступають своєрідним тлом подій та забарвлюють досвід, скільки про її здатність надавати різним ситуаціям правильне пояснення, тлумачення фактично здійснених об'єктивних реалій. Так, Дж.А. Келлі зазначав, що тільки циклічна послідовність процесу тлумачення розширює діапазон нашого досвіду та підвищує обґрунтованість наших антиципацій (Дж.А. Келлі). Виходить, що здатність людини відповідально ставитись до життя та діяльності, надавати свої смисли об'єктивності є також необхідною складовою людини як особистості та людини як професіонала у будь-яких умовах існування та праці.

Отже, розвиток особистості та набуття нею досвіду неможливі без врахування соціального середовища, в якому зростає людина та формується як професіонал. Контекст сучасності з усіма трансформаціями та змінами, що відбуваються у суспільстві задає напрям та характер досвіду людини як особистості та людини як професіонала, що у свою чергу впливає на усі сфери життя та взагалі на відповідне ставлення до нього.

Роль відповідальності як характерологічної риси особистості та як професійно-важливої якості є визначною, оскільки дозволяє людині дотримуватись обов'язків, ціннісних орієнтирів, норм та правил у житті та діяльності, незважаючи на складні умови соціального та професійного середовища.

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одним з найбільш складних і суперечливих явищ ХХ ст. була активізація етнонаціональних процесів, яка відбувалась на тлі процесів світової економічної інтеграції та широкої взаємодії культур. У зв'язку з цим у філософській та українознавчій проблематиці вже тривалий час одне з центральних місць посідає проблема становлення і розвитку етнічної та національної самосвідомості українського народу. Ця проблема є надзвичайно актуальною і належить до тих, наукове осмислення яких диктується нагальними потребами поступу Української держави.

Темі розвитку етнічної та національної самосвідомості східних слов'ян присвятили багато наукових праць такі відомі вчені, як Д.С. Ліхачов [1], В.С. Мавродін [2], В.В. Седов та інші [3]. Але автори цих праць в своїх наукових працях сучасні теоретико-методологічні засади дослідження етнічної та національної самосвідомості. Незрозуміло, на яких підставах Д.С. Ліхачов, називає самосвідомість людної Київської Русі національною [1, 5–26], адже в той час в Європі ще не були створені умови для націєтворчих процесів. Відмітимо, що сучасні українські філософи багато уваги приділяють проблемам культури. Так, в працях С.Б. Кримського, В.А. Малахова, Г.В. Гребенькова, С.В. Пролєєва, Н.В. Хамітова та ін. розглядаються як загальнотеоретичні аспекти аксіології, так і різноманітні аспекти проблеми цінностей в культурі взагалі і в українській, зокрема. Аксіологія як загальна теорія цінностей є основою і методом не тільки філософських побудов. Для українознавства ціннісна проблематика є предметоутворювальною у найбільш повному і точному розумінні питання про місце України і українства у світі, про ставлення світу до українців і українців до світу.

Проблема співвідношення понять «національна свідомість», «національна самосвідомість» та «національна ідентичність» досить давно формулюється в сучасній науці [5, с.21–30], але повністю ще не вирішена.

Етнічна самосвідомість є одним з головних результатів етнооб'єднувальних процесів, а також показником консолідації етносу. Формування етнічної самосвідомості завершує процес становлення етносу, відповідно й зникає (або трансформується) вона в останню чергу, вже після втрати (або зміни) даною спільнотою своєї мови. Національна самосвідомість виникла в епоху формування національних держав, коли панівні класи зверталися до широких верств населення, запроваджуючи ідеї «історичної місії», «національного визволення», «національних інтересів», збуджуючи почуття патріотизму у населення з метою його

соціальної мобілізації. Отже, національна самосвідомість виникає внаслідок політичних, економічних та соціальних процесів у суспільстві певної історичної доби. Важливими умовами для утворення нації є наявність спільного ринку та власної державності.

Варто зауважити, що категорії «ідентичність» та «самосвідомість» не є синонімами, як вважають деякі російські етнологи [2, с. 13-22], адже навіть такі відомі західні дослідники національної ідентичності, як Мартін Баррет, Марк Беннетт, Ігнасі Віла, Санті Перера, не можуть обійтись без розведення понять «національна ідентичність» та «національна самосвідомість» [8, с. 21–22]. Національна ідентичність є центральним елементом, мотиваційно-смісловим "ядром" національної самосвідомості. Категорія ідентичності має багатоаспектний характер. Її зміст включає в себе різні сторони соціального буття, багатогранність людського досвіду і практичної діяльності людей. Природно, що із зміною історичних соціальних, політичних умов змінюється і сутність даного поняття [4, с. 76]. В контексті тих процесів, які відбуваються в сучасній Україні, проблема ідентичності набуває особливо актуального значення. Становлення української державності передбачає акцентування уваги на даному феномені. Мова йде не тільки про ідентичність особистості, але й про ідентичність етносу в цілому, його матеріальної і духовної культури. Хто ми? Де наші корені? Які витоки нашого буття? Ці та інші питання неодмінно виникають в процесі формування державних інститутів незалежної України [5, с.12].

Мова, культура, звичаєвість, ментальність, колективна самосвідомість *ab definitio* є національними ознаками; головними національно-конститутивними чинниками є спільність території, походження, історичної долі, мови, культури, звичаїв та економічного життя. Піднесення національної самосвідомості будь-якого народу є закономірним явищем і завжди йде паралельно з процесами індустріалізації та модернізації. Нація як велика соціальна група людей, що виникла історичним шляхом, є особливою формою соціальності (адже дитина будь-якого расового походження і будь-якого генотипу починає говорити саме мовою свого соціального оточення, а не мовою своїх біологічних предків)[6, с.37].

Варто відзначити, що в сучасному суспільстві втрачаючи зв'язок з контекстом свого народження, індивід отримує можливість більшого вибору у самовизначенні. Звичайно, ми як і раніше народжуємося як члени сімей і расових груп, однак очевидно, що в міру наростання сучасних цивілізаційних перетворень багато людей отримує більшу можливість у виборі культурної ідентичності у відповідності з посиленням індивідуальності і гетерогенності в новій соціальній структурі. Помітно прискорюються сьогодні і темпи соціальних та культурних змін, так що ідентифікації, які вибираються, стають все

більш короткочасними. Нові форми самоототожнення накладаються на попередні, можливо, більш глибоко вкорінені форми ідентичності. Незалежно від теоретичного напрямку у всіх моделях і концепціях [7, с.354]

Реальний перехід до нового типу суспільства – постіндустріального – відбувається в другій третині ХХ століття. В цей час в соціальному виробництві на передній план виступають різноманітні види послуг, в основному пов'язані з накопиченням та розповсюдженням знань. І якщо і до цього етапу соціум здійснював життєдіяльність, фіксуючи народження та розвиток нових тенденцій, то в цей період характерні риси постіндустріального суспільства стають повсякденною реальністю. В результаті стає можливим якісна оцінка соціуму як «спільноти знання» [7, с.357]. І не дивлячись на те, що в другій половині ХХ століття в світовій спільноті відбулися інституційні та структурні зміни, можна відмітити, що значна доля елементів соціокультурного життя зберегла відтінок «індустріальності» [8, с.245].

В контексті даного дослідження варто визначити, що такі фактори як праця і капітал були визначними рисами суспільства індустріального, так знання та інформація стають визначними факторами суспільства постіндустріального. Причому дані процеси відбуваються у супроводі повного нівелювання етнокультурної ідентичності як кожного індивіда, так і всього постіндустріального соціуму.

Варто відмітити, що в період розвитку концептуальних основ постіндустріального суспільства формується і концепція безперервних освітніх процесів, що безпосередньо пов'язується з видозміною соціальних умов, освітніх потреб індивіду та загальними етнокультурними деформаціями.

Література

1. Лихачев Д. С. Национальное самосознание Древней Руси: Очерки из области русской литературы / Д. С. Лихачев – М. : Весь Мир, 1945. – 458 с.
2. Седов В. В. Об этническом самосознании восточнославянской общности / Седов В. В. Древнерусская народность: Историко-археологическое исследование. – М., 1999. – 354 с.
3. Гончарова Н.І. Становлення самосвідомості українського народу в умовах повсякденного буття (сутність і генеза). – Автореферат дис. канд. філос. наук. – Одеса, 1996. – 20 с.
4. Вырост Й.С. Национальное самосознание: проблемы определения и анализа // Философская и социологическая мысль / Й. С. Вырост – М. : Высшая школа, 1989. – № 7.– 154 с.
5. Шульга М.О. Етнічна самоідентифікація особи. – Автореферат дис. докт. соціологічних наук. – К., 1993. – 42 с.
6. Александренков Э. Г. «Этническое самосознание» или «этническая идентичность» // Этнографическое обозрение. 1996. – № 3.– 52 с.

7. Михайлева Є. Г. Интеллектуальная элита в матрице современных цивилизационных изменений / Е. Г. Михайлева. – Харьков : издательство НУА, 2007. – 478 с.

8. Сміт Ентоні. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 320 с.

УДК 316.624:364.63-053.2

О.Б. ОРОС
Мукачівський державний університет

СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Дитяче насильство є гострою соціальною проблемою, яка вивчається однобічно, переважно у аспекті застосування фізичного насильства по відношенню до дітей. Статистика правопорушень впевнено доводить необхідність не тільки захисту прав дітей але й роботу по профілактиці злочинного поведіння з їх боку. Загалом кожний третій злочин в Україні здійснюється дітьми до 18 років.

Соціальні проблеми проявів насильства дітьми проти інших осіб досліджують: Л.Розе-Краснор, М.Кірка, Н. Р.Крік, К. А.Додже, В.Бернер, К.Шмек, К.Галвег, Н.Гойер, С.Науман, А.Шік, І.Отт, Г.Шмід, Е.Кунче, С.Анлікер, Г.Боденманн, Б.Фей. Мотивація поведінки дітей досліджується в працях В.Лунеева, Є.Ільїна, О.Леонтьєва, В.Ковальова. На дослідженні мотивації протиправної поведінки дітей спеціалізуються К.Ігошев, О.Тузов, Н.Дремова. Проте структура мотивації дітей, що схильні до проявів фізичного насильства залишається ще недостатньо дослідженою.

Мета доповіді – визначити структуру мотивації дітей, що схильні до проявів фізичного насильства. Просування до мети вимагає вирішення наступних завдань: визначити основні закономірності формування мотивації дітей, що схильні до фізичного насильства та з'ясувати місце соціальних факторів у структурі їх мотивації.

В основі мотиваційної структури дітей, що схильні до фізичного насильства, лежить актуалізація потреби, бажання чи інтересу, усвідомлення мотиву, утворення мети, вибір і оцінка засобу для реалізації мотиву, прийняття рішення про застосування фізичної сили, виконання прийнятого рішення, аналіз наслідків, що настали. Основним елементом, що відхиляється від норми і таким чином негативно впливає на всю мотиваційну конструкцію неповнолітніх, які проявляють фізичне насилля, є вибір інструменту реалізації мотиву, а саме фізичного насилля. Адже ця категорія неповнолітніх звикла користуватися саме цим інструментом найчастіше.

На відміну від злочинності дорослих, злочинність дітей або делінквентна поведінка включена у більш широкий соціальний контекст, є наслідком глибинних соціально-економічних, політичних, морально-психологічних суперечностей суспільства. За думкою І.Д.Омері, саме місце соціальних факторів у дослідженні відрізняє девіантну і делінквентну поведінку як предмет дослідження психології та соціології [1].

Дуже важливим для розуміння місця соціальних факторів у структурі мотивації дітей, які схильні до проявів фізичного насильства, є їх розгляд у часовому інтервалі. Делінквентна поведінка дітей детермінована природньо-біологічними та психологічними факторами виключно ситуативно (*ad hoc*), в контексті конкретної проблеми або завдання і не призначена для будь-якого узагальнення або адаптації для інших цілей. Детермінація делінквентної поведінки дітей соціальними факторами може бути не тільки ситуативною, але і постфактум (*post hoc*). Запізніла оцінка громадою проявів фізичного насильства дітьми або відсутність оцінки, обумовлює подальші плани дітей із майбутнього, формує їх очікування. Природньо-біологічні та психологічні фактори залишаються у минулому і здатні впливати на поведінку дітей лише у формі суспільної пам'яті.

У структурі мотивації дітей, які схильні до проявів фізичного насильства, соціальні фактори займають вирішальне місце, тому що саме вони забезпечують зв'язок їх минулого, сьогодення та майбутнього. На відміну від природньо-біологічних та психологічних факторів, які є ситуативними (*ad hoc*), соціальні фактори можуть бути чинниками, умовами і очікуваннями дітей. Завдяки цьому мотивація дітей, які схильні до проявів фізичного насильства, має як вертикальну, так і горизонтальну структуру. Вертикальна структура мотивації складається з природньо-біологічних, психологічних та соціальних факторів. Горизонтальна структура мотивації складається з факторів минулого, сьогодення та майбутньому.

Література

1. Омері І.Д. Девіантна поведінка як чинник порушення суспільного життя підлітків / І.Д.Омері // Вісник психології і соціальної педагогіки [Електронний ресурс] : Збірник наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – Випуск 2. – К., М., 2010. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua/>.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Моральний розвиток особистості - досить складний і суперечливий предмет дослідження. Складність полягає в неможливості віднесення феномена морального розвитку до певної і відокремленої від інших галузі знань. Феномен моральності аналізується одночасно багатьма науками - філософією, етикою, соціологією, педагогікою, соціальною психологією, психологією особистості. Цей факт свідчить про присутність в одиничному прояві моральності закономірностей різного порядку, що і вимагає опрацювання проблеми на різних методологічних рівнях.

З точки зору філософії, моральність фіксує те загальне, що властиве всім людям, оскільки моральність - це система ціннісних орієнтацій, нормативних вимог і способів формування людини. Така область філософського знання, як етика, досліджує систему моральних категорій, визначає їх зміст, структуру, взаємозв'язок між ними, з'ясовує питання про походження і функціонування моральності в соціумі. Педагогічна наука одним із своїх завдань бачить визначення шляхів і методів морального виховання дітей. Можна сказати, що педагогіка «працює» з конкретними моральними еталонами, що зумовлені соціальним замовленням, намагаючись відтворити їх через систему виховних впливів [7].

Однак, провідну роль в розробці проблеми морального розвитку особистості покликана зіграти психологія, точніше психологічна теорія морального розвитку і його діагностики. У порівнянні з філософськими дослідженнями проблемі морального розвитку особистості в психології присвячено менше робіт. Наявні роботи, в основному, відображають різні підходи до періодизації морального розвитку (Ж. Піаже, Л. Кольберг, Б.О. Миколайович та ін.), або ж формування окремих компонентів моральності (Л.І. Божович, В.С. Мухіна, С.Г. Якобсон, Є.В. Суботський та ін.).

У вітчизняній науці терміни «моральність» і «мораль» часто вживалися як синоніми. Однак, мораль - це форма суспільної свідомості, це регуляція поведінки за допомогою строго фіксованих норм, зовнішнього психологічного примусу і контролю, групових критеріїв, громадської думки. Моральність правильніше розглядати як характеристику психологічної структури особистості. Моральність - це сфера внутрішньої свободи особистості, коли громадські та загальнолюдські вимоги збігаються з особистими мотивами, це область самодіяльності та творчості людини. Моральне становлення людини починається тоді, коли вона виявляється здатною усвідомлювати і

вирішувати моральні проблеми. Моральне життя індивіда є процесом формування і подальшого його самоствердження як особистості [3].

Психологія стикається з моральністю на рівні психологічних механізмів, законів її становлення. Моральність виступає як проблема психології особистості, механізмів саморегулювання, як проблема становлення образу-Я, зокрема, морального-Я [1]. Як об'єкт психологічного вивчення мораль проявляє себе у формах почуттів, думок, уявлень і спонукань. Можна говорити про те, що моральність - це особлива форма, в якій усвідомлюється дійсність, свого роду картина світу, основними орієнтирами в якій є категорії совісті, добра, зла, відповідальності, правдивості, справедливості.

У психології особистості усталеним є положення про системну детермінації розвитку особистості, в системі якої виділено три фактори: індивідуальні властивості людини як передумови розвитку особистості, соціально-історичний спосіб життя як джерело розвитку особистості і спільна діяльність, як підстава здійснення життя особистості в системі суспільних відносин. Мова йде не про паралельні лінії програм життя особистості, а про складні взаємодії та взаємозумовленості в ході розвитку людини. Таким чином, можна говорити також про наявність внутрішніх і зовнішніх детермінант морального розвитку особистості. Внутрішня детермінанта представлена біологічною лінією розвитку особистості, а зовнішня - соціально-психологічною.

Моральний розвиток – це, насамперед, становлення моральних якостей особистості, необхідних для її соціальної взаємодії. І навпаки, взаємодія із соціальним середовищем під керівництвом дорослих дозволяє дитині «привласнювати» соціальний досвід. Діти особливо чутливі до моральних сторін життя суспільства і окремих людей, їх взаємовідносин, на базі яких формуються багато моральних якостей особистості дитини. Свій перший громадський досвід дитина набуває в сім'ї. Г.С. Якобсон зазначає, що почуття до батьків у дітей молодшого шкільного віку - почуття цілісне, в якому проявляється тільки позитивне емоційне ставлення: батьки є взірцем спеціального або мимовільного наслідування, джерелом, звідки діти черпають знання морального характеру [6].

Отже, можна стверджувати, що моральний розвиток - це складний феномен, системно детермінований і включає в себе ряд компонентів. Моральний розвиток дитини відбувається через сприйняття і усвідомлення змісту впливів, що надходять від батьків, педагогів і оточуючих людей, через переробку цих впливів у зв'язку з особистим моральним досвідом, його поглядами і ціннісними орієнтаціями. Роль інтелекту в моральному розвитку відзначається в дослідженнях недостатньо чітко. Проте з теоретичних позицій, інтелектуальний компонент надзвичайно важливий для морального розвитку особистості.

Література

1. Асмолов А. Г. Психология личности: Принципы общепсихол. анализа / А.Г. Асмолов. - М. : Изд-во МГУ, 1990. - 367 с.
2. Божович Л.И. Избранные психологические труды: Проблемы формирования личности / Л.И. Божович // Под ред. Д. И. Фельдштейна. - М. : Между нар. пед. акад., 1995. - 209 с.
3. Дробницкий О. Г. Моральная философия. Избр. тр. / О. Г. Дробницкий // Под ред. Апресяна Р. Г. - М. : Гардарики, 2002. - 520 с.
4. Корниенко Н. А. Эмоциональные механизмы нравственного формирования личности / Н. А. Корниенко. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 1993. - 247 с.
5. Моральные ценности и личность / Под ред. А.И. Титаренко, Б.О. Николаичева. - М. : Изд-во МГУ, 1994. - 175 с.
6. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей / С.Г. Якобсон. - М. : Педагогика, 1984. - 143 с.
7. Яновская М.Г. Эмоционально-ценностные технологии нравственного воспитания / М.Г. Яновская. – Киров : Изд-во ВГПУ, 1998. - 93 с.

УДК 159.922.8

Д.В. ПИНЯШКО, Л.І. БЕРЕЗОВСЬКА
Мукачівський державний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ САМОСТАВЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Інтерес до вивчення самоствалення в зарубіжній та вітчизняній психології не слабшає. У зарубіжних психологічних досліджень зафіксовано розмаїття підходів до розв'язання даної проблеми. Зокрема, К. Роджерс підрозділяє самоствалення на самооцінку (оцінку себе як носія певних властивостей і чеснот) і самоприйняття (прийняття себе як унікальну індивідуальність, яка має не тільки чесноти, але й слабкі сторони і недоліки). Р. Бернс вказує на тверду переконаність у імпонуванні іншим людям, впевненість у здібності до того чи іншого виду діяльності й на почуття власної значимості. Л. Велес, Г. Марвелл – про почуття власної компетентності, прихильності й симпатії до себе.

У вітчизняній психології початком фундаментальних досліджень феномену «самоствалення» стали дослідження І.С. Кона, А.Н. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, А.Г. Спіркіна, В.В. Століна та ін. І.С. Кон вважає ствалення до себе «глобальною самооцінкою особистості, яка виступає загальним знаменником, підсумковим виміром «Я», яке виражає міру прийняття себе, або – ствалення до себе, похідне від сукупності окремих самооцінок». Аналізуючи сутність само-ствалення особистості, В.В. Столін говорить про рівневу його структуру. Загальними аспектами самоствалення, на думку дослідника, є «самоповага», «аутосимпатія», «близькість – самоінтерес», які утворюють емоційний простір самоствалення і наповняють окремі його дії. Це глобальне почуття «за» або

«проти» має феноменальне подвоєння у вигляді передбачуваного ставлення інших, яке також є одним із вимірів в структурі самоствавлення [2].

Дослідження специфіки формування самоствавлення у процесі первинної професіоналізації під час навчання у вищому навчальному закладі ми здійснили за методикою «Тест-опитувальник Століна». Дана методика спрямована на дослідження двох основних сфер реалізації рефлексивних процесів: аналіз власного мислення, свідомості, діяльності, особистості, з одного боку, і аналіз змісту свідомості іншої людини, міркування, розуміння її позиції і мотивів – з іншого. Групою опитаних були студенти напрямку підготовки «Практична психологія» Мукачівського державного університету.

За результатами проведеного опитування за методикою «Тест-опитувальник Століна» можна зробити наступні висновки: для студентів-психологів середнє значення за рівнем самоствавлення становить 80,46%. Тобто, рівень самоствавлення високий, що є позитивною тенденцією. Тобто, юнаки можуть адекватно аналізувати всі «за» і «проти» власного «Я».

Досліджуючи ту ж вибірку студентів щодо мотивів вибору професії, нами використано методику вивчення мотивів вибору професії, яка діагностує тип мотивів вибору професії, яким керувалися студенти. Результати цієї методики свідчать про те, що більшість студентів, а саме 95%, при виборі професії, опирались на внутрішні мотиви. З них, 42 % на внутрішні індивідуально значимі мотиви, 42% на внутрішні соціально значимі мотиви та 11% на внутрішні позитивні мотиви. Тільки 5% студентів при виборі майбутньої професії опирались на зовнішні негативні мотиви.

Отже, можна сказати, що високий рівень розвитку самоствавлення є позитивною тенденцією для вибору майбутньої професії. Розвиток самоствавлення сприяє адекватним мотивам вибору професії, а саме керування внутрішніми мотивами, тобто тими мотивами, які виникають з потреб самої людини, людина сама працює із задоволенням, без зовнішнього тиску.

Результати проведеної методики визначення рівня самооцінки (Будассі) показало, що для більшості досліджуваних майбутніх психологів притаманна адекватна самооцінка (43%), що є позитивною тенденцією. Але, для великої кількості студентів притаманний занижений рівень самооцінки(37%), що може призвести до відчуття безпорадності, зниженої мотивації до будь-якої діяльності, що буде викликано попереднім досвідом невдач. З огляду на те, що у студентів-психологів проявляється високий рівень самоствавлення, тобто відчуття «за» і «проти» власного «Я», то це дає нам змогу стверджувати, що рівень самоствавлення не завжди впливає на самооцінку, але з часом може корегувати її.

Дослідження підтверджує теорію С.Р. Пантелєєва, який обґрунтував нетотожність самоствавлення до самооцінки, виокремивши також

особливий вимір емоційно-ціннісного ставлення до себе. Автор показав, що ставлення особистості до свого Я впливає майже на всі аспекти поведінки людини, включаючи досягнення цілей, способи формування і вирішення кризових ситуацій .

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: / Р. Бернс. – Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
2. Столин В.В. Самосознание личности. / В.В. Столин – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 286с.
3. Пантелеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. / С.Р. Пантелеев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 110 с.

УДК 159.9

М.А.ПОПЧУК

Національний університет «Острозька академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕТАКОГНІТИВНОГО КОНТРОЛЮ В ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

У нестабільний час для нашого суспільства є надзвичайно важливим вдосконалити навчально-виховний процес у вищій школі. З одного боку потрібно створювати найсприятливіші умови для навчання студентів, виводити їх процес учіння на усвідомлений, мотивований рівень. Тому ми звернемо увагу нашої розвідки на психологічні особливості здійснення метакогнітивного контролю в процесі засвоєння лексичного матеріалу студентами ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою організації засвоєння лексичного матеріалу займаються багато дослідників, такі як Т.В. Банкевіч, Б.В. Беляєв, М.А. Бурлаков, В.А. Бухбіндер, Н.І. Гез, П.Б. Гурвич, С.В. Калініна, Ю.І. Коваленко, М.С.Латушкнна, Л.З. Якушина, В.В. Морковкіна. Психологічні основи засвоєння лексики висвітлюють Б.В. Беляєв, В.Д. Борщовецька, С.М. Бучацька, П.Б. Гурвич, В.С. Кондратьєва, З.М. Корнева, Г.В. Кудрявська, Ю.А. Кудряшов, І.Л. Онуфрієва, Л.А. Онуфрієва, Ю.О. Семенчук, О.Є. Сиземіна, Г.П. Татаурова, А.Г. Умаханова, А.О. Фетисова, О.М. Шамов, В.Г. Шатух та ін.

Міра наукової розробки досліджуваної проблеми, що стосується метакогнітивного контролю, представлена зарубіжними дослідниками, зокрема О.В. Карповим, М.М. Кашаповим, М.О. Холодною, G. Schraw, R.S. Dennison, S. G. Paris, P. Winograd, A.Pintrich та ін., а також частково українськими дослідниками, такими як Т.І. Доцевич, Т.Б. Хомуленко, Е.Л. Носенко, І.Ф. Аршава. Значні дослідження проводяться на базі Національного університету «Острозька академія». Це дослідження

Пасічника І.Д., Каламаж Р.В., Ковальчук І.В., Волошиної В.О., Сігінішиної А.С., Попчук М.А., Довгалюка Т.А., Августюк М. та інших.

Для успішного оволодіння іншомовним мовленням необхідне засвоєння лексичних одиниць, формування і подальше розширення реального й потенційного словникового запасу, а також розвиток лексичної здогадки. Реалізація цієї мети вимагає тренування і розвитку цілого комплексу психічних процесів: уваги, сприймання, пам'яті, мислення, уяви тощо з безпосереднім врахуванням закономірностей їх функціонування [2].

Проблема вивчення особливостей контролю над власною навчальною поведінкою, над ефективністю сприймання матеріалу, а саме над засвоєнням іншомовного лексичного матеріалу є одним із фундаментальних завдань сучасної психології.

Таким чином, для забезпечення продуктивного засвоєння навчального матеріалу, ефективно буде використовувати метакогнітивне навчання, яке в свою чергу передбачає отримання студентами метакогнітивного досвіду. Дослідженням метакогнітивного досвіду займалися такі вчені як Дж. Флейвел, М.А. Холодна, та інші.

Увага нашого дослідження зосереджена саме на процес контролю, який відповідає за розподіл зусиль, регуляцію механізмів засвоєння інформації, що в свою чергу включає планування, використання певної тактики, стратегії, а також використання певних мнемічних технік.

Поняття про метакогніції (metacognition) або метапізнання, як особливий вид пізнавальних процесів, з'явилося в психології близько 30-ти років назад. Першочергово цей термін був запропонований Дж. Флелелом і відносився тільки до одного із пізнавальних процесів – до пам'яті. Проте подальші дослідження були розповсюджені і на пізнання в цілому [3].

Згідно уявленням Дж. Флелела і його послідовників, у метакогніціях, як в пізнавальних структурах, які пов'язані з різними формами управління власною пізнавальною активністю, можна виокремити два основних аспекти: знання про власне знання (моніторинг), та управління власним процесом пізнання (контроль). У різних авторів, ці два аспекти отримали різні назви, але їх розподіл є достатньо стійким майже у всіх дослідників [3].

У дослідженнях А.В. Карпова та І.М. Скитаєвої піднімається питання мета когнітивного контролю. На думку авторів, для досягнення найвищого рівня професіоналізації в будь якій області знань необхідним є мета когнітивний контроль. В свою чергу автори виділяють складові мета когнітивного контролю, а саме: мета когнітивні стратегії та мета когнітивні навички. А.В. Карпов вводить поняття мета когнітивного навчання, основним методом якого повинна стати екстерналізація і посилення мета когнітивних стратегій, саморефлексія, мета когнітивні навички. [1]

Підводячи підсумок варто зазначити, що враховуючи особливості власного метапізнання, метакогнітивного контролю, використовуючи принципи метакогнітивізму, можна буде значно швидше і якісніше запам'ятовувати необхідну інформацію, а саме лексичний матеріал.

Література

1. Карпов А.В., Скитяева И.М. Психология метакогнитивных процессов личности. / А.В. Карпов, И.М. Скитяева. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 352 с.
2. Лиля М. Врахування особливостей сприймання в засвоєнні лексичних одиниць іноземної мови / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : URL: rbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.
3. Flavell J. H. Metacognitive aspects of problem solving // The nature of intelligence. Hillsdale / Edited by L.B. Resnick. N.Y. : Erlbaum, 1976. P. 231.

УДК 159.9:331.54

О.О.ПРИЙМУК

Київський національний торговельно-економічний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ

Актуальність дослідження. Професії різних типів вимагають наявності у людини професійно важливих якостей (ПВЯ), особливих природних задатків, особливої схильності до виконання специфічних професійних завдань. Розвиток ПВЯ визначає рівень успішності професійної діяльності і якість професійної майстерності особистості. У свою чергу розвитку і формуванню професійно-важливих якостей сприяють спеціально створені психологічні умови, які дають можливість особистості швидше зорієнтуватися і адаптуватися в ситуації, і проявити себе в якості спеціаліста більш високого рівня конкурентоспроможності у власній сфері професійної діяльності. Тому створення необхідних умов для розвитку професійно-важливих якостей у майбутніх спеціалістів в процесі навчання є одним із головних завдань практичних психологів.

Мета: визначити теоретико-методологічні особливості формування психологічних умов професійно-важливих якостей

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналіз науково-психологічних джерел засвідчив, що проблемі удосконалення професійної освіти приділяється значна увага, зокрема, таким її аспектам, як: дидактичні засади професійної освіти (С. Батишев, С. Гончаренко, М. Махмутов); формування та розвиток особистості у процесі навчання (Г. Костюк, С. Максименко, Л. Карамушка, О. Креденцер, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн, Т. Щербан); теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери послуг (Є. Зеєр, І. Зорін, Є. Ільїн, Л. Карамушка, О. Креденцер, С. Максименко, А. Мазаракі та ін.); загальні

психологічні та дидактичні умови підготовки майбутніх фахівців різних напрямів (Л. Березовська, М. Дьяченко, М. Корольчук, В. Крайнюк, С. Миронець, В. Осьодло, Н. Самоукіна, А. Столяренко).

В теоретико-методологічних підходах щодо формування психологічних умов ПВЯ треба враховувати їх генезис з виокремленням групи психофізіологічних якостей (рівень нервово-психічної стійкості, властивості нервової системи), які мають спадкову зумовленість, та соціально-психологічних якостей (мотиви, спрямованість, суспільна активність, особливості комунікації, поведінки), що є продуктом соціально зумовленим. Така диференціація ПВЯ дає можливість виокремити методологічні підходи щодо їх формування - психофізіологічні якості потрібно враховувати, а для соціально-психологічних створювати відповідні умови для їхнього розвитку (В. Бодров, Б. Ломов, Є. Клімов, В. Клименко, М. Корольчук, В. Крайнюк).

Практичного значення диференціація ПВЯ, щодо створення умов їх розвитку, набуває завдяки оцінці рівня розвитку таких якостей, як: ступінь змінності, здатність до тренувань, розвитку. І, водночас, виокремлення тих ПВЯ, які в процесі навчання при формуванні відповідних умов менш за все підлягають розвитку: властивості нервової системи, типологічні особливості людини, моральні якості, деякі риси характеру (відповідальність, добросовісність, акуратність, дисциплінованість) [3].

На сьогоднішній день велике значення надається особистій позиції людини, бажанню її вдосконалювати свої професійні вміння. Як зазначає Г. Балл, гуманістична, особистісна орієнтація професійної підготовки передбачає приділення особливої уваги ціннісно-мотиваційному стрижневі особистості, який визначає її спрямованість, зокрема професійну [1, 3, 4].

На думку Л. Карамушки, найбільш оптимальним є поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів або забезпечення так званої полімотивації професійної підготовки майбутніх фахівців [1, 2].

У цьому відношенні доцільно розглядати рівень і умови розвитку загальнопрофесійних якостей, що зумовлюють успіх для великої групи (більшості) фахівців, та спеціальні, розвиток яких обов'язковий для конкретного фахового спрямування [3].

Висновок. У теоретико-методологічних підходах щодо формування професійно-важливих якостей існують різні погляди, але, у цілому, вони зводяться до необхідності виокремлення зовнішніх і внутрішніх умов психофізіологічних і соціально-психологічних якостей, диференціація їх за оцінкою розвитку, за ступенем змінності, здатності до тренувань і навчання, як таких, що менш за все піддаються розвитку та на цій підставі виокремлення загальнопрофесійних і спеціальних якостей. Водночас, ще однією з стрижневих умов формування професійно-важливих якостей є гуманістична, особистісна, ціннісно-мотиваційна професійна спрямованість та полімотивація професійної підготовки.

Література

1. Карамушка Л.М., Худякова Н.Ю. Мотивація підприємницької діяльності: монографія / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. – К. – Львів : Сполом, 2011 – 208 с.
2. Карамушка Л.М., Москальов М.В. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації: монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. – К.– Львів : Сполом, 2011. – 216 с.
3. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : Навчальний посібник для слухачів та студентів вищ. навч. закладів./ Корольчук М.С., Крайнюк В.М. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 536 с.
4. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти: навч. посіб. / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі, Л.П. Кулаковська Т.Ю. Кулаковський. – К. : Київ. нац. торг.–екон. ун-т, 2012. – 720 с.

УДК: 159.922.765-053.6

Л.С. ПРОЦИК
Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РІВНЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА ВИБІР МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ

Підлітковий період є важливим для вирішення завдань самовизначення і вибору життєвого шляху, кар'єрного зростання. Вивчення та розуміння механізмів неусвідомленої саморегуляції у сучасних підлітків – важлива умова полегшення вирішення проблеми самовизначення в цьому віці.

Вивченням механізмів психологічного захисту (МПЗ) займалися такі вчені: Ф.В. Бассін, Ф.Б. Березін, Л.Р. Гребенніков, В.І. Журбін, Г. Келлерман, Р. Плутчик, І.Д. Стойков, В.А. Файвишевський, А. Фройд, З. Фройд, Т.С. Яценко та інші. Як предмет психологічного дослідження та діагностики, механізми психологічного захисту обдарованих підлітків займають місце на перетині двох великих предметних областей: обдарованості та захисних структур свідомості.

По досягненню підліткового віку обдаровані діти засвоїли для себе надзвичайно високі стандарти, повідомлені їм психодинамікою їхніх відносин з батьками, і відчували свою невідповідність цим стандартам. Батьки сприймають їх в основному як вундеркіндів, не намагаючись побачити в них особистість. Інтелектуально обдаровані підлітки особливо мають потребу в розвитку самостійності, самодисципліни й самоврядування в навчанні, оскільки школа найчастіше не задовольняє їхніх запитів і їм доводиться піклуватися про себе самостійно [1].

Р.М. Грановська вважає, що з накопиченням життєвого досвіду в людини формується спеціальна система захисних психологічних бар'єрів, яка забезпечує його від інформації, що порушує його внутрішню рівновагу. Загальна риса всіх видів психологічного захисту полягає в тому, що судити

про неї можна тільки за непрямими проявам [2]. В цьому і є складність діагностики МПЗ.

Так як механізми психологічного захисту діють несвідомо і призначені для усунення зі сфери свідомості тієї інформації, яка загрожує внутрішньому комфорту і рівноваги, то головне завдання в роботі з даними феноменом – виявлення причин такої поведінки й спрямування дії МПЗ в позитивному для особистості підлітка напрямку. У підлітків хлопців найбільш вираженими є психологічні захисту заміщення, компенсація, заперечення, регресія і витіснення; у дівчат переважають такі психологічні захисту, як реактивне утворення, заміщення, компенсація, регресія і заперечення [3].

Проведене дослідження показало, що інтелектуально обдаровані підлітки з вираженою обдарованістю використовують такі механізми психологічного захисту: як заміщення (100%), витіснення і компенсацію (86%), тобто переключаються на якусь іншу діяльність, переносять реакції гніву на об'єкти, що знаходяться поруч, витісняють зі свідомості частини подій, що доставляють емоційний дискомфорт. Найменш виражено використання обдарованими учнями механізму інтелектуалізації (38%) і проекції (5%). Рівне число випробовуваних (78%) характеризується використанням механізмів психологічного захисту як заперечення і регресія, що свідчить про схильність даних учнів видаляти зі свідомості емоційні переживання, що травмують чи викликають дискомфорт.

У групі підлітків з прихованою формою обдарованості інтенсивно використовується заміщення 96%, досліджувані схильні зміщувати реакції гніву з соціально заборонених і недоступних об'єктів на доступні. Також, 90% досліджуваних демонструють поведінку, що характеризується тимчасовим відходом від тривожної ситуації та зануренням в іншу справу. У 87% респондентів даної групи виражено використання механізму витіснення, 80% вдаються до захисту за типом регресії і реактивної освіти, демонструють дитячі патерни поведінки, зворотні наявним переживанням.

У групі звичайних підлітків, також як і в попередній, найбільш інтенсивно використовується заміщення – 100% випробовуваних схильні зміщувати реакції гніву з соціально заборонених і не доступних об'єктів на доступні. Наступні по напруженості в даній вибірці це такі механізми психологічного захисту як заперечення, регресія, компенсація, їх використовує 96% випробовуваних даної групи. Також, як і в обдарованих підлітків, менша кількість респондентів вдаються до захисту за типом проекції (46%) та інтелектуалізації (53%).

Якщо розглядати отримані дані в порівняльному плані, то можна стверджувати, що найбільш інтенсивно різні механізми психологічного захисту використовують підлітки, які увійшли у групу «звичайних». Виключення становлять лише механізми витіснення, який застосовується

81% цієї групи. Тоді як з досліджуваних в групах обдарованих підлітків використовують цей механізм лише 76% з них.

Але механізми психологічного захисту, що використовують обдаровані підлітки різняться тим, що вони є більш конструктивними – зберігають внутрішню рівновагу особистості й стимулюють до подальшого розвитку, а не до тривоги й саморуйнуванню. Адже їх психологічний захист – це спеціальна система стабілізації особистості, спрямована на огорожу свідомості від неприємних, травмуючих переживань, пов'язаних з внутрішніми і зовнішніми конфліктами, станами тривоги і дискомфорту. Саме тому, виявлення у обдарованих дітей МПЗ тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини.

Література

1. Джемс У. Психология / Под ред. Л. А.Петровской.- М. : Педагогика, 1991. - С. 368.
2. Никольская И.М., Грановская Р.М. «Психологическая защита у детей» / И.М. Никольская, Р.М. Грановская. - СПб. : Речь, 2000 – 507 с.
3. Якубин, А.А. Концепции психологических механизмов саморазвития личности / А.А. Якубин // Актуальные проблемы современной науки . – 07/2009. – №4 . – С. 148-150.

УДК: 159.9:35:351.746.1

Ж.О. РЕМПЕЛЬ
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІДЕРА НЕДЕРЖАВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ефективність та результативність діяльності недержавних неприбуткових організацій значною мірою залежить від управлінської діяльності їх лідерів, їх здатності впливати на оточуючих та здійснювати зміни у суспільстві, втілюючи у життя соціально-значущі проекти. Проблематику управління людськими ресурсами організації на засадах компетентнісного підходу висвітлено в наукових працях закордонних вчених – Р. Боятциса, Л.Спенсера, С. Уїддета, С. Холліфорда, І. Зимньої, А. Хуторського; та вітчизняних науковців – А. Ліпенцева, Н. Ничкало, О. Овчарука, Л. Парашенка, В. Свистуна, В. Ягупова.

Для того щоб управління було ефективним, в організації має бути певна категорія людей, які здійснюють роботу з управління. У недержавній організації (далі - НДО) таку роль виконує її лідер. Лідер НДО — це найманий співробітник, якій працює за фінансову винагороду та виконує визначені правлінням функціональні обов'язки.

На відміну від організаційно-адміністративних та економічних методів впливу, соціально-психологічні методи засновані на використанні моральних стимулів до праці, впливають на особистість з допомогою

психологічних прийомів з метою перетворення адміністративного завдання в усвідомлений борг, внутрішню потребу людини. Це досягається лідером НДО за допомогою прийомів, які носять особистісний характер, зокрема завдяки авторитету. Виділимо наступні особливості авторитету лідеру НДО: 1) авторитет лідера НДО є переважно активним та ґрунтується переважно на направленому впливі на членів групи; 2) лідер НДО може володіти як формальним, так і неформальним авторитетом; 3) авторитет лідера НДО має соціально-психологічну природу; 4) моральний авторитет лідера НДО відіграє значну роль, тому що будь-яке, навіть саме незначне відхилення в його поведінці від моральних стандартів та цінностей НДО неминуче обернеться для нього закінченням його лідерської діяльності.

Головна мета застосування лідером НДО соціально-психологічних методів – формування в колективі позитивного соціально-психологічного клімату, завдяки чому значною мірою будуть вирішуватися виховні, організаційні та управлінські завдання. Уміння враховувати цю обставину повинно дозволити лідеру НДО цілеспрямовано впливати на колектив, створювати сприятливі умови для праці і в кінцевому рахунку формувати робочу команду з єдиними цілями і завданнями.

Управлінська діяльність лідера НДО характеризується надзвичайною різноманітністю вирішуваних завдань, серед яких ми виділимо наступні: управління розбудовою активів організації; управління фінансами й інвестування; управління людськими ресурсами організації; управління грантовими програмами та проектами; розвиток комунікацій, налагодження соціального партнерства, зв'язки з громадськістю.

Досягнення високого рівня результативності у вирішенні визначених завдань неможливе без сформування у лідера НДО необхідних компетентностей. Компетентність в цілому як свого роду сплав професіональних знань, умінь, навичок, мотивації та інших особистісних складових представляє собою різнобічні здібності людини, пронизані комбінацією практичного досвіду.

Специфіка управлінської діяльності лідера НДО носить соціальний характер, обумовлений розвитком соціально-політичних відносин в суспільстві і суб'єктивним відображенням цих відносин особистістю. За Ю.П. Тимофєєвим, діяльність лідера НДО відноситься до «комунікативної професії», представник якої не може виконувати свої професійні функції без ефективного використання професійного спілкування [1].

Управлінська діяльність лідера НДО відноситься до такого виду діяльності, де комунікація є її ключовою складовою, а комунікативна (соціально-психологічна) компетентність є визначальною у її результативності.

Перед лідером НДО постійно постає завдання налагодження партнерства у територіальній громаді між різними суб'єктами соціальної

роботи. Для реалізації соціально-значущих проектів і програм лідеру НДО необхідно безперервно та систематично здійснювати фандрайзинг, роботу в напрямку пошуку та залучення ресурсів від донорів [2]. Для вирішення цих завдань лідеру НДО необхідно володіння комунікативною (соціально-психологічною) компетентністю на такому рівні, щоб вміти вести ефективні переговори та здійснювати вплив на інших, переконуючи у необхідності підтримки та фінансування проекту, лобювати інтереси власні та споживачів послуг; потрібно володіти всіма видами спілкування, вміти пояснити цілі та завдання, коментувати діяльність організації, мотивувати людей приєднуватися до організації, допомагати їй.

Здійснення ефективної управлінської діяльності лідером НДО можливо за умов сформованості у нього наступних компетентностей та їх складових (компетенцій): організаційно-управлінської компетентності; економічно-правової компетентності; комунікативної (соціально-психологічної) та інноваційної компетентності.

Література

1. Тимофеев Ю. П. Профессиональное общение и его развитие с помощью видеотренинга: дис... д-ра псих. наук : 19.00.05 / Тимофеев Юрий Петрович. — М., 1996. — 347 с.
2. Основы социальной работы: учебник / [Отв. ред. П. Д. Павленок]. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : ИНФРА-М. — 2007.

УДК 159.922.8

В. М.РУЩАК
Мукачівський державний університет

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Метою дослідження є виявлення гендерних відмінностей ціннісних орієнтацій серед студентської молоді 3-4 курсу. Згідно з цілями нашого дослідження, було розглянуто ціннісні орієнтації студентської молоді та їх відмінність згідно до гендерної приналежності. Дослідження було зосереджене на вивчення ціннісних орієнтацій та гендеру молоді, а саме зрілого юнацького віку.

Спираючись на теоретичні положення дослідження ціннісних орієнтацій розглядалися ціннісні орієнтації та гендер студентів 3-4 курсу, так як, на нашу думку саме такі дослідження повинні бути на першому етапі вивчення гендерних відмінностей ціннісних орієнтацій молоді. Для реалізації дослідження була обрана методика «дослідження маскулінності - фемінності особистості» Сандри Бем. Дана методика досліджує гендер особистості.

Аналізуючи представлені результати за методикою «дослідження маскулінності - фемінності особистості» Сандри Бем, слід зазначити, що у

більшості досліджуваних, а саме у 32% студентів, що становить 3 з 25 хлопців та 13 з 25 дівчат, яскраво виражена фемінність, на другому місці виступає група студентів в яких виявлена андрогінність, а саме у 30% студентів, що становить 3 з 25 хлопців та 7 дівчат з 25. Дані результати вказують на тенденцію чоловіків до фемінізації та переважання серед студентської молоді андрогінних особистостей. Велика кількість серед студентів андрогінних особистостей вказує на високу пристосованість студентської молоді до життя, так як андрогіни вважаються найбільш пристосованими в суспільстві через поєднання в собі як чоловічих якостей, таких як: активність, відповідальність, незалежність, впевненість, надійність, сміливість, стійкість. та жіночих рис, таких як: любов до дітей, ніжність, жіночність, відвертість.

Досліджуючи ту ж вибірку студентів, для дослідження цінностей, було застосовано наступні методики: «діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» Бубнова С.С.; «ціннісний опитувальник» Шварц Ш.; «опитувальник термінальних цінностей» Сенін І.Г.

Для дослідження зв'язку між показником методики Сандри Бем «дослідження маскулінності - фемінності особистості» з шкалами інших методик, було проведено кореляційний аналіз за коефіцієнтом кореляції Пірсона.

Провівши кореляційний аналіз, виявлено кореляційні зв'язки з показником за методикою С. Бем «дослідження маскулінності - фемінності особистості» з наступними шкалами (цінностями).

Показник маскулінності - фемінності за методикою С. Бем позитивно корелює з наступними шкалами (цінностями): «відпочинок» ($r=0,320$ при $p=0,05$), «любов» ($r=0,331$ при $p=0,05$), «матеріальний стан» ($r= -0,279$ при $p=0,05$) за методикою Бубнова С.С помірний кореляційний зв'язок; «самотійність» ($r=0,322$ при $p=0,05$), «гедонізм» ($r= -0,304$ при $p=0,05$), «безпека» ($r= -0,444$ при $p=0,05$) за методикою Шварца Ш. помірний кореляційний зв'язок; «суспільне життя» ($r= -0,296$ при $p=0,05$) за методикою Сеніна І.Г. помірний кореляційний зв'язок.

Якщо кореляція показника методики С. Бем зі шкалами за методиками С.С. Бубнова та І.Г. Сеніна позитивна, то це свідчить про притаманність даних цінностей студентам з фемінними рисами і зниження їх значення для маскулінних студентів, якщо ж кореляція є від'ємною то це свідчить про притаманність даних цінностей студентам з маскулінними рисами і зниженням їх значення при зростанні фемінності. Якщо кореляція показника методики С. Бем зі шкалами за методикою Ш. Шварца є позитивною, то це свідчить про притаманність даних цінностей студентам з маскулінними рисами і зниження їх значень при збільшенні значення фемінності, якщо ж кореляція є від'ємною, то це свідчить про притаманність даних цінностей студентам з фемінними рисами та

зниження показників даних шкал зі зниженням рівня фемінності. Помірний кореляційний зв'язок вказує на те, що дані ціннісні орієнтації можуть бути притаманними як особам з фемінними якостями так і із маскулініними але в більшій мірі приналежать маскулініним або фемінним особам.

Отже, проаналізувавши та узагальнивши вище вказану інформацію, можна сказати наступне: студенти з переважанням маскулініності над фемінністю більш орієнтовані на здобуття матеріальних благ, прагнення незалежності думок та дій від інших та активну позицію в суспільстві, а студенти з переважанням фемінності над маскулініністю більш орієнтовані на задоволення первинних потреб, насолоду життям, комфорт, стабільність, безпеку, створення та розвиток романтичних стосунків та приємне проведення часу.

Література

1. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины./ Е.П. Ильин // СПб.: Питер, 2003. - 544 с.
2. Бубнова С. С. Методика диагностики ценностных ориентаций личности./ С.С. Бубнова. М.- 1995.
3. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности. Концепция и методическое руководство. / В. Н. Карандашев. - СПб. : Речь, 2004.
4. Тихомиров А. В. Метод дифференциации профессиональных выборов в практике профконсультирования / А. В. Тихомиров // Персонал-profi. - Екатеринбург, 2001. - Вып.2, часть 1.

УДК 159.9:2

М.В.САВЧИН,
Дрогобицький державний педагогічний університет

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДУХОВНОЇ ПАРАДИГМИ ПСИХОЛОГІЇ

У психологічній науці визріла ідея звернутися до аналізу духовності як реального чинника, що зумовлює природу, функціонування і розвиток здорової особистості та людського суспільства, а самій психологічній науці стати справжнім лідером у системі наук про людину [1-6]. Наш аналіз[6] ідеологем класичних, некласичних та постнекласичних напрямів психології виявив, окрім гуманістичних та продуктивних, деструктивні підходи до аналізу внутрішнього світу людини. Нами була запропонована духовна парадигма психології [6], яка дозволяє повніше характеризувати особистість, посилює методологічний, теоретичний та практичний ресурси психологічної науки.

Орієнтація психологічної науки на духовну парадигму передбачає розширення її предмета, зокрема, включення в нього вивчення одухотворених психічних станів, сумління, сутнісно-духовної екзистенції, врахування Я-духовного як центру свідомості та самосвідомості

особистості. За цих умов психологія повертається до своїх витоків — знову стає наукою про душу, використовуючи позитивно-конструктивний духовний досвід людства.

Констатується, що у внутрішньому світі людини духовна сила породжує синергетичні тенденції та блокує ентропійні, запобігає порушенню гармонії між психологічною, соціальною та моральною автентичністю особистості. У точках біфуркації (моментах загострення суперечностей, виникнення невизначеностей) вона є своєрідним атрактором (інтенцією, силою), що визначає напрям розвитку особистості, сприяє розв'язанню нею зовнішніх та внутрішніх суперечностей і зумовлює її правильний (автентичний) вибір. Сама особистість розглядається як центр кристалізації (організації, формотворення) внутрішнього світу людини, причому психіка як прижиттєво набута є тільки однією з його складових, а другою є Я-духовне, наявне від народження, з якого виростає особистість.

В аналізі системи детермінації психічних і психологічних феноменів духовна парадигма передбачає принципове розширення системи детермінації психічних, психологічних та особистісних процесів, станів та властивостей, врахування впливу на них духовного чинника. Якщо в межах традиційних підходів (природничо-наукової парадигми) психіка та особистість розглядалися в системі взаємодії із соматичним (тілесним, фізіологічним), а пізніше (гуманістична парадигма) у взаємодії із соціальною сферою (аналіз соціальної психіки — психологія спілкування, особистісних стосунків, психологія груп, соціалізація тощо), то в межах духовної парадигми аналізується вертикальна взаємодія — взаємодія психіки із духовною (божественною) сферою. Унаслідок цього психологічне знання стає адекватнішим, повнішим та конструктивнішим, відбувається ще глибша онтологізація психології.

Духовна парадигма передбачає нові підходи до розв'язання конкретних психологічних проблем, зокрема вимагає перегляду концепцій інтелекту, самосвідомості та емоційно-вольової сфер особистості. Наприклад, у вивченні інтелектуальної сфери (уваги, сприймання, пам'яті, мислення, уяви) в контексті їх спрямованості на духовну сферу існують емпіричні дані, які доводять, що розум, пам'ять людини функціонують ефективніше, якщо вона перебуває у Божій пам'яті. У контексті духовної парадигми постають нові проблеми у вивченні особистості: онтологізації її психологічної структури, проблеми самосвідомості (вичленювання Я-духовного) та спонукальної сфери (конструктивні тенденції та механізми її функціонування, становлення і розвитку), вивчення особистості невіддільно від її буття, яке включає духовне. Психологія має зосередитися на аналізі головних здатностей особистості: вірити; любити; творити добро; творити свободу та відповідальність; рефлексувати; самовизначатися тощо.

Урахування духовної парадигми передбачає критичний аналіз існуючої методології психологічного практикування — психологічна практика спрямовується на конструктивне (фінально-результативне) вирішення внутрішніх проблем особистості та проблем її життя. Вона стає позитивною практикою, принципово інакше вирішуючи проблеми психічного, психологічного та особистісного здоров'я.

Отже, реалізація духовної парадигми передбачає перегляд системи психологічного знання, зокрема формулювання нових проблем та його інтегрування. Ситуація зобов'язує об'єднати гносеологічний (онтичний), онтологічний, феноменологічний та функціональний підходи у вивченні психіки та особистості.

Формулювання духовної парадигми психології — не штучна «ін'єкція хаосу» в методологію, не підрив методологічної єдності, а диверсифікація онтологічного та гносеологічного аспектів розв'язання проблеми особистості. Ця парадигма передбачає моністичний підхід в аналізі тілесного, душевного і духовного світів людини, коли організація тіла, внутрішнього світу та життя вміщують у собі духовний вимір.

Мета духовної парадигми — спрямувати психологічну науку на абсолютний та цілісний погляд на людину в єдності її тіла, душі і духу, акцентування уваги на духовному центрі людини. Змістом вивчення постають горизонтальні і вертикальні виміри особистості та її психіки. Ця парадигма спрямовує психологію на вивчення шляхів удосконалення людини і світу, вивчення головних її здатностей — вірити, любити, бути вільною та відповідальною, здатною творити добро і боротися зі злом.

Духовна парадигма ставить перед психологією проблему взаємодії психіки (душі) та духовності (духу), долає непродуктивний панпсихологізм, який передбачає включення у сферу психіки духовності трансцендентної природи, чітко диференціює духовність світської природи, уникає неавтентичного трактування духовності, що властиве для спиритуалізму, теософії, буддизму.

Інтенція духовної парадигми — осягнення справжньої суті та буття особистості з опорою на її глибинні утворення (Я-духовне, трансцендентні цінності та переживання). Вона орієнтує дослідників у розв'язанні проблеми взаємодії людини зі світом та осягнення вічності, має фундаментальний евристичний та практично-перетворювальний потенціал. Завдяки їй психологія одержує живе знання про людину та її буття, посилює свою світоглядну функцію.

Література

1. Боришевський М. Й. Духовність як міра довершеності особистості / М.Й. Боришевський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. — Т. VIII, вип. 6. — К., 2006. — С. 26—31.
2. Матюша І. К. Духовність та її виховання у старшокласників / І. К. Матюша // Психологія та педагогіка. — 1998. — № 3. — С.164—170.

3. Медведев М. Ю. Православное учение о личности и его некоторые прикладные аспекты [Электронный ресурс] / М. Ю. Медведев. — Режим доступа : <http://www.xrap-spb.ru/libr/Medvedev-M/pravoslavnoe-echenie.html>, 30—36.

4. Моргун А. Н. Решение психофизиологической проблемы в святоотеческом учении о душе (на примере учения византийского мыслителя XIV века святителя Григория Палами) / А. Н. Моргун // История отечественной и мировой психологической мысли: Постигая прошлое, понимать настоящее»предвидеть будущее : м-ли меж- дунар. конф. по истории психологии «IV Московские встречи», 26— 29 июня 2006 г. / отв. ред. А. Л. Журавлев, В. А. Кольцова, Ю. Н. Олейник. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН». 2006. — С. 409—412.

5. Москалец В. П. Психологічний зміст духовності і духовність мистецтва / В.П. Москалец // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. — I част. — III розд. — К., 1994. — С. 284—286].

6. Савчин М.В. Духовна парадигма психології / Монографія // Наукове видання Серія «Монограф», спільний проект із ВЦ «Академвидав». — Київ. — 247 с.

7. Савчин М.В. Методологеми психології / Монографія // Наукове видання Серія «Монограф», спільний проект із ВЦ «Академвидав». — Київ. — 221 с. (14 др. арк.).

УДК 159.922.6

О.П. СЕРГЕЄНKOBA

Київський університет імені Бориса Грінченка

РОЗВИТОК ФАХОВОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

На зламі тисячоліть перед освітніми системами цивілізованих країн особливо гостро постають проблеми залучення інноваційних технологій у реальну педагогічну практику з метою покращання інтелектуально-культурного потенціалу суспільства і для якісного забезпечення гармонійного розвитку особистості. Серед нагальних проблем модернізації сучасного шкільництва чітко виокремлюються нові вимоги, зумовлені такими чинниками, як активна глобалізація й ускладнена екологія, співіснування різних ментальностей і культур, швидкі темпи і перепади соціально-економічних і культурно-політичних змін тощо. Маючи своїми концептуально-сутнісними ознаками складні філософські антиномії та економічні закономірності, соціальні трансформації в Україні загострили численні проблеми життєдіяльності і соціальної психіки, особливо болісно позначившись на існуванні й особистісному розвитку вчителів, які переживають різнотипні проблеми, проте гідно виконують основну гуманістичну місію – навчають і виховують нові покоління. У сучасній психолого-педагогічній науці визначено вихідні аспекти для дослідження проблеми професійної індивідуальності майбутніх учителів у контекстуальному тлі їхньої професіогенези [1, 2]. Професійна індивідуальність трактується нами як психологічне новоутворення особистості, в якому особистісні та професійні властивості інтегровані

таким чином, що забезпечують успішну професійну діяльність та самодостатність майбутнього учителя. Професійна індивідуальність як інтегроване психологічне новоутворення особистості набуває сутнісного змісту в умовах навчально-професійної діяльності, гарантує майбутньому учителю творчу активність і підтримку в успішній професійній діяльності та в неперервному розвитку пізнавального інтересу до індивідуальних можливостей власної особистості. Концептуальні основи формування професійної індивідуальності майбутніх учителів розроблено з врахуванням актуальності реального призначення вищої професійної освіти, актуалізованого усвідомлення студентами власного індивідуального творчого потенціалу; профорієнтування майбутніх учителів на набуття індивідуальної професійної компетентності, завдяки чому забезпечується розв'язання практичних завдань неперервної професійної освіти. Вважаємо, що формування професійної індивідуальності доцільно аналізувати як процес усвідомленого вибору студентами сукупності навчально-професійних дій, які базуються на взаємодії індивідуальних властивостей особистості та нормативно визначених професійних знань, умінь та навичок. Психологічні основи формування професійної індивідуальності визначаються у двох взаємопов'язаних аспектах – особистісному та соціально-економічному. На першому – особистісному – сформованість професійної індивідуальності закономірно залежить від актуалізованого природозумовленого потенціалу особистості студентів, їх системи ставлень до професійного навчання, готовності до оволодіння професійною діяльністю та індивідуально-професійної компетентності. На другому – соціально-економічному – професійна індивідуальність зумовлена потребою освіти у спеціалістах з інтегрованою спеціальністю, готових забезпечити власне професійне зростання та саморозвиток системи знань, умінь, навичок, що відповідають новим соціальним потребам, детерміновані рівнями продуктивної адаптації індивідуальних властивостей особистості до змін та ринкових нововведень в освіті. Якраз у таких векторах і площинах повинні відбуватися найпотужніші модернізаційні зрушення. Загалом, здійснене нами тривале й багатоманітне дослідження психологічних передумов формування професійної індивідуальності засвідчило такі позитивні результати: студенти успішно оволодівають новими підходами в адаптуванні індивідуальних властивостей до сучасних соціально-професійних цінностей та вимог; простежуються помітні зрушення у динаміці набуття ними пошуково-дослідницької компетентності; виявлено здатність поставити пізнавальну задачу; зросла цінність набуття рефлексивного аналізу на засадах ділової співпраці. Проблематичним для студентів залишилося планування діяльності, самоорганізація діяльності, вибір об'єкту для вивчення передового педагогічного досвіду.

Концепція формування професійної індивідуальності майбутніх учителів розроблена на основі взаємопов'язаних теоретико-практичних складових: аналітико-прогностичної, науково-методичної, когнітивної, управлінської. Аналітико-прогностична складова узагальнювала результати маркетингового аналізу сучасних освітніх послуг, моніторинг якості професійної підготовки сучасних фахівців, дослідження готовності студентів до педагогічної діяльності, впровадження інноваційних технологій у професійно-навчальну діяльність майбутніх учителів, зрізові обстеження стану адаптаційних процесів до професійного середовища у випускників педагогічного вузу. Науково-методичні аспекти визначалися змістом, формами, методами, результатами діяльності спеціалізованих кафедр, методичних об'єднань, наукових лабораторій, інформаційно-технологічних центрів в умовах педагогічного університету, де відбувалося наше експериментальне дослідження. Когнітивна складова визначалася ключовими, загальнопрофесійними та професійно-індивідуальними чинниками, змістом професійних компетенцій, які конкретизовано в освітньо-професійній програмі підготовки учителів за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра та спеціаліста. Управління забезпечувалося скоординованою діяльністю внутрішніх суб'єктів навчально-виховного процесу у вузі із впливами зовнішніх детермінацій. Створена нами концептуальна основа формування професійної індивідуальності виступає умовою ефективного засвоєння особистістю професійно необхідних знань і навичок, як органічне поєднання їх зі знаннями сучасної соціокультурної ситуації розвитку й становлення педагогічного світогляду. У розробленій нами концепції визначено етапи формування професійної індивідуальності у студентів. Перший етап – підготовчий – розпочинається з інтегрування технологій навчання за ознаками їх індивідуального призначення. Підготовчий період цього етапу охоплював роботу з адаптації студентів до майбутньої професії. На початку професійної підготовки студенти оволодівали базовим психологічним змістом професійної діяльності, отримували основні уявлення про майбутню професійну діяльність в цілісній її структурі, розробляли “Я-концепцію” професійного розвитку. Другий етап експериментального навчання охоплював студентів третіх курсів. Експериментальним навчанням передбачалося здійснити ознайомлення студентів з психодіагностичними основами самодослідження й самонавчання, зі способами самопізнання, прийомами розробки концепції професійного саморозвитку. На третьому етапі експеримент продовжувався із студентами четвертих і п'ятих курсів. Завдання полягало у спрямуванні студентів на виявлення особистісних проблем, на розробку програм їх корекції та формування професійно значущих комунікацій. Результативність даної концепції визначається тим, що в її методологічних позиціях відстоюється науковий підхід до проблеми, який полягає в тому,

що сформована професійна індивідуальність учителя представлена психологічним новоутворенням, що поглиблює та надає нового змісту структурі професійної педагогічної діяльності й тим забезпечує її успішність та самодостатність учителя.

Література

1. Сергєєнкова О.П. Концептуальні засади розвитку професійної індивідуальності у майбутніх вчителів /О. Сергєєнкова // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. праць / За ред. І.А.Зязюна. – Київ, 2003. – С. 92-97.

2. Сергєєнкова О.П. Професійна індивідуальність майбутніх учителів: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. / О. Сергєєнкова – К. : Наук. світ, 2004. – 344 с.

УДК 159.923.2

І.В. СИНГАЇВСЬКА
Університет економіки та права «КРОК»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ У ВИКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Професійно успішний викладач більш якісно готує майбутніх фахівців для різних галузей практики. Професія викладача – одна з найважливіших з точки зору впливу на підростаюче покоління. Визначення психологічних аспектів розвитку професійної успішності викладачів допоможе вдосконалити їх професійну діяльність.

Мета дослідження – проаналізувати окремі аспекти (чинники, складові) професійної успішності викладача.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Професійна успішність – це узгодження в єдиній системі особистісних мотивацій, цінностей, знань, навичок, здібностей, ставлення до виконуваних професійних функцій і ролей, а також соціальних і професійних вимог. Професійна успішність викладача значною мірою залежить від суспільного визнання, а її психологічний зміст обумовлений індивідуальними проявами особистісного розвитку і є відображенням процесу трансформації соціальних цінностей в особистісні.

Варто виділити наукові дослідження, що сприяли розробці проблеми професійної успішності. Психологічне осмислення проблеми знаходимо в працях Т. Антоненко, І. Беха, О. Бондарчук, Н. Волянчук, О. Журавльова, Л. Зайцевої, Л.Карамушки, В. Ликової, Г. Ложкіна, В. Носкова, В. Панка, В. Семиченко, С. Смирнова, Д. Фельдштейна та ін. Значну джерельну базу складають роботи науковців щодо різноманітних аспектів психології професійної діяльності, готовності освоєння нових галузей знань, особистісного та професійного розвитку (Р. Бойс, О. Бородуліна, Г. Васянович, О. Величко, В. Іващенко, Є. Крігер, А. Портнова, В. Слобожчиков, Л. Спіцина, Т. Траверсе).

Психологія професіоналізму як напрям наукового дослідження виокремлює ряд проблем, пов'язаних з пошуком системного бачення професіоналізму та професійного розвитку. Йдеться про сукупність ознак, станів, процесів, характерних для професійного розвитку особистості. В полі зору дослідників знаходиться широке коло проблем: психологія праці як загальнотеоретична проблема (М. Армстрон, О. Бондарчук, Н. Волянчук, Г. Ложкін, Н. Лукашевич, М. Пряжников, В. Толочек та ін.); психологія кар'єри та професійного розвитку (Г. Балл, О. Бондарчук, А. Деркач, С. Дружилов, Е. Зеєр, О. Іванова, Л. Карамушка, Є. Клімов, А. Маркова, Л. Мітіна, Г. Нікіфоров, Ю. Поваренков, Ю. Швалб та ін.); психологічні аспекти професійної ідентичності (Г. Балл, Н. Волянчук, В. Зливков, С. Копилов, Г. Ложкін, В. Луніна, М. Марунець, В. Семиченко, О. Фонарьов та ін.); професійна компетентність (А. Ангеловський, Р. Бояцис, О. Брюховецька, В. Єнгаличев, Л. Колбасова, Д. Махотін, Дж. Равен, Ю. Фролов, Т. Хайленд, Ю. Швалб та ін.); мотивація професійної діяльності (І. Арендачук, Ж. Вірна, М. Овчинников, Т. Приходько, І. Трушина, Д. Циринг та ін.); самовдосконалення як психологічна проблема розвитку професіоналізму (Г. Балл, В. Семиченко, Л. Карамушка, С. Максименко, В. Моргун, Т. Титаренко, О. Філь, Н. Чепелева та ін.); інші аспекти (рівні, критерії, функції) професійної діяльності (А. Батаршев, М. Дмитрієва, С. Дружилов, Н. Еверт, Е. Зеєр, Є. Клімов, В. Татенко, Е. Шейн, Т. Яценко та ін.).

Виділяють зовнішні та внутрішні чинники досягнення професійних результатів. Зовнішні чинники включають цілі та завдання діяльності, стандарти та професійні вимоги, суспільні запити, корпоративну культуру тощо. Внутрішні чинники залежать від особистості, відображають її мотиваційну, когнітивну та ціннісну спрямованість.

Важливим внутрішнім чинником професійної успішності є мотивація. Та для досягнення професійного успіху вмотивованому викладачу потрібно мати професійно важливі якості, компетентності, досвід, задіяти інші індивідуальні ресурси (чинники), що приведе до професійної успішності.

Особистісні чинники професійної успішності: психологічні особливості особистості викладача (емоційний стан, гнучкість поведінки, вміння впливати на інших людей, впевненість у собі, відповідальність тощо); індивідуальна мотиваційно-ціннісна система (потреби, інтереси, здібності, пов'язані з реалізацією мотивації досягнення успіху в науково-педагогічній діяльності, професійна самосвідомість, самокритичність, самооцінка тощо); професійна «Я-концепція» (професійна ідентичність, компетентність, досвід, професійний (само)розвиток тощо); особистісні ресурси досягнення професійної успішності (додаткові психологічні, ментальні, організаційні, комунікаційні, творчі джерела вдосконалення професійної діяльності).

Дослідники виокремлюють такі ресурси особистісного та професійного розвитку: когнітивні (можливість отримання нових знань і нової інформації, пов'язаної з професійною діяльністю); інтелектуальні (креативність, гнучкість мислення, розуміння широкого контексту та загальних закономірностей); життєва енергія; здатність до самоконтролю; творчий потенціал; почуття прекрасного; почуття гумору тощо.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз проблеми професійної успішності викладача, змісту професійної успішності, її чинників дозволяє зробити висновок, що професійна успішність – це структурна і функціональна єдність психологічних умов, чинників і показників, спрямованих на досягнення та визначення результатів професійної діяльності; процес узгодження соціальних, професійних вимог із особистісними цілями, потребами та цінностями з метою формування ефективної системи психологічних стимулів для вдосконалення педагогічної та наукової діяльності викладача.

УДК 159.9:004.7

СКУЛОВАТОВА О. В.

Київський національний торговельно-економічний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ СТОРІНОК В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Дослідження присвячено методам психологічного впливу які застосовуються в соціальних мережах, зокрема мережі Facebook. Мета: вивчити, проаналізувати та визначити психологічні засоби впливу на користувачів соціальних мереж, що застосовуються в стратегіях просування компаній на ринку. Актуальність вибраної теми визначається запитами ринку загалом і стратегічними перспективами розвитку економічної психології, зокрема.

Питання вивчення психологічних складових Інтернет-простору загалом, та соціальних мереж, зокрема, вивчається досить активно, але складність та багатовекторність можливих досліджень створюють ситуацію накопичення розрізнених знань. На сучасному етапі західна наука значно випереджає вітчизняну [1].

Для вирішення поставлених завдань застосовано комплекс методів теоретичного (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення теоретичних та експериментальних розробок досліджуваної проблеми у науковій літературі, систематизація, наукова інтерпретація) та емпіричного дослідження.

Соціальні мережі існують завдяки тому, що люди реалізують через них ряд своїх особистісних потреб, таких як спілкування, отримання інформації, віднесеність та приналежність, компенсація почуття

самотності, соціальна активність, статус, підтримка, пошук однодумців, перебування у центрі подій, можливість впливати на певні процеси та події, самореалізація, схвалення та інше. В соціальній мережі людина отримує змогу «спілкуватися» зі своїми кумирами, читати пости людей яких вона поважає, або яким довіряє, що в свою чергу сприяє підвищенню її самооцінки, статусу, впевненості. Саме на задоволенні цих потреб ґрунтується зріст популярності соціальних мереж. Тому, застосовуючи маніпулятивні психологічні засоби та прийоми, компанії можуть активно провадити власну маркетингову політику при досить незначних, порівняно з іншими видами реклами та просування, витратах. Крім того, вони отримують можливість цілеспрямовано та адресно впливати на потенційного, або реального клієнта, доносити до нього інформацію про свої послуги, знижки, акції тощо.

На даний момент проведено ряд досліджень спрямованих на визначення засобів привертання уваги користувачів до контенту. Журналістка та науковець центру Knight-Mozilla С. Сонг провела дослідження психологічної мотивації активності в соціальних мережах на прикладі сторінки [The Boston Globe](#). Дослідниця визначила, що люди мають два типи мислення (швидке та повільне, що відповідає показникам когнітивної простоти та когнітивної складності) кожному з яких притаманні різні типи уваги. Великі картинки, прості тексти з недовгими словами, великі літери приваблюють увагу яка забезпечується швидким мисленням, такі публікації отримують багато відміток «подобається» і ними охоче діляться. Щоб стимулювати усвідомлену увагу, необхідно застосовувати інші прийоми: складну мову, заплутані картинки. В такому випадку запускається когнітивний механізм «напруга-розрядка» (ставиться проблема, а за цим пропонується її вирішення). Такі пости збирають багато коментарів, так як стимулюють читачів до мислення [2]. Використання обох способів привертання уваги стимулює різні типи мислення та сприяє підвищенню рейтингу сторінки.

Нами було проаналізовано стратегії ведення п'яти найбільш успішних українських сторінок в Facebook серед брендів. Сторінки було відібрано за допомогою сервісу Facebook page statistics [3]. Показником успішності було визначено приріст кількості фанів за місяць. Це такі як Visa (приріст: 11308 фанів за місяць), [UA-Flowers.com](#) (5092), Flower Show (4935), [INTERTOP](#) (4619), JYSK Ukraine (4575).

Вивчення контенту вибраних сторінок показало, що дії з їх просування складаються з ряду компонентів: публікації (новини компанії та загальні новини в даній сфері), конкурси, оголошення, промо-акції, анекдоти та картинки (по-можливості тематичні), фото та відеоматеріали, відповіді на запитання, що можуть бути як в загальному доступі, так і в особистій формі, залучення «адвокатів бренду» (людей що симпатизують компанії і будуть її захищати у випадку негативних відгуків інших

користувачів) та робота з негативом, який час від часу з'являється на активних сторінках у формі коментарів та дописів на стіні.

Більша частина контенту, що публікується, повинна відповідати напряму роботи компанії, тим, чи іншим чином бути пов'язаним з нею. Найбільш ефективні - оголошення, недоліком яких є неможливість постійного застосування. На другому місці за популярністю конкурси. Більшість контенту соціальних мереж спрямованого на просування, отримує відгук при умові дотримання наступних параметрів: доступність, лаконічність, цікавість. Оголошення та конкурси виконують задачі просування у тих випадках, коли вони не вимагають складних дій від учасників.

Література

1. Войскунский А. Е. Исследование Интернета в психологии / Войскунский А.Е. // Интернет и российское общество / Под ред. И. Семенова. – М. Гендальф, 2002. - С. 235-250.

2. Song S. Sharing fast and slow: The psychological connection between how we think and how we spread news on social media / Song S. // Niemanlab - Режим доступа к источнику: <http://www.niemanlab.org/2013/11/sharing-fast-and-slow-the-psychological-connection-between-how-we-think-and-how-we-spread-news-on-social-media/>.

3. Facebook page statistics - Режим доступа к источнику: <http://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/ukraine/>.

УДК 159.94:159.947

В.А. СТАРИК

Київський національний торговельно-економічний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ У ФАХІВЦІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР

Процеси сучасної глобалізації, що охопили всі сторони життєдіяльності людства, пов'язані з необхідністю переосмислення ролі державного сектору в житті суспільства. У новому контексті силові відомства як найважливіший гарант захисту громадянського суспільства та їх функції не можуть залишатися незмінними і потребують відповідної трансформації. Перехід України в режим інноваційного розвитку суттєво прискорює процеси реформування силових структур. У центрі уваги (за всіма концепціями, доктринами, законами) виступає компетентна, духовна, конкурентоздатна особистість, яка ефективно реалізує себе у професійному та позапрофесійному житті [1]. Враховуючи специфіку праці, ефективність професійної діяльності працівників силових відомств розглядається з позиції збереження психічного здоров'я, своєчасного відновлення психічної рівноваги працівника та недопущення розвитку у нього професійної деформації [5].

Якщо розглядати професійну деформацію як процес адаптації людини

до професії, входження індивіда в професійне середовище, засвоєння професійного досвіду, оволодіння стандартами і цінностями професійного співтовариства, то даний феномен можна спостерігати у представників будь-якої професії [4]. Характер виконання завдань за призначенням фахівців силового сектору визначає монотонна праця, високий рівень суб'єктивної відповідальності, актуальна можливість аварії, вплив значної кількості стрес-факторів, загальна психічна напруженість праці, екстремальність діяльності, наявність владних повноважень по відношенню до громадян тощо [5]. Саме специфіка діяльності працівників силового сектору й дозволяє виділяти окремі детермінанти формування деструкцій її носіїв. Розглянемо найважливіші з них.

Насамперед передумови розвитку професійної деформації кореняться в мотивах вибору професії. Неконгруентність мотивів очікування на стадії входження в професійне життя та професійної реальності, в яку занурюється молодий фахівець, сприяють розчаруванню та, як наслідок, більш інтенсивному емоційному виснаженню як початковому етапу професійної деформації. «Високі» мотиви професійної самореалізації часто-густо розбиваються об реалію професійного життя.

Наступною детермінантою формування особистісних деструкцій у фахівців силових відомств є стереотипізація виконання завдань за призначенням. Формалізація та детальна правова регламентація діяльності з елементами бюрократизму сприяє спрощенню виконання завдань за призначенням, підвищенню визначеності діяльності, полегшенню взаємин з колегами. У таких типових умовах праці рятувальника чи військового стає неминучим утворення стереотипів здійснення професійних функцій, дій, операцій. Поряд із безсумнівними перевагами, стереотипи виступають основою багатьох професійних деструкцій особистості.

Однією з найважливіших психологічних детермінант формування особистісних змін можна виокремити різні форми психологічного захисту. Професійні ситуації «силовиків» часто супроводжуються негативними емоціями, в таких випадках вступають в дію захисні механізми психіки. Найбільш поширені з них – заперечення, проекція, ідентифікація, раціоналізація, витіснення, відчуження. У такий спосіб своєчасне застосування захисних механізмів зменшує «психологічну вартість» виконуваної діяльності.

Також до суб'єктивних факторів, що ініціюють розвиток особистісних деструкцій, можна віднести індивідуально-психологічні риси особистості, серед яких провідне місце посідають акцентуації характеру. У процесі багаторічного виконання одноманітної діяльності акцентуації професіоналізуються, вплітаються в тканину індивідуального стилю діяльності і трансформуються в професійні деформації особистості.

З огляду на євроінтеграційний курс нашої держави, в Україні має стверджуватися стратегія прискороного, випереджувального розвитку

фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сутнісних сил особистості, які забезпечуватимуть її самоствердження і самореалізацію у будь-якому виді професійної діяльності.

Таким чином, врахування специфічних особливостей діяльності працівників силових структур та зазначені детермінанти виникнення та розвитку професійної деформації дають можливість визначати відповідні превентивні та корекційні заходи, орієнтовані на зменшення ймовірності проявів особистісних деструкцій.

Література

1. Булатевич Н.М. Емоційне вигорання як вияв неконгруентності особистості та професійної діяльності / Н.М. Булатевич // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – К. : ОВС, 2012. – 214 с.
2. Безносков С.П. Профессиональная деформация личности. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб. доп. / Зеер Э.Ф. – М. : Академический проект, 2003. – 336 с.
4. Подвойский В.П. Теоретические основы исследования профессиональной деформации // Профессиональная деформация и проблемы профессионализма: сборник научных трудов. – СПб., 2001. – №2. – С. 47–58.
5. Старик В.А. Порівняльна характеристика синдрому професійного вигорання у фахівців соціально-педагогічних та технічних професій (на прикладі педагогів та рятувальників) // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків : ХНПУ, 2012. – Вип. 44. Частина II. – С. 207-214.

УДК 159.922.8

Ю.С. СУВОРОВА
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОПАНУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ

На сьогодні гостро постає питання про здатність людини опанувати нові ситуації. Кожна нова ситуація вимагає нових підходів її вирішення або трансформацію відомих. Вміння вирішувати складні ситуації свідчать про високий рівень розвитку особистості.

Над проблемою опанувальної поведінки працювали багато дослідників як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі, і розглядали її у різних підходах, а саме: суб'єктно-діяльнісний підхід (Рубінштейн С.Л., Абульханова К.О., Брушлинський А.В., Знаків В.В., Сергієнко О.О.), когнітивний транзактний підхід до опанування зі стресовою поведінкою (Лазарус Р., Фолкман С.); вітчизняний підхід до стресу (важких життєвих ситуацій) та опанування ними (Анциферова Л.І., Бодров В.О., Китаєв-Смик Л.О., Грановська Р.М., Нікольська М.І., Сирота Н.О., Ялтонський В.М.).

Багато вчених працювали над копінгом, але принципово новий підхід до копінг-поведінки запропонували С. Фолкман і Р. Лазарус. Перш за все, копінг розглядається ними як динамічний процес з складовими структурними елементами [1]. Розуміння копінгу як процесу, де людина використовує різні прийоми і способи подолання, а також їх поєднання, підкреслюється і вітчизняними авторами Л.І. Анциферовою, К.Муздибаєвим, С.К. Нартовою-Бочавер та ін [2].

Основне завдання даної роботи полягало в тому, щоб проаналізувати вибір стилів і стратегій опанувальної поведінки студентів різних напрямків навчання (гуманітарні та економічні науки), а також показати детермінацію вибору суб'єктом стилів і стратегій опанувальної поведінки як свідомої ціле направленої поведінки суб'єкта.

Метою даної роботи постає виявлення копінг-стратегій, які використовують студенти та зв'язок опанувальної поведінки з певними особистісними властивостями.

Для досягнення поставленої мети нами було використано певний діагностичний інструментарій, у дослідженні брали участь студенти Мукачівського державного університету. Вибірка досліджуваних становила 122 особи: 63 студенти гуманітарного факультету, 59 студентів економічного факультету.

У результаті психодіагностичного дослідження, ми виявили, що студенти гуманітарного і економічного факультету Мукачівського державного університету використовують конструктивні поведінкові стратегії подолання важких життєвих ситуацій, а саме: стратегія вирішення проблем та стратегія пошуку соціальної підтримки, але їм притаманна і стратегія уникнення - це є пасивний стиль відповіді на проблему, супроводжується бажанням думати про щось інше. Також ми дізналися, що у студентів-психологів у стресових ситуаціях прослідковується середній ступінь вираження до імпульсивних дій ($X_{сер} = 19,25$; $6 = 3,86$) і той же час до впевнених незалежних дій ($X_{сер} = 19,22$; $6 = 3,48$), «непрямі дії» ($X_{сер} = 18,75$; $6 = 3,10$), високі результати показала стратегія «уникнення» ($X_{сер} = 18,57$; $6 = 2,96$). Можна припустити, що така полярність в результатах пов'язана з поєднанням при порівнянні трьох різних курсів (першого, третього, п'ятого). Що ж до студентів-економістів, то вони схильні при подоланні стресових ситуацій до впевнених незалежних дій ($X_{сер} = 20,93$; $6 = 3,22$), обережних дій ($X_{сер} = 20,42$; $6 = 3,64$), в той же час до непрямих (маніпулятивних) дій ($X_{сер} = 19,56$; $6 = 3,65$), середні результати показали стратегії «агресивних дій» ($X_{сер} = 18,86$; $6 = 3,64$) та «імпульсивних дій» ($X_{сер} = 18,86$; $6 = 3,47$). З огляду на отримані стратегії, можемо говорити, що стилі опанування студенти також використовують різні, а саме проблемно-орієнтований стиль, емоційно-орієнтований стиль; стиль уникання, тобто прослідковується певна

полярність в стилях і стратегіях опанування. Така полярність може бути через середній рівень рефлексії, що говорить нам про недостатнє використання отриманого досвіду раніше, що може призводити до утруднення при вирішенні аналогічних ситуацій у майбутньому. Якщо ми будемо розглядати опанувальну поведінку як індивідуальний спосіб взаємодії особистості з складними життєвими подіями, який ґрунтується на індивідуальному досвіді, що детермінує вибір способу вирішення даних подій саме рівень рефлексивності особистості буде визначати якість опанувальної поведінки студентів.

У студентів обох напрямів спостерігається проміжний (перехідний) тип особистісної активності. Для таких особистостей характерно прагнення: збалансувати ділову активність, напружену роботу зі зміною занять і вміло організованим відпочинком; моторика і мовна експресія помірно виражені. Особи типу даного не показують явну схильність до домінування, але в певних ситуаціях і обставинах впевнено беруть на себе роль лідера.

Результати дослідження підтверджують важливість і необхідність корекції неконструктивних стратегій опанувальної поведінки у важких ситуаціях, а також дозволяють припустити, що опанувальна поведінка є важливою характеристикою у формуванні дорослої особистості, а здатність до конструктивних стратегій стає першочерговим питанням, оскільки безпосередньо впливає на психічне здоров'я особистості, тому є необхідним подальше вивчення опанувальної поведінки та факторів, що на неї впливають.

Література

1. Lazarus R.S., Folkman S. The concept of coping // Monat A. and Richard S. Lazarus. Stress and Coping. N.-Y., 1991. P. 189-206
2. Муздыбаев К. Стратегия совладания с жизненными трудностями. Теоретический анализ.// Журнал социологии и социальной антропологии. – Том 1. – 1998. – №2. – С. 100 – 109.

УДК 159.922.6

М.І.ФЕЛЬЦАН
Мукачівський державний університет

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У зв'язку з загальним відродженням інтересу до гуманітарних, специфічно – людських проблем психології в останні роки спостерігається підвищена увага до теми вольової сфери. Питання природи феномена волі в сучасній психології залишається досить проблематичним. Про це свідчить, зокрема, те, що в сучасних підручниках із психології дане питання або не розглядається взагалі, або його розглядають як явище

діяльності. Дискусії щодо проблеми вольової сфери точаться навколо таких питань, як специфіка і природа волі, співвідношення в ній морального, інтелектуального, емоційного, питання змісту волі, її мотивів, цілей. Питанням розвитку та функціонування вольової сфери особистості займалися такі вчені як: Ф.Дондерс, Д. Кеттел, М. Ланге, Г. Гартшорн, Ф. Мей; Т. Челпанов, В.Франкл, Л. Виготський та інші. Вагомий внесок у з'ясування фізіологічних механізмів вольових дій було здійснено І. Сеченовим, І. Павловим, В.Бехтеревим, що дозволило уникнути суб'єктивістського підходу при розгляді проблематики волі та довести зв'язок між вольовими якостями та зовнішніми і внутрішніми стимулами. Сучасні дослідження вольової сфери особистості представлені в роботах В.А.Іваннікова, Є.В.Ейдмана, В.В.Нікандрова.

Питання природи феномена волі вивчалось з точки зору філософії, фізіології, психології тощо. В науковій літературі існує чимало підходів до розуміння вольової сфери особистості та її першоджерел, проте слід зазначити, що у кожної людини є універсальна воля, яка представлена в її власному характері. Погляди вчених щодо вольової сфери людини формувались і змінювались залежно від суспільно – історичних умов, тому чіткої концепції становлення вольової сфери й досі немає.

Воля – це психічний процес свідомої цілеспрямованості регуляції людиною своєї діяльності і поведінки з метою досягнення поставлених цілей. Виходячи з цього, основну одиницю волі - вольову дію, треба розуміти як дію свідому, цілеспрямовану. У вольових діях людина здійснює свою свідому мету, яка як закон визначає спосіб дій і характер. Воля – не абстрактна сила, а свідомо спрямована активність особистості. Конкретною одиницею волі є вольове зусилля. Воля, як внутрішня активність психіки, забезпечує виконання двох взаємопов'язаних функцій – спонукальної і гальмівної, в яких вона і виявляється. Воля не є ізольованою властивістю психіки людини і повинна розглядатися у зв'язку з іншими сторонами психіки, в першу чергу з пізнанням, мисленням, уявою мотивацією, емоційною сферою, свідомістю та самосвідомістю особистості загалом [1].

Розвиток вольової сфери залежить багато в чому і від вікових особливостей особистості. Так, значні зміни вольової сфери спостерігаються в підлітковому віці. Даний вік є перехідним як в соціальному так і в біологічному плані. Саме в цьому віці відбувається формування системи особистісних цінностей, які визначають зміст діяльності підлітка, сферу його спілкування, самооцінку. У підлітковому віці триває процес формування і розвитку самосвідомості дитини. Удосконалення самосвідомості в цьому віці характеризується особливою увагою дитини до власних недоліків. Бажаний образ «Я» у підлітків складається з цінними для них досягнень інших людей і веде до застосування вольового зусилля, спрямованого на саморозвиток [2].

Загальна логіка розвитку всіх вольових якостей може бути виражена таким чином: від уміння керувати собою, концентрувати зусилля, витримувати і виносити великі навантаження до здатності керувати діяльністю, домагатися в ній високих результатів. Відповідно до цієї логіки змінюють один – одного і вдосконалюються прийоми розвитку вольових якостей. Спочатку підліток просто захоплюється ними в інших людей, заздрить тим, хто володіє цими якостями (10-11 років). Потім він заявляє про бажання мати такі якості у себе (11-12 років) і, нарешті, вдається до їх самовиховання (12-13 років). Найбільш активним періодом вольового самовиховання у підлітків вважається вік від 13 до 14 років.

Головними способами розвитку у підлітків потрібних вольових якостей особистості є заняття фізичними видами спорту, навчальна та трудова діяльність учнів. Вирішальне значення у вихованні вольових якостей підлітка має керівництво дорослих. В першу чергу вчителі, батьки і, оточуючі підлітка, дорослі повинні застосовувати певні прийоми і засоби для виховання волі і направляти її розвиток.

Отже, вольова сфера є невід'ємним аспектом у структурі особистості, а підлітковий вік є сприятливим для саморозвитку у себе необхідних вольових якостей.

Література

1. Загальна психологія : підр. для студ. ВНЗ / С. Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Клименко [та ін.] ; За заг. ред. С.Д.Максименка – 2-ге вид., перероблене і доповнене. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 704 с.
2. Загальна психологія : хрестоматія : Реком. МОНУ як навч. посібник для студ. ВНЗ. – К : Каравела, 2008, 2012. – 640 с.

УДК 159.923

А.В. ХИМИНЕЦЬ
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Навчальна діяльність спрямована на засвоєння знань, оволодіння узагальненими способами дій, вироблення прийомів і способів дій, їх програм, алгоритмів, внаслідок чого розвивається сам суб'єкт навчальної діяльності. Саме це визначає її предмет, та основний зміст. Навчальна діяльність, як і будь-яка інша діяльність людини, характеризується насамперед суб'єктністю, активністю, предметністю, цілеспрямованістю і усвідомленістю.

Термін "мотивація" використовується у сучасній психології у двоякому розумінні як визначення системи факторів, детермінуючих поведінку (сюди входять потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і багато

іншого) і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні [1].

Мотивація – це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація взаємно впливають одне на одного, і результатом якого є реально простежена поведінка. Вона пояснює цілеспрямованість дії, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення окремої цілі [2]. Мотив на відміну від мотивації – це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є його стійкою особистою властивістю, яка зосереджує до здійснення окремих дій.

Багаточисленні теорії мотивації стали з'являтися ще у працях стародавніх філософів. У наш час таких теорій не один десяток. Вивченням мотивації людини займалися Д. Макклелланд, Д. Аткинсон, Г. Хекхаузен, Г. Келлі, Ю. Роттер, К. Роджерс, Р. Мей, А.Н. Леонтьєв та ін.

Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, включений в певну діяльність, - в даному випадку діяльність навчання. Як підкреслює, провідний психолог, що займається вивченням мотивації навчальної діяльності А.К. Маркова, що становлення мотивації є не просте зростання позитивного або посилювання негативного відношення до навчання, а ускладнення структури мотиваційної сфери, що стоїть за ним, вхідних в неї спонук [3].

Тому, при аналізі мотивації навчальної діяльності, головне не тільки визначити домінуючий спонукач (мотив), але і облік всієї структури мотиваційної сфери людини.

П.М. Якобсон виділяє декілька типів мотивації, пов'язаної з результатами навчання: 1) мотивація, яка умовно може бути названа "негативною". Під негативною мотивацією Якобсон має на увазі спонуки школяра, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути, якщо він не вчитиметься (докори з боку батьків, вчителів, однокласників). Така мотивація не приводить до успішних результатів; 2) Мотивація, що має позитивний характер, але так само пов'язана з мотивами, закладеними поза самою діяльністю. Ця мотивація виступає в двох формах. У одному випадку така позитивна мотивація визначається вагомим для особи соціальним устремлінням (відчуття боргу перед близькими). Інша форма мотивації визначається вузькоособистими мотивами: схвалення тих, що оточують, шляхи до особистого благополуччя; 3) Мотивація, яка лежить в самій навчальній діяльності (мотивація, пов'язана безпосередньо з цілями навчання, задоволення допитливості, подолання перешкод, інтелектуальна активність) [2].

Педагог, дбаючи про організацію і керівництво пізнавальним процесом, має цілеспрямовано працювати над формуванням в учнів дієвих мотивів.

На жаль, з кожним роком діти все більш втрачають зацікавленість до навчання. Це обумовлено певними причинами: відсутність пізнавальних

інтересів, психологічна неготовність до навчання, негативне ставлення в деяких родинах до школи та вчителів, де батьки мали власний сумний досвід.

Жорсткі відносини у суспільстві зробили підлітків більш агресивними та жорстокими. Чітко проявляється неприйняття оцінок дорослих, незалежно від їх правильності. Існують відволікаючі фактори. Навколо вирує життя, існує безліч спокус (телебачення, комп'ютер), а тому, коли школяр стоїть перед вибором між необхідністю робити потрібні, але не завжди захоплюючі домашні завдання та можливістю перегляду бойовика або телепередачі, то найчастіше перевага віддається останньому [1].

Однією з проблем, що заслуговує особливої уваги, є відсутність інтересу до навчання, небажання дитини ходити до школи. Мотивація, її формування й корекція лежать в основі шкільних успіхів та негараздів. Низька успішність, шкільна дезадаптація, недостатній рівень культури, що безпосередньо впливає на поведінку і спілкування учня, - далеко не повний перелік труднощів, з якими ми стикаємося в умовах школи майже щоденно.

Начебто і створюється багато для навчання. А причина проблеми проста - дитина не розуміє, навіщо їй це потрібно. Тобто немає мотивації.

На навчальну мотивацію також впливає і оцінювання знань учнів. На перший погляд звичайна справа, але оцінка - це вміння вчителів знайти правильний підхід до кожної дитини, вміння плекати в її душі вогник прагнення до знань. Оцінка не повинна принижувати гідність учня, карати за незнання, адже він тільки вчиться. Оцінка не повинна бути моральним батоном, яким постійно залякують дитину і батьки, і деякі вчителі.

Не менш важливою є роль батьків для формування навчальної мотивації. Дослідження доводять, що успішне навчання дітей у школі залежить від певних особливостей поведінки батьків якщо вони допомагають дітям розвивати впевненість у власних силах, заохочуючи до виконання посильних завдань у школі і вдома. У таких родинах діти оточені теплом та любов'ю, а методи контролю й підтримки дисципліни характерні скоріше для авторитетного, ніж авторитарного стилю батьківської поведінки. Діти знають межі дозволеного, але при цьому почувуються у безпеці і впевнені, що їх люблять [1].

Як зазначає А.К. Маркова, на формування мотивації навчання впливає її відношення до навчання. Вона виділила три типи відношення навчання: негативне, нейтральне та позитивне.

Отже, проблема формування навчальної пов'язана з багатьма факторами, такими як відсутність пізнавальних інтересів дитини, відсутність інтересу до навчання зокрема, психологічна неготовність до навчання. Дуже важливим є те, ми живемо в період інформаційно-технічного процесу, коли старшокласники надають перевагу гаджетам, комп'ютерним іграм та соціальним мережам над процесом навчання.

Література

1. Роменець В.А. Основи психології: Підр. / за ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К. : Либідь, 1995. – 532 с.
2. Руда Н.Л. Особливості становлення мотивації успіху у старшокласників з різними рівнями навчальних досягнень / Н.Л.Руда // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка – К., 2004. 430 с.
3. Скрипченко О.В. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та н. 2-ге вид. - К. : Каравела, 2008. - 400 с.

УДК 159.9:174.022.1:378

Н.С.ЧЕРНЕГА

Київський національний торговельно-економічний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальність дослідження. Дослідження проблеми іміджу організації набуває останнім часом все більшу практичну та теоретичну значимість. Це пов'язано з тими змінами та нововведеннями, які відбуваються в економічній, політичній та інших сферах життя нашого суспільства. Національні інтереси України потребують її інтеграції в Європейське співтовариство, розв'язання проблем розвитку демократичної держави. В цьому процесі беруть активну участь вищі навчальні заклади України. Державна політика в сфері міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти сприяє розвитку взаємовигідних міжнародних відносин у межах міжнародних проектів, угод, здійсненню зовнішньоекономічної діяльності вищів відповідно до чинного законодавства України. Питання соціального іміджу згадуються у ряді робіт, присвячених соціальній психології, зв'язкам з громадськістю і соціальною відповідальністю, таких авторів як Л.М. Карамушка, С.Д. Максименко, І.Д. Бех, Ю.М. Жуков.

Разом з тим, вітчизняні дослідження останнього часу значно розширили наукове уявлення, про принципи, механізми формування іміджу політика (І.Н. Гомерів, О.Н. Феофанов, та ін), військовослужбовця (М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець, В.І. Осьодло, Г.М. Ржевський, В.В. Стасюк), бізнесмена (В.А. Іванченко та ін.), держслужбовця (В.В. Дашевський та ін.), вчителя (Т.М. Піскунова та ін.). А тому не дослідженою залишається ланка психологічних особливостей розвитку позитивного іміджу вищого навчального закладу.

Мета дослідження – визначити фактори формування позитивного іміджу вищого навчального закладу.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Проблеми іміджу в широкому розумінні цього слова виступають предметом дослідження зарубіжних (Л. Браун, П. Берд) та вітчизняних учених (А. Панасюк,

А. Пелих, Т. Кизилова). Імідж керівника розглядають А. Єропкина, Н. Сідорова; імідж лідера – Є. Єгорова; імідж як складову особистісної культури – І. Криксунова, В. Шепель.

Останніми роками активізувалась увага до питань іміджу в педагогіці.

Так, М. Борисенко, Н. Голота, Н. Казакова, Л. Карамушка, М. Левіт, О. Павленко, В. Шепель у своїх працях розглядають шляхи створення та розвитку іміджу.

Аналіз літератури з окресленої проблематики свідчить про актуальність упровадження іміджевої політики в закладах освіти.

Із вище опрацьованої літератури можна зробити наступне визначення іміджу: «імідж – це образ, який складається у свідомості людей щодо конкретної особи, організації чи іншого соціального об'єкта, містить у собі значний обсяг емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття і спонукає до певної соціальної поведінки».

На наш погляд основними факторами формування іміджу ВНЗ є:

- історія навчального закладу;
- рівень ВНЗ в суспільстві і науці;
- особиста репутація керівництва закладу;
- затребуваність випускників на ринку праці та працевлаштування;
- рівень професіоналізму науково-педагогічних працівників;
- присутність наукових шкіл;
- міжнародні зв'язки з освітніми установами;
- враження студентів про організацію навчального процесу у ВНЗ;
- внутрішній та зовнішній вигляд освітньої установи;
- відкритість та інтеграція університету.

Однак на сьогодні немає загальноприйнятих стандартів і дієвих інструментів конкурентної боротьби на ринку освітніх продуктів. З огляду на це, питання розробки алгоритму формування конкурентної стратегії ВНЗ залишається відкритим і потребує досліджень.

Висновки. Результати теоретичного аналізу проблеми вивчення поняття іміджу, коренів його виникнення та використання показали глибину походження визначення, його застосування. Отримані результати теоретичного аналізу проблеми будуть покладені в основу нашого подальшого емпіричного дослідження.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК ПРОБЛЕМА ОРГАНИЗАЦИИ ЖИЗНЕОБЕСПЕЧЕНИЯ

Экономика и экономические процессы вошли в нашу жизнь с политической переориентацией страны на рыночные отношения. До этого экономика существовала где-то в Госплане, а на уровне обыденной жизни – только в виде зарплаты, наличия (или отсутствия) продуктов и товаров в магазинах, постоянного дефицита и слухов о возможном изобилии. Сегодня ситуация стала иной. Кто-то адаптировался к изменениям быстро и успешно, кто-то – медленнее и с большими личностными трудностями, а кто-то так и не смог.

Хотя экономическая психология возникла более ста лет тому назад, но в ней до сих пор, в основном, рассматриваются прикладные вопросы экономического сознания и поведения. Становится очевидным, что существующие (и грядущие) проблемы не решаются на уровне индивидуальной адаптивности, поэтому возникла необходимость системных изменений на уровне массового сознания.

Решение такой задачи возможно только на пути формирования экономической культуры целых поколений, что предполагает ее «перевод» в социально-психологический плоскость, в плоскость реального образа жизни различных социальных групп и сообществ. К сожалению, вопросы экономической культуры практически не затронуты ни в экономической, ни в организационной психологии. Единственный аспект, который достаточно хорошо проработан – это вопросы формирования и развития корпоративной культуры в организациях. Однако в этих работах само понятие культуры взято в очень узком понимании, предложенном еще В.Вундтом, где она рассматривается только как мифологический нарратив, сопровождающийся ритуальными действиями и поддерживающийся традициями, что создает некий «дух» сообщества.

Исходя из принятого нами психологического понимания культуры, мы можем сформулировать исходное определение понятия «экономическая культура». **Экономическая культура – это осознаваемые схемы организации процесса жизнеобеспечения в определенных жизненных условиях и обстоятельствах.** Такое понимание экономической культуры позволяет выделять его формы или типы по характеру осуществляемых в процессе жизнеобеспечения деятельностей.

По отношению к процессу жизнеобеспечения мы можем выделить два базовых параметра описания, в каждом из которых существуют по две полярные формы экономической культуры. Во-первых, это параметр самодостаточности субъекта социальной жизни и соответствующие формы

«самодостаточная» и «зависимая». В последнем случае жизнеобеспечение осуществляется за счет удержания зависимости социального субъекта от его места в глобальной системе социально-экономического производства/воспроизводства. Во-вторых, это параметр открытости субъекта социальной жизни к использованию «чужих» продуктов производства как желаемых, но не необходимых ресурсов и предметов жизнеобеспечения. Соответствующие формы здесь можно назвать «открытая», когда иное воспринимается как объект возможного принятия / перенятия / воспроизведения, и «закрытая», когда иное воспринимается как чуждое, не нужное и, даже, вредное.

Сочетание выделенных двух параметров дает достаточные основания для типологизации образа жизни людей (индивидов, групп или сообществ) в сфере жизнеобеспечения или, что то же самое, в сфере экономической деятельности. Каждая типологическая форма образует достаточно устойчивый конструкт, который в этнологии и экономике часто обозначается как «уклад» жизни. По своему происхождению и способу функционирования они являются над-индивидуальными, то есть исходно носят коллективный характер и, соответственно, в любом сообществе возникают социально-психологические механизмы их межпоколенной трансляции и воспроизводства. Эти механизмы основаны на принятии людьми (конкретными живыми индивидами) данных схем организации систем жизнеобеспечения как ценностей самой жизни. До тех пор, пока эти схемы воспринимаются как ценности, экономическая культура образа жизни сообщества остается неизменной, хотя его предметное наполнение может существенно трансформироваться.

Теперь мы можем уточнить исходное определение экономической культуры и утверждать, что **экономическая культура сообщества осуществляется в конкретных типологических формах организации процесса жизнеобеспечения в определенных жизненных условиях и обстоятельствах.**

Для того чтобы сделать следующий шаг анализа, нам надо ответить на вопрос: как экономика представлена в жизнедеятельности людей? Теоретически такая представленность может осуществляться в двух видах. Во-первых, как некий набор предметностей, который может связываться в какую-то структуру. Во-вторых, как некий процесс, который происходит во внешней жизни и к которому индивид должен как-то приспособиться. Но и в одном, и в другом случае экономика представлена как некое пространство жизнедеятельности, в котором что-то происходит, по отношению к которому надо выстраивать целенаправленные действия.

Предложенное понимание представленности экономического пространства в жизнедеятельности индивида позволяет сделать третий шаг в конкретизации понятия экономической культуры. Сформулируем его следующим образом: **схемы организации целенаправленных действий в**

ментальном економіческом пространстве жизнедеятельности составляют содержание экономической культуры поведения индивида.

Если экономику (экономическое пространство) рассматривать как процесс, то схемы организации целенаправленных действий достаточно хорошо описываются в метафоре потока. Человек, попадая в поток, обладает вполне счетным и ограниченным количеством возможных стратегий собственной активности, которые различаются принципом организации действий, а не их силой или интенсивностью (то есть, в данном случае не важно, с какой силой человек гребет, а важно куда и зачем он гребет).

Таким образом, в социально-психологическом плане экономическая культура может быть представлена как многоуровневая (как минимум – трехуровневая) система ментальных схем организации процессов жизнеобеспечения сообществ, социальных групп и индивидов. Максимально общая рамка задается типом направленности экономической культуры (открытость/закрытость, зависимость/самодостаточность), средний слой задается организационными формами деятельности по жизнеобеспечению, а внутренний – механизмами самоопределения индивидов в экономическом пространстве жизнедеятельности.

УДК 316.613.4

І.І.ШТИХ
Мукачівський державний університет

ЕМПАТІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПСИХОЛОГА

Актуалізація нових цінностей в освіті, кардинальні зміни в соціально – економічному та культурному житті суспільства спричинили стійкий запит на людину нового типу. Це є дуже важливим, оскільки розвиток особистості, здатної до співчуття, співпереживання, сприйняття емоційних проявів інших людей, забезпечує успішну її адаптацію в сучасному соціокультурному просторі.

Сучасна психолого – педагогічна теорія і практика приділяють велику увагу вихованню міжособистісних відносин, розвитку здатності фахівця керувати своїми почуттями, переживаннями. Уміння співпереживати близьким і чужим позначається терміном «емпатія», під яким розуміється здатність індивіда емоційно відгукуватися на переживання інших людей, розуміти їхні думки, почуття, проникати в їх внутрішній світ, роблячи їх частиною своєї особистості. Розвиток емпатії являє собою невід'ємну частину формування особистості, виховання в індивіда культури міжособистісних відносин і здатності керувати своїми почуттями, переживаннями. Особливо значення набуває емпатія в структурі

професійних здібностей практичного психолога, і відповідно звертає на себе увагу в процесі підготовки студентів – майбутніх психологів.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення емпатії як властивості особистості (Ю.Б. Гіппенрейтер, І.М. Юсупов, К. Роджерс) та емпатії, як процесу (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), рівнів її розвитку (Ю.Б. Гіппенрейтер, А.Е. Штейнмец, І.М. Юсупов), механізмів формування (І.Г.Осухова та ін.).

Різні аспекти розвитку особистості висвітлювалася в роботах вітчизняних психологів і педагогів (К.А.Абульханова-Славська, М.Й.Боришевський та ін.), що стали методологічним та теоретичним підґрунтям багатьох досліджень цієї проблеми. Особлива увага почала приділятися емоційному розвитку, чутливості, сприйманню та співпереживанню. Низка досліджень привчена окремим аспектам розвитку емпатії та її компонентів (Л.П.Алексєєва, Л.П.Виговська, Т.П.Гаврилова та ін.).

Досліджень ролі емпатії в професійній діяльності практичного психолога небагато, тому ця тема є актуальною у наш час. Ми провели дослідження емпатійних здібностей у студентів першого та п'ятого курсу спеціальності «Практична психологія». Виявилось, що у першокурсників низький і дуже низький рівень емпатії складають 46,1 % досліджуваних, а серед п'ятикурсників лише 8,3%. Середній рівень у першокурсників показали 46,1 % студентів серед п'ятикурсників – 66,7%. Високий рівень емпатії теж репрезентований більшою кількістю респондентів – 16,6% серед п'ятикурсників, проти 8,5 % на першому курсі. Можемо припустити, що за час навчання емпатійні здібності студентів – психологів систематично формуються психолого – педагогічними засобами навчально – виховного процесу, а також завдяки самовихованню, саморозвитку студентів через усвідомлення значення емпатійних здібностей у власній професійній діяльності. Діагностична та переддипломна практика, за час якої слід провести і корекційно - розвивальну роботу, сприяє налагодженню контактів з дітьми навчального закладу, з колегами, батьками, спонукає застосовувати свої комунікативні навички, соціальну перцепцію і такі її механізми як ідентифікація, рефлексія, без яких емпатія немислима.

Здатність до емпатії розвиває проникливість - здатність до швидкого і адекватного пізнання людей і відносин, до прогнозування поведінки людини. На рівні особистісних характеристик проникливість припускає наявність гуманістичної спрямованості людини, ціннісних орієнтацій, вольових рис характеру. Як компонент висококваліфікованого спілкування проникливість припускає ряд умінь: уважно слухати людей, враховувати вікові та індивідуальні особливості співбесідників і ін.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ У ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік є одним з найбільш складних і проблемних у житті кожної людини. В цьому віці виникають різноманітні труднощі соціальної адаптації, пов'язані з його психологічними особливостями, що особливо стосується підлітків з акцентуаціями характеру.

Акцентуації як крайні варіанти норми стали предметом дослідження багатьох науковців (В. М. Бехтерев, П. Б. Ганнушкін, О. В. Кербіков, Е. Кречмер, К. Леонгард, А. Є. Личко, Р. К. Ушаков) і водночас латентним явищем для оточуючих, в тому числі для батьків, педагогів, психологів, соціальних працівників. Доведено, що загострені риси характеру виступають детермінуючим фактором багатьох поведінкових актів суб'єкта, в тому числі і формування шкідливих звичок (Г. В. Ложкін, Н.І. Пов'якель).

При акцентуаціях порушення виникають лише при певного роду психічних травмах, в деяких важких ситуаціях, а саме лише тоді, коли вони адресуються до «місця найменшого опору», до «слабкої ланки» даного типу характеру. При кожному типові акцентуації є властиві йому, відмінні від інших типів, «слабкі місця».

Всі типології людських характерів виходили з ряду загальних ідей. Основні з них такі: характер людини формується в процесі онтогенезу досить рано і впродовж решти її життя проявляє себе як більш-менш стійкий; поєднання особистісних рис, які утворюють характер людини, є корелятивним, внаслідок чого утворюються виразно відмінні типи, що дозволяє розробляти типології характерів.

Підлітковий вік є періодом становлення характеру – у цей час формується більшість характерологічних типів. Саме в цьому віці різні типологічні варіанти норми («акцентуації характеру») виступають найбільш яскраво, тому що риси характеру ще не згладжені й не скомпенсовані життєвим досвідом.

Ми припускаємо можливі чинники, що сприяють виникненню акцентуацій у підлітковому віці. Серед найбільш поширеніших такі:

– умови виховання. Розвиток певної акцентуації характеру, негативних тенденцій у поведінці підлітка часто спричинюють безконтрольність або домінуюча надоопіка дорослих, жорсткі стосунки, надмірність вимог і очікувань стосовно дитини, страх втрати її, дефіцит любові і спілкування з підлітком та ін.

– перешкоди в діяльності. Деякі ознаки акцентуацій характеру підлітків проявляються, коли їм доводиться долати перешкоди в діяльності, спрямованій на задоволення особисто значущих потреб.

– когнітивна криза. Розширення сфери діяльності і взаємодії підлітка з оточуючими значно випереджає його психологічну компетентність. Тому часто виникають зовнішні і внутрішні бар'єри в діяльності та спілкуванні, що спричинює психологічні зриви.

– дисгармонійність Я-образу. Суттю цього фактора є неадекватні та суперечливі уявлення про себе, а також неадекватні самооцінка і рівень домагань, комплекс неповноцінності.

– несформованість спонукальної сфери. Йдеться про відсутність стійких інтересів і цілей, несформованість соціально цінних потреб і норм, невміння адекватно задовольняти актуальні потреби, одержувати справжнє задоволення тощо.

– спадкові ознаки. До цього фактора належать тип нервової системи, захворювання нервової системи, фізичні вади, спадкові та хронічні хвороби.

Отже, в складному підлітковому віці при комбінуванні з певними соціальними умовами (сім'я, школа, референтна група) з'являються передумови для виникнення акцентуації. При сприятливому перебігу кризових моментів, індивідуальному психолого – педагогічному супроводі, а також застосуванні психотерапевтичних методів акцентуації можуть зникати, або принаймні згладжуватися їхні прояви в поведінці підлітка.

УДК 159.923.2

І.І.ШТИХ, В.Я.МАРУШКА
Мукачівський державний університет

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Юність - це етап онтогенезу психіки, коли впродовж відносно незначного часу відбуваються глибинні зміни особистості. При цьому в юнаків не тільки з'являються нові інтереси, прагнення, але й відмирають, втрачаються чи суттєво видозмінюються старі. В даному періоді на перший план висуваються мотиви, пов'язані з життєвими планами молодої людини, її майбутніми намірами.

Виниклий не так давно термін «особистісне самовизначення» більшістю вітчизняних авторів аналізується в контексті професійного самовизначення (Є.А. Клімов, Н.С. Пряжников, Є.І. Головаха та А.А. Кронік) . У зарубіжній психології особистісне самовизначення дуже близько за своїм змістом до поняття «особистісна ідентичність» (Н.В. Антонова, М.Р. Гінзбург). Теорія ідентичності Е. Еріксона є одним з напрямків психоаналітичного тлумачення даного феномена. Ідентичність досягається як сприятливий психосоціальний результат до кінця ранньої юності (18 років), якщо цього не відбувається, то розвиток періоду

закінчується придбанням феномену «дифузійної ідентичності» тобто відбувається змішання ролей, про які дитина дізнається до юнацького віку, вони не інтегруються в стрижневу ідентичність, не вдається вирішити серйозний конфлікт між двома важливими ролями з протилежного системою цінностей. Е. Еріксон визначив ідентичність як почуття тотожності і безперервності власної особистості при сприйнятті інших людей, які визнають цю тотожність і безперервність. Почуття ідентичності супроводжується відчуттям цілеспрямованості і осмисленості власного життя, впевненості у зовнішньому схваленні.

Самовизначення - центральне особистісне новоутворення раннього юнацького віку, що виявляється як формування його представниками подальшого життєвого плану та способів його реалізації. Юнацьке самовизначення має комплексний характер, так як розповсюджується не тільки на професійну сферу (вибір майбутньої трудової діяльності), а й на сімейну (вибір шлюбного партнера, створення сім'ї), громадянську (суспільні позиції, вибір друзів) тощо. Його формування ускладнюється дисбалансом між швидким дорослішанням, статевим дозріванням і повільнішим настанням соціальної зрілості юнака. Американський психолог Е.Еріксон вважав головним особистісним надбанням юнаків ідентичність, яка співзвучна з поняттям самовизначення. Самовизначення - найважливіше досягнення особистості, воно ґрунтується на стійко сформованих інтересах і прагненнях суб'єкта, спирається на формування світогляду і пов'язане з новим сприйняттям часу. З точки зору самосвідомості самовизначення характеризується усвідомленням себе як члена суспільства і конкретизується в новій суспільно значущій позиції.

Отже, розвиток особистості в ранньому юнацькому віці проходить чотири стадії:

- ✓ на першій стадії відбувається осмислення суб'єктом своїх внутрішніх характеристик;
- ✓ на другий суб'єкт усвідомлено досліджує свій «образ Я» у різних ситуаціях;
- ✓ на третій він поміщає свій «образ Я» в різні ситуації;
- ✓ на четвертій стадії відбувається відділення своєї реальної особистості від свого «образу Я».

Психологічні особливості юнацького віку пов'язані з виділенням і усвідомленням свого «образу Я». Формування ідентичності є тривалим і складним процесом. Він залежить від прийняття індивідом власних рішень (криза ідентичності), а також від взяття на себе зобов'язань щодо здійсненого вибору, системи цінностей чи майбутньої професійної діяльності. Початок юнацького періоду характеризується виокремленням інтересів, які стають більш серйозними, зрілими та стійкими. У власне юності інтереси інтегруються у спрямованість особистості, що може мати просоціальний, асоціальний чи антисоціальний зміст. Статус студента

зумовлює активізацію пізнавальних інтересів юнака, вони набувають професійного і дослідницького спрямування. Навчання в університеті сприяє розвитку здібностей молодій людині, як загальних, так і спеціальних.

УДК 199.922.62

І.І.ШТИХ, Є.В.ОЛАШИН
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ Я – КОНЦЕПЦІЇ В ПОХИЛОМУ ВІЦІ

Я-концепція – стрижневе утворення онтогенетичного розвитку людини, центральна ланка самосвідомості, відносно усталена динамічна і певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе, цілісний образ власного Я, котрий синтезує її самосприйняття такою, я вона є, хоче бути в ідеалі і має обов'язково стати.

В період старості Я-концепція людини є складним утворенням, яке містить інформацію про множину Я-образів, що виникають у результаті самосприйняття протягом всього життя. Уявлення про себе літньої людини пов'язане з вибірковою пам'яттю, яка, відображаючи події, не повинна порушувати основні особистісні позиції та стратегії.

Дослідження Я – концепції в похилому віці містять суперечливі дані. Виявлено, що разом із загальним зниженням цінності «Я» з віком нарастають чинники компенсації, які підтримують стабільність «Я – концепції», які були названі психологічним вітауктом. Найважливішою характеристикою пізнього віку є прагнення до осмислення життя, підведення підсумків своєї діяльності. Минуле для людей похилого віку більш значиме, ніж майбутнє, вони наче занурені в нього. Люди похилого віку повинні «підвести підсумки» і змиритися з минулим. Через спогади вони можуть переглянути, «переоцінити», можливо, прийняти своє життя.

Гармонійність Я-концепції в цьому віці визначається інтегрованістю особистості в соціальне оточення, безперервністю її досвіду як індивідуальності. Однак на етапі старості можливі різні відхилення у розвитку особистості. Якщо вона усвідомлює невідповідність Я-концепції своїм актуальним переживанням, це може загрожувати її здоров'ю. Як правило, небезпечні для Я-концепції переживання не допускаються у свідомість, оскільки можуть зруйнувати цілісність внутрішнього світу. Але якщо між "Я" і актуальними переживаннями є значна невідповідність, то захист "Я" може стати неефективним. У такому разі переживання фіксується свідомістю і витісняється у підсвідоме, а Я-концепція руйнується, внаслідок чого можуть розвиватися особистісні розлади, неврози, психопатії.

Позитивна і активна Я-концепція в старості визначає продовження особистісного розвитку та оптимістичне ставлення до життя, сповільнює фізичне старіння.

Я-концепцію в похилому віці визначає прагнення людини інтегрувати своє минуле, теперішнє і майбутнє, осмислити зв'язки між подіями власного життя. Реалізації цього прагнення сприяє успішне розв'язання індивідом вікових криз і конфліктів, формування адаптивних особистісних властивостей.

Одним з найважливіших завдань підтримання повноцінного і продуктивного життя в похилому віці є збереження власної ідентичності, яка є синтетичним уявленням людини про свої фізичні, психологічні, соціальні та духовні властивості. Підтримання сталої ідентичності включає асимілювання (лат. *assimilatio* - уподібнення) подій та обставин в Я-концепцію людини, а також акомодацию (лат. *accomodatio* - пристосування) чи зміну Я-концепції внаслідок важливих подій у житті людини, виникнення загрози її самосприйняттю.

Отже, в період старості надзвичайно важливо підтримувати рівновагу між адаптацією і змінами, баланс між сталою ідентичністю та відкритістю щодо нового досвіду. Оптимальному переживанню старості сприяють гуманістична спрямованість особистості, віра, самоактуалізація духовно-морального потенціалу "Я", позитивного життєвого досвіду, життєвої мудрості, орієнтація на творчість у взаємодії з молодшим поколінням, побути, організації свого дозвілля, в переживанні спогадів та складанні заповіту. Егоїстична спрямованість особистості, несаможиттєвість, песимізм, відсутність віри у добро, соціальна ізоляція зумовлюють різноманітні негативні прояви у внутрішньому житті і соціальній взаємодії особистості в період старості.

УДК 159.942.5

І.І.ШТИХ, М.І.СЬОМОЧКІН
Мукачівський державний університет

ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМПАТІЇ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПСИХОЛОГА

Актуалізація нових цінностей в освіті, кардинальні зміни в соціально – економічному та культурному житті суспільства спричинили стійкий запит на людину нового типу. Це є дуже важливим, оскільки розвиток особистості, здатної до співчуття, співпереживання, сприйняття емоційних проявів інших людей, забезпечує успішну її адаптацію в сучасному соціокультурному просторі.

Сучасна психолого-педагогічна теорія і практика приділяють велику увагу вихованню міжособистісних відносин, розвитку здатності фахівця

керувати своїми почуттями, переживаннями. Уміння співпереживати близьким і чужим позначається терміном «емпатія», під яким розуміється здатність індивіда емоційно відгукуватися на переживання інших людей, розуміти їхні думки, почуття, проникати в їх внутрішній світ, роблячи їх частиною своєї особистості. Розвиток емпатії являє собою невід'ємну частину формування особистості, виховання в індивіда культури міжособистісних відносин і здатності керувати своїми почуттями, переживаннями. Особливого значення набуває емпатія в структурі професійних здібностей практичного психолога, і відповідно звертає на себе увагу в процесі підготовки студентів – майбутніх психологів.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення емпатії як властивості особистості (Ю.Б. Гіппенрейтер, І.М. Юсупов, К. Роджерс) та емпатії, як процесу (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), рівнів її розвитку (Ю.Б. Гіппенрейтер, А.Е. Штейнмец, І.М. Юсупов), механізмів формування (І.Г.Осухова та ін.).

Різні аспекти розвитку особистості висвітлювалася в роботах вітчизняних психологів і педагогів (К.А.Абульханова-Славська, М.Й.Боришевський та ін.), що стали методологічним та теоретичним підґрунтям багатьох досліджень цієї проблеми. Особлива увага почала приділятися емоційному розвитку, чутливості, сприйманню та співпереживанню. Низка досліджень привчена окремим аспектам розвитку емпатії та її компонентів (Л.П.Алексєєва, Л.П.Виговська, Т.П.Гаврилова та ін.).

Досліджень ролі емпатії в професійній діяльності практичного психолога небагато, тому ця тема є актуальною у наш час. Ми провели дослідження емпатійних здібностей у студентів першого та п'ятого курсу спеціальності «Практична психологія». Виявилось, що у першокурсників низький і дуже низький рівень емпатії складають 46,1 % досліджуваних, а серед п'ятикурсників лише 8,3%. Середній рівень у першокурсників показали 46, 1 % студентів серед п'ятикурсників – 66, 7%. Високий рівень емпатії теж репрезентований більшою кількістю респондентів – 16,6% серед п'ятикурсників, проти 8,5 % на першому курсі. Можемо припустити, що за час навчання емпатійні здібності студентів – психологів систематично формуються психолого-педагогічними засобами навчально-виховного процесу, а також завдяки самовихованню, саморозвитку студентів через усвідомлення значення емпатійних здібностей у власній професійній діяльності. Діагностична та переддипломна практика, за час якої слід провести і корекційно-розвивальну роботу, сприяє налагодженню контактів з дітьми навчального закладу, з колегами, батьками, спонукає застосовувати свої комунікативні навички, соціальну перцепцію і такі її механізми як ідентифікація, рефлексія, без яких емпатія немислима.

Здатність до емпатії розвиває проникливість - здатність до швидкого і адекватного пізнання людей і відносин, до прогнозування поведінки

людини. На рівні особистісних характеристик проникливість припускає наявність гуманістичної спрямованості людини, ціннісних орієнтацій, вольових рис характеру. Як компонент висококваліфікованого спілкування проникливість припускає ряд умінь: уважно слухати людей, враховувати вікові та індивідуальні особливості співбесідників і ін.

УДК 159.9.016.2

В. В.ШУСТЬ

Інститут соціальної і політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Розглядаючи проблему формування політичних цінностей, необхідно відзначити, що аналіз досліджень показує існування двох розумінь терміну «політичні цінності». По-перше, політичні цінності вчені визначають як особистісні цінності, що формуються в результаті взаємодії з явищами політичного життя країни. По-друге, політичні цінності розуміють як структурний елемент ціннісної системи суспільства.

Згідно теорії Л.Ерштейна, людина при взаємодії з тим чи іншим новим політичним явищем формулює для себе ставлення до цього явища. Якщо людина звертає на нього увагу, то свідомо чи не свідомо, вона визначає своє ставлення до цього явища [1]. Незважаючи на те, що в цілому формування соціально-політичних цінностей підпорядковується тим самим закономірностям, воно має і свою специфіку. Формування системи цінностей є характерним для будь-якої групи людей, об'єднаних один з одним деякими зв'язками, де їх спільність має певні властивості (в даному випадку політичні цінності), відмінні від властивостей (цінностей) людей, що входять в цю цілісну систему. Прикладами таких спільнот є сім'я, організація, держава, етнос і багато інших.

Подібно до того, як джерело особистісних цінностей необхідно шукати на початку життєвого шляху, тобто на початку утворення особистості, так і джерело соціально-політичних цінностей лежить у площині початку існування соціально-політичної системи. Розглядаючи формування нової України на теренах колишнього СРСР, ми побачимо, що при розвитку її соціально-політичних цінностей мають важливість два чинники. По-перше, це той потенціал і ті цінності, які залишилися від колишнього СРСР і які в тій чи іншій мірі нею успадковані. Цю спадковість можна порівняти з генетичним потенціалом, який передається від батьків новонародженій дитині. По-друге, це зовнішнє оточення нової України. Аналіз такого оточення показує, що поряд з країнами колишнього СРСР, які перебувають на стадії становлення і складають взаємне оточення один одного, одним з найважливіших елементів оточення України є

розвинені країни, що володіють потужними і конкретними соціально-політичними цінностями. Ці цінності, вступаючи у взаємодію з успадкованим ціннісним потенціалом нової України, чинять сильний вплив на формування нових соціально-політичних цінностей. Можливість передачі цінностей розвинених країн залежить від сили і потужності, успадкованих з минулого соціально-політичних цінностей і, якщо потужність ця невелика, що ми можемо спостерігати в Україні, то вплив передачі цінностей оточуючих соціально-політичних систем буде дуже великий. Що ми і бачимо на практиці, це абсолютно відповідає механізму формування особистісних цінностей. В результаті, розглядаючи процес формування соціально-політичних цінностей українського суспільства ми можемо спостерігати протиборство успадкованого від СРСР ціннісного потенціалу і цінностей розвинених країн, які стають частково і цінностями України. При цьому треба враховувати минулу ціннісну історію держави, від якого успадкувала цінності нова Україна. Під ціннісною історією ми розуміємо весь процес аксіогенезу розглянутої соціально-політичної системи. Величезний вплив на ці цінності надав період перебування в складі Російської імперії та Радянського Союзу, який по суті справи представляв собою процес поступового переформування соціально-політичних цінностей козацької держави, як реальних, так і декларованих, формальних і неформальних. Саме ці нові цінності і вступили у взаємодію з цінностями розвинених країн Європи. Але оскільки соціально-політичних цінностей високого порядку, особливо реальних, в СРСР було досить небагато, то вони природним чином почали поступатися місцем цінностям розвинених країн Європи та й, природно, цінностям США, враховуючи загальну тенденцію розвитку світу за моделлю *Rax Americana* (світ по-американськи). До того ж, згідно з концепцією С.Хантінгтона, Україна є розколотою країною, одна половина населення якої тяжіє до цінностей західної цивілізації, а інша – до православної (російської). Однак не викликає сумнівів, що процес формування нових цінностей українського соціуму ще далеко не завершений і не виключено, що кінцевий, скільки-небудь стабільний набір соціально-політичних цінностей буде істотно відрізнятися від того, що ми можемо спостерігати в даний момент, не кажучи вже про те, що процес аксіогенезу переривається тільки зі смертю носіїв цінностей. А в разі соціально-політичних цінностей таких систем, як держава, не переривається взагалі ніколи.

Однією з причин руйнування СРСР була наявність у ньому таких потужних ціннісних конфліктів, особливо між реальними і декларованими цінностями, які призвели до руйнування єдиної ціннісної системи. Над сучасною Україною нависла загроза руйнування під впливом конфліктів, що може спричинити за собою знищення соціально-політичної системи нашої держави, яка не може існувати без об'єднуючих соціально-політичних цінностей.

Література

1. Эрштейн Л. Б. Запретная теория ценностей: Психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов [Электронный ресурс] / Л. Б. Эрштейн // Экзистенциальная и гуманистическая психология : сайт. – Режим доступа : <http://hpsy.ru/public/x3725.htm>.

УДК 159.9

Г. В.ЩЕРБАН
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вирішення нових завдань, поставлених перед системою освіти України, залежить від взаємин усіх учасників педагогічного процесу, що, у свою чергу, вимагає розвитку професійної компетентності педагогів. Хоч би на якому етапі професійного та життєвого шляху не був вчитель, він ніколи не може вважати свою професійну концепцію остаточно завершеною. Очевидно, що особливу роль у цьому процесі відіграє етап професійного становлення вчителя, коли випускник педагогічного навчального закладу стає суб'єктом нової для нього діяльності.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури [1, 2, 3], можна стверджувати, що «входження» випускника у педагогічну професію, супроводжується реконструкцією професійно-ціннісних орієнтацій особистості, виробленням необхідних умінь, навичок, способів діяльності, накопиченням власного досвіду практичної діяльності тощо. Професійно-педагогічна діяльність – неперервний процес розв'язання вчителем ряду педагогічних задач (у кінцевому результаті, задач по управлінню діяльністю учнів).

Як засвідчує аналіз психологічної літератури, про результативність професійного становлення молодих учителів можна судити передусім за тим, наскільки успішно вони будуть справлятися з розв'язанням педагогічних завдань.

Особливого значення проблема готовності до педагогічної діяльності набуває у зв'язку з реформуванням загальної та вищої освіти. Таким чином, практична значущість і недостатня розробленість у теоретичному та прикладному аспектах проблеми підкреслюють актуальність представленого дослідження.

Виходячи з цього, об'єкт нашого дослідження – психологічні засади підготовки вчителя. Мета: дослідити основи компетентності вчителя - підготовленість до розв'язування педагогічних задач. Завдання дослідження: дослідити та проаналізувати стан готовності вчителів до розв'язування педагогічних задач; з'ясувати характер та зміст цього процесу.

Нами проведено дослідження, в якому було охоплено 83 учителя, професійну діяльність яких оцінювали експерти. При розробці дослідження ми керувалися рядом методичних вимог, обґрунтованих у спеціальній літературі. У результаті проведених досліджень встановлено, що рівні підготовленості учителів до розв'язання навчальних задач не залежать від їх категорії. Так наприклад, вчитель I-категорії розв'язував задачі більш вищого рівня і навпаки. Вчителі вищої категорії зіткнулися з труднощами при вирішенні задач нижчого кваліфікаційного рівня. Результати оцінки виражалися у розробленій градації рівнів підготовленості учителів: дуже низький; низький; середній; високий.

Аналіз результатів дослідження дає змогу відмітити:

1. Освоєння педагогічної професії вчителів пов'язане з серйозними проблемами зовнішнього, предметного, характеру і труднощами, зумовленими особистісними, психологічними причинами.

2. Професійного становлення ускладнюється тим, що адміністрація школи та методичні служби, не надають необхідну допомогу вчителям.

3. Невмінням використовувати теоретичні знання для розв'язання педагогічних задач. Серед найбільш істотних проблем у зв'язку з цим відзначимо: теоретичні знання більшості вчителів-початківців (до 70,0 відсотків у нашому випадку) знаходяться на рівні розрізнених положень, без необхідного осмислення зв'язків між ними; окремі теоретичні положення у більшості (до 90,0 відсотків) не зведені в певні концепції, не доходять до рівня конструктивно-методичних схем аналізу педагогічних ситуацій і прийняття педагогічних рішень; серйозні труднощі майже всіх вчителів при операціоналізації психолого-педагогічних знань.

Як наслідок, педагогічні рішення, що приймаються вчителями, теоретично недостатньо обґрунтовані, що, в свою чергу, призводить до того, що вони здійснюють свої професійні функції на емпіричному рівні, методом спроб та помилок, інтуїтивно або ж за аналогією з діями інших. На низькому рівні знаходяться освоєння вчителями методології аналізу педагогічних ситуацій, виокремлення в них педагогічних завдань і прийняття теоретично обґрунтованих теоретичних рішень.

Отже, професійно-педагогічна діяльність – неперервний процес розв'язання вчителем ряду педагогічних задач. Досягнення ж педагогічних цілей можливе лише через оволодіння вчителями на етапі їх професійного становлення інтегральним умінням розв'язувати педагогічні задачі.

Процес професійного становлення учителів набуває цілеспрямованості і продуктивності, якщо спеціально організовується *навчання інтегральному розв'язуванню педагогічних (психодидактичних) задач.*

Література

1. Спирин Л.Ф., Фрумкин М.Л. Обучение студентов решению педагогических задач / Л.Ф. Спирин, М.Л. Фрумкин. – Ярославль, 1983. – 213 с.

2. Траверсе Т.М. Професіоналізація особистості майбутнього фахівця в галузі педагогічної діяльності. / Т.М. Траверсе // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2003. – Т. V. – Ч. 7. – С. 289-294.

3. Черный Е.В. Инициирование профессиональной рефлексии у педагогов. / Е.В. Черный // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 3. – С. 1-4.

УДК 159.9

Т.Д. ЩЕРБАН
Мукачівський державний університет

СУГЕСТІЯ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Педагогічна діяльність відноситься до соціономічних видів діяльності, де спілкування (яке супроводжує процес навчання) становить суттєву, значиму його сторону. Спілкування у навчанні – особливий вид взаємин між людьми. Це двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, а й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без учителя набувати нових знань, досвіду. Спілкування у навчанні є продуктом розвитку міжособових зв'язків у системі суб'єкт-предмет-суб'єкт. У навчальному спілкуванні взаємодіють вчитель та учень (суб'єкти), що мають різний обсяг знань, умінь і навичок, воно регламентується часом взаємин і передбачає активність обох учасників. Зміст навчання (сприйняття навчальних текстів) містить у собі сугестивні властивості і здатності за певних умов утворити систему асоціацій думок, почуттів і образів, які сприяють успішності засвоєння. Учень (суб'єкт навчального спілкування) користується прийомами сугестії, як засобом об'єднання спільних дій з вчителем над змістом предметів навчання, розуміння одним одного.

Створені в психології концепції спілкування задають механізми і шляхи навчального спілкування людей на системі суб'єкт-суб'єкт, що призводить до обмеження її розуміння та розвитку. Спілкування з навчальним текстом необхідно розглядати як зміну міжособових зв'язків у системі суб'єкт-предмет-суб'єкт. Спілкування, розбудоване на такій системі (S-P-S) сприяє продуктивному відображенню і розумінню учнями інформації дій, вчинків і діяльності в довілля.

Художня творчість, як правило, вивчається традиційно - філологічними методами, які в деяких випадках ледь-ледь психологізовані. Зараз психологія і деякі «стикові» з нею дисципліни накопичують певний науковий потенціал, який може прислужитися літературознавцям. Ось чому так необхідно позбутися упередження, що психологія не здатна серйозно допомогти удосконалити аналіз літературного твору. Розвіяти ці переконання можуть тільки конкретні дослідження, які продемонстрували б можливість «психологічного» інструментарію.

Таким чином, актуальність роботи полягає в тому, що вивчення поетики відбувається з позицій її асоціативного сприймання і у системі тріади: «суб'єкт — предмет — суб'єкт». Об'єктом дослідження є учень, що засвоює художній твір і користується його ідеями в дії. Предмет вивчення – художній образ уключений у навчальну взаємодію учня з вчителем. Мета дослідження - вивчення особливостей сугестивного впливу елементів поетики на психічний стан учня.

Сенс представленого дослідження визначає характер методологічного інструментарію. Застосовано методи логіко-психологічного аналізу й узагальнення, психологічний експеримент, конструювання та реконструювання, систематизації, типологізації та моделювання, а також можливості теорії пояснення наукових фактів, здобутих у дослідженні.

Аналізуючи навчальні тексти з позицій сприймання необхідно звернути увагу на механізм виникнення уявлень і їх зрощення з певними емоційними станами, пояснити в чому полягають секрети того чи іншого тексту, який наділений особливою здатністю викликати яскраві образні уявлення, супроводжені відповідним акомпанементом емоцій та механізми навіювання, якими наділені високохудожні твори, де досить часто почуттєва реакція учня зумовлена феноменом упізнавання.

Сугестії відіграють важливу роль в процесі сприймання, допомагають упорядкувати всі елементи специфічної і надзвичайно складної інформації текстів, де дискурсивно-логічно виражені смисли перебувають в органічній єдності із почуттєво-інтуїтивно смислами.

Результати дослідження також свідчать, що розуміння і сприймання учнями художнього твору залежать від рівня розвитку образного мислення учня, наявності досвіду, цілеспрямованого виховання засобами поетичного слова, а також обумовлені психологічними особливостями віку учнів.

Враховуючи ці особливості асоціативного сприймання поетики потрібно в школі активізувати аналізування поезії, як способу репродукування і творення художніх образів. Головними умовами, які забезпечать таке сприймання, є: висока художня якість віршів як навчального матеріалу; відповідність досвіду учня і поетичної комунікації; емоційна налаштованість учня на сприймання вірша; розвинений поетичний слух, поетичне бачення світу; уміння аналізувати образно-емоційний зміст вірша, давати йому почуттєву оцінку; схильність до перетворення сприйнятого; наявність схеми асоціації; активне використання міжпредметних зв'язків, здатних використовувати подібні образи одних предметів на інші і здійснювати їх синтез

Отже, сугестивність художнього образу полягає в тому, що він породжує систему додаткових образів, пов'язуючи у цілісність досвід учня і здобуток поетичного замислу автора твору. Вивчення поетики відбувається з урахуванням законів асоціативного сприймання і у системі

тріади: суб'єкт - предмет - суб'єкт. У цій тріаді предмет вивчення - художній образ уключений у навчальну взаємодію учня з вчителем.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М. : Искусство. – 1986. – 576 с.
2. Парыгин Б.Д. Социальная психология как наука / Б.Д. Парыгин. – Л. : ЛГУ им. Жданова. – 1965. – 208 с.
3. Роговин М.С. Проблемы теории памяти / М.С. Роговин. – М. : Высшая школа. – 1977. – 181 с.
4. Толстой А. Писатель – критик – читатель. / А. Толстой // Собрание сочинений в 10 Т. – М., 1961. – Т.10 – 91 с.
5. Шерковин Ю.А. Психологические проблемы массовых информационных процессов. / Ю.А. Шерковин. – М. : Мысль, 1973. – 215 с.

УДК 159.922.6-053.66

Т. Д. ЩЕРБАН, Д. Б. ШОШ
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проблема міжособистісної взаємодії є актуальною, оскільки відноситься до числа найважливіших для підлітка сфер життєдіяльності. Міжособистісна взаємодія відіграє важливе значення у формуванні особистості підліткового віку. Саме у міжособистісній взаємодії найчастіше за все виникають конфліктні ситуації, які супроводжуються відчуженням, напругою, дискомфортом, і нерідко перетворюються у довготривалу ворожнечу. Проблема міжособистісної взаємодії займає істотне місце у психологічній науці. В Українській психології вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили С. Максименко, В. Синиченко, Н. Чепелева, І. Ващенко, М. Боришевський, Н.І. Пов'якель, Л. В. Долинська, А.Я. Анцупов та А.І. Шипілов, Г.М. Андрєєва, О.М. Леонтєв, Б. Г. Ананьєв. Вагомим є і дослідження зарубіжних вчених, таких як К. Левін, І. С. Кон, Дж. Хоманс, Д.І. Фельдштейн, Т. Лірі, Д. Джонсон, Р. Джонсон, Р. Херріот. Та попри всі дослідження дана тематика все ж таки залишається актуальною та мало досліджуваною з точки зору практичного значення.

Об'єктом дослідження є процес міжособистісного спілкування підлітків. Предмет дослідження – психологічні особливості конфліктів в учнівському середовищі.

Теоретичні методи дослідження – аналіз, осмислення та систематизація науково-теоретичних, методологічних джерел з проблеми міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі. Емпіричні методи - метод соціометрії, «Методика діагностики схильності до конфліктної

поведінки» (Тест К.Томаса), методика «Неіснуюча тварина», «Методика діагностики міжособистісних стосунків» Т.Лірі.

Метою статті є проаналізувати та емпірично дослідити психологічні особливості міжособистісних стосунків в учнівському середовищі. Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: визначити теоретичні засади дослідження проблеми міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі; проаналізувати поняття конфлікту як типу міжособистісних відносин; емпірично вивчити психологічні особливості конфліктів в учнівському середовищі.

Завдяки спілкуванню, підлітки будують відносини, включаються в різні види діяльності. Усі дослідники (Л. С. Виготський, Л. І. Божович, І.С. Кон та ін.) сходяться в тому, що спілкування з однолітками для підлітків має величезне значення[2]. Взаємодія — взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності [1].

Першим методом, який був застосований у дослідженні є метод соціометрії. Дослідження свідчить, що в даному класі спостерігається високий рівень конфліктності, що обумовлено негативним відношенням більшості членів класу до певних учнів. Рівень згуртованості класу є низьким. В результаті проведення методики «Неіснуюча тварина» можна зробити висновок, що найбільш вираженими рисами у досліджуваних є негативні риси особистості, зокрема такі як: агресивність, тривожність, страх, інфантильність. Результатами дослідження за методикою діагностики схильності до конфліктної поведінки (К.Томаса) свідчать, що найчастіше учні обирали уникнення, як стиль поведінки у конфлікті. У цієї категорії досліджуваних відсутнє прагнення до співпраці, бажання не брати на себе відповідальність за прийняття рішення. Найменший показник по стилю співробітництва - 54.6% учнів застосовують даний стиль при вирішенні конфлікту. Для дослідження характерологічних тенденцій ми використали методику діагностики міжособистісних стосунків» Т.Лірі. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що найбільш вираженим у даної групи досліджуваних є агресивний тип міжособистісних стосунків.

У роботі представлено теоретичне та емпіричне дослідження проблеми міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі. Аналіз та опрацювання психологічної літератури, дає можливість зрозуміти наскільки важливою є у наш час проблема конфлікту, а саме проблема конфліктів у міжособистісних відносинах. Сьогодні причинами виникнення конфліктів є дуже багато факторів, серед яких виділяються перш за все, різні людські потреби. За результатами дослідження можна стверджувати, що на конфліктність учнів помітний вплив надає агресивність. Наявність в класі агресивних учнів підвищує вірогідність конфліктів не лише з їх участю, але і без них – між іншими членами

класного колективу. У міжособистісних стосунках досліджуваних домінують некомфортні тенденції і схильності до конфліктних проявів, незалежність думки, наполегливість у відстоюванні своєї думки, тенденція до домінування та лідерства.

Таким чином, особливості конфліктів між учнями школи визначаються, перш за все, специфікою вікової психології дітей, підлітків. На виникнення, розвиток і завершення конфліктів помітний вплив надає характер навчально-виховного процесу, його організація в конкретній загальноосвітній установі. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми міжособистісної взаємодії в учнівському середовищі. Його результати можуть стати основою поглибленого вивчення процесу міжособистісного спілкування підлітків та психологічних особливостей конфліктів в учнівському середовищі.

Література

1. Ануфрієва Н. М. Психологія конфлікту: Навчальний посібник / Н.М. Ануфрієва – К. : Інститут післядипломної освіти КНУ, 2005. – 101 с.
2. Гришина Н. В. Психологія конфлікту. 2-е изд. / Н. В. Гришина – СПб. : Питер, 2008.-544с.

УДК 159.953.5-057.874

Т. Д. ЩЕРБАН, В. В. КУЛЕШОВА
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Пізнавальні процеси і процес навчання - це класична проблема як сучасної, так і традиційної психології та педагогіки. Вона була предметом пильної уваги багатьох шкіл і напрямів наукової психології. Пізнання - це процес придбання нових знань. Знання - це перевірений практикою результат пізнання дійсності, вірне її відбиття в мисленні людини. Серед пізнавальних процесів виділяють відчуття і сприймання, пам'ять, увагу і уяву, мислення, уявлення та інтуїцію.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку. У молодшому шкільному віці закріплюються і розвиваються основні людські характеристики пізнавальних процесів (сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення і мова), необхідність яких пов'язана зі вступом до школи.

Особливості розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів займає істотне місце у психологічній науці. В Українській психології вагомий внесок у дослідження даного питання зробили Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, С. Д. Максименко, К. Д. Ушинський, Д. Б. Ельконін, О.М. Леонт'єв. Вагомим є і дослідження зарубіжних вчених, таких як П.П. Блонским, Дж. Катона, Г. Олпортом, Г. Ю. Айзенк, А.Г Ком.

Об'єктом дослідження є пізнавальні процеси молодших школярів.

Предмет дослідження – особливості пам'яті у молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, осмислення та систематизація науково-методичних джерел пізнавальних процесів у молодших школярів. Емпіричні методи – методика «Картинки»; методика «Запам'ятай 10 слів»(за З.М. Істоміної); методика «Піктограма».

Метою статті є проаналізувати та емпірично дослідити особливості розвитку пам'яті у молодших школярів.

Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань: визначити теоретичні засади дослідження особливостей розвитку пам'яті у молодших школярів; емпірично вивчити особливості розвитку пам'яті у молодших школярів.

Результати проведеного діагностичного дослідження показали високі результати. У молодшому шкільному віці відбуваються інтенсивний розвиток довільної пам'яті, довільного запам'ятовування й відтворення. Але без спеціального керівництва розвиток пам'яті молодші школярі використовують тільки найпростіші способи довільного запам'ятовування і відтворення.

Починаючи навчальну діяльність, у школярів зростає продуктивність запам'ятовувати, оскільки це пов'язано з навчанням. Це доводить те, що у молодших школярів розвиваються і вдосконалюються всі процеси пам'яті. Це пов'язано із успішністю навчання. З віком в учнів зростає роль та рівень довільності пам'яті, ніж на початку навчальної діяльності.

Отже, у дітей молодше шкільного віку потрібно розвивати усі види пам'яті – образну, словесно-логічну, короткочасну, довготривалу і оперативну. Потрібно звертати увагу на розвиток вміння керувати процесами пам'яті та використовувати вправи, які б розвивали психічні процеси у дітей.

Література

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : Навч. посібник. Реком. МОН молодь спорт України для студ. ВНЗ / Т. В. Дуткевич. - К. : ЦУЛ, 2012. - 424 с.

2. Максименко С. Д. Розвиток пізнавальних процесів дитини / С. Д. Максименко, В. Масенко. - К. : Мікрос - СВС, 2003.-112с.

УДК 316.614.5:159.922.76

Т.Д. ЩЕРБАН, А.Б. КАЧОВ
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КРИЗ НЕПРИЙНЯТТЯ ДИТЯЧОЇ ІНВАЛІДНОСТІ

Проблема сім'ї є однією з центральних проблем психології так як вона обумовлена потребою сучасного суспільства. Сім'я як осередок суспільства відіграє осново утворюючу роль у його життєдіяльності. У

зв'язку із зростанням в останні десятиліття числа дітей-інвалідів особливої значущості набуває проблема соціальної адаптації не тільки дитини, що страждає тією чи іншою важкою патологією, але і сім'єю, в якій він виховується.

Народження дитини з особливими потребами функціонально деформує сім'ю. Це відбувається внаслідок психологічного навантаження, яке несуть члени сім'ї. Труднощі, які відчують батьки значно відрізняються від повсякденних турбот, які хвилюють звичайну сім'ю. Багато батьків у стресовій ситуації виявляються безпорадними, їхнє становище можна охарактеризувати як внутрішній (психологічний) і зовнішній (соціальний) глухий кут.

Проблема порушення сім'ї за неприйняття дитячої інвалідності та виховання дітей з обмеженими можливостями цікавила як зарубіжних так і вітчизняних вчених. Вивченням сімей, які виховують дитину-інваліда у вітчизняній літературі займалися такі вчені як Е.М. Мастюкова, І.І. Мамайчук, Р.Ф. Майрамян, М.М. Семаго, К.Л. Білопільська, Л.М. Шипицина, М.С. Певзнер, І.Ю. Левченко, Г.А. Мішина, А.І. Раку, І.А. Скворцов, А.С. Спиваковская, В.В. Юртайкин. У зарубіжній літературі розробкою цієї проблеми займалися S. Harris, M. Power, M. Bristol, M. Gill, M. De Myers, Z. Wolf, Скіннер Р., Міллер А., Шнейдер Л. Б., Д. Хейлі. Як показав аналіз їх робіт, більшість з них присвячені теоретичним і практичним аспектам роботи з самою дитиною, а проблема сім'ї, де виховується «особлива» дитина розглядається не достатньо. Зазначена проблема є надзвичайно актуальною і мало вивченою та емпірично дослідженою. Така теоретична невизначеність та емпірична недостатність обумовили проблематику даного дослідження.

Об'єктом нашого дослідження виступає сімейна криза дитячої інвалідності.

Предметом дослідження є психологічні особливості сімейних криз неприйняття дитячої інвалідності.

Дослідження ґрунтується на структурно-логічному аналізі та узагальненні науково-теоретичних та методологічних джерел, присвячених вирішенню окресленої проблеми.

Метою дослідження є виокремлення психологічних особливостей сімейних криз неприйняття дитячої інвалідності. Відповідно до поставленої мети дослідження визначено наступне завдання: узагальнити та систематизувати теоретичні засади вивчення криз сімей які виховують дитину з особливими потребами.

Сім'я є найважливішою формою організації життя людей, яка має фундаментальне значення як для індивіда, особистості, так і для суспільства. Сім'я розглядається як простір (організований в структуру) всередині якого задовольняються специфічні потреби людей [1;2]. Сімейна криза характеризується порушенням гомеостатичних процесів, що

призводять до фрустрації звичних способів функціонування сім'ї і неможливості впоратися з новою ситуацією, використовуючи старі моделі поведінки [3].

Сім'я, в якій народилася дитина з тяжкими порушеннями розвитку, перебуває в умовах психотравматичної ситуації. Народження хворої дитини може бути деструктивним фактором, який порушує звичне функціонування сім'ї і в кінцевому підсумку призводить до трансформації її структури [4;2;3]. Сім'я з «особливою» дитиною перетворюється в проблемну в тому випадку, коли хвороба стає єдиним стабілізатором, що зберігає шлюб. Внутрішні реальні проблеми членів сім'ї будуть маскуватися перебільшеною турботою про дитину [1, 2, 5];

Сімейне виховання дітей з обмеженими можливостями - один з найважливіших факторів їх реабілітації та соціальної адаптації. Спільні зусилля сім'ї, медичних установ, освітньої системи, соціальної служби забезпечують залучення дитини з обмеженими можливостями до активної діяльності, виявлення його здібностей.

Література

1. Бондарчук О.І., Психологія сім'ї : Курс лекцій. – К. : МАУП, 2011. – 96с.
2. Посысоева Н.Н. Основы психологии семьи и семейного консультирования : Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. Н.Н. Посысоева. — М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. — 328 с.
3. Олифиревич Н. И. Психология семейных кризисов /Н. И. Олифиревич, Т.А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф.Велента— СПб. : Речь, 2006. — 360 с.
4. Сатир В. Вы и ваша семья: Руководство по личностному росту / В. Сатир. – М. : Центр-ПРО, 2003. – 380с.
5. Дементьева И. Ф. Первые годы брака. Проблемы становления молодой семьи. - М., 1991. – 111с.
6. Варга, А.Я. Структура и типы родительских отношений / А.Я Варга. – М. : Педагогика, 1987. – 258с.

УДК 159.942-053.4

Т. Д. ЩЕРБАН, М.В. МУЧИЧКА
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ У СПІЛКУВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

Проблема вивчення емоційної сфери дітей дошкільного віку є актуальною, як у практичному так і у теоретичному аспектах. Насамперед це пов'язано з багатозначністю розуміння терміну «емоційний розвиток» у різних теоретичних підходах і окремих концепціях.

Проблема емоційного розвитку та емоційної стійкості дітей дошкільного віку, на сучасному етапі, все частіше привертає увагу педагогів і психологів. Дана проблема досліджувалася багатьма

психологами та педагогами (Л.С. Виготський, Л. С. Зінківський, О.В. Запорожець, Л. І. Неверович, В. Т. Кудрявцев, Л. П. Стрелкова та ін.).

Разом з тим, проблема емоційної стійкості дітей дошкільного віку потребує більш ґрунтовного теоретичного та прикладного дослідження. Відсутність цілісних робіт такого плану і явна актуальність проблеми зумовила об'єкт, предмет дослідження.

Об'єкт дослідження: процес формування емоційної стійкості дошкільників. Предмет: психологічні особливості емоційної стійкості у спілкуванні. Методи дослідження: теоретичні - аналіз, порівняння, систематизація психолого-педагогічної літератури, щодо емоційного розвитку дошкільників; емпіричні: методика «Емоційна ідентифікація» (Є.І. Ізотова), методика «Два будиночки», проєктивний тест дитячої тривожності «Вибери потрібне обличчя» (Р. Тэммл, М. Дорки і В. Амен), тест «Рівень вольової регуляції».

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості дошкільників в спілкуванні з однолітками.

Рівень розвитку емоційної сфери старших дошкільників визначався за методикою «Емоційна ідентифікація» (О.І. Ізотова). Значна частина дітей показала середній рівень сприйняття експресії (81%) мають ті діти, які нестабільно виділяли ознаки емоцій по 4-6 модальностям, мали 1-2 спроби виконання завдання з використанням змістовної допомоги. 74 % досліджуваних має високий рівень розуміння емоцій. Ці діти адекватно ідентифікують емоційну ситуацію, правильно співвідносять експресивні ознаки емоцій в міміці і жестах, фотографії і піктограми, виразно і доволіно відтворюють емоції, їх мімічні прояви локалізовані вірно. Високий рівень ідентифікації емоцій показали 60% дітей з усієї досліджуваної вибірки. Ці діти правильно ідентифікували емоції, правильно співвідносили схематичне зображення емоцій з фотографічним.

Аналіз результатів дослідження міжособистісних відносин у дитячому колективі за методикою «Два будиночки» довів, що серед досліджуваної групи дошкільників переважають ті, з ким однолітки залюбки спілкуються — 70% дітей, ці діти зазвичай рухливі, достатньо товаристські, віддають перевагу іграм і спілкуванню з однолітками. Статус «Зірка» у групі отримали 19% дітей, вони зовні привабливі, впевнені в собі, мають авторитет серед однолітків, завжди лідирують в іграх, з ними охоче прагнуть дружити інші діти. «Ізольованими» серед однолітків виявилось 11% дітей старшого дошкільного віку, для цих дітей характерна пасивність їх не помічають однолітки, вони прагнуть до конфліктів з однолітками.

Аналіз емоційних станів дошкільника у процесі спілкування з однолітками включав в себе оцінку рівня тривожності. Рівень тривожності визначався за проєктивним тестом дитячої тривожності «Вибери потрібне обличчя» (Р. Тэммл, М. Дорки і В. Амен). Результати показали, що для

переважної частини досліджуваних притаманний високий (30%) і середній (47%) рівень тривожності у спілкуванні з однолітками. Високий рівень тривожності виявили ті діти, які отримали статус «Ізольованих» за методикою «Два будиночки». Діти частіше вказували на негативні емоційні стани у спільній трудовій та навчальній діяльності. Ситуація гри на самоті часто трактувалася дошкільнятами як відкидання з боку однолітків. 22% дошкільнят виявили низький рівень тривожності.

Останньою методикою, яку ми провели є тест «Рівень вольової регуляції». Аналіз результатів дослідження вольової регуляції дошкільників показав, що в 67% досліджуваних спостерігається низький рівень вольової регуляції, 26% досліджуваних дошкільників показали середній рівень вольової регуляції і тільки у 7 % спостерігається високий рівень вольової регуляції. У дошкільному віці динаміка показників вольової регуляції, як правило, характеризується вмінням керувати своєю поведінкою, емоціями ставити перед собою цілі і досягати їх.

Отже, результати дослідження стверджують, що емоційний розвиток старшого дошкільника включає в себе формування і актуалізацію у нього уявлень про основні емоції. Про що свідчить високий рівень розуміння емоцій та середній рівень ідентифікації емоцій. Також було виділено, що у розвитку емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку в процесі спілкування з однолітками наявні такі проблеми як: тривожність, та закріплення негативних емоцій. Основним джерелом негативних емоційних станів є незадоволеність сформованими відносинами з однолітками, почуття недооціненості і відстороненості та низький рівень вольової регуляції дошкільників.

Література

- 1.Вовчик-Блакитна О.О.Сучасний дошкільник: особливості емоційного розвитку/ О.О. Вовчик - Блакитна // Обдарована дитина. - 2007.- № 4.- С. 23-37.
- 2.Фадина Г.В. Диагностика и коррекция задержки психического развития детей старшего дошкольного возраста/ Г.В.Фадина. – Балашов : «Николаев», 2004. – 68 с.14.

УДК159.98.33

О.П.ЩОТКА
Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ ВІТАЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Проблема вітальності, життєвої енергії людини, давно перебуває у фокусі уваги філософських та психологічних шкіл, які цікавляться джерелами психологічного благополуччя та не без стороннього існування людини у світі. Питання енергії посідає центральне місце у різних ученнях Сходу, екстрасенсоричі, різних практиках оздоровлення і практичній медицині. Поняття енергії активно застосовується у тілесно-орієнтованих

та процес-орієнтованих підходах до психотерапії. В літературі існує як раціонально-наукове, так і містичне пояснення психічної енергії.

Аналіз джерел показує, що більшість наукових концепцій тяжіє до аналізу вітальності як диспозиції, функції внутрішніх умов чи фізичного стану, водночас умови середовища, що підсилюють життєвість особистості є проаналізованими недостатньо. Таким чином завданням нашого теоретичного аналізу буде відстежити зв'язок між вітальністю людини як індикатора її благополуччя та умовами її життєдіяльності. Цей підхід є важливим з точки зору забезпечення психологічного здоров'я персоналу, профілактики професійного вигорання та організації віталіського простору в організації.

Поняття «енергія» у психологію прийшло в ХІХ столітті з фізики, де воно визначається як здатність тіла здійснювати певну роботу у змінюваних умовах. У психології дане поняття зберегло значення дієвого, активного стану людини. Проте, через нерозробленість об'єктивних показників, стало замінятися поняттям «суб'єктивна вітальність». Останнє було введене у психологію Райаном і Федерік (1997), які запропонували розглядати енергію не як фізичний стан, а як *самовідчуття наповненості життєвою силою*. Вони визначають вітальність як відчуття енергії доступної «Я», усвідомлене переживання людиною своєї наповненості енергією та життям, яке відображає фізичне та психологічне її благополуччя [2].

Перші цікаві розвідки в проблему психічної енергії було здійснено наприкінці ХІХ століття. Однією з перших власне психологічних теорій, де життєва енергія була пов'язана із психічним здоров'ям був психоаналіз З.Фрейда. Згідно З.Фрейду, кожна людина має певний обмежений запас енергії, джерело якої «Ід», і чим менше людина пригнічує внутрішні конфлікти, тим більший доступ до енергії вона має. Отже, витоки вітальності вбачаються в досягненні особистісної цілісності, узгодженості внутрішніх імпульсів та самоприйнятті.

Роль внутрішніх джерел енергії підкреслює і Я.Морено. В його концепції, спонтанність, – це вихідний імпульс, необхідна для творчості природня енергія, яка забезпечує можливість реагування людини на стару ситуацію по-новому. Пригнічення спонтанності, на погляд Я.Морено, є небезпечним, оскільки людина втрачає здатність до творчої адаптації.

З погляду В.Райха, наявна у кожного оргонна енергія, вільно протікає тілом, перерозподіляючись для здійснення певних дій, адекватних зовнішнім умовам. Погане «заземлення» означає неадекватний розподіл енергії, витрати більші ніж того потребує виконувана в даний момент робота, що стає наслідком «м'язевих зажимів» та «м'язевих блоків». Завдячуючи Райху, «енергія» стає цінною метафорою з допомогою якої можна спостерігати за феноменами тіла та описувати тілесний процес, процес переживання.

Поняття «сили», «енергії поля», «спонтанності» є ключовими і в мотиваційній концепції поля Курта Левіна. Проте, на відміну від попередніх, в цій концепції «енергія» не замикається на людині, а перетворюється у *інтерперсональний феномен*. Вчений переносить акцент із внутрішнього джерела енергії на «психологічне поле», яке дає предмет задоволення потреби. Тому енергія в «теорії поля» виявляється тісно пов'язаною із відкритістю людини до ситуації, взаємодією, постановкою і досягненням цілей. Ці ідеї були розвинені в роботах психологів гуманістичного напрямку Р.Меем, Дж.Бьдженталем, В.Франклом та ін., якими вітальність тісно пов'язується із автентичністю та інтенційністю особистості.

Експериментальні дослідження підтверджують, що суб'єктивна вітальність співвідноситься із сприйняттям людиною себе як джерела активності (Де Чармс, 1968), внутрішнім відчуттям самокомпетентності, внутрішньою вмотивованістю, внутрішнім суб'єктивним локусом контролю в діяльності. Людина, що наповнена життєвими силами обов'язково відчуває себе фігурою здібною до ініціації дії. Діяльність, що регулюється особистими цінностями, власними цілями не знижує енергію людини, а навпаки підвищує її рівень, задовольняючи потреби особистості у причетності, компліментарності та автономії. Також, емпіричні дослідження показують залежність суб'єктивної вітальності від таких індивідуальних особливостей, як: рівень самоактуалізованості особистості, фізичний стан, стан здоров'я і ставлення до хвороби, екстраверсія та нейротизм. Вітальність обернено пов'язана із репресивністю та апатичністю особистості [1].

Таким чином, можна стверджувати, що вітальність працівника спирається на енергію, яка відчувається ним як власна у зв'язку із значущою діяльністю в організації, що ініційована Я на основі внутрішньої мотивації. Віталістичне середовище – це середовище, що ґрунтується на цінностях свободи й діалогу, умови якого підтримують інтерес до змісту справи, автономію працівника, відчуття самокомпетентності, процеси самоусвідомлення, безконфліктність, підтримку, емпатійність оточення.

Література

1. Александрова Л.А. Субъективная явительность как личностный ресурс / Режим доступа : <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2011n3-17/492-aleksandrova17.html>.
2. Ryan R.M., Frederick C. On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being// Journal of Personality. – 1997, Vol.65. - P.529–565.

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ

Навчання в житті людини є більше ніж просто вид діяльності. Воно має загально визначене поняття, а саме набуття і засвоєння нових знань. Якщо подивитись на навчання як на процес набуття індивідуального досвіду, то можна сказати, що саме мотиви навчання є першими у ієрархії мотивів людини.

На сьогоднішній день стає актуальним питання про зниження мотивації до навчання, інакше кажучи кількість учнів з зовнішньою мотивацією переважає учнів з внутрішньою мотивацією.

Метою дослідження була перевірка вікових особливостей навчальної мотивації. Об'єктом нашого дослідження є мотиваційна сфера школярів на різних етапах навчального процесу.

Адекватними меті дослідження на першому етапі ми обрали дві діагностичні методики, що можуть оптимально відобразити особливості учбової мотивації в учнів початкових класів, а саме «Оцінка шкільної мотивації учнів початкових класів (Н. Г. Лусканова)» та «Мотиваційна структура навчальної діяльності школяра (М. І. Алексеева, М. Т. Дригус)», отриманні результати показали, що у 40 % учнів високий рівень шкільної адаптації, у 25% учнів наявна хороша шкільна мотивація, у 10% учнів середній рівень шкільної адаптації, у 20% учнів низький рівень шкільної адаптації та у 5 % (1 учень) наявна шкільна дезадаптація.

Результати дослідження, за методикою М. І. Алексеевої і М.Т. Дригус «Мотиваційна структура навчальної діяльності школяра», засвідчили наступне: переважаючим мотивом у початкових класах є мотив саморозвитку ($X_{сер} = 7,75$), на другому місці знаходиться мотив позиції школяра ($X_{сер} = 7,65$); зважаючи на результати можна припустити, що учні в цьому віці дані мотиви ототожнюють; мотив досягнення на 3-му місці ($X_{сер} = 6,9$); на четвертому місці пізнавальний мотив ($X_{сер} = 6,35$), в нашому дослідженні цей мотив займає центральне місце. Наступними є зовнішній мотив ($X_{сер} = 5,65$), комунікативний мотив ($X_{сер} = 5,25$) та емоційний мотив ($X_{сер} = 5,4$). На кінець навчання у початковій школі має домінувати внутрішня мотивація, що характеризується наявністю пізнавальних потреб та інтересів, але як ми бачимо у даному класі цей мотив займає четверте місце, натомість на першому місці є мотив саморозвитку, що не є поганим показником. Неприємним фактом є те, що зовнішній мотив в мотиваційній структурі навчальної діяльності стоїть вище за комунікативний та емоційний мотиви, але це підтверджує

особливості навчальної мотивації в даному віці. У школярів переважає спрямованість на зовнішню сторону навчальної діяльності.

Другий етап присвячений вивченню навчальної мотивації учнів середніх та старших класів. За методикою Б. Пашнева ми отримали наступні результати: провідним мотивом навчання у 7-му класі є мотив матеріального добробуту ($X_{сер} = 5,11$), на другому місці мотив досягнення успіху ($X_{сер} = 4,47$), на третьому – мотив отримання інформації ($X_{сер} = 4,00$), наступним є пізнавальний мотив ($X_{сер} = 3,84$). Нижчі показники мають такі мотиви, як соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності ($X_{сер} = 3,79$), мотив орієнтації на соціально залежну поведінку ($X_{сер} = 3,58$), мотив престижу ($X_{сер} = 2,11$) та мотив зовнішнього примусу, уникнення покарання ($X_{сер} = 1,11$).

У 10-му класі ситуація дещо схожа, на першому місці мотив матеріального добробуту ($X_{сер} = 5,89$), друге місце розділили пізнавальний мотив та мотив досягнення успіху ($X_{сер} = 4,21$), на третьому місці соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності ($X_{сер} = 4,16$), мотив отримання інформації на 4-му місці ($X_{сер} = 3,84$), п'ята позиція також поділилась між мотивом престижу та мотивом орієнтації на соціально залежну поведінку ($X_{сер} = 2,00$). У десятому класі так як і в сьомому мотив зовнішнього примусу займає останнє місце ($X_{сер} = 1,68$).

Отримані результати засвідчують, що школярів середньої і старшої ланки в першу чергу мотивує навчатись бажання багато заробляти, а саме мотив матеріального добробуту та мотив досягнення успіху. Такі результати можна пояснити розвитком суспільства та зміною у ньому цінностей.

«Методика діагностики мотивації до успіху (Т. Елерс)» також проводилась з школярами середньої та старшої ланки, але тут подібності в результатах не спостерігається.

У сьомому класі низька мотивація до успіху у 21,05% учнів, середній рівень мотивації присутній у 31,58% учнів та помірно високий рівень мотивації у 47,37% учнів. Дуже високий рівень мотивації до успіху у даному класі відсутній, що не можна сказати про десятий клас, в якому у 10,53% учнів присутній дуже високий рівень мотивації до успіху. Помірно високий рівень мотивації спостерігається у 26,32% учнів, середній рівень мотивації – у 47,37% та 15,78% учнів мають низьку мотивацію до успіху.

Отже, за результатами дослідження можна констатували спад рівня навчальної мотивації школярів з настанням нового вікового періоду, тобто провідні мотиви школярів впливають на їх навчальну діяльність з різною силою.

Із отриманих результатів очевидні важливість і необхідність формування та корекції мотиваційної системи учнів, яка визначатиме характер учіння та динаміку розумового розвитку. З огляду на це важливим є формування далекоглядної мети учіння, подолання

негативного ставлення учнів до шкільного навчання, виховання у школярів
правильної організації самостійного оволодіння знаннями, помічати власні
навчальні недоліки, застосовувати пізнавальні здібності та свідоме
керування своєю учбовою діяльністю.

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ, РЕГІОНУ, ПІДПРИЄМСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

УДК: 658.01

С.Г.АРНГОЛЬД
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Високий рівень ефективності управління – мета будь-якого підприємства, оскільки саме це забезпечує його успішне функціонування та розвиток. При цьому повинна бути сформована така система управління, яка б забезпечувала високу ефективність діяльності підприємства, його конкурентоспроможність та стійке положення на ринку. Все це свідчить про вагомий вплив на ефективність процесу управління, поряд з чинниками зовнішнього середовища, факторів внутрішнього середовища підприємства. Тому дослідження питань щодо видів факторів внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на ефективність управління підприємством, є актуальним.

До чинників, які впливають на ефективність процесу управління відносяться умови, що дають можливість оцінити якість та повноту виконання основних характеристик управління підприємством – виживання, оперативність, організованість, економічність і результативність.

Будь-яке підприємство, як відкрита система, функціонує та розвивається завдяки наявності певних складових елементів, що дають можливість вчасно реагувати на зміни у зовнішньому оточенні. Ці елементи й утворюють внутрішнє середовище підприємства, яке формується під впливом різноманітних чинників: з одного боку – це особливості ринкового середовища, з іншого – розміри організації.

Внутрішнє середовище являє собою сукупність внутрішніх факторів (внутрішніх змінних), які безпосередньо впливають на функціонування підприємства [1].

До факторів внутрішнього середовища зазвичай відносять цілі, завдання, структуру, технологію, персонал та організаційну культуру – все те, що характеризує виробничий цикл роботи підприємства та потребує уваги з боку керівництва.

Цілі формуються з урахуванням ринкової кон'юнктури на основі наявних та потенційних можливостей підприємства та являють собою кінцевий стан або очікуваний результат його діяльності [2].

Завдання – запропонована робота, яка повинна бути виконана певним способом і у встановлений термін.

Цілі і завдання відображають напрямок, в якому підприємство розвиватиме свою діяльність, мету, яку ставить перед собою, ринки, на які прагне вийти, стратегію розвитку, як обере для своєї діяльності [3].

Структура – формується під обрані цілі таким чином, щоб забезпечити необхідний рівень мобільності та гнучкості організаційних дій, та відображає складене на підприємстві виділення підрозділів, зв'язків між цими підрозділами та об'єднання їх в єдине ціле. Відповідність організаційної структури розміру підприємства та ступеню диверсифікації його діяльності, існування різних видів зв'язків в організації для цілей координації діяльності підприємства, оптимальність співвідношення підрозділів різних рівнів управління характеризують ефективність управління за даним напрямом.

Технологія – система операцій і процедур, які виконуються керівниками, спеціалістами та технічними виконавцями в певній послідовності та з використанням необхідних для цього методів і технічних засобів для забезпечення конкурентоспроможності продукції за технічними й економічними параметрами. До чинників внутрішньої ефективності управління за технологічним напрямом відносять відповідність технологічного рівня засобів сучасним вимогам, оперативність роботи з різними джерелами інформації, раціональність управлінської інформації.

Персонал – це найбільш значимий елемент внутрішнього середовища. Його добирають з урахуванням кваліфікаційних характеристик, узгодженості мотивації працівників з цілями підприємства, а також із здатністю їх до саморозвитку [4]. Наявність кількісної та якісної укомплектованості кадрового складу, відсутність плинності персоналу на підприємстві, наявність персоналу, який має певний стаж роботи на підприємстві та в галузі відображають ефективність процесу управління кадровим потенціалом підприємства/

Організаційна культура являє собою сукупність колективних цінностей, очікувань, переконань, що поєднують працівників організації. Вона сприяє розвитку підприємства та зміцненню його позицій в ринковому середовищі [5]. Трудова дисципліна, задоволеність умовами праці та організацією робочих місць, безпека та охорона праці, соціальний розвиток та соціальний захист працівників підприємства – все це відображає ефективність управління за культурним напрямком [6].

Для підвищення ефективності процесу управління необхідними є: розробка цілей та завдань, доведення їх до працівників, координація зусиль у визначеному напрямку, забезпечення рентабельності та продуктивності праці; покращення організаційної структури, розподіл праці та контроль за виконанням посадових обов'язків; технологічні нововведення. Від уміння вирішити дані питання залежить успіх функціонування підприємства.

Отже, ефективність процесу управління розглядається як комплексна характеристика управління, що характеризує ступінь досягнення цілей роботи підприємства як відкритої системи. На дану значний вплив здійснюють фактори внутрішнього середовища, які виділяють відповідно до елементів системи управління, а також процесів, що в ній проходять.

Література

1. Мазур И.И. Эффективный менеджмент: учебное пособие для вузов / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге. – М. : Высшая школа, 2003. – 555 с.
2. Мошек Г.Є. Менеджмент: навч. посібник / Г.Є. Мошек, Ю.В. Поканевич, А.С. Соломко, А.В. Семенчук / заг. ред. Г.Є Мошека. – К. : Кондор, 2009. – 392 с.
3. Осовська Г.В. Менеджмент організації: навч. посібник / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К. : Кондор, 2005. – 860 с.
4. Стадник В.В. Менеджмент : посібник / В.В. Стадник, М.А Йохна. – К. : Академвидав, 2003. – 464 с.
5. Дафт Р.Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт: [пер. с англ.] – СПб. : Питер, 2000. – 832 с.
6. Завадський Й.С. Менеджмент: підручник у 3 т. – Т.1 / Й.С. Завадський – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 542 с.

УДК 339.92:504(4)

Г.Г. БІЛАК
Мукачівський державний університет

МІСЦЕ І РОЛЬ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ

Об'єктивна необхідність збереження і відновлення екосистеми Карпатського євро регіону є однією з рушійних сил механізму будь-якого розширення міжнародних контактів. Ця діяльність повинна здійснюватися згідно міжнародних правових актів, угод, договорів.

При цьому міжнародна співпраця повинна мати і має різні форми та аспекти, але це різноманіття зрештою зводиться до єдиного цільового завдання щодо забезпечення гарантій безумовного збереження унікальних природних ресурсів Карпатського євро регіону.

Значний вплив на екологічні проблеми Карпатського євро регіону справляє міжнародна торгівля. Так, міжнародні угоди, що не належать до сфери навколишнього середовища, ставлять завдання щодо вжиття національних заходів в галузі довкілля. Це в особливій мірі має відношення до переговорів щодо лібералізації торгівлі у рамках світової

організації торгівлі (СОТ), а також і ініціатив ЄС-ЄЕП, пов'язаних з внутрішнім ринком.

Основними завданнями цих та інших проектів щодо екологічних проблем, які реалізуються в Карпатському єврорегіоні, є:

- ✓ збереження унікальної екосистеми Карпатського єврорегіону і його природно-історичного комплексу;
- ✓ отримання максимально можливої економічної ефективності при мінімальній дії на природне середовище;
- ✓ проведення дослідницьких робіт, що охоплюють проблеми використання земельних ресурсів на основі стійкості і збереження екосистеми Карпатського єврорегіону;
- ✓ надання можливості основним учасникам за допомогою закордонного відрядження ознайомитися з практикою роботи європейських організацій у сфері державного управління природними ресурсами і якістю навколишнього середовища;
- ✓ перспективи стійкого лісового управління і переробки лісу;
- ✓ обговорення мотивів і принципів бізнесу при організації екотуризму.

Перерахований перелік напрямів міжнародної співпраці свідчить про те, що більшою мірою вони проявляються у сфері науково-дослідної діяльності. Спроби перейти в площину конкретних природоохоронних заходів на цьому етапі стримуються недостатньою мірою обізнаності зарубіжних інвесторів про сучасний стан екосистем областей України, що входять до Карпатського єврорегіону.

На численних конференціях з приводу подолання екологічних проблем Карпатського єврорегіону основна увага приділялася наступним питанням:

- ✓ співвідношення економіки, технології, культури в стратегії екологічних рішень в регіоні;
- ✓ світоглядної і ціннісної основи екологічної політики в Карпатському єврорегіоні;
- ✓ моніторингу екологічно чистих технологій в Карпатському єврорегіоні;
- ✓ медико-біологічних аспектів екології регіону.

На нашу думку, Україна повинна зайняти одне з провідних місць і зіграти ключову роль в об'єднанні зусиль країн-членів Карпатського єврорегіону у боротьбі за екологічно чисте глобальне довкілля. Одним із способів досягнення цієї мети є глобальна підтримка Програми ООН щодо навколишнього середовища (ЮНЕП) як всесвітнього глобального екологічного форуму.

Основними завданнями української сторони у Карпатському єврорегіоні, на нашу думку, можуть стати:

- ✓ активізація і зміцнення наукової компоненти для проведення оцінки екологічних проблем, що зачіпають різні сфери Карпатського єврорегіону;
- ✓ запозичення пріоритетних напрямків вирішення екологічних проблем у розвинутих країнах Європи і на їх основі збільшення власних можливостей розвитку;
- ✓ підвищення відповідальності за рішення, прийняті Управлінською радою ЮНЕП (найвищим органом управління ЮНЕП), шляхом введення постійних представників від України до Комітету ЮНЕП.

Пріоритетні напрями української участі та співпраці з країнами-членами Карпатського єврорегіону можуть включати:

- ✓ зниження рівня забруднення навколишнього середовища;
- ✓ збереження і стійке використання біологічної різноманітності;
- ✓ формування стійких виробничих систем;
- ✓ охорона культурної спадщини.

Важливою метою української політики співпраці з країнами-членами Карпатського єврорегіону може стати активна участь в розвитку належної системи управління глобальним довкіллям і біологічною різноманітністю. Ця участь повинна сприяти поліпшенню стану довкілля в тих областях, що входять з української сторони до Карпатського єврорегіону, а також профілактиці глобальних проблем, пов'язаних з навколишнім середовищем.

УДК 332.143

Т.Г.БЛОКІНЬ, М.Ю.КРИЛО, Ю.С.КУЛИК
Черкаський державний технологічний університет

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Соціально-економічний розвиток регіону залежить від низки ключових чинників, які в сукупності складають сукупний капітал регіону – основний критерій його соціально-економічного розвитку. В Україні відсутня комплексна національна стратегія розвитку, яка об'єднувала би в єдине ціле економічну, соціальну та екологічну політику, інтегрувала зусилля нації по досягненню економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної безпеки. Натомість, в основу сучасної практики управління країною та її регіонами покладено уявлення про необхідність ліквідації економічної кризи без урахування коеволюційної основи цього процесу, що створює стійке та сприятливе середовище для майбутніх економічних, соціальних та екологічних проблем як на макроекономічному, так і на регіональному рівнях.

В цілому оцінити сукупний регіональний капітал можна за допомогою наступної формули [1]:

$$PCK = F (PKK, KK, LK, SK, PK, FK, VCIK) \quad (1)$$

де PCK – сукупний регіональний капітал;

PKK – природно-кліматичний капітал (усі форми екосистем та природних ресурсів, включаючи ландшафт, повітря, ґрунти, водні та лісові ресурси, різноманітність рослинного і тваринного світу тощо);

KK – культурний капітал (морально-етичні та культурні цінності, підходи до життя, мають як економічне, так і неекономічне значення);

LK – людський капітал (сумарний потенціал індивідуальної продуктивності людей, заснований на їх здоров'ї, мотивації, талантах і здібностях);

SK – соціальний капітал (ресурс, який акумулюється завдяки соціальним зв'язкам, формальним і неформальним мережам, що використовуються людьми, з метою отримання доступу до інших ресурсів, вирішення спільних проблем і формування соціальної солідарності);

PK – політичний капітал (здатність груп впливати на розподіл ресурсів в співтоваристві);

FK – фінансовий капітал (сума грошей, що використовуються переважно для інвестицій, ніж для споживання; може трансформуватися у фізичний капітал);

VCIK – виробничий і соціально-інфраструктурний капітали (вироблений або створений в регіоні капітал).

Розуміючи під поняттям «проблеми регіонального розвитку» систематично відновлювані диспропорції між різними аспектами розвитку складових регіональної соціально-економічної системи, що знаходиться в зниженні якості життя населення, стагнації економічної діяльності, якісній і кількісній деградації природного середовища, в цьому пункті дисертаційного дослідження здійснимо рейтингування регіонів за ступенем проблемності соціально-економічного розвитку, а також їх групування за наявністю подібних проблем розвитку.

Проблеми, які відчувають регіони, мають не тільки різну ступінь гостроти, але і різні швидкості розвитку, тривалість і динаміку. В силу різних об'єктивних і суб'єктивних причин, деякі регіони традиційно розвиваються значно повільніше інших і поступово стають відсталими чи слаборозвиненими. Для них характерні стабільно низька інтенсивність господарської діяльності, слабо розвинені інфраструктура і соціальна сфера, вкрай низькі темпи розвитку науково-технічного прогресу. Депресивні ж регіони принципово відрізняються від відсталих тим, що при виявленому на момент дослідження значному відставанні в соціально-економічному розвитку, раніше вони виявляли всі ознаки потужних

територій, що стабільно розвивалися. Як правило, вони мають істотний потенціал саморозвитку: розвинену промисловість та інфраструктуру, наявність кваліфікованої робочої сили, відносно високий рівень розвитку науки, культури, освіти тощо, але внаслідок суттєвих змін в зовнішніх по відношенню до регіону умовах, цільова орієнтація цих регіонів може не співпасти з напрямками розвитку економіки країни в цілому. В результаті потужний потенціал та можливості регіону виявляються не затребувані. На відміну від відсталості, депресія може настати в регіонах раптово, і в силу цього нанести суттєву шкоду не лише регіональній, а й національній економіці [2].

Слід зазначити, що на сьогодні існує велика кількість методик оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів та визначення регіональних рейтингів. Вони відрізняються значною варіативністю, а використання часткових показників для оцінки обумовлено метою, яка ставиться дослідниками, конкретною сферою чи інструментарієм, яким вони оперують. З досліджених нами методик хотілося би виділити найбільш, на наш погляд, релевантні методики, які дозволяють здійснити комплексну та об'єктивну оцінку соціально-економічного стану регіонів з подальшим їх рейтингуванням за рівнем економічного розвитку.

Література

1. Коломицева О. В. Стратегія структурних змін економіки регіонів: методологія і практика : [Монографія] / О. В. Коломицева. – Черкаси : Брама-Україна, 2010. – 372 с.
2. Качала Т.М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика: [монографія] / Качала Т.М.; за ред. проф. Б.М. Данилишина. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 315 С.

УДК 658:339.137.2

Н.Ю.БОРА
Мукачівський державний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі розвитку українського ринку, коли кризові економічні та фінансові явища зачепили всі сфери господарювання, надзвичайно важливим питанням для кожної фірми і організації стало збереження власних конкурентних переваг. Так, сьогодні, проблема підприємств постає не лише в тому, щоб завойовувати нові ринки, шляхом удосконалення своєї конкурентоспроможності, а ще й у тому, щоб зберегти вже здобуті позиції на ринку.

Як відомо, будь-яке підприємство функціонує в певному конкурентному середовищі, тобто приймає участь у конкурентній боротьбі. Роль конкурентного середовища у загальному розвитку ринкової

економіки і його вплив на соціальні умови вимагають здійснення відповідного дослідження. З цією метою проводяться статистичні дослідження, які дають можливість оцінити конкурентне середовище, охарактеризувати його структуру і динаміку, оцінити зміни з метою побудови прогнозів його подальшого розвитку

Конкурентне середовище підприємства можна представити як взаємодію суб'єктів конкурентної боротьби і їх дії із забезпечення власних інтересів, в результаті чого формуються певні умови діяльності підприємств, а факторами, що системно здійснюють вплив на конкурентне середовище є ті чи інші причини, які або частково впливають на рівень та характер конкурентного середовища підприємства, або ж повністю визначають його [1, 4, 6].

Першочергове завдання дослідження конкурентного середовища полягає у вивченні складу конкурентів на даному ринку, що вимагає вивчення інших складових конкурентного середовища та виявлення факторів, що впливають на конкурентне середовище в певних умовах місця і часу.

Проблеми діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища, аналізу конкурентних позицій підприємств та факторів впливу на конкурентне середовище знайшли відображення у наукових працях багатьох вчених: М. Портер, П. Друкер, І. Ансофф, Р.А. Фатхутдінов, І.З. Должинський [2, 6].

Особлива увага приділяється науковцями та практиками вивченню кола і змісту факторів та формуванню основних складових конкурентоспроможності на різних ієрархічних рівнях. Якщо розглядати конкурентне середовище як систему, то воно являє собою впорядковану множину взаємопов'язаних елементів, які мають власну структуру і організацію.

Також дослідженню конкурентного середовища приділили значну увагу Клименко С., Омеляненко Т., Барабась Д. та ін. [3]. Вони розглядають конкурентне середовище як сукупність зовнішніх стосовно конкретного підприємства факторів, які впливають на конкурентну взаємодію підприємств відповідної галузі і вважають, що дана модель є найбільш розповсюдженим, потужним інструментом для систематичної діагностики основних конкурентних сил, що впливають на ринок, оцінки ступеня впливу кожної з них та визначення характеру конкурентної боротьби на даному ринку.

Таким чином, конкурентне середовище підприємства можна представити як взаємодію суб'єктів конкурентної боротьби і їх дії із забезпечення власних інтересів, в результаті чого формуються певні умови діяльності підприємств, а факторами, що системно здійснюють вплив на конкурентне середовище є ті чи інші причини, які або частково впливають

на рівень та характер конкурентного середовища підприємства, або ж повністю визначають його [6, 4].

На нашу думку, важливість та актуальність даного питання в сучасних умовах визначається необхідністю постійного підвищення рівня конкурентоздатності підприємствами, що функціонують для утримання наявних чи завоювання кращих позицій на ринку. Розробка та реалізація ефективної маркетингової стратегії є запорукою високого рівня конкурентоспроможності будь-якого підприємства.

Нестабільність економічної та фінансової ситуації не тільки в Україні, а й в усьому світі ще більш загострює проблему дослідження конкурентного середовища та управління конкурентоспроможності підприємства, і змушує підприємства вести жорстку конкурентну боротьбу за прихильність споживача. Особливо це стосується підприємств сфери послуг. Це зумовлює необхідність постійно підвищувати рівень конкурентоспроможності підприємства для утримання наявних чи завоювання нових – кращих позицій на ринку.

Література

1. Багрова І. В., Нефедова О. Г. Складові та фактори конкурентоспроможності // Вісник економічної науки України. – 2007. - № 1. – С. 11-16.
2. Базилевич В. Формування конкурентного середовища у транзитивній економіці: проблеми, тенденції, протиріччя // Конкуренція. Вісник АМК. – 2003. – № 2. – С. 24-28.
3. Клименко С. М., Омеляненко Т. В., Барабась Д. О., Дуброва О. С., Вакулєнко А. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Навч. посіб. – КНЕУ, 2008. — 520 с.
4. Маркетинг в Україні // Лариса Яцишина, Олена Лабурцева, Київський національний університет технологій та дизайну. Інструменти забезпечення конкурентоспроможності підприємств. - №4. - (32). – 2005. - с.55-58.
5. Марцин В. С. Конкурентне середовище, шляхи його реформування та механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – 2008. – № 33-1. – С. 78-84.
6. <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view3/4376>

УДК 332.356

О.І.БОЧКО

Львівський національний аграрний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

Інвестиційна діяльність щодо розвитку землекористування — це сукупність дій щодо вкладення інвестицій, забезпечення мобілізації капіталу, удосконалення структури та підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів, з метою забезпечення інтересів учасників [3, с.11].

Інвестиційна привабливість земельних ресурсів характеризується можливістю залучення інвестицій в розвиток соціально-економічного середовища області. На обсяги інвестицій впливає ряд чинників (рис. 1).

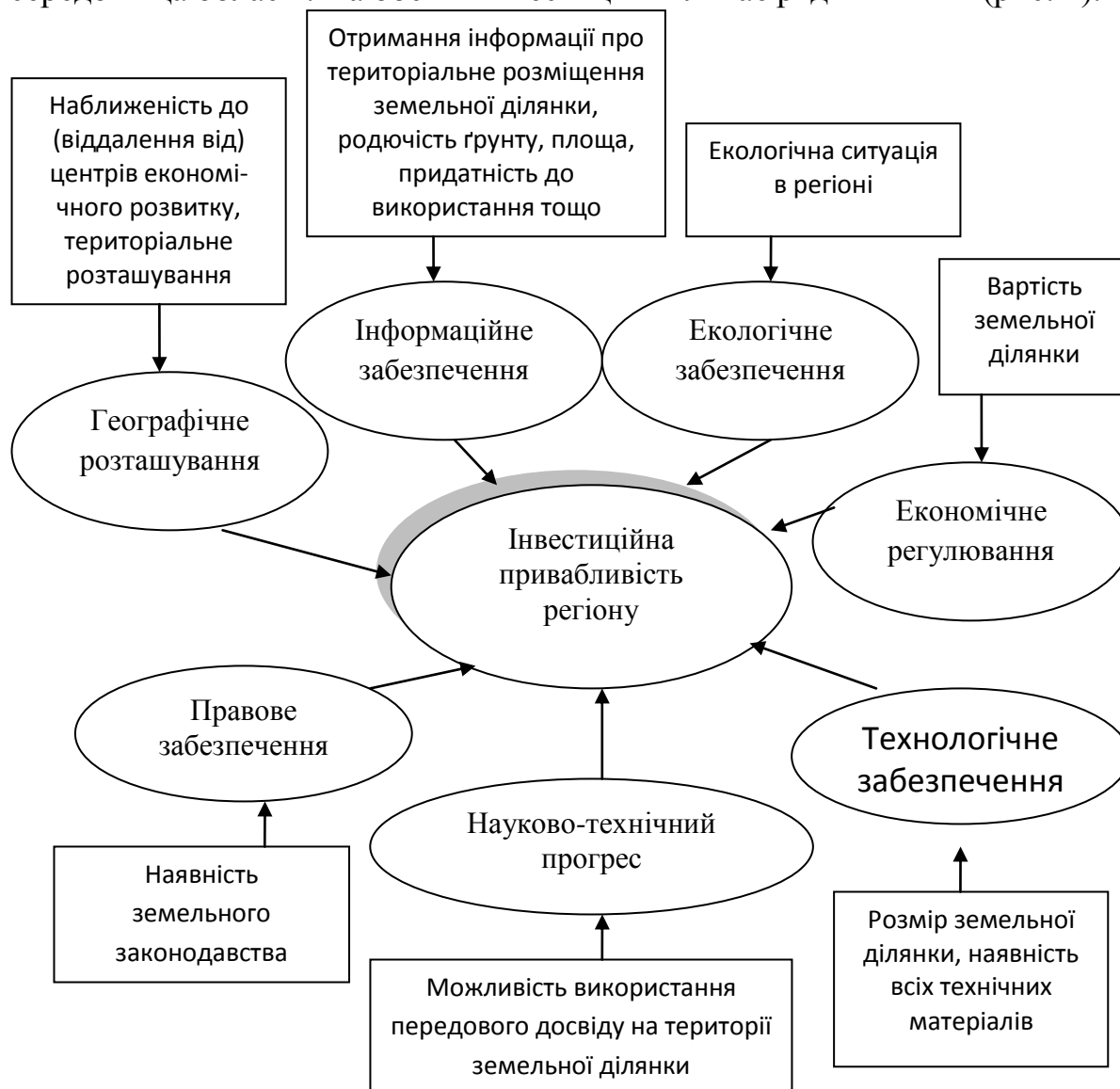

Рис. 1. Вплив чинників на інвестиційну привабливість земельних ресурсів регіону*

*Досліджено автором

Одним з шляхів підвищення ефективності земельних ресурсів є раціональне використання інвестиційних коштів. Основними джерелами отримання інвестицій можуть бути прибутки державних чи приватних підприємств, різні види дотацій, кошти працівників, кредити банків тощо.

Важливе значення в обґрунтуванні вкладення інвестицій має інвестиційний клімат регіону, з метою покращання якого пропонується вирішити комплекс завдань стимулювання інвестиційної діяльності з боку держави, зокрема, законодавчого визначення прав на землю, перегляду та спрощення податкового законодавства, розвитку інфраструктури [1].

Покращення інвестиційної привабливості земельних ресурсів регіону пропонуємо здійснювати за такими основними напрямками:

- 1) ефективно, чітко адміністративне регулювання земельних процесів;
- 2) розвиток екологічного землекористування в сучасних умовах;
- 3) покращення стану навколишнього середовища;
- 4) збільшення рівня залучення фінансових ресурсів у земельні ділянки тощо;
- 5) ефективна співпраця з науковими та навчальними закладами тощо [2].
- 6) розвиток наявної інфраструктури та її якості.

Література

1. Агроінвестиції вирішують все? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/agroinvestitsiyi_ta_dostup_do_zemli_zagostrennya_superechnoste_y-78237.html
2. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів, 2013 [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2013/04/zvitproinvestpryvab.pdf>
3. Романська Д. П. Формування інвестиційної привабливості сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин [Електронний ресурс] / Романська Д. П. // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – К. – 2010. - Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/5351/1/Romanska.pdf>.

УДК 339:138

О.Ю.БОЧКО
Мукачівський державний університет

ВИБІР МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ

У сучасних ринкових умовах все частіше зростає потреба у інвестиціях, за які конкурують багато підприємств, регіонів тощо. При цьому виникає необхідність застосування маркетингових інструментів, мета яких максимально ефективно представити товар, послугу для зміцнення конкурентного середовища.

Головні маркетингові інструменти, які доступні на регіональному та місцевому рівнях подано на рис. 1.

Важливим є використання кількох маркетингових інструментів одночасно, оскільки використання одного-двох завдань може створити загрозу для виконання усього комплексу та не принести бажаного ефекту [1].

Вибір конкретного набору маркетингових інструментів залежить від багатьох чинників, серед яких на особливу увагу заслуговують розмір бюджету; поставлені цілі; завдання, які потрібно виконати; поточний стан справ у сфері інвестиційних ресурсів; наявність висококваліфікованого кадрового потенціалу тощо.

Рис. 1. Головні маркетингові інструменти, які доступні на регіональному та місцевому рівнях*

*Сформовано автором на основі [2].

Федоров Р., Осовець О. вважають, що мінімально необхідний комплекс маркетингових заходів повинен передбачати:

- підготовку та періодичне поновлення якісних інформаційних матеріалів у друкованому та електронному форматах і кількома мовами;
- розповсюдження інвестиційних пропозицій у спеціалізованих виданнях: на виставково-ярмаркових заходах, бізнес-форумах, конференціях, зустрічах з потенційними інвесторами;
- створення та забезпечення діяльності спеціалізованого веб-порталу для презентації інвестиційних можливостей міста;
- активізацію співробітництва з інвестиційними та консалтинговими компаніями, міжнародними та вітчизняними інвестиційними фондами, фінансово-кредитними установами [2].

При цьому необхідно визначити рівень ефективності застосованих інструментів, розрахувавши додаткові показники, співставивши план з результатами. Зазначимо, що аналіз повинен здійснюватися за кожним маркетинговим інструментом окремо. Визначивши найбільш вагомі необхідно збільшити маркетингові витрати на їх розвиток.

Використання будь-яких маркетингових інструментів повинно бути ефективним та приносити позитивні результати чи зміни в діяльність підприємства. Вони повинні опиратись лише на достовірні та перевірені дані, розкривати переваги та сильні сторони регіону для залучення інвестицій

Література

1. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території [Електронний ресурс] / Музиченко-Козловська О.В. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/muzychenko24.htm.
2. Федоров Р. Як залучати прямі іноземні інвестиції : практ. пос. [Електронний ресурс] / Федоров Р., Осовець О. – Сімферополь, 2011. – Режим доступу : www.srdc.crimea.ua/pdf/fdi/tools/GfK_Crimea_report.pdf.

УДК 330.322.014

Н.В.БОШОТА
Мукачівський державний університет

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Державно-приватне партнерство як інститут взаємодії влади та бізнесу є одним із важливих умов формування ефективної економічної політики, підвищенню інноваційної активності, розвитку економічної інфраструктури.

Необхідність державно-приватного партнерства в інноваційній сфері викликана тим, що сама інноваційна діяльність не є підприємницькою в чистому вигляді. Держава повинна виступати в ролі гаранта частки ризику, особливо на перших стадіях інноваційного процесу.

Можна виділити п'ять напрямків, що забезпечують розвиток державно-приватного партнерства в інноваційній сфері:

- надання держгарантій на залучення бізнесом позик на впровадження наукоємних технологій;
- постановка на баланс результатів наукових досліджень на базі реалізації інноваційних та інвестиційних проектів;
- субсидування, за рахунок бюджетів усіх рівнів, частини витрат бізнесу на НДДКР;
- передача створеної науково-технічної продукції в рахунок погашення боргів бізнес-структур перед державою;
- комерціалізації інноваційної продукції на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Форма державно-приватного партнерства в США передбачає укладення контрактів між органами державної влади та приватними компаніями на основі програм соціально-економічного розвитку. Якщо приватні компанії виконують громадські роботи, то вони можуть отримати пільговий кредит на термін до 25 років (сума кредитів досягає 65% інвестицій в основний капітал).

У Великобританії програма “Приватна фінансова ініціатива (Private Finance Initiative - PFI)” була прийнята в 1992 р. В рамках цієї програми держава укладає довгострокові контракти (концесії, франшизи) на розробку, будівництво, фінансування, управління, експлуатацію об'єктів державної власності. PFI стала основною формою державно-приватного партнерства в країні. Щорічно укладається до 80 нових угод на загальну суму 3-4 млрд. фунтів стерлінгів. За даними уряду Великобританії, такі проекти забезпечують 15-20% економії бюджетних коштів [1].

У цих країнах механізм державно-приватного партнерства успішно розвивається і демонструє свою ефективність, так як і держава і бізнес отримують свою вигоду. Держава, залучаючи приватні інвестиції, отримує бюджетний, соціальний ефект від підприємницьких методів управління, навичок і стимулів до зниження ризиків. Бізнес відгукується на ініціативу держави, навіть якщо отриманий прибуток буде менше середньогалузевої, так як довіряє державним гарантіям (повернення вкладених коштів у протязом 20-30 років, стабільний державний ринок) і розраховує на державну підтримку (пільгове кредитування і т. д.).

Всі ці форми існують і в Україні, всі вони визначені відповідними законодавчими актами. На наш погляд, існує дві основні причини, що гальмують розвиток державно: це недосконалість законодавчої бази та дефіцит довіри бізнесу до держави. Вирішити ці проблеми відразу неможливо, потрібен перехідний період.

Закон України “Про державно - приватне партнерство” не включає до пріоритетних сфер застосування освіти, науково - дослідницьку діяльність

та інноваційну сферу, хоча й не забороняє такого використання [2]. В той час як в проекті Закону України “Про загальні засади розвитку державно – приватного партнерства в Україні” наукова діяльність та інноваційна сфера були названі серед основних галузей, де передбачено розгортання проектів державно-приватного партнерства.

В Україні необхідні досить радикальні реформи для впровадження механізму реалізації державно - приватного партнерства в інноваційній сфері. До першочергових заходів держави щодо становлення державно-приватного партнерства в інноваційній сфері слід віднести :

- нормативно-правове забезпечення,
- співфінансування та непряме (податкова і тарифна політика)
- фінансування інноваційної діяльності,
- організаційно-інституційну підтримку (стимулювання коопераційних зв'язків, становлення системи технологічного прогнозування, установа інвестиційних фондів, включаючи венчурні),
- інвестиції в інноваційну інфраструктуру й освіту, а також розвиток інноваційних кластерів, які формуються в секторах «нової економіки», таких як інформаційні технології, біотехнології, нові матеріали (нанотехнології).

Література

1. Инновационный тип развития экономики: учебник / под общ. ред. А.Н. Фоломьева. - М. : Изд-во РАГС, 2008.
2. Закон України Про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] / м. Київ 1 липня 2010 року N 2404-VI // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.

УДК 338.516.4

О.В.ГАВРИЛЕЦЬ
Мукачівський державний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ ВХОДУ ЗАСНОВАНОЇ НА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГАХ ПІДПРИЄМСТВ

Реалізація стратегії подолання бар'єрів входу на ринок залежатиме від здатності підприємства, що планує вхід на ринок, забезпечити впровадження такої стратегії. В зв'язку з цим виникає необхідність у визначенні основних ресурсних складових стратегії входу на ринок, застосування яких дозволить аутсайдеру зайняти заплановані ринкові позиції, а, отже, подолати бар'єри, що наповнюють такий ринок. До того ж, впровадження стратегії визначатиметься здатністю організації діяти і реагувати на зміни, що відбуваються, наявністю внутрішнього середовища, яке, з одного боку, забезпечило б високу стабільність, а з іншого — надавало б високий ступінь гнучкості, щоб швидко реагувати на такі зміни.

У зв'язку з цим необхідним є формування організаційно-економічного механізму реалізації стратегії. Організаційно-економічний механізм реалізації стратегії – це система субмеханізмів, реалізація яких призначена для перетворення обраної стратегії в поточні та оперативні рішення управлінського персоналу [1, с. 934].

Джерелом утворення конкурентних переваг в галузі виступають галузеві ключові фактори успіху, врахування яких при реалізації стратегії, дозволяють підприємству забезпечити собі перевагу перед конкурентами та досягти очікуваного успіху на ринку. Тому формування підсистем організаційно-економічного механізму підприємства визначатиметься пріоритетністю вибору та реалізації наступних ключових факторів успіху та конкурентних переваг, що їх складають: ключові фактори успіху, що засновані на науково-технічному перевершенні; ключові фактори успіху пов'язані з організацією виробництва; ключові фактори успіху засновані на маркетингу; ключові фактори успіху, що пов'язані з професійними навиками; ключові фактори успіху, пов'язані з організацією та управлінням; інші ключові фактори успіху (наявність відмінної репутації у споживачів, доступ до фінансового капіталу, визнання фірми як безумовного лідера галузі).

Рівень використання зазначених факторів успіху підприємством відобразить якісне наповнення підсистем організаційно-економічного механізму. Відповідно до стратегій подолання бар'єрів входу, такі ключові фактори успіху набуватимуть різного рівня пріоритетності з позиції формування конкурентних переваг та досягнення поставлених цілей. Зокрема, оцінювання привабливості ринку за рівнем вхідних бар'єрів та визначення можливостей підприємств, щодо їх подолання, дозволило виділити такі типи стратегій:

1. Утворення нової стратегічної групи.
2. Вступ до стратегічної групи з більш сприятливим становищем.
3. Вступ до нової стратегічної групи.
4. Зміцнення структурного становища даної групи.

Кожна з представлених стратегій містить в своїй основі відповідну політику, реалізація якої визначатиметься набором тих галузевих факторів успіху, які відображені в пріоритетних конкурентних перевагах ринкового представника. Оцінювання таких ключових факторів успіху та відповідних конкурентних переваг, що лежать в основі запропонованих автором стратегій входу, дозволяє сформувати основні параметри підсистем організаційно-економічного механізму спрямованого на реалізацію таких стратегій. Однак сама по собі організаційна структура є пасивним елементом системи управління. Активізація та ефективне функціонування організаційної структури управління забезпечується завдяки її кадрової складової. Лише в тому випадку побудова структури управління

виправдає сподівання, коли вимоги до формування рівнів управління та окремих структурних підрозділів відповідатимуть професійним характеристикам осіб, що зайняті в таких структурних підрозділах. Актуальною на сьогодні є випереджаюча підготовка робітників і фахівців для освоєння нової техніки і технології. За наявності значної кількості проблем в питаннях кадрового забезпечення, серед пріоритетних напрямів розбудови даної системи виділяють вивчення та використання міжнародного досвіду у сфері підготовки кадрів [2]. Саме такого типу кадрова політика може бути адекватною для нових організацій, що ведуть агресивну політику завоювання ринку, орієнтованих на швидке зростання і вихід на передові позиції в досліджуваній галузі.

Література

1. Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 196: В 4 т. Том IV. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – 246 с.
2. Інституційне забезпечення конкурентного розвитку підприємництва в Україні / [Електроний ресурс] / З. Варналій, О. Панасюк. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Institutionalproviding_of_enterprise_competition_development_in_Ukraine_14373.pdf

УДК 336.7:336.02

Н. Ю. ГЛАДИНЕЦЬ, Л. В. ГАЙДОШ
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ТА ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Провідне місце в якісному розвитку та оздоровленні української економіки займає використання грошово-кредитних та фіскальних важелів, спрямованих на підвищення ефективності формування та реалізації загальнодержавної економічної політики. Розробка ефективного механізму грошово-кредитного та фіскально-бюджетного регулювання національної економіки повинні бути пріоритетами загальнодержавної стратегії економічного розвитку, що вимагає удосконалення застосування існуючих грошово-кредитних та фіскальних інструментів, методів та важелів впливу на основні параметри грошово-кредитної сфери.

Проблеми формування, реалізації та взаємодії грошово-кредитної та фіскально-бюджетної політики у вітчизняній літературі висвітлені у наукових працях В.М. Гейця, О.В. Дзюблюка, А.О. Єпіфанова, І.О. Лютого, А.М. Мороза, М.І. Савлука, І.В. Сала, В.С. Стельмаха, О.А. Стороженка, В.А. Юценка тощо. У своїх дослідженнях науковці акцентують увагу на різноманітних аспектах зазначеної проблеми, зокрема особливостях застосування відповідних грошово-кредитних та фіскально-

бюджетних інструментів та регулюванню з їх допомогою фінансово-кредитної системи держави. Дані питання піднімалися також і серед зарубіжних авторів. Дослідженням окремих аспектів використання інструментів грошово-кредитного та фіскально-бюджетного регулювання займалися Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Сінкі, І. Фішер, М. Фрідмен та інші. Проте, в умовах кризових явищ проблема використання грошово-кредитних та фіскально-бюджетних засобів набуває особливої гостроти та потребує подальших розвідок у даному напрямі, оскільки існує об'єктивна необхідність вибору оптимального напрямку використання грошово-кредитних та фіскально-бюджетних важелів з метою забезпечення сталого розвитку національної економіки та її виходу з кризи.

Розробка, застосування та удосконалення грошово-кредитного та фіскально-бюджетного механізму регулювання національної економіки лежить у загальнодержавній площині. Потрібно зазначити, що органічне поєднання інструментів, методів і важелів грошово-кредитної політики спроможне забезпечити позитивний ефект на макроекономічний розвиток лише за умови одночасного застосування у комплексі із заходами фіскально-бюджетної політики. Саме тому їх необхідно розглядати не як альтернативу, а в нерозривній єдності.

Основною метою сучасної грошово-кредитної політики є забезпечення цінової стабільності, що передбачає досягнення та підтримку низьких темпів зростання споживчих цін і є однією з важливих умов формування збалансованого та сталого економічного зростання [1]. Виходячи з основних положень теорії грошового обігу, базовими інструментами грошово-кредитного регулювання є встановлення центральним банком облікової ставки, регулювання норм обов'язкових резервів та проведення операцій на відкритому ринку.

Ефективність розробки та реалізації грошово-кредитної політики визначається досягненням загальноекономічної рівноваги та зростанням обсягів виробництва. Водночас збалансованість показників грошової маси передбачає застосування комплексу заходів фінансової стабілізації та стимулювання економічного зростання країни шляхом реалізації фіскальної політики.

Заходи фіскально-бюджетної політики передбачають регулювання економіки через оподаткування та інші вилучення до державного бюджету, фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням нею своїх суспільних функцій. Зокрема, Бенч Л.Я. зазначає на необхідності розробки довгострокових заходів фіскально-бюджетної політики, які забезпечать покращення боргової ситуації у найближчі десятиліття та сприятимуть стабілізації державних фінансів загалом. У посткризовому періоді фіскально-бюджетна політика повинна бути спрямована на забезпечення

передумов для відновлення економіки та стабільного економічного росту [2, с.23].

Маючи спільні цілі, фіскально-бюджетна та монетарна політика на практиці реалізуються за допомогою різних методів, у зв'язку з чим спричиняють проблему вибору та паралельного ефекту, коли можливий взаємний вплив одних заходів на результативність інших.

Активізація економічної діяльності в умовах кризових явищ потребує активного використання механізмів грошово-кредитної та фіскально-бюджетної підтримки. Від того, наскільки вдало будуть встановлені грошово-кредитні та фіскальні орієнтири, залежатиме ефективність функціонування банківської та фінансової системи, стабільне функціонування національної економіки, а також збільшення реальних доходів населення.

Література

1. Адаменко І.П. Грошово-кредитна політика у системі державного регулювання [Електронний ресурс] / І.П. Адаменко // Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vddfae_2014_1_18.pdf

2. Бенч Л.Я. Фіскально-бюджетна політика у кризовому та посткризовому періодах: реалії та перспективи / Л.Я. Бенч // Наукові записки. Серія “Економіка”. – 2011. – Випуск 17. – С.17-24.

УДК339.59(477:4-672ЄС)

В. В. ГОБЛИК
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРИКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ У ТРАНСКОРДОННОМУ РЕГІОНІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Прикордонна торгівля має низку специфічних, притаманних лише їй, важелів впливу на активізацію та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонному регіоні. Насамперед, це стосується налагодження безпосередніх ділових контактів на рівні індивідів – мешканців прикордонних територій сусідніх держав та формування на цій основі стабільного інституційного базису здійснення ними підприємницької діяльності в межах транскордонного регіону. Саме завдяки цій особливості прикордонна торгівля відзначається особливою стійкістю щодо змін зовнішнього середовища і може відносно безболісно пристосовуватися як до кризових ситуацій, так і до інноваційного розвитку транскордонного бізнесу.

Наприклад, після набуття низкою сусідніх з Україною держав членства в ЄС, що потягнуло за собою суттєві зміни в режимі перетину

кордону, а відтак і в умовах ведення прикордонної торгівлі, її учасники зуміли відносно швидко адаптуватися до нових правил. З цього приводу експерти, зокрема, зауважують: "Наступило те, що економісти називають диверсифікацією. Невидимі зв'язки та контакти дозволяють підібрати такі набори товарів, які роблять обмін вигідним. Домашні умільці – діти, що виростили на цих заробітках, вже допомагають через Інтернет та мобільний зв'язок. Тому відверті комунікації між собою і оточуючими людьми дозволяють їм швидше охоплювати більший масив інформації. Далі розвинутий психологічний підхід та інтуїція дозволяють на основі цього шукати все нові способи заробітку[1].

Таким чином, прикордонна торгівля, яка в більшості випадків розглядається фахівцями з макроекономіки та державними функціонерами виключно як примітивний спосіб організації зовнішньоекономічної діяльності на місцевому рівні, сьогодні набуває дедалі нових рис, в тому числі і шляхом адаптації на вітчизняний ґрунт інноваційних технологій і методів ведення бізнесу.

Крім того, вітчизняні науковці, що спеціалізуються на проблематиці прикордонної торгівлі, наголошують: "Прикордонна торгівля, яка визначається як потік товарів та послуг через міжнародні сухопутні кордони у зоні до тридцяти кілометрів від таких кордонів, відіграє вагомую роль у забезпеченні засобів існування людей у прикордонних населених пунктах. Вона збільшує доходи осіб, що беруть участь у такій торгівлі, водночас зміцнюючи місцеве виробництво та стимулюючи надання послуг (наприклад, складських, транспортних, допоміжних послуг на місцевих ринках); забезпечує доходи людям, які працюють на базарах, а також тим, хто займається діяльністю, пов'язаною з базарами та торгівлею; знижує імпорتنі ціни на товари, які доступні споживачам у прикордонних зонах і дозволяє експортерам отримувати вигоди від більшої доданої вартості [2].

Ключовими ланками прикордонно-торговельного механізму становлення та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків транскордонного регіону є: формування торговельно-посередницьких мереж у межах транскордонного регіону, розвиток логістичних систем, орієнтованих на обслуговування прикордонної торговельної діяльності, а також спонтанний вплив на розвиток неформальних інститутів розвитку транскордонного підприємництва та еволюції транскордонних ринків, включаючи розвиток виробничої, транспортної та комунальної інфраструктури (рис. 1).

Рис. 1 - Прикордонна торгівля в механізмі становлення та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків транскордонного регіону (авторська розробка)

Важливою перевагою транскордонної торгівлі як засобу стимулювання зовнішньоекономічної діяльності у межах транскордонного регіону, є її "дешевизна", а саме – відносно низькі витрати на розгортання цього виду підприємницької діяльності та формування елементів інфраструктури бізнесу. З цього приводу дослідники зазначають: "Головним спонукаючим мотивом до участі у прикордонній торгівлі виступає невисокий рівень матеріальної забезпеченості громадян. Переважна більшість міграційних переміщень мотивується отриманням доходу шляхом ввозу недорогих товарів споживання з сусідніх країн. Оскільки на товари, які ввозились в державу фізичними особами, довгий час не накладались мита, водночас аналогічні товари, які ввозили в Україну фірми-імпортери, обкладались досить високими ставками мита. Таким чином, більшість осіб, задіяних в прикордонній торгівлі з 1990-х років, можна віднести до категорії "підприємці мимоволі" [3].

Проведене науковцями Інституту регіональних досліджень НАН України дослідження показує, що 90% мешканців прикордонних територій Західної України відвідують сусідні держави ЄС. Дві третини з них здійснюють там закупівлю товарів. Половина цих товарів закуповується з метою подальшого здійснення торгівлі на українському ринку[4].

Попри це, учасники прикордонної торгівлі володіють значним потенціалом для розвитку підприємництва. По-перше, вони отримують

європейський досвід підприємницької діяльності. По-друге, більшість із них є освіченими людьми, які вимушено залишили свою професійну кар'єру, а високий рівень загальної освіти дозволяє їм швидше опанувати нові види діяльності. До того ж, культурна інтеграція у межах транскордонного регіону впливає на якість співробітництва, зокрема в контексті інформаційного розвитку учасників прикордонної торгівлі [5].

Література

1. Губені Ю. Агенти прикордонної торгівлі: про особливості бізнесу західноукраїнських «човників» / Ю. Губені // День. – 2010. - № 207-208 (п'ятниця, 12 листопада) [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/316269>.

2. Мікула Н. Розвиток транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС / Н. Мікула, І. Тимечко [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://niss.lviv.ua/analytics/68.htm>.

3. Тимечко І. Мотиваційний аналіз суб'єктів прикордонної торгівлі / І. Тимечко [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2009_6_2/25.pdf.

4. Тимечко І. Вплив прикордонної торгівлі на розвиток малого підприємництва / І. Тимечко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Зб. наук. праць). Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – С. 342. (с. 338-343).

5. Тимечко І. Мотиваційний аналіз суб'єктів прикордонної торгівлі / І. Тимечко [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2009_6_2/25.pdf.

УДК 657

В.М.ГОЛОВАЧКО
Мукачівський державний університет

ПОНЯТТЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ

В умовах ринкової економіки існує потреба у нових підходах до здійснення господарської діяльності підприємства. Основою для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень є повна, правдива та всебічна інформація про економічний стан підприємства, джерелом якої виступають дані бухгалтерського обліку та звітності. Проте, внаслідок існування як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, виникають розбіжності між даними обліку і фактичною господарською діяльністю, і, як наслідок, відбувається викривлення показників звітності підприємства.

Забезпечити достовірність показників обліку і запобігти можливим відхиленням покликана інвентаризація – один із головних методів обліку і контролю. Її проведення дає змогу з'ясувати розходження між даними бухгалтерського обліку та фактичною наявністю, станом і оцінкою активів, власного капіталу і зобов'язань підприємства, перевірити повноту документального оформлення і відображення в обліку господарських операцій, підтвердити реальність показників звітності підприємства.

Питання інвентаризації біологічних активів досліджували такі вчені як: С.В. Бардаш, М.Т. Белов, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Н.І. Калюга, В.Г. Лінник, Я.В. Соколов та інші вчені.

Інвентаризація – це перевірка і документальне підтвердження наявності та стану матеріальних та інших цінностей, основних засобів та вкладень підприємства, розрахунків і зобов'язань, звірка фактичної наявності з даними бухгалтерського обліку, врегулювання виявлених різниць та відображення результатів інвентаризації в обліку.

Метою проведення інвентаризацій є встановлення відхилень облікових даних від фактичної наявності господарських засобів, що може бути спричинено помилками в обліку, природними втратами або псуванням матеріальних цінностей, зловживанням матеріально відповідальних осіб тощо.

Серед завдань інвентаризації слід відзначити:

- забезпечення контролю за наявністю і станом майна, його рухом, використанням матеріальних, фінансових, нематеріальних, природних та енергоресурсів відповідно до затверджених норм, плану тощо;
- виявлення майна, що втратило свої споживчі властивості, зіпсованого, невикористаного і непотрібного у господарстві, а також того, що знаходиться поза обліком;
- виявлення стану розрахунків, встановлення фактичної наявності або підтвердження розмірів дебіторської заборгованості;
- виявлення понаднормово використаних та невикористаних матеріальних цінностей;
- перевірку дотримання правил і умов збереження майна;
- контроль за станом обліку і звітності матеріально відповідальних осіб;
- перевірку дотримання діючих положень про матеріальну відповідальність.

При проведенні інвентаризації коли виявлені нестачі і втрати або інші недоліки спектр завдань інвентаризації суттєво розширюється. Відображення нестач і витрат біологічних активів див. табл. 1.

Таблиця 1.

Облік нестач і витрат біологічних активів

№ п/п	Зміст операцій	Дт	Кт
1	Установлені нестачі й втрати ПБА рослинництва, оцінюваних за справедливою вартістю.	947	211
2	Установленні нестачі й втрати ПБА тваринництва, оцінюваних за справедливою вартістю.	947	212
3	Установленні нестачі й втрати ПБА тваринництва, оцінюваних за первісною вартістю.	947	213
4	Установленні нестачі й втрати ДБА рослинництва, оцінюваних за справедливою вартістю.	947	161

Продовження таблиці 1

5	Установленні нестачі й втрати ДБА тваринництва, оцінюваних за справедливою вартістю.	947	163
6	Установленні нестачі й втрати незрілих ДБА, оцінюваних за справедливою вартістю.	947	165
7	Відображено збільшення сум нестач і втрат у складі інших витрат операційної діяльності.	072	
8	Відображено зменшення сум нестач і втрат від псування цінностей		072
9	Відшкодування суми винуватцям.	375	716

При здійсненні інвентаризації на підприємстві, можуть виявитися надлишки біологічних активів, які повинні оприбутковуватися на баланс сільськогосподарського підприємства. Дані операції по оприбуткуванні біологічних активів відображено в табл. 2

Таблиця 2.

Облік оприбуткування біологічних актив

№ п/п	Зміст операцій	Дт	Кт
1	Оприбутковані надлишки ПБА, установлені під час інвентаризації	21	719
2	Оприбутковані надлишки ДБА, оцінюваних за справедливою вартістю	161, 163, 165	719
3	Оприбутковані надлишки ДБА, оцінюваних за первісною вартістю.	162, 164, 166	746

Відображення результатів інвентаризації проводиться на рахунках бухгалтерського обліку в тому місяці, в якому закінчена інвентаризація.

Таким чином, проведення інвентаризації дозволяє вчасно і ефективно вирішити багато проблем в діяльності сільськогосподарських підприємств і забезпечує одержання повної, достовірної та неупередженої інформації про наявність і стан активів. Інвентаризація виступає важливим елементом методики визначення фінансових результатів діяльності фермерських господарств (у частині визначення витрат), що розширює зміст інвентаризації як методу обліку.

Література

1. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11.08.94 р. № 69, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0202-94>

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій затверджена Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 N 291 (z0892-99), зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 01.01. 2007р. № 790. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>.

УДК 657

Я.В. ГОЛУБКА, А.В. КЕШЕЛЯ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ПОСЛУГ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ

Прибуток – це мета діяльності кожного підприємства. Він є підсумком господарської діяльності підприємства та джерелом його життєдіяльності. Для отримання максимального прибутку, кожне підприємство повинно добиватися зменшення своїх витрат. Досліджуючи тему «Особливості класифікації витрат на підприємствах сфери послуг землевпорядкування» ми розглянемо витрати на підприємствах сфери послуг землевпорядкування на прикладі ДП «Закарпатський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою».

Витрати – зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу між власниками).

Витрати підприємства – це фінансова категорія, що характеризує в грошовій та матеріальній формах оцінку господарської діяльності (підготовка, організація й здійснення процесів виробництва та реалізації продукції, товарів), фінансової й соціальної діяльності.

Землевпорядкування – це система заходів по організації землі (території) як засобу виробництва.

ДП «Закарпатський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» надає послуги сфери землевпорядкування, а саме – землеустрою.

Землеустрій – сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Класифікація витрат – це групування витрат за певними ознаками. Класифікація допомагає глибше зрозуміти суть витрат, вивчити порядок їх формування і мету використання.

Ґрунтуючись на різноманітності підходів до визначення поняття «витрат» їх види залежать від форми вираження та цільового призначення.

Отже, «витрати» мають різне спрямування, але найбільш загальним є такий поділ витрат (табл.1.):

Таблиця 1

Класифікація «витрат» за формою вираження та цільового призначення

№ п/п	Ознака	Види
1.	Періодичність виникнення	- інвестиційні - поточні
2.	Періодичність повторювання	- циклічні - безперервні витрати
3.	Форма реалізації	- натуральний - грошовий
4.	Сфера діяльності	- витрати обігу - витрати виробництва чи собівартості
5.	Період утворення вартості продукції	- в певному періоді - реальні грошові виплати

Витрати в бухгалтерському обліку також групують за економічними елементами та статтями калькулювання (рис. 1.).

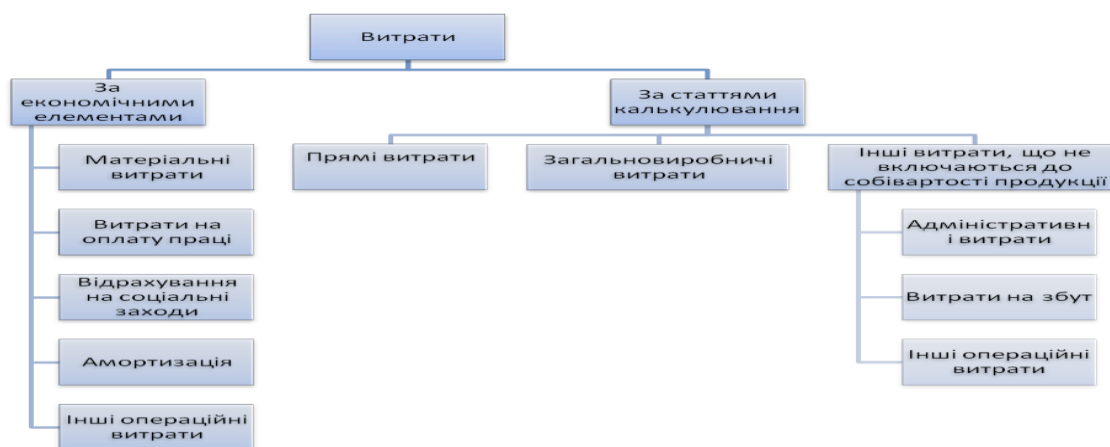

Рис.1 - Класифікація витрат за економічними елементами та статтями калькулювання

Крім вищенаведених класифікацій витрат на ДП «Закарпатський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» витрати класифікують за відділами (рис. 2.). На підприємстві існує 9 (дев'ять) відділів кожен з яких для свого функціонування потребує певних витрат.

Рис. 2 - Класифікація витрат підприємства за відділами

Класифікація витрат важлива при визначенні вартості продукції та відповідно при ціноутворенні. Велике значення класифікації витрат в управлінні ними і перш за все для здійснення калькуляції собівартості продукції для різних потреб управління.

ДП «Закарпатський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» виконує наступні види робіт: землевпорядні, земле – оціночні та топографо-геодезичні.

При визначенні ціни на вищеперераховані роботи ДП «Закарпатський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» керується методичною літературою землеустрою, такою як: «Збірник укрупнених кошторисних розцінок на топографо-геодезичні та картографічні роботи» 2003 р., «Розміри оплати земельно-кадастрових робіт та послуг» 2002 р. Та «Сборник цен на изыскательские работы для капитального строительства» 1982 р. Згідно цієї методичної літератури складаються кошториси витрат на виконання певної роботи або надання послуги на підприємствах сфери послуг землевпорядкування. Надання послуг, вартість яких не встановлено в методичній літературі, здійснюється за цінами, визначеними договорами.

Отже, класифікація витрат на підприємствах сфери послуг землевпорядкування є важливим економічним елементом, який потребує дослідження та уваги.

РОЛЬ МАРКЕТИНГОВОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМТВА

Питання впровадження в практику господарювання підприємств управління їх маркетинговою діяльністю є сьогодні актуальним, як ніколи, бо воно здатне регулювати вплив на рівень, характер і час попиту таким чином, щоб це допомагало організації в досягненні поставлених цілей.

Значний вклад в розвиток теорії управління та аналізу маркетинговою діяльністю внесли Бай С. І., Волков Д. Н., Іляшенко А. Х., Кеворков В. В., Клімова І. Г., Котлер Ф., Макаренко Т. І., Маркушина Е. П., Мошнов В. А., Олійник Т. О., Пилипчик В. П., Сергеев С., Скоробогатих І., Слабковский Ю., Соловйов В. А., Стрикленд А. Дж., Тарондо Ж.-К., Томпсон А. А., Уайт С., Чеповой А. П., Шумейко А. К. Їх праці присвячені дослідженню проблем впровадження управління маркетинговою діяльністю у господарську діяльність підприємств України.

Маркетинг як філософія, стратегія і тактика ринкової діяльності неминує несе в собі і реалізує особливості конкретних потреб і задовольняють їх товарів, характерні риси взаємодії учасників конкретної сфери економічного життя[2].

Сучасна концепція маркетингу включає три основних завдання, дослідження і розробка яких складають основу успішної реалізації стратегії розвитку організації:

- орієнтація на споживача (його потреби, запити, смаки тощо);
- підхід до маркетингу як до загальнофірмової мети, успіх якої залежить від усіх функціональних підрозділів і вимагає їх структурної та організаційної кооперації;
- орієнтація на прибуток, як кінцевий результат всієї виробничої діяльності, визначальною конкретну тактику продажів.

Виходячи з цього впливають чотири основні функціональні блоки маркетингового аналізу, що надає інформацію для формування маркетингової стратегії у відношенні товару (послуги), цін, комунікацій, збуту і продажів. У зарубіжній теорії і практики для зазначення цієї сукупності напрямків маркетингової політики популярна мнемонічна формула «4P»: «product (товар) - price (ціна) - promotion (просування) - place (розподіл)» [3].

Маркетинговий аналіз, орієнтований на стратегію розвитку організації, має ряд особливих рис. Це орієнтація на довгострокову перспективу. Це постійний і систематичний аналіз потреб ринку як стрижнева функція, що виводить на розробку ефективних товарів, призначених для конкретних груп покупців і володіють властивостями, відрізняючи їх від товарів-конкурентів і таким чином створюють виробнику

стійку конкурентну перевагу. Тому маркетинговий аналіз базується на результатах аналізу і прогнозу суттєвих умов навколишнього середовища, а також сильних і слабких сторін діяльності. Він зберігає і розвиває досягнуті успіхи, шукає нові можливості, в тому числі проривного характеру, створює і забезпечує перспективи підприємства.

Маркетинговий аналіз є вихідним елементом системи управління маркетингом, спрямованої на досягнення оптимального балансу між цілями організації і задоволенням потреб споживачів її продукції.

Дуже близьким до маркетингового аналізу є маркетинговий аудит.

Маркетинговий аудит - всебічне, систематичне і незалежне вивчення середовища, цілей, стратегій і діяльності компанії для виявлення проблем у системі маркетингу та розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності маркетингової діяльності [1].

За допомогою маркетингового аналізу ведеться постійний пошук нових ринків, нових споживачів, нових видів продукції, нових сфер застосування традиційної продукції, здатних забезпечити підприємству найбільший рівень прибутку. Маркетинг виступає як інструмент регулювання виробництва і збуту, орієнтуючи виробничу діяльність підприємства, його структурну на ринковий попит.

Особлива значущість маркетингового аналізу зумовлена постійними змінами у зовнішньому середовищі підприємства, що формуються під дією різноманітних чинників.

З огляду на мету і значення маркетингового аналізу та часовий вимір розрізняють такі його види:

1) залежно від теми:

- маркетинговий аналіз як основа для підготовки маркетингового плану, маркетингових рішень: обґрунтування перспективи розвитку явищ і процесів. Основну увагу при його здійсненні зосереджують на вивченні причинно-наслідкових зв'язків, від яких можуть залежати майбутні результативні показники;

- маркетинговий аналіз як засіб контролю за виконанням маркетингового плану. Здійснюють його після закінчення певного господарського циклу, одержання результатів;

2) з врахуванням часової перспективи:

- стратегічний маркетинговий аналіз: передбачення майбутнього розвитку підприємства на основі комплексного вивчення зовнішнього середовища та змін у ньому. Він передбачає опрацювання великого масиву зовнішньої і внутрішньої інформації за тривалий період; потребує високорозвинутого стратегічного бачення;

- оперативний маркетинговий аналіз: повсякденному вивченні діяльності з метою обґрунтованого втручання в її перебіг для забезпечення безперервного й ефективного функціонування підприємства.

Оперативний маркетинговий аналіз відрізняється від стратегічного аналізу не лише часовим виміром дослідження, а й метою, принципами здійснення [3].

Отже, необхідними умовами досягнення успіху в умовах ринку є орієнтація виробництва на споживачів і конкурентів, гнучке пристосування до мінливих ринкової кон'юнктури. Кожному підприємству необхідно знати, яку продукцію, в якому обсязі, де, коли і за якими цінами воно буде продавати. Для цього потрібно вивчити попит на продукцію, ринки її збуту, їх ємність, реальних і потенційних конкурентів, потенційних покупців, можливість організувати виробництво за конкурентною ціною, доступність необхідних матеріальних ресурсів, наявність кадрів необхідної кваліфікації і т.д., що можливе за проведення маркетингового аналізу підприємства.

Література

1. Богомолова В.В. Маркетинговий аудит на підприємстві / В.В.Богомолов // Матеріали VII Міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених «Соціально-Економічний розвиток України. Європейській вибір». У 2 ч. / за заг. ред. А. А. Ткача. Мелітополь, 18 травня 2010 р. – Мелітополь : МІДМУ ГУ «ЗІДМУ», 2010. – Ч. 2. – С. 60-62.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс / Ф.Котлер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2002. – 656 с.
3. Павленко А. Ф., Войчак А. В. Маркетинг : Підручник / А.Ф.Павленко, А.В.Войчак. — К. : КНЕУ, 2003. – 246 с.
4. Пилипчик В. П. Контроль, оцінки та аналіз ефективності маркетингової діяльності / В.П.Пилипчик // Маркетинг в Україні. – №1. – 2008. – С. 28-32.

УДК 658.011.1:339.13.012.42

Н.І.ГУЛЬПА
Мукачівський державний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Деякі аспекти дослідження потенціалу, зокрема і стратегічного, науковці розглядали у контексті управлінського аналізу, аналізу внутрішнього середовища, управлінського обстеження, управлінської діагностики, аналізу стану підприємства, аналізу внутрішньої структури підприємства, аналізу діяльності підприємства, діагностики підприємства тощо. Однак із поширенням стратегічного підходу до процесу управління оцінка стратегічного потенціалу із урахуванням впливу зовнішнього середовища підприємства зайняла центральне місце у стратегічному аналізі діяльності підприємства.

Під час аналізу стратегічного потенціалу підприємства виникає проблема методологічного характеру, зумовлена відсутністю єдиного

переліку показників, які слід аналізувати. З метою усунення цієї проблеми першочерговим завданням є дослідження суті поняття «стратегічний потенціал», визначення його основних елементів.

Узагальнюючи досліджені праці [1–8], можна виділити такі підходи до визначення суті стратегічного потенціалу:

1) ресурсний, за якого потенціал розглядається як сукупність наявних ресурсів чи таких, що можуть бути залучені зі сторони;

2) цільовий – потенціал розглядається не лише як ресурси, а й можливості щодо їх ефективного використання у процесі досягнення цілей;

3) структурно-функціональний, за якого потенціал розглядається як сукупність елементів, кожен із яких виконує відповідні функції. Чим вдаліша структура об'єкта і чим краще один одному відповідають елементи та їх функції, тим вищим буде потенціал;

4) конкурентний, за якого потенціал розглядається як джерело конкурентних переваг, які визначатимуть оптимальний розвиток підприємства в майбутньому.

Найвдалішим, на наш погляд, є оптимальне поєднання усіх цих підходів. Вважаємо, що стратегічний потенціал підприємства є системою взаємопов'язаних елементів, які, характеризуючись різними видами ресурсів, компетенцій та можливостей, визначають спроможність створювати конкурентні переваги для забезпечення ефективного довгострокового розвитку підприємства.

Основними характеристиками стратегічного потенціалу є: орієнтація на довгострокове майбутнє; відображення ключових можливостей та компетенцій, які виникли у процесі становлення та розвитку підприємства та які є основою його конкурентних переваг; відображення наявності динамічних здатностей як вміння підприємства трансформувати ресурси, компетенції та можливості до вимог змінного зовнішнього середовища [8]; відображення зростання ролі компетенції персоналу та його творчого підходу до виконання поставлених завдань.

На вибір ключових стратегій управління підприємством впливають чинники зовнішнього і внутрішнього середовища: цілі підприємства; масштаби підприємства; інвестиційна привабливість; стратегії конкурентів; існуючий потенціал підприємства; особливості галузі; витрати на виробництво та збут; можливості підприємства. Стратегічне управління нерозривно пов'язане зі зміною обставин і умов, що зумовлює застосування ситуаційного підходу [9].

В сучасних умовах господарювання можна виділити такі сучасні підходи до вироблення стратегій:

1. Контроль над затратами. Стратегії такого типу базуються на зниженні власних витрат в порівнянні із затратами конкурентів шляхом

обов'язкового контролю над затратами, або шляхом регулювання розміру підприємства і обсягу продукції, завдяки чому досягається вища ефективність виробництва.

2. Стратегія диференціації, її суть полягає в концентрації організацією своїх зусиль на декількох пріоритетних напрямках, де вона намагається мати більше переваг над іншими. Ці напрями можуть бути різними, тому варіантів стратегії на практиці існує дуже багато.

3. Стратегія фокусування. В цьому випадку підприємство цілеспрямовано орієнтується на якусь групу споживачів, або на обмежену частину асортименту продукції, або на специфічний географічний ринок. У такому випадку часто говорять про нішу на ринку.

Формування вдалої стратегії залежить від постійного аналізу таких елементів підприємства як фінансовий стан організації, який визначає, яку стратегію вибере керівництво в майбутньому; виробництво - має велике значення для своєчасної адаптації внутрішньої структури організації до змін зовнішнього оточення і її виживання в конкурентному середовищі; персонал; організаційна культура та імідж організації.

Умовами успіху реалізації стратегії вважаються: забезпечення відповідності стратегії середовища; впевненість персоналу й менеджерів у своїх здібностях; готовність фірми до змін. Проблемами, пов'язаними з реалізацією стратегії, є: її невідповідність структурі фірми; високий ризик; відсутність навичок; слабкість інформаційних систем; недосконалість методів діяльності.

Література

1. Березін О.В. Завдання та механізм оптимізації структури потенціалу підприємства/О.В. Березін // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Частина II: зб. наук. пр. – Вип. 4 (40). – 2007. – С. 20–28.

2. Бузько І.Р. Стратегічний потенціал і формування пріоритетів у розвитку підприємства : моногр. / І.Р. Бузько, І.Є. Дмитренко, О.А. Сущенко. – Алчевськ : в-во ДГМУ, 2002. – 216 с.

3. Горбань В.Б. Управління стратегічним потенціалом машинобудівного підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org>.

4. Гордієнко Л.Ю. Семантичний аналіз сутності стратегічного потенціалу підприємства як економічної категорії щодо умов трансформаційної економіки/Л.Ю. Гордієнко, Є.В. Швець // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. – 2006. – № 71. – С. 151–157.

5. Гросул В.А. Сутнісно-змістова еволюція поняття «стратегічний потенціал підприємства» / В.А. Гросул, Ю.Ю. Василенко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. ХДУХТ. Вип. 2 (8). Частина I. – 2008. – С. 411–417.

6. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. / Г.І Кіндрацька. – К. : Знання, 2006. – 366 с

7. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия / Е.В. Лапин. – Сумы : Унив. кн., 2002. – 278 с.

8. Пастухова В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: моногр. / В.В. Пастухова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 302 с.

9. Пузирьова В.П. Матриця ключових стратегій в управлінні фінансовим потенціалом промислових підприємств //Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №6. - С. 152.

10. Фещур Р.В. Оцінювання і управління потенціалом машинобудівних підприємств/Р.В. Фещур, О.Б. Бортновська // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 606. – С. 113–118.

УДК 332.122

О.А.ДЕГТЯР

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАПРЯМКУ

Останнє десятиріччя країни ЄС, у т.ч. й Україна, дотримуються принципів регіоналізації економіки, який передбачає підвищення ролі та вкладу кожного окремого регіону у економічний розвиток національної економіки. Разом з цим вирішення цього завдання пов'язане з чималою кількістю проблем, шляхи подолання яких потребують наукового обґрунтування. У першу чергу, європейська інтеграція України повинна ґрунтуватися на економічно розвинутих та конкурентоспроможних регіонах з достатнім продуктивним потенціалом. Важливим фактором цього є існуюча система державного регулювання регіонального розвитку, від якої залежать його темпи та напрям. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів управління розвитком регіонів України, а також виявлення особливостей їх розвитку стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями, а через це питання, пов'язані з визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, є актуальними та своєчасними [1].

Ці питання досліджували такі зарубіжні вчені, як Беннет Р., Нігро Ф., Бінгхем Р. та інші; українські вчені Беленцов В.М., Орловська Ю., Біла С.О., Дорофієнко В.В., Покатаєва О.В., Пельтек Л., Решетило В. та багато інших.

Проте, наукові засади державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України потребують подальшого розвитку. Зокрема, необхідно переглянути перелік розповсюджених загальновідомих факторів, що враховуються під час формування системи державного управління регіональним розвитком, та додати чинники, які відкриваються у світлі новітніх теорій інституціоналізму та інших.

В Україні існує низка основних проблем економіки регіонів: несприятливі умови для розвитку людського, соціального та

інтелектуального капіталів, незначний рівень конкурентоспроможності економіки регіонів; недостатньо дієву інфраструктуру для впровадження комплексу структурних перетворень економіки регіонів. У свою чергу це зумовлено зниженням здатності до відтворення капіталу в пріоритетних галузях; зниженням інноваційного потенціалу розвитку регіонів України; сировинною спеціалізацією виробництва; посиленням асиметрій на регіональних ринках праці; погіршенням демографічної ситуації; скороченням обсягів фінансування соціальної сфери.

Стратегічний підхід до управління розвитком господарських комплексів регіонів спрямований на раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів, вирівнювання умов економічної діяльності в межах усіх регіонів, досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічних показників рівня життя населення України.

Реалізація зазначених цілей потребує:

- розробки механізмів прискорення економічного зростання в найважливіших напрямках розвитку економіки регіону;
- мінімізації соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону;
- розвитку інфраструктури регіону, ринку товарів і цінних паперів;
- збереження існуючих і створення нових робочих місць.

Такими факторами, на нашу думку, повинні бути посилення процесів економічної консолідації, перспективи євро як міжнародної валюти, економічний потенціал створюваного союзу, а також процес розвитку фінансових ринків.

Диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до впровадження регіональної державної політики шляхом збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, у виборі засобів її реалізації; формування та забезпечення ефективного перерозподілу синтезованого капіталу регіону, формування доходів і видатків бюджету області органами регіонального управління; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку області [1].

Можливі сценарії подальшого розвитку валютного союзу. Експерти МВФ, враховуючи подальші внутрішні перетворення в країнах Європейського союзу і триваючу інтеграцію, розрахували два сценарії подальшого розвитку країн в рамках валютного союзу в 2000-2015 роках.

При першому варіанті країни-учасниці валютного союзу здійснюють подальшу фіскальну консолідацію і домагаються скорочення державних витрат.

При другому варіанті країни-учасниці обмежуються суворим виконанням вимог Маастрихтського договору, але не здійснюють ніяких подальших структурних реформ.

Таким чином, якщо за створенням валютного союзу не послідуєть глибокі реформи фінансової системи та трудових відносин, він не тільки не дасть країнам-учасникам ніякого виграшу, але і призведе до зниження тих макроекономічних показників, які вони мали б без валютного союзу.

Література

1. Гавкалова Н. Л. Формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу : дис. ...доктора екон. наук : 9 08.00.04 / Н. Л. Гавкалова. – Харків, 2009. – 572 с.

2. Матеріали сайта Публикации для учащихся [Электронный ресурс].-Режим доступа : <http://www.economy.nauka.com.ua/> М. С. Пашкевич, Держава та регіони: економічні проблеми та перспективи розвитку взаємозв'язків.

УДК 338.48:65

А.М.ДОМИЩЕ-МЕДЯНИК, М.П.КЛЯП

Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ

Туризм повинен стати одним із ключових пріоритетів економічного розвитку України, особливо з урахуванням поточної кризи. В Україні є значна кількість регіонів та районів, які володіють високим потенціалом для розвитку туризму, однак він стримується низкою проблем, характерних майже для кожного регіону: недостатньо розвинена інфраструктура, відсутність висококваліфікованих кадрів з досвідом роботи в галузі, невисока якість маркетингових кампаній, низький рівень управління, планування та контролю в галузі.

Зростання частки товарного виробництва забезпечило розвиток економічної діяльності в усіх галузях суспільного виробництва. У зв'язку з цим відбувається поступове збільшення обсягу наданих послуг населенню, а, отже, дана тенденція несе із собою сприятливі зміни у структурі сфери послуг, зокрема і в туристичній галузі. Очікувані позитивні зміни висувують на перший план стратегічне управління розвитком туристичної галузі у рамках удосконалення механізму її розвитку [1, с. 134]

Стратегічне управління є системним підходом до визначення майбутнього вектору розвитку країни чи її конкретного регіону і містить у собі два взаємодоповнюючі блоки: аналіз та визначення стратегічних позицій і управління в реальному масштабі часу.

На сучасному етапі розвитку суспільства існує багато моделей стратегічного управління, які в тій чи іншій мірі деталізують послідовність кроків цього процесу, проте три основні етапи є спільними для всіх моделей:

- стратегічний аналіз;
- стратегічний вибір;
- реалізація стратегії (рис.1).

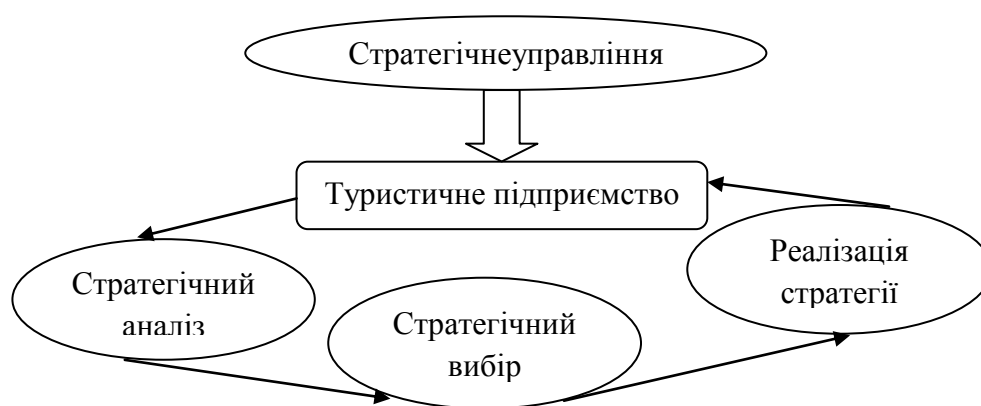

Рис.1 - Взаємозв'язок етапів стратегічного управління

Етап стратегічного аналізу інтерпретує стратегічне положення регіону за допомогою, по-перше, визначення змін, які виникають в економічній системі держави, і виявлення їх дії на соціально-економічну систему регіону визначення переваг і ресурсів регіону в залежності від цих змін [2, с. 119–120].

Основна мета стратегічного аналізу – оцінка ключових дій на теперішнє і майбутнє положення регіону і визначення їх специфічного впливу на стратегічний вибір.

Одним з результатів стратегічного аналізу є визначення загальних цілей регіону, які визначають сферу його діяльності. На підставі цілей визначаються завдання. Вони використовуються для представлення показників стратегічного планування.

Другий етап стратегічного управління – стратегічний вибір – має чотири компоненти процесу стратегічного вибору:

- розробка стратегічних варіантів розвитку соціально-економічної системи регіону;
- оцінка розроблених стратегічних варіантів;
- вибір стратегії розвитку соціально-економічної системи регіону;
- розробка плану функціонування соціально-економічної системи регіону.

Третім ключовим етапом стратегічного процесу є реалізація стратегії розвитку соціально-економічної системи регіону. Особливо значущими чинниками при реалізації стратегії є розробка плану подальшого розвитку

соціально-економічної системи регіону, в якому враховуються використання інвестиційних ресурсів [2, с. 120].

Необхідним елементом формування конкурентоспроможної туристичної індустрії виступає реалізація державної політики України у сфері туризму, яка базується на визначенні основних напрямів державної політики, пріоритетних напрямів розвитку туризму, класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорона, спрямування бюджетних коштів на розробку та реалізацію програм розвитку туризму. Важливе значення для реалізації державної політики є виявлення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму, ліцензування, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу, встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу, організація і здійснення державного контролю за дотримання законодавства у галузі туризму.

Пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки країни;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму сільського, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва утвердження України на світовому туристичному рівні;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

На сучасному етапі розвитку туристичної галузі в Україні необхідно сформулювати чітку стратегію управління розвитком туристичної галузі, яка б дала можливість розкрити туристично-рекреаційний потенціал країни повною мірою і забезпечити наповнення хронічно дефіцитного бюджету.

Література

1. Пілюшенко В. Л. Стратегія інноваційного управління сферою послуг на основі маркетингового підходу / В. Л. Пілюшенко, І. О. Аракелова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 133–142.
2. Рудакова Т. В. Стратегія управління інноваційною діяльністю соціально-економічної системи регіону / Т. В. Рудакова // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 2(1). – С. 119–122.

3. Стойка В. О. Роль стратегічного управління у стимулюванні розвитку туристичної галузі/ Стойка В.О., Стойка С.О. // Ефективна економіка. Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3793> – 2015.- № 2.

УДК 339

О.В. ЗАРІЧНА
Мукачівський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Розвиток транскордонного співробітництва є стратегічною метою та пріоритетним напрямком державної політики України. Її реалізація на державному рівні повинна супроводжуватись адаптацією національного законодавства до вимог ЄС, коригуванням візового режиму, підтримкою агентств регіонального розвитку, переглядом умов державного фінансування проектів транскордонного співробітництва.

Транскордонне співробітництво у сучасних умовах являється найбільш ефективним шляхом вирішення спільних проблем розвитку регіонів та поглиблення взаємовигідних контактів між населенням сусідніх країн.

Багато кому відомо той факт, що для всіх країн світу і їх регіонів характерним є нерівномірність розвитку. Диспропорції мають місце в усіх країнах незалежно від розміру економічного потенціалу, державного устрою, політичної системи тощо. У такій ситуації зростає значення специфічних механізмів розвитку територій, серед яких важливе місце займає транскордонне співробітництво. Саме цей вид співпраці може дієво сприяти усуненню соціальних, економічних, правових та адміністративних бар'єрів, які були спричинені кордонами. Таке співробітництво з середини ХХ століття почало активно розвиватись у країнах Західної Європи, де накопичено багатий досвід здійснення співпраці, спрямованої на поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або громадами сусідніх держав.

Транскордонне співробітництво розцінюється в Україні як один з найважливіших пріоритетів її зовнішньої політики. Це обумовлено не тільки внутрішніми факторами, але і зовнішніми, оскільки формуючи свою регіональну політику до 2013 р., Європейський союз, поряд з підвищенням конкурентоспроможності та конвергенцією регіонів, третім пріоритетним напрямком визначив саме транскордонне співробітництво.

Європейський Союз об'єднує 27 європейських країн. Створений спершу як Європейська економічна спільнота, ЄЕС була перетворена Маастрихтською угодою на політичний союз. Окрім економічної інтеграції, було домовлено про СЗБП і про співробітництво в поліцейській і юридичних галузях. Ці три напрямки відображені в моделі трьох

підвалин ЄС. Вступ до ЄС, так само як і вступ до НАТО є задекларованою метою України в галузі зовнішньої політики. Сьогодні відносини Україна – ЄС у рамках Європейської політики сусідства базуються на УПС що має бути замінений угодою про асоціацію.

Прагнення нашої держави інтегруватися до європейських структур потребує від України розробки та впровадження такої моделі взаємовідносин між центром та регіонами, яка б відповідала принципам, завданням та механізмам регіональної політики Євросоюзу, сприяла становленню нових форм співпраці між ними, міжнародній співпраці територій, вступу до міжнародних організацій та об'єднань

Одним з найбільш потужних і ефективних чинників економічного зростання є прикордонне розташування територій в умовах інтеграції вже саме по собі, яке дозволяє отримати відчутний імпульс для розвитку периферійних регіонів. Це має їм дозволити покращити стартові можливості для прискорення власного розвитку і встановлювати партнерські зв'язки з керівництвом інших регіонів та центральними інституціями ЄС.

Діяльність областей та єврорегіонів щодо транскордонного співробітництва базується на укладених Договорах та Угодах міждержавного рівня, угодах і рішеннях про співпрацю між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з адміністративно-територіальними одиницями інших країн. Угоди реалізуються як в цілому на території областей, так і території єврорегіонів. Так, по єврорегіону "Буг" транскордонне співробітництво регулюється - 16 угодами та іншими рішеннями (всього по Волинській області діють 29 угод), по Карпатському єврорегіону - 42 (Закарпатській області -21, Івано-Франківській -13, Львівській - 17), "Нижній Дунай" - 13, "Верхній Прут" - 17, "Дніпро" - 48, "Слобожанщина" - 13.

Транскордонне співробітництво є не лише способом розвитку контактів між прилеглими територіями сусідніх країн, але і формою та засобом пожвавлення значно ширших загальноєвропейських інтеграційних тенденцій. Необхідно мати на увазі, що для України "співробітництво через кордони" є важлива форма реалізації концепції входження до Європи. З огляду на те, що Україна прикладає значні зусилля для розвитку транскордонного співробітництва, все ж лишаються труднощі і перешкоди в цьому напрямку, а саме: - укорінена практика несумлінного виконання діючих законів і державних програм, неоднакове розуміння окремих нормативних положень як міністерствами та відомствами, так і місцевими органами державної влади; - розпорошення регуляторних функцій, пов'язаних із розвитком сфери ТКС, між різними органами державної влади; - збереження практики надмірного адміністративного впливу на регіональний розвиток, зокрема на його транскордонну складову; -

відсутність критеріїв оцінки ефективності ТКС, яка призводить до безсистемності при формуванні його нормативно-правового забезпечення і не дозволяє підпорядкувати усі законодавчі акти досягненню єдиної стратегічної мети; - недостатній рівень впливу нормативно-правової бази (зокрема положень Закону України «Про транскордонне співробітництво») на перебіг процесів у ТКС; - нечіткість виписаного механізму виділення та використання фінансових асигнувань на розвиток ТКС; відсутність приділення уваги таким формам сприяння ТКС, як правова, організаційна, інформаційно-аналітична, методична, маркетингова та ін.

УДК 332.142.4

Й.П.ЗВОНАР
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ У КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Серед сукупності чинників, що детермінують рівень конкурентоспроможності регіону, чільне місце належить кількісним та якісним характеристикам соціальних ресурсів, якими забезпечений даний регіон. Проблема підвищення ефективності використання даного виду ресурсів набуває особливої актуальності для регіонів України, особливо в умовах інтенсифікації інтеграційних процесів з Європейським Союзом та поглиблення економічних зв'язків в рамках транскордонного співробітництва.

Соціальні ресурси регіону являють собою базис для поступального економічного розвитку. Ці ресурси включають, окрім здатності населення до суспільно корисної трудової активності, також і, підприємницьку активність, готовність до безперервного саморозвитку як у особистісному, так і в професійному аспектах, ініціативність, креативність, адаптивність. Якісні соціальні ресурси обумовлюють активізацію процесів соціалізації трудових відносин, що проявляється у поступовому перетворенні сфери зайнятості на механізм забезпечення, по-перше, високого рівня добробуту суспільства, по-друге, конкурентоспроможності економіки.

Для багатьох регіонів України транскордонне співробітництво поступово стає одним із інструментів вдосконалення регіональної політики, у тому числі і тих її складових, які пов'язані з соціально-трудовими відносинами. Як приклад, можна назвати Закарпатську область, яка, маючи спільний кордон з чотирма державами ЄС, активніше, ніж інші регіони, приймає участь в різноманітних програмах співпраці між територіальними громадами прикордонних територій.

Слід зазначити, що у зв'язку з глибокою економічною кризою ефективність використання соціальних ресурсів різко знижуються, що виявляється у скороченні кількості робочих місць і звуженні сфер докладання праці. Закарпатська область завжди була регіоном із незадовільним рівнем попиту на працю, при цьому останнім часом дана проблема набула ще більшої гостроти.

На активізацію соціально-трудового потенціалу області спрямовані так звані Програми сусідства, серед яких можна назвати :

- Проект словацько-української транскордонної співпраці у сфері туризму (неприбуткова організація «Панонія»);
- Проект сприяння підприємництву уздовж словацько-українського кордону (Асоціація розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород – XXI-й вік»);
- Будівництво регіонального туристично – інформаційного центру в Закарпатській області (Українсько-угорський центр регіонального розвитку).

Дані проекти спрямовані переважно на стимулювання підприємницької активності та розвиток інфраструктурного забезпечення бізнесу. Однак комплексний розвиток регіональних соціальних ресурсів вимагає акцентування уваги на більш широкому колі завдань не тільки економічного характеру. Засвоєння норм та цінностей високорозвинутого європейського суспільства, формування культури ведення бізнесу, підвищення здатності до соціальної адаптації індивідів також є важливими чинниками підвищення якості соціальних ресурсів.

У даному аспекті одним із ключових завдань є розвиток інститутів громадянського суспільства. Саме у цьому напрямку працює Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», яка є Національним Представництвом України в Карпатському Єврорегіоні. З точки зору розвитку соціальних ресурсів регіонів дана організація функціонує як майданчик для реалізації широкого кола місцевих ініціатив, у тому числі і тих, які пов'язані з :

- активізацією співпраці між вищими навчальними закладами (в рамках «Карпатського Єврорегіону» діє Асоціація університетів);
- проведенням семінарів та тренінгів для представників місцевої влади та підприємців,
- підтримкою діяльності неурядових організацій,
- розвитком соціальної інфраструктури;
- налагодженням взаємно корисної співпраці між представниками малого та середнього бізнесу.

Така співпраця цілком узгоджується з декларованим центральною владою курсом на децентралізацію та розширення повноважень регіонів;

формує інституційне забезпечення розвитку соціальних ресурсів регіону, тому є важливим напрямком транскордонного співробітництва.

Література

1. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року № 1861-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Газуда М.В. Теоретичні підходи до сутності транскордонного і прикордонного співробітництва [Текст] / М.В. Газуда // Сталий розвиток економіки. Всеукр. наук.-виробн. журнал – Хмельницький, 2012. – Вип. 1'2012 [11] – С. 108-111.
3. Єврорегіони як інноваційна форма розвитку транскордонного співробітництва України: зб. наук. пр. / В. І. Волошин, В. В. Засадко, Н. А. Мікула [та ін.]. – Львів : Арал, 2013. – 154 с.
4. Реутов В.Є. Транскордонне співробітництво регіонів України : теоретико-практичні аспекти розвитку Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка"[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.

УДК 657

М.М.ЗОЗУЛЯК
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІТИЧНОЇ ОЦІНКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Процес управління передбачає своєчасне отримання достовірної інформації, необхідної для прийняття оптимальних рішень. Саме від правильно сформованих рішень залежить реалізація функцій бізнесу, що потребує залучення певного капіталу для фінансування операцій, визначення об'єктів та обсягів інвестування, отримання коштів тощо. За умов високого ступеня мінливості зовнішнього середовища успішний розвиток будь - якого підприємства стає можливим саме завдяки раціональним та ефективним управлінським рішенням, до яких, залежно від їхнього спрямування, визначено ряд вимог, а процес прийняття таких рішень включає низку оцінок та експертиз.

Дослідженням проблемних питань з приводу оцінки управлінських рішень в контексті обліково – аналітичного забезпечення процесу управління підприємством займалися такі вітчизняні вчені та молоді науковці, як Попович П.Я., Шпанковська Н.Г., Чумаченко Н.Г., Бутинець Ф.Ф., Додонов О.Г., Путятін В.Г., Валетчик В.О., Глущенко Я.І., Василенко В.А., Мочаліна З.М., Скоков Б.Г., Головачова Ю.В. та інші. Огляд наукових праць та публікацій цих авторів свідчить як про існування широкого кола досліджень із вищезгаданої проблематики, так і про виникнення нової дискусійної тематики у сфері підтримки прийняття управлінських рішень на підприємстві сучасними обліково – аналітичними системами, що є актуальним на сьогодні та потребує подальшого вивчення.

Будь – яке управлінське рішення є результатом економічного аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативного варіанту для досягнення визначеної мети у процесі поточного та стратегічного розвитку суб'єкта господарювання [6, с.290].

Для отримання якісного та ефективного управлінського рішення необхідно дотримуватися певних умов, зокрема: використовувати якісну інформацію; у процесі розробки рішень застосовувати базові положення методології менеджменту та аналізу; оптимізувати параметри, які досліджуються та прогножуються; забезпечувати мотивацію до розробки та реалізації управлінських рішень; здійснювати аналітичну підтримку управлінських рішень на всіх етапах їх прийняття.

Якщо в управлінні поточними ситуаціями приймаються оперативні управлінські рішення, то для реалізації стратегічних цілей діяльності суб'єкта господарювання необхідні масштабні та довгострокові перспективні рішення. Враховуючи складність прийняття, підвищений ризик, високий рівень невизначеності майбутнього стану зовнішнього середовища, до розробки стратегічних управлінських рішень застосовують ситуаційний підхід, використовують комбіновані методи дослідження, здійснюють належно структуровані та деталізовані аналітичні розрахунки [4, с.209].

Аналітична оцінка управлінських рішень полягає у визначенні та виконанні аналітичних функцій на кожному з етапів їх прийняття, а також при виборі і застосуванні методів дослідження. Щодо технології прийняття управлінських рішень в сучасній науковій думці існують розбіжності. Зокрема, різні науковці виділяють неоднакову кількість етапів прийняття управлінських рішень – від трьох [6], чотирьох [3] до шістнадцяти [5]. Однак незалежно від кількості етапів аналітична функція повинна виконуватися на кожному із них. Зміст аналітичної підтримки технології управлінських рішень на кожному етапі залежить від суттєвості, масштабів та значення конкретного управлінського рішення.

Сутність найбільш поширеної на практиці технології аналітичної оцінки управлінських рішень [6, с.291] узагальнено в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, аналіз нероздільно пов'язаний із прийняттям рішень у процесі управління суб'єктом господарювання. Він відіграє важливу роль у визначенні стратегії функціонування підприємства, прийнятті виважених рішень у досягненні як поточної, так і глобальної мети діяльності, а також забезпечує адекватну реакцію при формуванні сприятливого середовища та виникненні загроз у досягненні успіху.

Таблиця 1

Особливості аналітичної оцінки управлінських рішень

Етап технології управлінського рішення	Зміст етапу	Основні вимоги та правила аналітичної підтримки управлінського рішення
Перший (вступний)	Виявлення управлінського завдання, визначення його характеристик, побудова моделі проблемної ситуації.	Інтеграція технології управлінського рішення з автоматизованою системою управління виробництвом. Відповідність нововведень стратегічним і тактичним цілям підприємства.
Другий (основний)	Розробка та обґрунтування альтернативних варіантів вирішення виявленої управлінської проблеми, вибір оптимального з них.	Аналіз і оцінка інформації для управлінського рішення. Враховання невизначеності та оцінка ризиків. Враховання вимог споживачів. Враховання протиріч та їх усунення.
Третій (завершальний)	Організація впровадження та виконання прийнятого управлінського рішення.	Оцінка фактичної ефективності управлінського рішення після його впровадження. Безперервність аналітичної підтримки управлінського рішення.

Література

1. Василенко В.А. Теорія і практика розробки управлінських рішень. [текст] : навч. посіб. / В.А. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003.- 420с.
2. Глущенко Я.І. Оцінка якості контрольно – аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень підприємствами торгівлі. // Я.І. Глущенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. - №4 (28). – С. 68-70.
3. Економіка та управління в промисловості. Матеріали Всеукраїнської НПК. Том 2. – Дніпропетровськ, 2005. – 261с.
4. Мних Є.В. Економічний аналіз. [текст] : підручник / Є.В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630с.
5. Фатхутдинов Р.А. Разработка управленческого решения / Р.А.Фатхутдинов. – М. : Интел – Синтез, 1998.- 272с.
6. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. [текст]: навч. посіб. / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, К.Ф. Ковальчук [та ін.]; за ред. К.Ф. Ковальчука – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 328с.

УДК: 339.9

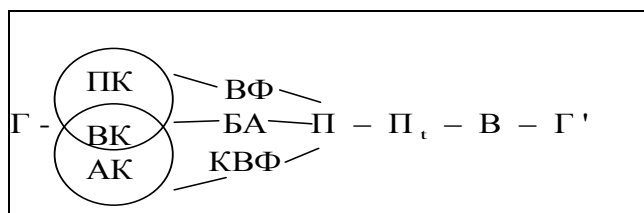
М. В.ІГНАТИШИН
Мукачівський державний університет**ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКОВИХ ПРОЄКТІВ**

Інтеграційний курс до Європейського Союзу який для себе обрала Україна потребує формування сучасної високорозвиненої економіки заснованої на новітніх досягненнях у сфері науки, техніки, економіки та інших галузей. Реалізація цієї мети потребує залучення значних інвестиційних ресурсів та пошук джерел інвестування. Таким джерелом інвестування може стати венчурний капітал, який за певних умов може

стати ефективним джерелом фінансового забезпечення наукових розробок та перетворення їх на конкурентоспроможний продукт.

Батьківщиною зародження сучасного венчурного капіталу вважають США, штат Каліфорнія, а батьком — американського винахідника — новатора та фінансиста Артура Рока, який вперше у 1957 р. використав венчурний капітал у інвестуванні інноваційних ризикових проектів [1].

Венчурний капітал є продуктом еволюції фінансового капіталу. Венчурний капітал об'єднує з фінансовим капіталом загальна формула руху $\Gamma - \Gamma'$, а також загальні джерела їх утворення — позичковий та акціонерний капітал. Аналіз наявної наукової літератури виявив, що венчурний капітал розглядається не лише як фінансовий інструмент, але також як засіб створення доданої вартості. Розглядаючи функціонування венчурного капіталу в ринковій економіці, важливо окреслити особливості його кругообігу, адже, визначаючи кругообіг, можна краще зрозуміти його економічну природу (рис. 1):

де Γ — грошовий капітал; ПК — позичковий капітал; ВК — венчурний капітал; АК — акціонерний капітал; ВФ — венчурні фонди; БА — бізнес-ангели; КВФ — корпоративні венчурні фонди; П — підприємство; P_t — підприємство, через період часу t ; В — вихід із інвестицій; Γ' — дохід на венчурний капітал.

Рис.1 - Схема кругообігу венчурного капіталу в ринковій економіці)[2]

Конкретною формою прояву венчурного капіталу є венчурне фінансування. Венчурний капітал реалізується в русі через усі сфери суспільного виробництва, що забезпечує створення вартості і додаткової вартості, які втілюються в інтелектуальному продукті, з перетворенням вартості в засновницький дохід або прибуток.

Досвід розвинутих країн, що використовували венчурну індустрію для створення конкурентоспроможної економіки, переконливо свідчить про значне зростання у них виробництва конкурентоспроможної продукції, прискорене використання новітніх технологій в усіх галузях промисловості, зростання зайнятості населення тощо.

Крім цього, успішна діяльність венчурного капіталу позитивно впливала на такі фактори економічного середовища, як:

- переорієнтація індустріального шляху розвитку економіки на інноваційний;
- стимулювання крупних виробничих структур до впровадження і використання новітніх технологій;
- активний розвиток фондового ринку;

➤ призупинення витоку висококваліфікованих спеціалістів і талановитих учених за кордон та ін.

Тому в умовах глобальних інноваційних перетворень у світовій економіці представники української сучасної соціально-економічної системи повинні розуміти, що без своєчасного фінансування інноваційної діяльності підприємств, організацій та установ України ми не зможемо йти інноваційним шляхом, яким прямують провідні країни світу.

З метою інноваційної активності та вдосконалення організаційної структури венчурного підприємництва державна політика України повинна сприяти розвитку венчурного бізнесу та проводитись комплексно на всіх рівнях.

На державному рівні (перший рівень) повинна бути розроблена концепція участі венчурного підприємництва в реалізації науково-технічної програми країни, в якій визначається його участь в реалізації цих програм, форми і механізми взаємодії з державними і приватними структурами, джерела фінансування тощо.

На регіональному рівні (другий рівень) повинні формуватися, виходячи з розробленої концепції, регіональні центри підтримки розвитку і функціонування венчурного бізнесу. Основою для них можуть бути регіональні відділення Української державної інвестиційної фінансово-кредитної установи, що дозволить з мінімальними державними витратами забезпечити вибір пріоритетних напрямів розвитку венчурного підприємництва в кожному регіоні[3].

Література

1. Денисенко Д.П. Управлінські форми підтримки розвитку економіки (досвід США) / Д.П.Денисенко // Проблеми науки – 2003. – № 12. – С. 47-53.

2. Матей В. В. Значення венчурного капіталу для інноваційного розвитку України / В. В. Матей // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 72: У 2 ч. – К. : Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – Ч. 2. – С. 112–118.

3. Лапко О.О. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційного розвитку економіки / О.О.Лапко // Економіка і прогнозування, 2007. - №3. – С.25-29.

УДК: 331.108:336.71

А.І.КАМПОВ

Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРСОНАЛУ БАНКУ

Персонал, є основною складовою діяльності будь-якої організації. Освіченість персоналу це швидкий розвиток підприємства. Саме конкурентоспроможність персоналу впливає на загальну конкурентоспроможність організації. Такі ж принципи діють і у

банківській сфері. Оцінювання конкурентоспроможності банківського персоналу має велике значення, оскільки воно спрямоване на виявлення плюсів та мінусів у діяльності окремих структурних підрозділів, банку та всієї банківської системи. Дає можливість порівнювати фінансові установи, визначити важливі чинники зміцнення конкурентних переваг та розроблення власної стратегії управління персоналом.

Питаннями конкурентоспроможності персоналу організації займалися такі вчені, як Б. Генкін, О. Грішнова, О. Дудник, В. Коломієць, С. Сотникова, М. Семикіна, Г. Азоєв, Д. Богиня, Ж.-Ж. Ламбен та інші. Проте в їх дослідженнях недостатньо враховані проблеми конкурентоспроможності персоналу саме банківських установ.

Дослідження рівня конкурентоспроможності банківського персоналу є досить складним та об'ємним процесом, оскільки ця категорія об'єднує якісні та кількісні показники.

На думку Д.П. Богині, конкурентоспроможність робочої сили — це сукупність якісних і вартісних характеристик специфічного товару «робоча сила», що забезпечують задоволення конкретних потреб роботодавців. Вона має визначені якісні і кількісні характеристики [2].

Конкурентоздатність персоналу, тобто робітників, спеціалістів, керівників банку – це вміння кожного з них і всім разом, як одне ціле, швидко і ефективно сприймати і реалізувати різні нововведення на кожній стадії життєвого циклу продукту банку.

Конкурентні переваги персоналу можна поділити на спадкові та набуті. Віднесення конкурентних переваг персоналу до спадкових чи набутих носить умовний характер.

В процесі формування та розвитку конкурентоспроможності персоналу виявляється єдність економічних і соціальних процесів: працедавець орієнтується на досягнення своїх цілей (підвищення конкурентоспроможності організації, отримання прибутку) шляхом якнайповнішого використання конкурентних переваг найманих робітників.

А працівники зацікавлені в підвищенні організаційної конкурентоспроможності настільки, щоб знайти в ній можливість для підвищення своєї індивідуальної конкурентоспроможності [4].

Якість та забезпеченість кадрами впливає прямо пропорційно на конкурентоспроможність банку.

Перш за все, під ним розуміють забезпеченість та кваліфікація персоналу.

Суттєвою складовою конкурентоспроможності персоналу виступають також стан здоров'я і фізичного розвитку працівника.

Структура конкурентоспроможності персоналу включає механізми: «хочу», «можу», «потрібно». По суті це трудова активність особистості, що характеризує якісний рівень трудової діяльності [3].

Підвищення ролі і відповідальності працівника за доручену ділянку роботи в структурі конкурентоспроможності персоналу особливе місце відводить моральній та психологічній готовності особистості до професійної діяльності, робочого місця чи займаної посади. Працездатність та відповідальне ставлення до дорученої справи відіграють помітну роль у професійному розвитку особистості [1].

Набуті працівниками в процесі професійного навчання знання, уміння і практичні навички не принесуть ніякої користі банку, якщо робітники чи фахівці з вищою освітою не зацікавлені їх реалізувати з максимальною ефективністю, не проявляють інтересу до свого професійно-кваліфікаційного просування у банківській установі тощо.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна стверджувати, що конкурентна перевага для конкретного банку полягає у наявності ресурсів та вмінні їх використовувати.

Саме від менеджерів банку залежить, наскільки повно банк реалізує свої конкурентні переваги та використовує свої можливості.

У той же час банківська установа може суттєво вплинути на покращення конкурентних переваг своїх працівників. Так, на перше місце у цьому питанні виходять професійні знання, уміння та практичні навички.

Важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності персоналу підприємства має стимулювання розвитку працівників та раціонального використання їх компетенцій.

Література

1. Богданова Е.Л. Маркетинговая концепция организации персонал-менеджмента и конкурентоспособной рабочей силы. — СПб. : Изд-во СПбУЭФ, 1996. — С. 6.
2. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці. — К. : Знання-Прес, 2001. — 312 с.
3. Грішнова О.А. Розвиток персоналу як інвестиційний проект: методичні підходи до визначення ефективності / О.А. Грішнова, В. Небукін // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : Зб. наук. пр. — Тернопіль : Економічна думка, 2004. — Вип. 9. — С. 15–19.
4. Сотникова С.И., Немцева Ю.В. Конкурентоспособность персонала как объект управления // Вестник Омского университета: Серия «Экономика». — Выпуск №4. — 2003.

УДК: 658.8:659

О.В.КАМПОВ
Мукачівський державний університет

СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ КОМУНІКАЦІЙ

За умов фінансово-економічної кризи надзвичайно важливими для вітчизняних підприємств є питання розробки ефективної політики комунікацій.

Маркетингова політика комунікацій – це комплекс заходів, яким користується підприємство для інформування, переконання чи нагадування споживачам про свої товари чи послуги.

Значення комунікаційної політики для вітчизняних підприємств визначається реаліями ринку. На сучасному етапі світового розвитку відзначаються такі особливості стану ринку:

- висока насиченість ринку, попит на якому багато в чому визначається необхідністю заміни спожитого товару;
- проблеми зі створенням принципово нових продуктів;
- високі стандарти.

Ефективна маркетингова політика комунікацій підприємства неможлива без формування комплексу її заходів [2].

Вихідний момент формування такого комплексу - визначення його завдань. Такими завданнями можуть бути: привернення уваги споживачів, формування їхніх знань про товари чи послуги підприємства, переконань щодо цінності таких товарів і послуг для розв'язання тих чи інших проблем споживача. Завдання мають бути визначені чітко і конкретно, що дасть змогу контролювати їх виконання, вносити відповідні корективи в разі будь-яких ускладнень [3].

Аналіз ситуації, пов'язаної з формуванням комплексу маркетингових комунікацій, потребує детальнішого дослідження цільової аудиторії та бажаної зворотної реакції. Цільова аудиторія комплексу маркетингових комунікацій підприємства – це нинішні та потенційні покупці його товару чи послуги, тобто ті особи, які користуватимуться ними чи впливатимуть на прийняття рішень щодо їх придбання [1].

Одним із головних елементів процесу маркетингових комунікацій є звернення.

Звернення треба передати споживачам своєчасно й ефективно. Тому наступний етап формування процесу маркетингових комунікацій – вибір засобів поширення інформації [4].

Передостаннім етапом формування комплексу маркетингових комунікацій є вибір засобів впливу.

Реалізація процесу маркетингових комунікацій потребує витрат. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває визначення необхідного бюджету, тобто коштів, потрібних для здійснення цих процесів.

Останній етап формування комплексу маркетингових комунікацій – налагоджування каналів зворотного зв'язку. Мета цього етапу – організація надходження інформації про міру досягнення комплексом належних цілей, виконання завдань комунікації [5].

Таким чином, в умовах обмеженості фінансових ресурсів недостатньо розробити новий якісний товар, встановити на нього оптимальну ціну і вибрати ефективні канали розподілу. Дедалі більшого значення набуває

така складова комплексу маркетингу, як маркетингові комунікації. Політика комунікацій спрямована на інформування, переконання, нагадування споживачам про товар підприємства, підтримку його збуту, а також створення позитивного іміджу.

Література

1. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент : підручник / А. В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2003. – 284 с.
2. Дайян А. Академиярынка. Маркетинг / А. Дайян, Ф. Бунерель, Ланкар и др. – М. : Экономика, 2002. – 195 с.
3. Маркетинговая политика коммуникаций : учеб. пособ. / Т. П. Прохорова, А.В. Гронь. – Х. : ИД "ИН- ЖЭК", 2005. – 223 с.
4. Джоббер Д. Принципы и практика маркетинга : учеб. пособ. / Д. Джоббер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2004. – 311 с.
5. Классика маркетинга / сост. Б. М. Энис, К. Т. Кокс, М. П. Москва. – СПб. : Питер, 2001. – 276 с.

УДК: 332.135:332.146

Т.М.КАЧАЛА

Черкаський державний технологічний університет

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ВЗАЄМОДІЇ

Інтеграційний процес в світлі останніх подій, які відбуваються в Україні, набуває всеохоплюючого характеру, нових ракурсів та форм. Сьогодні жодна територія (регіон), жоден суб'єкт господарювання, жодна людина не має бути осторонь проблем, які назріли в Україні, долучаючись до їх вирішення. Питання територіальної єдності та єдності нації в складних геополітичних, соціально-економічних умовах виходить в ряд пріоритетних, що потребує посилення процесів міжрегіональної та міждержавної взаємодії. Крім того, країна підійшла до точки біфуркації, за якого стан соціально-економічної системи нашої країни, згідно з песимістичним варіантом розвитку подій, стане хаотичним, що, в кінцевому рахунку призведе до її колапсу, або, за оптимістичним сценарієм, перейде на новий, більш диференційований і високий рівень впорядкованості. Для реалізації другого, достатньо амбітного, але реального шляху розвитку подій, необхідно вийти на принципово новий рівень якості організації господарства, функціонування всіх сфер суспільного життя.

Сучасному виробництву, науці та системі управління потрібні фахівці, що не лише здатні вирішувати стандартні задачі, але й були б орієнтовані на впровадження високих освітніх наукоємних технологій та самоосвіту. Тому принципово важливим в умовах прагнення до

європейських стандартів якості забезпечити відповідну їм підготовку фахівців.

Сьогодні зростає інтерес до акредитації освітніх програм та розвитку систем сертифікації професійних інженерів з орієнтацією на концепцію загального управління якістю (Total Quality Management, TQM) та вимоги міжнародних стандартів якості ISO 9000:2000 (International Organization for Standardization, ISO), Європейського фонду управління якістю (European Foundation for Quality Management) [1, 2].

Освітня спільнота визнає важливість і необхідність впровадження системи менеджменту якості в освітній сфері та вважає, що СМЯ, яка сертифікована у відповідності з міжнародними стандартами, є потужним інструментом підтримки прийняття рішень та оптимального управління університетом в сучасних умовах.

В кожному університеті, який рухається шляхом європейської інтеграції, необхідно розробити нові стандарти освітньої програми, орієнтованої на міжнародні стандарти, здійснювати планування компетенцій випускників (Learning Outcome-based Approach), розробити та реалізувати модель інноваційного ВНЗ «Університет – Техноінкубатор», формувати та стимулювати досвід реальної співпраці науки, бізнесу і влади.

Наша принципова позиція полягає не тільки в тому, щоб «пасивно відгукуватися на запити майбутнього», а в тісній співпраці з роботодавцями та владою формувати компетенції, необхідні для модернізації в пріоритетних сферах суспільного життя.

Важливим елементом вдосконалення вищої освіти в Україні є перехід від лінійної організації навчального процесу до нелінійної (асинхронної) системи, прийнятої в провідних зарубіжних країнах [3, 4]. Переймаючи провідний європейський досвід, необхідно впроваджувати в освітню практику концепцію асинхронної системи організації навчального процесу, в межах якої студент має можливість брати участь у формуванні своєї індивідуальної програми навчання і у виборі послідовності її освоєння. Впровадження в навчальний процес асинхронної моделі є логічним продовженням тенденції до інтернаціоналізації освіти, створення нових освітніх програм і технологій, спрямованих на інтеграцію університетів України в міжнародний освітній простір.

Удосконалення інженерної освіти сьогодні потребує не просто проектування, але і прогнозування навчальних програм з орієнтацією на міжнародні стандарти якості. Амбітна мета цього процесу – забезпечення конкурентоспроможності випускника ВНЗ України не лише на вітчизняному, а й на світовому ринку праці.

Література

1. Міжнародна організація зі стандартизації ISO (International Organization for Standardization) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org>.

2. European Foundation for Quality Management [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.efqm.org>.

3. EUR-ACE Labelled programmes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.enaee.eu/?prm=1206091405>

4. European Federation of National Engineering Associations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feani.org>.

УДК 650.012.7

О.О.КОРОЛОВИЧ
Мукачівський державний університет

МОДЕЛЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКУ РЕЙДЕРСТВА ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

На сьогодні Україна характеризується перехідною економікою. Закономірно, одним з напрямків внутрішнього фінансового контролю щодо структури та складу статутного капіталу повинно стати ідентифікація ризику рейдерства (або недружнього поглинення підприємства проти волі тих власників, що мають переважне положення згідно корпоративних прав власності) [1]. Так, у площині структури та складу статутного капіталу основні рейдерські схеми реалізуються через [1]:

а) розкрадання одиниць власності (зокрема, акцій або паїв), на основі імітації або незаконних операцій з ними (з подальшим використанням інституту добросовісного набувальника);

б) скупку одиниць власності (зокрема, акцій або паїв). Це можливе коли більшість акцій об'єкту розосереджена по дрібних акціонерах;

в) створення умов, які перешкоджають проведенню строкових додаткових емісій акцій (з метою збільшення частки компанії-агресора у статутному капіталі компанії-цілі у відсотковому відношенні).

У зв'язку із цим контроль структури та складу статутного капіталу корпоративних підприємств з іноземними інвестиціями має бути орієнтований на облік одиниць власності або тих цінних паперів, які засвідчують участь їх власника в статутному капіталі (паї, емісійні прості або привілейовані акції).

Так, модель ідентифікації ризику рейдерської атаки на підприємство з іноземними інвестиціями має містити наступні базові елементи (табл. 1).

Таблиця 1

Базові елементи моделі ідентифікації ризику рейдерської атаки*

Призначення	Методи документального контролю	Інструменти рейдерських схем
Елемент моделі: Контроль операцій з одиницями власності підприємств		
Законність емісій акцій на основі визначення її відповідності діючим нормативно-правовим актам	Формальна перевірка документів, пов'язаних з випуском акцій. Контроль: 1) законності рішення про випуск акцій (на основі встановлення правомочності установчих зборів); 2) виконання умов випуску акцій (через встановлення відповідності випуску акцій розміру його статутного фонду та законності додаткового випуску акцій).	Наявність сумнівних реквізитів у документах, пов'язаних з випуском акцій та маніпуляції з реєстром акціонерів. Відсутність відображення у статуті факту збільшення статутного.
Розповсюдження одиниць власності	Документарний контроль операцій пов'язаних з розповсюдженням акцій шляхом відкритої підписки. Перевірка додержання термінів відкритої підписки та інших умов розповсюдження одиниць власності.	Відсутність інформації про додатковий випуск акцій Не законність виданих письмових зобов'язань про продаж акцій
Викуп акцій власної емісії для перепродажу або анулювання.	Контроль: 1) законності зменшення кількості випущених акцій, і, обґрунтованості зменшення розміру статутного капіталу емітента у випадку анулювання викуплених акцій; 2) законності перепродажу викуплених акцій власної емісії; 3) обґрунтованості та правильності відображення прибутку (збитку) від продажу або анулюванню інструментів власного капіталу.	Відсутність факту зменшення кількості випущених акцій або статутного капіталу емітента на суму анульованих акцій. Перепродаж викуплених акцій власної емісії за заниженою вартістю
Додержання переважного права акціонерів на придбання акцій	Контроль додержання умов переважного права придбання пропорційно частці належних власникам простих акцій у загальній їх кількості (при їх додатковій емісії).	Відсутність факту письмового інформування акціонерів, щодо додаткової емісії акцій
Елемент моделі: Контролю над акціями та паями		
Попередження скупки одиниць власності	Контроль правильності обліку акцій та паїв, що належать кожній конкретній особі на його особовому рахунку	Скупка акцій у дрібних власників
Елемент моделі: Контроль реалізації права на збільшення статутного капіталу на основі додаткової емісії корпоративних прав		
Проведення строкових додаткових емісій акцій	У разі без документарної форми випуску акцій: контроль факту оформлення у НКЦПФР та депонування нового глобального сертифікату випуску акцій; У разі документарної форми випуску акцій: контроль факту внесення інформації до реєстру власників іменних цінних паперів та видачі акціонерам сертифікатів акцій.	Блокування пакета акцій крупний акціонера та зменшення загальної кількості голосів на загальних зборах акціонерів

Примітка. *розроблено на основі [2; 3]

Відтак, у якості базових елементів моделі ідентифікації ризику рейдерської атаки на підприємство з іноземними інвестиціями можна окреслити:

1) контроль операцій з одиницями власності, з метою попередження випадків їх розкрадання. Це найбільш актуальне для підприємств, що діють як акціонерні товариства, у зв'язку з імовірністю імітації або здійснення незаконних операцій з акціями (із подальшим використанням інституту добросовісного набувальника), у випадках:

- а) первинної та додаткових емісій акцій;
- б) розповсюдження одиниць власності; викупу акцій власної емісії.

Потреба контролю операцій, щодо викупу акцій власної емісії потребує розширення методів документального контролю за рахунок засобів аналізу змін у ринковому курсі акцій (що унеможливить їх перепродаж за заниженою вартістю). Так, рейдерству може передувати штучне створення умов, які дозволяють зменшити вартість придання прав власності на корпоративне підприємство (через мінімізацію ринкового курсу звичайних акцій). Відповідно різке зниження цього показника є одним з напрямків ідентифікації ризику рейдерської атаки.

Так, доцільним є доповнення окресленого елемента складовою ідентифікації змін у ринковому курсі звичайних акцій, що ґрунтується на фіксації відхилень біржових котирувань курсу (а якщо акції підприємства не можуть обертатися на фондовій біржі, то за даними останніх закритих торгів) від його реальних значень. Враховуючи, що у ідеальному випадку ринковий курс акцій залежить від їх доходності для його обрахунку доцільним є застосування диференційованої системи алгоритмів М. Гордона. Вони на відміну від інших (зокрема, Н - алгоритмів Р. Фулера та К. Шіа, алгоритмів трьохфазових змін, алгоритмів багатофазового зростання) враховують варіанти формування реальної поточної ринкової ціни цінних паперів з плаваючим, фіксованим або змінюваним за певною закономірністю доходом.

Разом з тим, у якості кінцевої контрольної крапки, доцільно обрати не тільки значення реальної ринкової ціни акцій (визначеної за даними диференційованої системи алгоритмів М. Гордона) але і їх номінальну вартість. Саме зниження фактичної ринкової ціни звичайних акцій нижче їх номіналу зменшує вартість придання прав власності.

2) контроль над акціями та паями, з метою попередження їх скупки. Така скупка можлива коли більшість акцій або паїв розосереджена по дрібних власниках;

3) контроль можливості реалізації права на збільшення статутного капіталу, на основі додаткової емісії корпоративних прав. Такий контроль реалізується з метою попередження створення умов, що перешкоджають проведенню строкових додаткових емісій акцій.

Отримані дані дозволяють однозначно ідентифікувати у яких сферах структури та складу статутного капіталу корпоративне підприємство з іноземними інвестиціями є найбільш вразливим для рейдерства.

Література

1. Нечай В.О. Схеми недружнього поглинення (рейдерство) / В.О. Нечай. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=93>

2. Тимчина Л.І. Особливості обліку формування статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями / Л. І. Тимчина, О. Б. Нестеренко [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Economics/7_81115.doc.htm

3. Яремко І.Й. Оцінка ринкової вартості підприємств / Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України, 2005. - Вип. 15 (4).

УДК 657

І.Р. КРАТКО
Мукачівський державний університет

СТРУКТУРА ШЛЯХОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ

Реконструкція та будівництво нових автомобільних шляхів має стратегічне значення для економіки України, було б недоцільним не використати її географічне положення для покращення економіки держави. Вступ України в Євросоюз вимагає також і розвиненої транспортної інфраструктури. Сучасний стан автомобільних доріг за незалежними оцінками не відповідає міжнародним вимогам. Тому постає питання реконструкції існуючих та будівництва нових автомобільних шляхів.

При дослідженні вітчизняної літератури нами було з'ясовано, що питанню обліку витрат на шляхобудівних підприємствах практично не досліджувалося. Останні дослідження з цього питання датуються семидесятими роками двадцятого століття. Перехід до національних стандартів і плану рахунків майже не висвітлювалися в наукових працях

Організація обліку витрат і калькулювання собівартості будівництва автомобільних шляхів визначається особливостями їх організаційної структури. Незважаючи на розмаїтість підприємств і їх призначення, вони характеризуються рядом особливостей, що мають визначальне значення для організації бухгалтерського обліку:

- одноманітність виконуваних робіт на всьому протязі транспортних магістралей незалежно від відстані між місцями виконання робіт;
- перевагою в складі виробничих процесів порівняно невелика кількість видів масових однорідних робіт;
- поетапною послідовністю виконання робіт;
- значна матеріаломісткість та фондомісткість будівництва;
- великою вартістю матеріалів і техніки що використовується при виконанні робіт.

Наприклад, на будівництві шосейних доріг з асфальтовим покриттям технологія спорудження й характер будівельних робіт однакові на всьому будівництві. Більше того, будь-яке відхилення від проектної документації не допускається і розглядається як виробничий брак. Службою автомобільних доріг дані перевитрати не приймаються в кошторисах і

відповідно не оплачуються. Окремі відрізки дороги будуються різними підрозділами (ділянками) будівництва, але технологічний процес, здійснюваний ними, скрізь зберігає свою єдність і однотипність. Строки виконання будівництва можуть скорочуватися або подовжуватися залежно від того, як і на якій відстані одне від одного розміщені ділянки виконавців робіт і їхні виробничі ресурси.

У ході будівництва виконуються більші обсяги таких однорідних робіт, як виїмка землі з вирівнюванням профілю дороги, влаштування кам'яної або гравійно-піщаної подушки дороги, покриття її асфальтом з попереднім трамбуванням подушки.

Особливий характер носить будівництво штучних споруджень (мостів, тунелів), що організовується у формі ділянок, які виконують роботи на окремому об'єкті або в деяких випадках – на групі взаємно зв'язаних об'єктів.

Цим визначається вибір об'єктів обліку витрат і калькулювання собівартості виконаних будівельних робіт, калькуляційних одиниць і способів необхідного уточнення номенклатури калькуляційних статей.

Об'єктами калькулювання тут виступають ділянки доріг, а об'єктами обліку витрат - технологічний етап робіт у межах такої ділянки.

Враховуючи вищезазначені особливості для вибору калькуляційної одиниці визначальною умовою є однотипність цих об'єктів і можливість їхнього виміру в одиницях площі й довжини. Відповідно до цього комплексною калькуляційною одиницею є кілометр шляхів певного типу. Для аналізу витрат у зв'язку з визначальними їхніми факторами треба в якості деталізованих калькуляційних одиниць використовувати натуральну одиницю виміру окремих видів масових робіт: 1 м³ виїмки ґрунту, погонний метр покладеної верхньої будови колії, 1 м² асфальтового покриття, 1 м² поверхні укріплення доріг.

Лінійний характер будівництва й пов'язана із цим доставка матеріалів на різні, іноді дуже значні відстані, створюють необхідність використовувати облікові ціни, а транспортні витрати усередині будівництва відносити на відповідні дистанції шляху (ділянки робіт) по місцю витрати матеріалів. Значна величина витрат по розвезенню матеріалів по всій протяжності доріг і споруд обумовлює необхідність виділення в складі калькуляції їхньої собівартості самостійної статті "Транспортні витрати".

Отже досліджуючи дане питання ми дійшли висновку формування та розподіл загальновиробничих витрат у калькуляційних статтях на підприємствах що займаються будівництвом, ремонтом та обслуговуванням автомобільних шляхів вимагає удосконалення, так як дана схема розподілу є неефективною і порушує принципи бухгалтерського обліку.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1994 року № 717 "Питання Української державної корпорації по будівництву, ремонту і утриманню автомобільних доріг". Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/717-94-%D0%BF> – Назва з екрана.

2. Структура укравтодору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.ukravtodor.gov.ua/struktura.html> – Назва з екрана.

УДК 658

Н. М. КРУКЕВИЧ
Львівська комерційна академія

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У процесі здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства використовують різні ресурси, а саме: трудові, інформаційні, матеріальні, фінансові, людські. Але все-таки одним із ключових і невідтворюваних ресурсів можна вважати час.

Час це найцінніший ресурс, який неможливо примножити, його можна тільки застосувати та інвестувати з максимальною ефективністю. А спосіб як застосовувати час є більш усього стратегічним. Філософія тайм-менеджменту передбачає підвищення продуктивності праці на підприємствах шляхом усунення джерел втрат робочого та особистого часу.

За останні роки все більше підприємств в Україні усвідомлюють потребу в централізованому корпоративному впровадженні технологій тайм-менеджменту.

Так як проблематика ефективного управління часом вітчизняних підприємств пов'язана з фінансово-економічною кризою, недостатньо розвинутою основою ефективною регуляторної політики, не досить ефективною організаційною роботою, дефіцитом кваліфікованих кадрів, корупцією та соціально-політичною нестабільністю середовища їх діяльності.

Сучасна світова модель бізнесу вимагає від підприємства високого рівня адаптивності до зовнішнього середовища, швидкої реакції на зміни. Вчасна, адекватна та якісна реакція є запорукою успішної діяльності на ринку. Спостерігається стрімке зростання питомої ваги нематеріальних активів у конкурентоспроможності організацій. Існує потреба у делегуванні працівникам ширших повноважень, прийнятті ними самостійних рішень, особистого планування та організації своєї роботи. На сьогодні відома ціла низка інструментів підвищення ефективності роботи як конкретного працівника, так і підприємства загалом. Одним із таких

інструментів є впровадження технологій тайм-менеджменту, як елемента системи управління підприємством [1, с. 209].

Тайм-менеджмент – це технологія організації та планування часу, яка базується на ефективності та продуктивності для забезпечення розвитку діяльності підприємств, відповідно до стратегічного управління та на основі використання таких бізнес-індикаторів: час (як економічний ресурс); ресурсний потенціал (фінансовий, трудовий та ін.); інформація (зовнішня, внутрішня) [2, с.122].

Здійснивши аналіз сучасного стану теорії та практики тайм-менеджменту, необхідно відзначити, що найвиразніші технології управління часом засновано на жорсткому плануванні робочого часу. Варто звернути увагу, що сучасний менеджмент суб'єктів господарювання управління часом трактується, як технологія, що дозволяє більш раціонально застосовувати робочий час.

Однією з проблем тайм-менеджменту суб'єктів господарювання в Україні є те, що невід'ємний і надзвичайно важливий ресурс – час, управління ним недостатньо дослідженні українськими вченими-економістами. Однак незважаючи на вагомий результати в цьому напрямку на наш погляд доцільно було б дослідити сучасний стан та проблеми тайм-менеджменту на підприємствах в Україні в умовах економічної кризи.

За умов сучасної економічної кризи постає проблема довготермінового планування на підприємствах в Україні, яке представлене наступними етапами: індивідуальна місія особистості – ролі – цілі.

Дослідивши тайм-менеджмент в умовах сьогодення можна зробити висновок, що управління часом надбало абсолютно нових і не звіданих раніше форм та ознак. Тайм-менеджмент набув статусу частини результативного управління підприємства у цілому та особистості зокрема.

Науковці акцентують свою увагу на трьох типах тайм-менеджменту: персональний (особистий), рольовий (професійний), та соціальний тайм-менеджмент, а в осередку цих типів можуть існувати необмежена (і навіть ті які пересікаються) кількість систем, методів і концепцій управління часом [3, с.102].

Отже, вивчення раціональної організації часу працівників сприятиме вирішенню питань пов'язаних із підвищенням ефективної діяльності на підприємстві в умовах економічної кризи.

При цьому необхідно використовувати адекватні методи державного регулювання, а також визначити стратегічні пріоритети тайм-менеджменту для розвитку сучасних підприємств.

Література

1. Возний Н. Р. Етимологія та розвиток тайм-менеджменту як невід'ємної складової ефективного управління / Н. Р. Возний, Р.Д. Бала // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.9. – С. 208-214.

2. Крукевич Н. М. Проблеми становлення поняття тайм-менеджменту / Н.М. Крукевич // Торгівля, комерція, підприємництво: зб. наук. праць Львівської комерційної академії. – 2014. – Вип. 17. – С. 119 – 122.

3. Калинин С. И. Тайм-менеджмент: Практикум по управлению временем / С. И. Калинин. — СПб. : Речь, 2006. - 371с

УДК 657

Я.Д.КРУПКА

Тернопільський національний економічний університет

Я.А.ПОРОХНАВЕЦЬ

Мукачівський державний університет

МЕТОДИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗВІДКОЮ ТА ОЦІНКОЮ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Специфікою діяльності видобувних підприємств в цілому являється використання надр і видобуток корисних копалин. Важливість цієї галузі народного господарства визначається не лише тим, що вона сполучає в собі різні області наукового пізнання: геології, екології, економіки та ін. Істотною характеристикою є те, що економіка багатьох країн, в тому числі й України, базується на запасах наявних природних ресурсів, серед яких важливе значення мають поклади підземних мінеральних вод.

Дослідження питань методів капіталізації витрат на видобувних підприємствах вимагає врахування особливостей галузі. Відтак, існують дві основні концепції обліку витрат видобувних підприємств: концепція обліку витрат за ціною придбання (historical cost concept) і концепція обліку витрат за поточною вартістю (value - based concept) [1, с. 55].

Облік витрат за ціною придбання застосовується за використання одного з двох загальноприйнятих методів: методу результативних витрат і методу повних витрат. У зв'язку з тим, що деталізовані стандарти з обліку витрат видобувних підприємств відсутні як в міжнародних стандартах, так і в національних стандартах більшості країн, що видобувають природні ресурси, в різних країнах, а також на різних підприємствах у рамках однієї країни ці методи використовуються в різних редакціях.

Серед обліку операцій, пов'язаних з пошуком природних ресурсів, придбанням права на їх використання, розвідкою запасів, розробкою і, власне, видобуванням, найбільш дискусійним є питання капіталізації і списання витрат.

Методи результативних і повних витрат представляють різні підходи до вирішення цього питання – капіталізувати витрати або списувати їх. Згідно методу обліку повних витрат вибір робиться на користь капіталізації більшості витрат видобувного підприємства. Метод результативних витрат капіталізує тільки ті витрати, які пов'язані з майбутніми економічними вигодами.

Ці методи також різняться і в питанні визначення центрів витрат. Згідно методу результативних витрат центр витрат – це зазвичай невелика ділянка надр, що асоціюється з єдиною геологічною структурою, як правило це родовище. Центри витрат за методом повних витрат мають набагато більші розміри – відкраїни до великого географічного регіону, що має значний вплив на фінансову звітність підприємства-природокористувача.

Очевидно, що метод повних витрат є суперечливим за своєю обліковою суттю. З огляду на те, що цей метод не є забороненим МСФЗ, більше того дозволений GAAP США та SORP Великобританії, він користується популярністю серед малих і середніх підприємств видобувного сектору. Проте, останнім часом широко обговорюється питання виключення цього методу обліку витрат зі списку дозволених. Прибічники методу стверджують, що він відображає і пошук запасів природних ресурсів, і набуття правана їх розробку та використання. Коли підприємство веде пошук корисних копалин, воно прекрасно усвідомлює, що частина витрат може призвести до негативних результатів. А отже, усі витрати незалежно від результативності спрямовані на отримання економічно значимих запасів. Ще одним плюсом даного методу витрат є той факт, що у разі його використання дохід підприємства збільшується, у порівнянні з використанням методу результативних витрат.

Головний аргумент супротивників методу повних витрат за первинною вартістю полягає в тому, що при його застосуванні багато капіталізованих витрат не відповідають визначенню «актив» [1, с. 220].

Також існує третій спосіб обліку витрат у видобувних галузях, який не отримав такого значного поширення, як два вищеописані методи обліку – це метод обліку перспективних територій.

Метод обліку перспективних територій представляє собою концепцію обліку, згідно якої «витрати, пов'язані з окремими геологічними або географічними територіями, що мають характеристики, які вказують на наявність мінеральних запасів, вважаються відкладеними як активи, щодо яких очікується підтвердження наявності запасів корисних копалини промислового значення. Якщо на даній території виявляють запаси корисних копалини промислового значення, накопичені витрати капіталізуються. Якщо на цій території таких запасів не виявлено, накопичені витрати відносяться на витрати» [2, с. 569].

Деякі економісти вважають що, метод обліку перспективних територій є лише різновидом методу результативних витрат, в якому одиницею обліку є перспективна територія, а не окрема ліцензія. Згідно іншої точки зору, метод обліку перспективних територій ближчий до методу повних витрат на основі перспективних територій.

МСФЗ не містить опису вище вказаних методів обліку витрат, а отже використання кожного з них може здійснюватися у рамках обліку за МСФЗ. Розбіжності з МСФЗ виникають у разі застосування методу обліку повних витрат. На думку деяких експертів, існує ряд випадків, у рамках яких застосування методу повної вартості згідно МСФЗ не допускається:

– відповідно до методу обліку повних витрат необхідно проводити порівняння витрат з пороговими значеннями, МСФЗ (IFRS) 6 «Розвідка та оцінка запасів корисних копалин» вимагає проводити знецінення за наявності індикаторів знецінення [3, с. 3];

– відповідно до МСФЗ облік безрезультатних об'єктів і успішних об'єктів на етапі розвідки і оцінки у рамках одного центру витрат неприйнятний [4, с. 17].

Отже, підприємства повинні внести ряд істотних поправок у використання методу повних витрат для цілей МСФЗ. Також варто відмітити, що Комітет з МСФЗ у своєму звіті рекомендує використовувати метод результативних витрат [1, с. 88].

Результати дослідження свідчать, що у зв'язку з тим, що метод результативних витрат не вимагає значних коригувань у рамках МСФЗ, більшість підприємств видобувної галузі використовують саме його як метод капіталізації витрат, пов'язаних з розвідкою та оцінкою природних ресурсів.

Література

1. Discussion Paper DP/2010/1 «Extractive Activities», International Accounting Standards Board, April 2010-Режим доступу: <http://www.ifrs.org/>
2. Statement of Financial Accounting Standards №19 «Financial accounting and reporting by oil and gas producing companies», December 1977.
3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 6 «Розвідка та оцінка запасів корисних копалин» - Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>
4. МСФО: точка зрення КПМГ [Текст] : практ. руководство по Международным стандартам финансовой отчетности, пригтовленное КПМГ. / пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 1248 с.

УДК 338.48+339.138

О.Д. ЛЕНДЕЛ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Розробка маркетингової стратегії та окремих елементів загального стратегічного планування займає одне з ключових місць в системі менеджменту підприємства туристично-рекреаційного комплексу. Найчастіше на практиці першим кроком стратегічного планування є створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення шляхом

впровадження різних автоматизованих управлінських систем. Однак, для бізнесу сучасні інформаційні системи виступають більшою мірою обліковими, ніж управлінськими складовими, оскільки вони, в основному орієнтовані на підтримку поточної (оперативної) діяльності підприємства і лише допомагають приймати рішення по окремим параметрам.

У сфері туристичного бізнесу, як і в будь-якій іншій сфері підприємництва, стратегія включає три головні компоненти: потреби споживачів, здатність підприємства задовольнити ці потреби та забезпечення довгострокової прибутковості. Таким чином, маркетингова політика підприємства служить базою для планування всіх аспектів його діяльності і передбачає два рівні реалізації (рис. 1):

- стратегічний маркетинг (постійний аналіз потреб, розробка ефективних товарів і послуг, що забезпечують потреби споживача і стійку конкурентну перевагу фірми) – переважно це аналітичний процес, орієнтований на довгострокову перспективу;

- операційний маркетинг (ціноутворення, організація збуту та просування на основі демонстрації відмінних якостей товарів і послуг при зниженні витрат на залучення нових покупців) - активний процес з короткостроковим горизонтом планування.

Рис. 1 - Стратегічний та операційний маркетинг (розроблено на основі [1, с. 16]).

Основна мета операційного маркетингу – забезпечення прибутковості поточної діяльності та досягнення інших маркетингових цілей, що передбачає використання найбільш ефективних методів просування та

збуту за одночасної мінімізації витрат.

Однак, без належної стратегічної бази рентабельності операційного маркетингу можна досягти лише за умов сприятливої ситуації на ринку. Роль стратегічного маркетингу полягає в дослідженні напрямків розвитку ринку і виявлення різних існуючих або потенційних ринків чи їх сегментів на основі аналізу потреб.

Головне завдання стратегічного маркетингу полягає в тому, що націлити фірму на використання привабливих економічних можливостей, тобто можливостей, адаптованих до її ресурсів і ноу-хау, що забезпечують потенціал для зростання і прибутковості. Процес стратегічного маркетингу має середньо-і довгострокові перспективи. Його завданнями є: уточнення місії фірми, визначення цілей, розробка стратегії розвитку і забезпечення збалансованості структури продуктового портфелю. Таким чином, стратегічний маркетинг - це процес, який здійснюється підприємством з метою досягнення показників, що перевищують середньоринкові, шляхом систематичного проведення політики створення товарів і послуг, що забезпечують споживача продукцією вищої якості, ніж у конкурентів [2, с.74].

Створення та утримання конкурентних переваг в даних умовах вимагає особливих зусиль, у тому числі наявність додаткових ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних. Внаслідок обмеженості наявних матеріальних і нематеріальних ресурсів перед стратегічним маркетингом постають нові завдання - скорочення витрат шляхом оптимізації власної роботи, зниження собівартості продукції (послуг), а також пошук і використання нових потенціалів. Впровадження сучасної концепції маркетингу взаємодії передбачає активне залучення громадськості до процесу прийняття управлінських рішень. Екологічні, соціальні, політичні та етичні аспекти, а також тенденції розвитку суспільства в цілому все більше впливають на прийняття стратегічних рішень.

Оскільки, туристично-рекреаційна сфера являє собою комплекс взаємопов'язаних, але різних видів діяльності, об'єднаних спрямованістю на задоволення потреб туристів, сукупність вироблених послуг утворює єдине ціле – туристичний продукт як результат діяльності такого роду підприємств, що зумовлює потребу розробки та реалізації спільної маркетингової стратегії кількома підприємствами.

Основним інструментом управління розвитком і основою методології стратегічного управління є маркетингова стратегія - інтегрована модель дій, спрямована на досягнення цілей діяльності підприємства. Можна виділити 3 основні завдання маркетингового стратегічного планування:

1. Аналіз стану, в якому знаходиться підприємство туристично-рекреаційної сфери в даний час (визначення ключових факторів навколишнього бізнес-середовища, економічних, комерційних, науково-

технічних та інших тенденцій розвитку туристичного ринку).

2. Визначення основних цілей і завдань діяльності підприємства з точки зору ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів, забезпечення рентабельності та окупності інвестицій.

3. Визначення стратегії мобілізації ресурсів підприємства для досягнення основних цілей і завдань.

Ці три завдання зумовлюють логічну послідовність розроблення маркетингової стратегії підприємства туристично-рекреаційного комплексу:

- ґрунтовний стратегічний аналіз та чітке визначення позиції підприємства на туристичному ринку;

- проведення маркетингової стратегічної та поточної сегментації з метою поглиблення спеціалізації чи диференціації туристичних продуктів, пошук перспективних в майбутньому сегментів туристичного ринку.

- визначення стратегічних пріоритетів розвитку з урахуванням ресурсного потенціалу, рівня розвитку регіональної туристичної інфраструктури, а також наявності у підприємства необхідних фінансових ресурсів;

- здійснення операційного маркетингу в двох напрямках: перший - розробка комплексу маркетингу з метою формування позитивного іміджу та обізнаності про пропоновані туристичні продукти підприємства; другий – розробка комплексу маркетингу по просуванню туристичних продуктів на конкретних географічних туристичних ринках, підготовка рекламно-інформаційних матеріалів під конкретні туристичні ринки, трансформація маркетингової діяльності від внутрішньої орієнтації до орієнтації на кінцевого споживача застосовуючи сучасні види маркетингу: індивідуальний маркетинг, маркетинг взаємодії, екологічний маркетинг тощо;

- визначення конкретних пропозицій внутрішнім та зовнішнім туристам, з точки зору теорії переваг в організації туристично-рекреаційного обслуговування, в порівнянні з основними країнами (регіонами) – конкурентами;

- контроль та коригування стратегії відповідно до змін ситуації в зовнішньому середовищі, постійне підвищення вимог до якості регіональних турпродуктів на ринку.

Таким чином, мета маркетингового стратегічного планування - досягнення висококонкурентних позицій підприємства на ринку на основі диференціації, інноваційності, високої якості туристично-рекреаційних послуг, використання гнучкої цінової політики та впровадження ефективної системи просування.

Підсумовуючи вищенаведене, можна констатувати, що теорія стратегічного маркетингу стрімко розвивається, і в сучасних умовах

посилення конкуренції на ринку, має широке застосування, насамперед в туристично-рекреаційній сфері, проте, потребує подальшого впорядкування та систематизації.

Література

1. Ламбен Ж.Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.Ж. Ламбен. – Пер. с французского.- СПб.: Наука, 1996. – 589 с.
2. Шубаева В.Г. Проблемы рынка туризма и специфика применения маркетинга. / Труды Академии туризма. Сб. научных трудов. Вып. 4.-СПб, Издательство «Невский фонд», 2002.-с. 73-76.

УДК 331.556

А.Г.ЛИЗАНЕЦЬ
Мукачівський державний університет

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Політична та економічна нестабільність, військові події на сході країни, сприяють інтенсифікації міграційних потоків в Україні. Визначення основних чинників та наслідків міграційних процесів є актуальним завданням, вирішення якого сприятиме удосконаленню міграційної політики з метою оптимізації її впливу на розвиток вітчизняного ринку праці з огляду на євроінтеграційні тенденції.

При аналізі міграційних процесів слід зважати на різницю між поняттями «міграції» та «трудої міграції». «Трудову міграцію» визначають як переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня) [1, с. 474 - 475]. Обов'язковою умовою трудової міграції є працевлаштування. «Міграція» ж є більш загальним поняттям і крім отримання роботи може переслідувати інші цілі – туризм, навчання тощо.

Обстеження зовнішньої міграції обмежується офіційною статистикою, яка часто не дає об'єктивної картини стану справ. Міграційні тенденції на ринку праці України за 2002-2013 рр. відображені на рис. 1. Відслідкувати зміни у кількості мігрантів за 2014 р. є неможливим у зв'язку з виключенням з офіційної статистики даних щодо зовнішньої міграції.

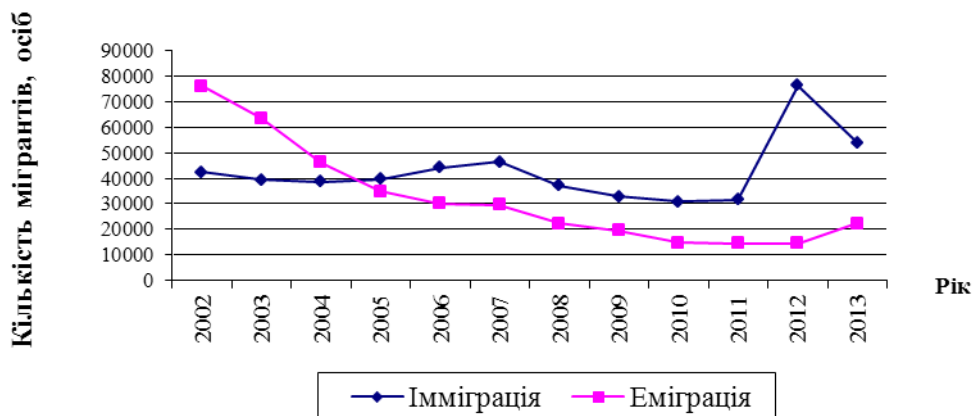

Рис. 1 - Динаміка потоку мігрантів в Україні [2]

Загалом у структурі міграції громадян України за ступенем легальності можна виділити чотири рівні: • офіційна трудова міграція – переміщення за кордон із декларуванням участі у трудовій діяльності як мети виїзду. Це легальні трудові мігранти в приймаючих країнах (саме їх і фіксує офіційна статистика); • неофіційна легальна міграція – поїздки за кордон з декларованою метою туризму, відвідування родичів тощо, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в приймаючій країні. учасники таких поїздок не можуть бути відстежені вітчизняною статистикою, але стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах-реципієнтах; • успішна нелегальна міграція – поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн; • міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі. Щодо тривалості міграції, то доцільним є виділення тимчасових трудових мігрантів (заробітчани) та спеціалістів, які шукають можливості виїзду в іншу країну на постійній основі шляхом отримання стабільної високооплачуваної роботи.

За даними Держкомстату у 2010-2012 роках найбільше трудових мігрантів з України було в РФ - 496 тис, Польщі - 168 тис, Італії - 153 тис, Чехії - 151 тис, Іспанії - 52,6 тис [3]. Погіршення відносин між Україною та Росією знизили привабливість Росії для заробітчани. Крім того для українців створені додаткові перешкоди з боку російської влади. З 1 січня 2015 року вона вимагає отримувати так звані трудові патенти. Тому у 2014 рр. перше місце за привабливістю по працевлаштуванню посіла Польща. У 2013 році Польща видала громадянам України 20416 дозволів на роботу, що становить 52,2% від загальної кількості виданих дозволів. У 2014 році число таких документів сягнуло 26315 або 60% від загального числа виданих дозволів.

Аналіз міграційних процесів дозволив визначити наступні чинники, які сприяють збільшення кількості мігрантів до країн ЄС: військові події

на сході стали основною причиною внутрішньої міграції з східних у західні області країни, а також викликають масову зовнішню міграцію для уникнення мобілізації; кризові тенденції у економіці і, як наслідок, масові скорочення та зростання рівня безробіття; девальвація національної валюти, що призвела до зростання цін і зниження реальної заробітної плати; міграційна політика окремих країн – лібералізація візового режиму та спрощення працевлаштування іноземців для залучення дешевої робочої сили; розчарування і втома від економічної та політичної нестабільності в Україні, неможливість реалізації кар'єрних амбіцій тощо.

Оцінюючи результати трудової міграції, важливо враховувати перспективи її розвитку. Основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати у мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних для громадян та суспільства результатів.

Останніми роками розвиток міграційної політики України помітно прискорився. Однак позитивні зрушення, що відбулися, скоріше є реакцією на рекомендації європейських партнерів, відображені у Плані дій з лібералізації візового режиму з ЄС, ніж реальним вирішенням міграційних проблем. До основних напрямків подальшого розвитку міграційної політики належать: удосконалення законодавства, зокрема, прийняття закону України про зовнішню трудову міграцію; подальша реформа органів виконавчої влади у сфері міграції; розвиток міжнародного співробітництва; поглиблення наукових досліджень у сфері міграції та удосконалення міграційної статистики.

Література

1. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474-481.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Заробітчани міняють Росію на Європу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/03/3/528016/>

УДК 331.101.2

О.А. ЛИСЕНКО

Національний університет харчових технологій

АНАЛІЗ ВАРІАЦІЙ ПОКАЗНИКІВ ГІДНОЇ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах поглиблення євроінтеграційних процесів необхідність створення умов гідної праці становиться особливо актуальним. Дослідження впровадження принципів гідної праці за окремими складовими в проводяться як в цілому по Україні, так і в регіональному розрізі [1]. Аналіз показників блоку «Гідна праця» по

Україні у 2012-2013 рр. показав, що за усіма показниками спостерігалось зростання їх значень в середньому по країні [2, 3].

Найбільшу питому вагу у загальному індексі людського розвитку за блоком «Гідна праця» має показник «Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів» (21,3%), а найменшу – «Рівень охоплення соціальним страхуванням» (13%). Тобто показник кількості працівників підприємств, заробітна плата яких можна вважати достатньою для простого фізичного відтворення з урахуванням кількості членів домогосподарств залишається на ринку праці України найбільш пріоритетним, на другому місці знаходиться показник рівня безробіття (19,3%), потім три позиції з практично однаковою вагою займають такі показники, як «Рівень зайнятості населення» (15,9%), «Співвідношення середньої та мінімальної заробітних плат» (15,6%) та «Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам» (14,8%). Дана ситуація показує, що не дивлячись на зміни в економіці України, введення нових методів управління на підприємствах в умовах посилення євроінтеграційних процесів на перших місцях для працівників є можливість отримувати гідну заробітну плату та мати роботу, а на останніх місцях – відповідні умови праці. Це свідчить, що по-перше, в нашій країні недостатня розвивається ринок страхових послуг, а, по-друге, на підприємствах за останні роки залишаються практично незмінними умовами праці.

Також проведений аналіз дозволив виявити, що у 2013 р. порівняно з 2012 р. найбільше зростання відбулося за показником «Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам» (1,3%). Тобто, не зважаючи на невисокий вплив даного показника на індекс людського розвитку в Україні, можна сказати, що з'являються тенденції щодо покращання стану безпеки, гігієни та сприятливих умов праці працівників підприємств. Проте, за даним показником спостерігався і найвищий відсоток у розкиді даних навколо середнього: у 2012 р. – 35,5%, у 2013 р. – 39,1%. Це свідчить про те, що по регіонам України відбувається нерівномірне впровадження заходів щодо зміни умов безпеки, гігієни та сприятливих умов праці.

Результати аналізу показали, що найбільш стабільними і однорідними відбуваються зміни за показником «Рівень зайнятості населення», значення якого у 2013 р. порівняно з 2012 р. зменшилося на 1% при незначному коливанні стандартного відхилення у 0,2%.

Загалом за показниками «Рівень безробіття», «Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів», «Співвідношення середньої та мінімальної заробітних плат» у 2012-2013 рр. спостерігалось незначне зменшення щільності розподілу даних показників навколо середнього значення: від 0,4% до 3,6%. Це демонструє позитивну динаміку

зміни даних показників та вирівнювання їх на загальноукраїнському рівні. Стосовно показника «Рівень охоплення соціальним страхуванням» можна сказати, що не дивлячись на зростання його середнього значення по Україні на 0,94%, при цьому щільність розкиду даних залишалась на минулорічному рівні, що свідчить про невисокий рівень публічності та юридичної захищеності зайнятості населення в Україні.

Отже, як показали дослідження існуючих умов гідної праці в Україні за основними показниками, які визначені Методикою вимірювання регіонального людського розвитку [1], в Україні необхідно розвивати та впроваджувати основні принципи гідної праці і удосконалювати систему стимулювання, що дозволить на національному рівні поглибити гуманізацію праці в контексті євроінтеграції країни.

Література

1. Методика вимірювання регіонального людського розвитку від 13.06.2012 № 123-м // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : сайт www.ukrstat.gov.ua.

2. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 62 с.

3. Регіональний людський розвиток : Статистичний бюлетень / Відп. за вип. І.В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 60 с.

УДК 332

Н.С. ЛІБА
Мукачівський державний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

У всіх розвинених країнах створюються умови, за яких регіони можуть повністю реалізувати наявний потенціал, максимально збільшити їх вклад у національну економіку, здобути конкурентні переваги на світовому ринку. Прагнення органів державного управління України вирішувати головні завдання соціально-економічного розвитку суспільства та утвердження її як високотехнологічної держави реалізується через промислову політику, що базується на реформуванні системи управління промисловістю, подоланні диспропорцій, створенні сприятливих умов економічного розвитку для суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності, повного та ефективного використання наявного наукового потенціалу, підвищення конкурентоспроможності промислового виробництва та продукції. З цього приводу необхідні чітко відпрацьовані в теоретичному та практичному аспектах підходи до формування та реалізації регіональної промислової політики держави.

Проблеми регіональної промислової політики досліджено у працях О.Амоші, Б.Буркинського, З.Варналія, З.Герасимчук, М.Долішнього, В.Захарченка, С.Ішук, Ю.Орловської, С.Соколенка, Є.Степаненка, Д.Стеченка, М.Чумаченка та інших.

Традиційні погляди на завдання регіональної політики забезпечити збалансований, комплексний, рівномірний, гармонійний, сталий розвиток регіонів уявляються вже достатньо віддаленими від реальних процесів швидкого зростання міжрегіональних, а особливо внутрішньо регіональних диспропорцій в країні. Існуючі процеси еволюційної трансформації підходів до формування та реалізації політики регіонального розвитку, її інструментарію у розвинутих країнах світу в умовах відкритої економіки вимагають визначення характеру змін, які повинні відбуватися в державній політиці України.

Як проблеми, які покликана вирішувати регіональна промислова політика, можна виділити наступні:

- збереження найцінніших елементів накопиченого науково-технічного потенціалу і використання його для розвитку промисловості регіону;

- розвиток і використання конкурентних переваг національної промисловості та послідовне подолання її слабких сторін;

- подолання деформацій в галузевій, внутрішньогалузевій і виробничій структурі, що проявляються в технічному і технологічному відставанні вітчизняного виробництва;

- насичення внутрішнього ринку вітчизняною промисловою продукцією відповідно до об'єму структурного попиту;

- створення власної ніші на світовому ринку для експорту промислової продукції;

- формування оптимального співвідношення темпів зростання заробітної плати і продуктивності праці, а також впровадження заходів, що направлені на підвищення продуктивності праці.

У процесі формування регіональної промислової політики слід враховувати наступні значущі аспекти функціонування промислового комплексу регіону.

1. Стратегічним напрямом регіональної промислової політики є підтримка місцевих стабільно працюючих підприємств.

2. Регіональна промислова політика формується як функція потреб підприємств регіону, і є складовою частиною державної промислової політики.

3. Сукупність інвестиційних програм підприємств регіону визначає формування всієї решти функціональних політик регіональних органів управління.

4. Існуюча промислова політика взагалі і регіональна, зокрема, орієнтована на збільшення ВВП на душу населення, і як наслідок на формування платоспроможного попиту і забезпечення цілей і задач розвитку підприємств.

5. Критерієм вибору місцевих підприємств для підтримки є висока ефективність виробництва, а інструментом підтримки є компенсація «побічних ефектів».

При проведенні досліджень подібного роду необхідно, перш за все, необхідно визначитися з об'єктом дослідження. У ряді робіт промисловий комплекс, як об'єкт дослідження, розглядається як сукупність галузей виробництва, розміщених на даній території, що розглядаються як єдине ціле і як найважливіший компонент економіки регіону. Регіональний промисловий комплекс по суті є територіально-виробничою сукупністю не лише промислових підприємств, але й об'єктивно інтегрованих з ними стійкими господарськими зв'язками інших об'єктів матеріального виробництва і невиробничої сфери, що забезпечує ефективне функціонування комплексу в цілому [1, с.6].

Таким чином, регіональна промислова політика повинна визначати контури регіонального регулювання економіки щодо підтримки промисловості і стимулювання інвестиційної активності, а також служити основним інструментом досягнення цілей економічної політики регіону і відповідати пріоритетам макроекономічної державної політики.

Література

1. Буркинський Б.В., Степаненко Є.Ф. Регіональна промислова політика / Б.В. Буркинський // Вісник Академії економічних наук України. – 2004.-№1. – С.3-9.

2. Федулова Л.І. Концептуальні засади державної регіональної промислової політики в умовах інноваційного розвитку/ Л.І. Федулова // Стратегічні пріоритети. – 2008. - №1(6). – С. 112-119.

УДК 657

Н.С. ЛІБА, Ю. Ю. ПАВЛОВСЬКА
Мукачівський державний університет

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Управлінський облік є складовою процесу управління, що надає інформацію важливу для: визначення стратегії та планування майбутніх операцій організації, контролювання її поточної діяльності, оптимізації використання ресурсів, оцінки ефективності діяльності, зниження рівня суб'єктивності в процесі прийняття рішень. Кінцевою метою управлінського обліку є допомога керівництву у досягненні стратегічної

мети підприємства. Тому управлінський облік є необхідною складовою інформаційно-аналітичного забезпечення.

Необхідність побудови управлінського обліку розглядається у працях відомих вчених С.Ф. Голова, Ф.Ф. Бутинця, М.Г. Чумаченка, М.С.Пушкаря, І.Д. Фаріона, О.В.Лишиленка, Л.В. Нападовської, В.Г. Лінника, І.А. Белоусової, О.С. Бородкіна, Б.І.Валуєва, К. Друрі, Р.Ентоні, В.Б.Івашкевича, Т.П. Карпової, Е. Майєра, Р. Манна, Д. Міддлтона, Б. Нідлза, С.Н.Ніколаєвої, В.Ф. Палія, Дж. Ріса, Т. Скоуна, В.І.Ткача, Ч.Т.Хорнгрена, А.Д.Шеремета, А.Яругової та ін.

Дані управлінського обліку використовують на всіх рівнях управління підприємством, що потребують інформації. Він є інформаційною основою прийняття управлінських рішень всередині підприємства на оперативному, поточному і перспективному рівнях менеджменту.

У процесі еволюції економічна категорія «управлінський облік» зазнала певних змін. Значний теоретичний доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, зауважує Ю.О. Шумило, вимагає уважного аналізу, в процесі якого стає можливою систематизація підходів та вироблення єдиної точки зору щодо тлумачення поняття «управлінський облік». Щодо сучасних поглядів на сутність управлінського обліку то їх розкрито у таблиці 1.

На думку Шумило Ю.О., кожне з цих тверджень має право на існування, оскільки управлінський облік можна розглядати як інструмент і механізм, так і як функцію. Абсолютно не суперечить підхід, де визначено управлінський облік як процес чи інформаційну систему, оскільки практичний бік застосування управлінського обліку на практиці не зміниться жодним чином. Отже, управлінський облік - це сукупність аналітичних даних, які збираються, оброблюються та подаються для всіх рівнів управлінців підприємства у зручній регламентованій формі, з метою ефективного управління підприємством.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності категорії «управлінський облік»

Автори	Характеристика сутності категорії «управлінський облік» з точки зору зазначених авторів
О.Бородкін, Л.Н.Ветрова, Б.Жданов, В.Б.Івашкевич, В.Ф.Палій	Управлінський облік не є бухгалтерським обліком, а системою управління підприємством
В.Е. Керимов, К.А. Медведко, Л.В. Нападовська, В.Г. Щіробоків	Управлінський облік можна визначити як інтегровану інформаційну систему внутрішньогосподарського обліку, що надає інформацію про затрати і доходи як всієї організації, так і її окремих структурних

	підрозділів, яка призначена для прийняття оперативних, тактичних та стратегічних управлінських рішень
М.С.Кузьміна, Я.В.Соколов	Управлінський облік - це створена підсистема бухгалтерського обліку в цілях інформаційного забезпечення менеджменту
І. Білоусова, Є.Бокова, А.Глушаченко, А.Загородній, М.Корягін, В.Б.Моссаковський, М. Сірош, Р. Чумак	Управлінський облік — це процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки та передавання інформації, що використовується управлінською ланкою, для планування і контролю виробничих ситуацій та оцінки можливих тенденцій розвитку всередині організації
С. Зарубін	Під системою управлінського обліку будемо розуміти синтез організаційної структури та функцій, які вона виконує по забезпеченню процесів виявлення, вимірювання, накопичування, аналізу, підготовки, інтерпретації й передачі інформації, необхідної керівництву компанії для прийняття управлінських рішень

Процес управління підприємством нерозривно пов'язаний зі збором, переробкою і видачею інформації, яка одночасно є предметом і продуктом управлінської праці, а відповідно система збору, зберігання і перетворення інформації - найважливішим елементом системи управління.

У системі управління бізнесом управлінський облік є інформаційною основою для прийняття рішень та водночас дієвим інструментом внутрішнього контролю. Власники та менеджмент компанії повинні чітко розуміти, що повноцінна система управлінського обліку та звітності за сучасних умов - це одна із конкурентних переваг бізнесу, яка потенційно може впливати на його вартість та інвестиційну привабливість.

Основною метою управлінського обліку є орієнтація управлінського процесу на досягнення цілей, визначених для підприємства, забезпечення управлінського апарату оперативною, достовірною та максимально повною, інтегрованою інформацією для прийняття раціональних рішень. Інформація для прийняття рішень отримується переважно із фінансової звітності. Дані про витрати і результати господарської діяльності мають розглядатися в розрізі необхідних для управління об'єктів з метою оптимізації фінансових результатів діяльності підприємства. Від своєчасного надання об'єктивних даних менеджерам залежить якість управлінського рішення, що, в свою чергу, є інструментом впливу на об'єкт управління та окремі його підсистеми, важливою ланкою формування відносин управління в

організації, а також становить основу реалізації кожної з функцій менеджменту.

Отже, створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту є необхідною умовою для правильної та оперативної оцінки рівня фінансового стану підприємства, прийняття правильних управлінських рішень в процесі управління підприємством.

Література

1. Нападовська Л. Облік у системі управління підприємствами/Л.Нападовська// Економіка України. – 1999. - №4. - С.44-52.

2. Шумило Ю.О. Роль управлінського обліку в системі управління витратами / Ю.О. Шумило // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. - №10(77). – С.39-44.

3. Селіванова Н.М. Місце та роль управлінського обліку в інформаційно-аналітичному забезпеченні прийняття управлінських рішень / Н.М. Селіванова // Економічний простір. - 2012. - №64.- С.255-264.

УДК 336.717

І.В.ЛІНТУР, Х.М. КОВАЧ
Мукачівський державний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Під впливом посилення конкуренції на ринку банківських послуг, одним з потенційних напрямів покращення результативності та ефективності діяльності банківських установ є розширення переліку продуктового ряду банківських послуг. Як відомо, окрім традиційних банківських послуг комерційні банки надають також і нетрадиційні послуги.

Виникнення та подальший розвиток нетрадиційних банківських послуг зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це: необхідність залучення додаткових клієнтів з метою оптимізації обсягів та структури ресурсної бази комерційних банків; посилення конкуренції між комерційними банками та небанківськими фінансово-кредитними установами; зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг; пошук варіантів посилення довіри суб'єктів господарювання до банківської системи країни; необхідність покращення фінансового стану комерційного банку.

До основних нетрадиційних банківських послуг можна віднести: лізинг, факторинг, трастові (довірчі) послуги, операції з дорогоцінними металами, гарантійні, посередницькі, інформаційні та консультаційні послуги [1].

На сьогоднішній день одним з найбільш розповсюджених видів нетрадиційних банківських послуг є лізинг. Серед переваг лізингу, як

банківської послуги можна виділити такі: посилення конкурентних позицій банківської установи в результаті розширення сфери впливу; диверсифікація портфеля банківських послуг; мінімізація кредитних та інфляційних ризиків в діяльності банківської установи; розширення клієнтської бази та переліку послуг банківської установи.

Перспективність даного виду нетрадиційних банківських послуг визначається величиною лізингового портфелю компанії. На першому місці, з обсягом портфелю в 2988, 1 млн. грн., знаходиться Райффайзен Лізинг Аваль (створена в 2006 році, в якості дочірньої компанії Райффайзен Банк Аваль). Друге місце займає компанія ОТП Лізинг з обсягом лізингового портфелю 2971,3 млн. грн. (дочірнє підприємство АТ «ОТП Банк») [2].

Хоча послуги лізингу й набувають широкої популярності, проте існують проблеми, що перешкоджають їх розвитку: неузгодженість та відсутність чіткого трактування поняття лізингових послуг у законодавчому полі; невизначеність державної політики стимулювання розвитку лізингового кредиту; вплив економічної та фінансової кризи на активи та стабільність фінансового стану банківських установ.

Ще одним з основних видів нетрадиційних банківських послуг є факторинг. Актуальність питання розвитку факторингових послуг в Україні зумовлений високим рівнем заборгованості суб'єктів господарювання. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг станом на 30.09.2014 року в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 181 фінансову компанію, які мають право надавати послуги факторингу.

Протягом останніх років зростає як загальний обсяг факторингових операцій, так і частка банківських кредитів в джерелах їх фінансування. За підсумками 2014 року Перший Український Міжнародний Банк (ПУМБ) став лідером банківського ринку за обсягами портфелю факторингу з показником 644,8 млн. грн. За долею ринку факторингових операцій ПУМБ показав найкращий приріст з початку року, збільшивши свою долю з 8,6% до 23,7% [3].

Форфейтинг є банківською послугою, за своїм змістом подібною до факторингу, але об'єктом послуги виступають експортні операції. На практиці форфейтинг, як вид кредитування зовнішньоекономічних операцій, здійснюється у формі викупу в експортера векселів та інших боргових вимог, акцептованих імпортером.

Ще одним видом нетрадиційних банківських послуг є гарантії та поручительства. Гарантійні послуги полягають у зобов'язанні банку виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання. До цієї групи операцій належать: гарантії

повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що впливають з невиконання клієнтом умов контракту.

Комерційні банки також надають своїм клієнтам консультаційні послуги. До найпоширеніших видів консультаційних послуг, що надають комерційні банки, можна віднести: допомоги у розшуку перерахованих сум; інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютного регулювання, оподаткування тощо; надання інформації про прийняття НБУ та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта; надання копій грошово-розрахункових документів тощо.

Аналіз поточного стану розвитку ринку фінансових послуг показав, що нетрадиційні банківські послуги поступово набувають популярності, стаючи перспективним напрямом банківської діяльності.

Література

1. Луців Б. Л. Сучасні аспекти лізингової діяльності банківських установ в Україні / Б. Л. Луців // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1 (13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2012_1/12_1_40.pdf.

2. Рейтинг лізингових компаній за результатами третього кварталу 2014 року / Українське об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/stat/ranking/rating_leasing/

3. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2014 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_III%D0%BA%D0%B2_2014.pdf.

УДК 658.012.23.313

Д.В.МАКСИМЕНКО
Мукачівський державний університет

ДІАГНОСТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Мінливе конкурентне середовище, зміна технологій виробництва, науково-технічний прогрес потребують від керівників підприємств мобільності і стратегічного мислення. З іншої сторони, наявність старого парку обладнання, застосування традиційних технологій виробництва, орієнтація на застарілі методи управління не дозволяють підприємствам правильно позиціонувати себе на ринку.

Все це призводить до тяжкого фінансового стану, а в деяких випадках до банкрутства. Аналогічне положення характерно і для підприємств аграрного сектору. Умови жорсткої конкуренції, швидка зміна ситуації на ринку, зростаючі вимоги до якості продукції, вимагають від керівників більш ефективних інструментів управління підприємством.

Вирішення цієї проблеми можливо за рахунок стратегічного розвитку підприємства, що дозволить максимально використовувати його потенціал, вмiло реалізовувати розроблену стратегію.

Одним із важливих факторів, що визначає конкурентну позицію підприємства є його потенціал (потенціал від лат. *potentia* – приховані можливості, потужність, сила). Вивчення структури потенціалу являється важливим і необхідним етапом стратегічного аналізу.

Процес формування потенціалу підприємства загалом характеризується одним із напрямків економічної стратегії і полягає у створенні та організації системи ресурсів і компетенцій таким чином, щоб результат їхньої взаємодії був чинником успіху в досягненні цілей діяльності підприємства.

Діагностика потенціалу підприємства передбачає, перш за все, його оцінювання, а також дослідження рівня його використання, пошук шляхів розширення потенціалу та забезпечення кращого використання.

В основі діагностики стратегічного потенціалу підприємства лежить формування інформаційного забезпечення та виявлення структури потенціалу підприємства, аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища з метою виявлення конкурентних переваг та слабких сторін підприємства, кількісна оцінка складових стратегічного потенціалу, формування загальної та локальних стратегій підприємства (планування поточної діяльності, стратегічне планування виробничої програми).

Стан стратегічного потенціалу підприємств є результатом впливу не окремих факторів, а взаємодії усієї сукупності факторів, що створюють умови його розвитку.

Можна виділити шість основних груп показників системи аналізу і оцінки стратегічного потенціалу підприємств:

1. Показники фінансово-господарської стану підприємства, що характеризують діяльність підприємства і його результати.
2. Ресурсні показники, що характеризують стан матеріально-технічних, фінансових, інформаційних і трудових ресурсів підприємства.
3. Організаційні показники, які характеризують організаційну структуру і культуру підприємства.
4. Управлінські показники, які характеризують основні функції управління.

Визначення ефективності використання стратегічного потенціалу дає змогу виявити співвідношення його складових, оптимізувати їхні пропорції, виявити потреби в усіх видах ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних, інформаційних) та ступінь їх використання.

Література

1. Косянчук Т. Ф. Економічна діагностика / Т. Ф. Косянчук, В. В. Лук'янова, Н.І. Майорова, В. В. Швид – Львів : Новий світ – 2009. – 475 с.

2. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посібн.] / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 352 с.
3. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі / К. І. Редченко. – Львів : Новий світ – 2003.- 205с.
4. Шелегеда Б. І. Стратегічне управління потенціалом підприємства: монографія / Б. І. Шелегеда, Н. В. Касьянова, А. Я. Берсуцький та ін. – Донецьк : ДонУЕП, 2006. – 219 с.
5. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : [підруч.] / З. Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

УДК 336.671

Г. Т. МИХАЛЬЧИНЕЦЬ
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прибутковість господарської діяльності суб'єктів підприємництва є показником, що комплексно характеризує ефективність роботи такого суб'єкта. Прибутковість безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку, що основним елементом при обрахунку рентабельності. Рентабельність можна розглядати як один із критеріїв якості управління суб'єктом господарювання. Адже на підставі прибутковості можна оцінити ефективність управління підприємством, оскільки отримання значного рівня прибутку і достатнього рівня прибутковості багато в чому залежить від правильності і оперативності управлінських рішень, які приймаються.[1]

Прибутковість за сучасних умов є не тільки показником ефективності роботи окремого підприємства, а й має важливе практичне значення. Він є джерелом формування фінансових ресурсів самих підприємств і використовується ними для забезпечення господарської діяльності. Також це одне з найбільших джерел фінансових ресурсів держави.

Особливої уваги вчених-економістів заслуговує дослідження рентабельності та прибутковості підприємств лісового господарства, зокрема, Закарпатської області, оскільки лісовий фонд Закарпаття за площею входить до першої п'ятірки серед областей України, а за лісистістю - посідає перше місце.

Ліси в області зростають на площі 695,8 тис. га і мають 207,5 млн. куб. м деревинних запасів. За оцінками експертів, у тому числі й міжнародних, закарпатські ліси вважаються найпродуктивнішими не тільки в Карпатському регіоні, а й у Європі.

У підпорядкуванні Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства знаходиться 16 державних лісгосподарських

підприємств, НПП «Зачарований край», які ведуть лісове та мисливське господарство на 484,5 тис. га лісового фонду та ДП «Закарпатліссервіс».

Державні лісгосподарські підприємства забезпечують весь цикл лісгосподарських робіт - від збору лісового насіння до заготівлі деревини під час рубок головного користування.

Фінансування на ведення лісового господарства здійснюється за рахунок власних коштів підприємств (90-92%) та державного бюджету (8-10%). Найголовнішим джерелом формування власних коштів є реалізація заготовленої деревини.

Державні підприємства забезпечують свої потреби в садивному матеріалі основних лісоутворюючих порід. Під лісовими розсадниками зайнято понад 100 га.

Такі особливості господарського циклу основної діяльності підприємств лісової галузі накладають відпечаток та ускладнюють обрахунок прибутку суб'єктів у лісові галузі.

Скоріше мов іде про рентабельність інвестицій у лісоутворюючі породи, як основного матеріалу експортних операцій та необхідність відновлення лісової інфраструктури через природні фактори.

Аналіз основних фінансово-господарських показників підприємств лісової галузі Закарпатської області показує, що обсяги продукції (робіт, послуг) лісового господарства у фактичних цінах (без ПДВ) за 2014р. складають 467,6 млн. грн., з яких – 97,8% займає продукція лісозаготівель від загального обсягу продукції лісового господарства, що в порівнянні з 2013р. зріс на 25,6% (табл.1)

Таблиця1

Основні показники використання лісу [2]

Роки	Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства (у фактичних цінах), млн. грн.	Заготівля деревини, тис.куб.м.	
		усього	у т.ч. від рубок головного користування
2010	199,2	1219,1	342,4
2011	294,5	1525,8	489,7
2012	333,7	1449,8	441,2
2013	372,2	1491,2	533,4
2014	467,6	1719,2	536,2

Важливим показником прибуткової діяльності є ринковий підхід до ціноутворення та його планування на основну продукції лісового господарства.

Ціна продукції повинна відшкодовувати понесені витрати та забезпечувати отримання прибутку.

Лісгосподарські підприємства реалізують свою продукцію за цінами, що встановлюють самостійно, або на договірній основі без

обмеження рівня рентабельності на підставі планово-розрахункової калькуляції собівартості лісопродукції.

Формування стартового рівня цін на лісопродукцію проводиться з врахуванням собівартості знеособленого кубометра деревини, оскільки всі види лісопродукції виготовляються в єдиному технологічному процесі з рівнем рентабельності лісозаготівель від 2,9% до 3,8%.

Проте ряд держлісгоспів реалізують продукцію за цінами нижчими за собівартість знеособленого заготовленого куб. м. деревини, внаслідок чого ними втрачено значну частину доходу, в т.ч. і за рахунок бюджетних асигнувань спрямованих за загальним фондом державного бюджету на ведення лісового та мисливського господарства у Закарпатській області.

Як висновок, можна відзначити необхідність вжити заходів щодо збільшення площі лісів держави та поліпшення стану лісових насаджень, збереження біологічного різноманіття лісових екосистем, у тому числі генетичних ресурсів лісових порід, подальшого удосконалення і оптимізації системи управління лісовим господарством, лісовпорядкування, інвентаризації та моніторингу лісів, ефективною охорони лісів від пожеж та незаконних рубок, захисту від шкідників та хвороб, раціонального використання лісових ресурсів, подальшого розвитку лісівничої науки та освіти, подальшого розвитку лісової транспортної інфраструктури що забезпечить більш високий рівень даної галузі ніж, 3,9%.

Література

1. Верцун Андрій Прибутковість підприємства: сутність та методи оцінкию- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Economics/3_136380.doc.htm.

2. Основні показники використання й охорони лісу, тваринних ресурсів (1990-2014рр.).- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/apk/2015/osn_pok_lis_tvar_90-14.pdf.

УДК 336.143.01

Г. Т. МИХАЛЬЧИНЕЦЬ, М.М.БАСАРА
Мукачівський державний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На сьогодні проблема дефіциту державного бюджету так і не вирішена хоча він і відіграє важливу роль в економіці держави. Він є важливим інструментом державної фінансової політики, та впливає на економічне та соціальне становище країни.

Для того щоб покращити стан бюджетного дефіциту потрібно дослідити інструментарій державного регулювання бюджетного дефіциту,

методи оптимізації та шляхи мінімізації і подолання бюджетного дефіциту.

Бюджетний дефіцит виражає такі об'єктивні економічні відношення, що виникають між учасниками суспільного виробництва в процесі використання коштів понад наявних закріплених джерел прибутків у силу росту граничних витрат виробництва.

Нормальним у економічно розвинутих країнах вважається дефіцит бюджету, який приблизно відповідає рівню інфляції в країні й коливається в діапазоні 2 - 3 % ВВП. Такий чи більший дефіцит державного бюджету фінансується за рахунок емісії державних цінних паперів, прибутковість яких звичайно нижча, ніж середня прибутковість на фінансовому ринку, оскільки, на відміну від інших видів доходів, доходи за державними цінними паперами не оподатковуються. За умов відносно стійкого економічного становища економіки, яка динамічно розвивається, використання цього інструменту бюджетно-фіскальної політики дійсно сприяє зростанню ВВП.

За даними Рахункової палати дефіцит бюджету і державний борг України в 2013-2014 рр. (Рис. 1) складав:

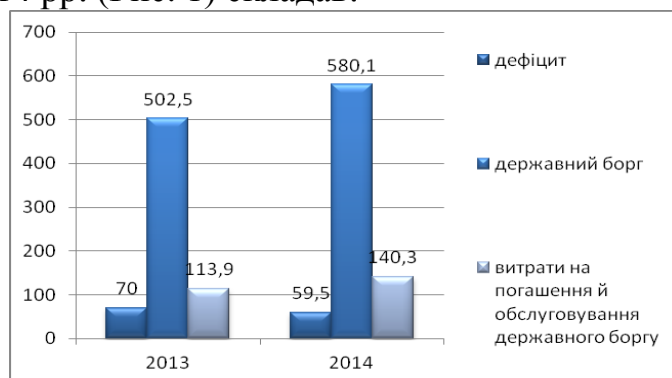

Рис 1 - Динаміка державного боргу України за період 2013-2014рр. [1]

Граничний обсяг дефіциту держбюджету на 2015 рік пропонується передбачити на рівні 3,7% ВВП - 63,7 млрд гривень. Тобто в порівнянні з 2014 роком дефіцит держбюджету зріс на 4,2 млрд грн..

З одного боку бюджетний дефіцит - небажане для держави явище: його фінансування на основі грошової емісії гарантовано веде до інфляції, за допомогою неемісійних коштів - до зростання державного боргу. З іншого боку, він може бути пов'язаний із необхідністю здійснення великих державних вкладень у розвиток економіки, і тоді дефіцит не є відображенням кризових процесів, а скоріше стає наслідком прагнення держави забезпечити прогресивні зрушення в структурі суспільного відтворення. Природно, що після набутого досвіду бюджетний дефіцит сприймався громадськістю як украй негативне явище, і його роздування депутатами і міністрами, як правило, ставало приводом для тотальної

критики.

З метою збалансування бюджетного дефіциту необхідно використовувати такі методи бюджетного фінансування як: емісія, боргове фінансування, податкову політику, що в свою чергу забезпечить з випередженням у часі якісно виконувати функції держави.

Бюджетний дефіцит у більшості країн світу розглядається як джерело кредитування економіки, як чинник стимулювання розвитку економіки та її зростання. З одного боку, бюджетний дефіцит стимулює збільшення сукупного попиту на вітчизняні та імпортні товари і, як наслідок, відбувається зростання внутрішніх цін та інфляції, а з іншого - потребує від уряду здійснювати нові позички на фінансування як поточних, так і стратегічних завдань [2, с.341].

Фінансування дефіциту бюджету шляхом випуску державних боргових зобов'язань або підвищення рівня ставок податків не можуть достатньо стимулювати економічне зростання та збільшення ВВП. Це пов'язано з тим, що негативним наслідком зростання дефіциту бюджету є збільшення приватних заощаджень, а тому зростання видатків бюджету або зниження податків не забезпечують реальне зростання сукупного попиту та ВВП, оскільки ці приватні заощадження впливають на їх величину через обмеження споживання [2, с.343].

Рівень дефіциту бюджету значно впливає на стан економіки країни. Зміст фінансування дефіциту бюджету зводиться до мобілізації ресурсів з метою забезпечення видатків, не покритих доходами, шляхом застосування особливих форм і методів. Бюджет зводиться з дефіцитом для забезпечення фінансування додаткових видатків, надання кредитів і погашення державного боргу.

На сучасному етапі органи державної влади повинні прикласти багато зусиль для того, щоб контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він здійснюватиме дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Також необхідно приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, поліпшення податкової системи, удосконалення приватизації державного житла, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання та ін. З метою максимально ефективного управління дефіцитом державного бюджету необхідно застосовувати систему економічних заходів. Дефіцитне фінансування для України вкрай важливе і необхідне.

Література

1. Висновки за результатами аналізу та експертизи проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16743258/Bul_Expert_DBU_2014.pdf

2. Рикардо, Д. Сочинения в 3-х томах / Д. Рикардо. – Т. 1. Начала политической экономии и налогообложения. – М. : Госполитиздат, 1955. – 473 с

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Проблеми інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва в економічній сфері полягають у неналежному виконанні зазначених вище функцій. Тобто необхідно з'ясувати, які негативні наслідки, є результатом неналежних умов обміну цільовою ринковою інформацією та неналежного рівня забезпечення фоновою ринковою інформацією.

Інформаційні проблеми полягають у:

- низькому рівні інформаційного забезпечення (невизначеність);
- нерівномірному інформаційному забезпеченні (інформаційна асиметрія).

Економічна теорія асиметричної інформації, як прикладна теорія, розвинена на сучасному етапі розвитку неокласичної мікроекономічної теорії, розвивалась для аналізу ринків з асиметричною інформацією. Таким чином, як підхід до економічного аналізу певної взаємодії необхідно дану взаємодію розглядати як ринкову.

В межах даного дослідження будь-які форми транскордонного співробітництва в економічній сфері будемо розглядати як ринкову взаємодію. Взаємодія між безпосередніми учасниками транскордонного співробітництва (імпорт, експорт, операції з давальницькою сировиною, прямі чи портфельні інвестиції, оренда та лізинг, франшизинг, інжиніринг тощо) однозначно трактується як ринкова взаємодія. Взаємодію між безпосереднім учасником транскордонного співробітництва та органом сприяння транскордонному співробітництву можна також трактувати як ринкову, якщо поглянемо на дану взаємодію як на процес надання послуги органом сприяння транскордонному співробітництву безпосередньому учаснику транскордонного співробітництва.

Основи теорії ринків з асиметричною інформацією викладені Нобелівським лауреатом Джорджем Акерлофом (George A. Akerlof). З огляду на те, що ціна попиту визначається як середня ціна, продавці високоякісних товарів зажають покинути ринок. Це пояснюється тим, що вони не бажають продавати цінні товари за середньою ціною. Першим негативним наслідком існування ринків з асиметричною інформацією є ефект "лимонів" – витіснення з ринку високоякісних товарів низькоякісними. При цьому, низькоякісний товар може бути настільки неякісним, що ціна пропозиції буде переважати ціну попиту, а, отже, товари на даному ринку не будуть реалізовуватися зовсім.

Існують також і протилежні ситуації, коли покупець володіє більшою інформацією, ніж продавець. Зокрема, дане явище існує на ринку страхових послуг.

Ефекти інформаційної асиметрії поряд з трансакційними витратами являють собою "дефекти мікроструктури" ринкової взаємодії суб'єктів економічної діяльності (в т.ч. транскордонного співробітництва), що спричиняють неоптимальне розміщення ресурсів. З метою зменшення зазначених негативних наслідків суб'єкти ринкової взаємодії намагаються різноманітними шляхами зменшити інформаційну асиметрію. Цьому сприяє:

- пошук інформації самостійно чи з допомогою третіх осіб;
- діяльність третіх організацій, які проводять сертифікацію товарів та послуг (при цьому особливо важливим є існування високого ступеня довіри до цих організацій);
- детальне зазначення в умовах контракту вимог до товарів з метою попередження постконтрактного опортунізму, що сприяє зменшенню ризику недобросовісності (практично неможливо застосовувати на ринках роздрібною торгівлі);
- інтерналізація інформаційних витрат;
- організація та персоніфікація ринку: на організованому та/чи персоніфікованому ринку суб'єкти взаємодії високо цінують свою репутацію і тому не будуть надавати недостовірної інформації (для підвищення ефективності дії даного чинника можливе надання гарантій на товари тривалого користування або використання різноманітних заходів попередження підробок за допомогою складних засобів пакування та маркування).

Далі нам необхідно з'ясувати, яким чином конкретні учасники транскордонного співробітництва намагаються зменшувати негативні наслідки інформаційної асиметрії, і визначити, яким чином регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва можуть сприяти даним процесам.

Також необхідно пам'ятати, що самі регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва, вступаючи у взаємодію з іншими учасниками транскордонного співробітництва, опиняються перед ризиком самим потрапити під негативний вплив інформаційної асиметрії.

Таким чином регіональні органи влади та органи транскордонного співробітництва повинні:

- використовувати засоби зменшення інформаційної асиметрії при взаємодії з іншими учасниками транскордонного співробітництва;
- сприяти використанню учасниками транскордонного співробітництва засобів зменшення інформаційної асиметрії при взаємодії між собою.

Література

1. Акерлоф Дж. Рынок "лимонов": неопределенность качества и рыночный механизм // THESIS. – 1994. – Вып. 6. – С. 91-104.
2. Akerlof GA. The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism // Quart. J. Econ. 1970. Vol. 84. P. 488-500.
3. 50 лекцій по мікроекономіці. Учебник для ВУЗов в 2-х томах. – 2000. – Т.2 – 776 с. Hayek F.A. The Use of Knowledge in Society / American Economic Review. – XXXV. – No. 4 (September, 1945). – P. 519-530.
4. Кирцнер И.М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под ред. проф. А.Н. Романова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.
5. Стиглер Дж.Дж. Экономическая теория информации // Теория фирмы. / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – С. 507-529.

УДК 330.322.(477)

І.П.МОЙСЕСЬКО
Львівський державний університет внутрішніх справ
І.В.МОЙСЕСЬКО
Львівська комерційна академія

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВМОНТОВАНИЙ СТАБІЛІЗАТОР ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

У забезпеченні виходу економіки з кризового стану і стабільного її розвитку вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, здійснює раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворює процеси на макро- й мікроекономічному рівнях. Проблемам державного регулювання інвестиційної діяльності присвячено багато науково-дослідницьких робіт таких науковців як Ф.А. Важинського, А.В. Колодійчука, А.Ю. Яремко, А. Касприка, Г.С. Стефанишина, О. Шатила та багатьох інших

Основними причинами зниження активності інвестиційної діяльності в Україні є: несприятливий інвестиційний клімат; недосконалі законодавча база; неналежна підготовка інвестиційних проектів та програм та їх недовірливість; нерозвиненість інвестиційних інструментів та інвестиційного ринку. Ефективність сучасної ринкової економіки залежить від того, наскільки вірно в ній встановлено співвідношення між державним регулюванням та саморегулюванням, та наскільки воно врівноважено створеною системою вмонтованих стабілізаторів, що забезпечується нормально функціонуючим демократичним політичним механізмом.

Прикладом вмонтованих стабілізаторів може бути прогресивна шкала оподаткування Розроблена спеціальна система трансфертів, які призначені доповнювати доходи і полегшувати економічні труднощі населення. Подібний стабілізуючий ефект можуть мати й окремі програми, що

підтримують рівень доходів населення через відповідну соціальну політику та соціальну відповідальність бізнесу.

Саме за допомогою використання вмонтованих (автоматичних) стабілізаторів вдається підтримувати оптимальний баланс приватних і суспільних інтересів. Адже вмонтовані стабілізатори за формою є державним регулюванням, а по суті вони виступають в ролі механізму саморегулювання економіки (вступають в дію залежно від економічних обставин, що складаються). Тобто вмонтовані стабілізатори по суті розмивають межу “багато держави – мало ринку” і долають протиставлення, яке діє за принципом “або - або”, адже саме це протиставлення руйнує політику державного регулювання.

Враховуючи значну динаміку економічних процесів в умовах переходу до ринку, держава регулярно розробляє і переглядає регулятори, які б автоматично підтримували економічно слабких, формували інвестиційний клімат та сприяли інноваційному розвитку.

Теорія інвестицій, яку формулює французький вчений М. Ф. Ш. Алле, зводиться до попиту і пропозиції грошових капіталів за умов стабільного грошового обігу[1]. Ці питання займають значне місце в його теорії економічної рівноваги. Він формулює *«золоте правило»*, згідно з яким за нульової банківської процентної ставки можна досягти максимального рівня споживання, а не нагромадження. Моріс Алле не відносить *соціальної сфери* до другорядних, похідних від рівня розвитку економіки, а розглядає її як чинник і водночас наслідок економічного зростання. На його думку, *можна гармонізувати економічне зростання й соціальні відносини, не узалежнюючи ці відносини лише від успіхів економіки*. Вирішення соціальних проблем він зв'язував з активністю самих суб'єктів, але цю активність трактував у контексті виникнення нових інституціональних утворень, тобто розвитку «системи участі в прибутках», «системи соціального партнерства» за сприяння держави. У цілому економічні ідеї Моріса Алле є поєднанням неокласичних підходів до аналізу ринкових відносин з інституціоналістським розумінням ролі держави та можуть бути рекомендовані для розробки української моделі виходу з кризи та інноваційного розвитку економіки.

Основними передумовами поширення соціально відповідального інвестування є: 1) підвищення матеріального добробуту індивідуальних інвесторів; 2) розвиток методів надання інвестиційних послуг; 3) підвищення вимог (на рівні державного регулювання) до інвестиційної політики пенсійних фондів та інших інституційних інвесторів; 4) ініціативи міжнародних організацій.

Література

1. Соціальна політика Електронний ресурс. - Режим доступу : <http://ruh.znaimo.com.ua/index-11010.html>

2. Сучасні моделі державного регулювання: кейнсіанська і неокласична: Електронний ресурс. - Режим доступу : <http://fingal.com.ua/content/view/498/39/1...>

3. Бахтараева К. Социально ответственное инвестирование на рынке ценных бумаг: ретроспектива и тенденции развития [Електронний ресурс]. / К. Бахтараева // Финансы и кредит. - 2009. - № 21 (июнь). - С. 62-67. - Режим доступа : <http://finizdat.ru/journal/fc/detail.php?ro=15230>.

УДК 35.078

В.П.МУСАТКІНА
Мукачівський державний університет

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Пріоритетом сучасної зовнішньої політики України виступає євроінтеграція. Ефективне впровадження цього напрямку в значній мірі залежить від рівня входження України в міжнародний інформаційний простір. Тому актуальною є проблема інформатизації членів суспільства про переваги і вигоди такого варіанту розвитку.

Проблеми інформаційної інтеграції на сьогоднішній день тільки починають досліджуватися вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких А. Гриценко [1], О. Монатова [2], М. Мельник [3]. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених інформаційній інтеграції, досі немає робіт, присвячених аналізу етапів розвитку цих процесів. Періодизація процесів розвитку інформаційної євроінтеграції в Україні дозволяє виявити закономірності розвитку інформаційної сфери та специфіку окремих етапів.

I етап характеризується інформаційною кризою 90-х рр. ХХ ст. Він виник в умовах соціально-економічної нестабільності і політичних трансформацій. Зруйновані інформаційні канали не змогли оперативно реформуватися відповідно до вимог часу, оскільки були відсутні інформаційна інфраструктура та інформаційне законодавство нової держави.

Першим кроком до виходу з інформаційної кризи стало прийняття Закону України «Про інформацію» та підписання угоди про співробітництво в галузі інформації між країнами-учасниками СНД. Угода декларувала загальні напрямки співпраці і не передбачала реалізацію конкретних завдань.

Істотне поліпшення в інформаційній сфері почалося з 1998р. і пов'язано з II етапом – формуванням передумов інформаційної євроінтеграції, коли Указом Президента «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» Україна задекларувала європейський вектор зовнішньої політики як стратегічну мету. Також на даному етапі важливим документом стала Програма інтеграції України до

Європейського Союзу (2000 р.) [4]. У ній було проаналізовано стан розвитку інформаційного простору України, коротко-, середньо- та довгострокові пріоритети просування на шляху до інформаційного суспільства.

У 1999 р. розпочався III етап – посилення інтеграційних процесів в інформаційній сфері. Україна приєдналася до Болонської конвенції інтеграції системи освіти в єдиний європейський освітній простір. Болонська декларація [5] виконала важливу функцію, поглиблюючи євро-українське співробітництво в освітній, інформаційній та культурній сферах.

IV етап – посилення інтеграційних процесів у науковій сфері та формування передумов розвитку інформаційного суспільства в Україні – розпочався з підписання Угоди між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво в 2002р. Ще однією важливою частиною четвертого етапу є формування передумов інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в Україні відповідно до європейських стандартів. Так, в 2002р. прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації» [6], згідно з яким держава сприяє процесам інформатизації української економіки, а також розвиває і підтримує всі форми міжнародного співробітництва у сфері інформатизації.

Слід зазначити, що одним з головних завдань на шляху до європейського інформаційного суспільства виступає побудова цифрової телекомунікаційної інфраструктури. У 2006р. Україна, серед інших 129 держав, підписала міжнародний документ «Женева-2006» [7], згідно з яким до 2015 закінчиться перехід від аналогового до цифрового мовлення. У 2012р., згідно з міжнародними зобов'язаннями, запущено національне цифрове телебачення «Т2», яке покриває 98% території України і транслює 32 канали в цифровій якості.

Ще одним важливим аспектом забезпечення присутності держави в інформаційному просторі є налагодження співпраці з інформаційними агентствами інших країн в рамках регіональних об'єднань інформагентств. Сьогодні в Європі існують Європейський Альянс інформаційних агентств, Середземноморська асоціація інформагентств та ін. Членство в таких об'єднаннях дозволяє налагодити ефективний інформаційний обмін.

Аналіз тенденцій розвитку інформаційного простору та сучасного стану інформаційного законодавства України показав, що її інформаційна політика не завжди відповідає сучасним європейським стандартам, що уповільнює процес інтеграції в єдиний європейський інформаційний простір. Маючи великий інформаційний потенціал, Україна стоїть перед завданням розробки інноваційної політики і стратегії, які сприятимуть її ефективному зростанню. Необхідна зміна самого розуміння сутності та

змісту розвитку інформаційного суспільства, зміщення акцентів з кількісної технологізації на якісну суспільну трансформацію.

Література

1. Гриценко А. Проблеми інформаційної інтеграції і становлення інформаційного суспільства // Вісник Львівського НУ. Серія «Журналістика». - 2004. - Вип. 25. - С. 123-129.
2. Монатова О.В. Інтеграція України в європейський інформаційний простір: аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку інформаційних відносин // Вісник Київського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. -2005. - № 70-72/2005. - С.93-101.
3. Мельник М.В. Стратегічний напрямок інформаційної політики скандинавських країн: досвід для України // Актуальні проблеми державного управління. - № 2 (40).- С.1-8.
4. Указ Президента України «Про Програму інтеграції України в Європейський Союз» № 1072/2000. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. The Bologna Declaration: Joint declaration of the European Ministers of Education.
6. Закон України «Про Національну програму інформатизації» № 74/98-ВР от 04.02.1998. Офіційний сайт ВРУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>
7. «Женева-2006» Міжнародна угода від 16.06.2006.

УДК 35.072

С.В. НЕСТЕРОВА, К. Ю. БАЙСА
Мукачівський державний університет

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ПРИКЛАДІ БЮДЖЕТУ М. МУКАЧЕВА

Формування доходів місцевих бюджетів відбувається з різних джерел, причому порядок їхнього формування регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна – податкові чи неподаткові надходження від підприємств усіх форм власності та від населення, які об'єднуються у фінансові ресурси і зосереджуються в місцевому бюджеті. Основним джерелом формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів є податки [1].

Формування дохідної частини місцевих бюджетів починаючи з 2010 року здійснюється відповідно до Бюджетного Кодексу України (далі БКУ), який чітко закріпив основні дохідні джерела органів місцевого самоврядування.

Відповідно до Бюджетного Кодексу [2]:

- податковими надходженнями визнаються встановлені Податковим Кодексом України загальнодержавні і місцеві податки і збори та інші обов'язкові платежі;
- неподаткові надходження – це доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від

некомерційної господарської діяльності; надходження від штрафів та фінансових санкцій та інші неподаткові надходження;

- доходи від операцій з капіталом – це надходження від продажу основного капіталу, державних запасів товарів і нематеріальних активів, податки на фінансові операції та операції з капіталом;

- офіційні трансферти – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

У 2013 р. до місцевого бюджету м. Мукачева надійшло податкових надходжень в сумі 113738,7 тис. грн., що на 7403,9 тис. грн. більше у порівнянні з 2012 роком. Частка даних доходів у структурі загального фонду місцевого бюджету в 2013 році становила 38,2%.

Крім того протягом 2011-2013 рр. спостерігається зростання обсягів прибуткових податків. Щодо місцевих податків і зборів, то для них характерним є зменшення абсолютних обсягів надходжень до бюджету – 1 434,4 тис. грн. у 2013 р., порівняно з 1441,4 тис. грн. у 2012 р.

Що ж стосується неподаткових надходжень, було визначено, що їх частка в структурі доходів загального фонду місцевого бюджету м. Мукачева в період 2011-2013 рр. є найменшою – 800,8 тис. грн. у 2013 р. і характеризується зменшенням, як в 2012, так і в 2013 роках.

Загалом, податкові бюджетні надходження (до яких належать доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів) є базисом бюджетних доходів. Частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів становить більше 50%.

Неподаткові доходів відіграють значно меншу роль у складі доходів місцевих бюджетів, ніж податкові. Загалом, частка надходжень від неподаткових доходів коливається в середньому від 10% до 30%.

Іншим складовим елементом доходів місцевого бюджету є офіційні трансферти, частка яких у загальній структурі доходів бюджету м. Мукачева у 2011-2013 рр. є найбільшою, порівняно з іншими доходами – 61,5% у 2013 році.

Варто зазначити, що серед основних фінансових джерел органів місцевого самоврядування важливе фіскальне значення для дохідної частини місцевих бюджетів відіграють доходи від операцій з капіталом. Так, у 2012 р. обсяги доходів від операцій з капіталом зросли, порівняно з 2011 роком на 1730,7 тис. грн. і становили 10446,6 тис. грн., але вже в 2013 році дані надходження значно зменшилися і становили 1817,1 тис. грн.

Таблиця 1

**Структура доходів загального фонду бюджету м. Мукачєва,
2011-2013 рр.***

ДОХОДИ	2011		2012		2013	
	Надходження, грн.	У % до суми доходів	Надходження, грн.	У % до суми доходів	Надходження, грн.	У % до суми доходів
Податкові надходження:	100418685,29	40,2	106334804,21	39,0	113738711,43	38,2
Податок з доходів фізичних осіб	87286062,51	35,0	94505393,58	34,7	103355816,55	34,7
Податок на прибуток підприємств	2454113,63	1,0	132421,32	0,1	75954,57	0,03
Місцеві податки і збори	1140952,70	0,5	1441448,62	0,5	1434353,81	0,5
Неподаткові надходження	1909147,46	0,8	1344903,20	0,5	800838,14	0,3
Доходи від операцій з капіталом	3,01	0,0	4455,00	0,0	-	0,0
Разом доходів	102327835,76	41,0	107684162,41	39,5	114539549,57	38,5
Офіційні трансферти	147422584,72	59,0	164681037,53	60,5	183296590,63	61,5
Всього доходів	249750420,48	100,0	272365199,94	100,0	297836140,20	100,0

*Сформовано на основі офіційних даних про виконання міського бюджету м. Мукачєва в 2011-2013 рр.

Література

1. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : Навчальний посібник / О. О. Сунцова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2010. – 560 с.
2. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.

УДК 332

А.Я. ПАУЛИК
Мукачєвський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Подальше поглиблення процесів регіоналізації сучасного розвитку України потребує активізації наукового пошуку у напрямі обґрунтування та реалізації стратегічних перспектив інноваційного розвитку регіонів з урахуванням їх сформованого потенціалу. Стратегія інноваційного розвитку регіонів за своєю сутністю є стратегією мезорівня, тобто проміжною між макро- і мікроінноваційними стратегіями, будучи своєрідною сполучною ланкою між макроекономічною стратегією на регіональному рівні і державною політикою розвитку регіонів.

Стратегічні переваги, що зумовлюють розвиток інноваційних процесів на регіональному рівні в порівнянні з національним, можна віднести такі особливості: близькість великої кількості виробників різних галузей, що своєчасно пропонують спеціалізовані товари і послуги та гнучко відповідають на зміни попиту; залучення регіональних суб'єктів в транснаціональні мережі, наслідком чого є ефект навчання; поява локальних фондів робочої сили з концентрацією специфічних навиків і форм навчання; культурна та інституційна інфраструктура, яка постійно виникає всередині і навколо промислових кластерів і є вкрай важливою для ефективної роботи єдиної локальної соціально-економічної системи; розвиток довіри між регіональними економічними суб'єктами. [5, с. 148]

Головними ознаками стратегії інноваційного розвитку регіонів в умовах поглиблення євро інтеграційних процесів мають бути: комплексність – націленість на всі сторони суспільного розвитку регіонів; націленість на довгострокові результати; узгодженість з державною стратегією суспільного розвитку та її складовими: економічною, політичною, екологічною, національною та ін. поєднання ринкової саморегуляції і державного управління.

Розробка стратегії інноваційного розвитку регіону ґрунтується на певних принципах, серед яких необхідно відзначити наступні:

- принцип стратегічної пріоритетності інноваційного розвитку, згідно з яким домінантність пріоритету визначають як комплексністю вирішення проблем регіону, так і вагомістю впливу інноваційного чинника на пожвавлення економічної ситуації регіону;

- принцип економічного росту і сталого розвитку регіону передбачає пріоритет тих сфер, які на даний час є найприбутковішими, залучають та акумулюють значні інвестиції, що й забезпечує можливість отримання швидкої віддачі;

- відповідність світовим стандартам в умовах посилення глобалізаційних процесів. Особливу роль відіграє внутрішньо регіональна інтеграція, яка найбільше сприяє європейському зближенню та більш повній реалізації ефекту від посилення міжнародного співробітництва;

- принцип цілісності регіональної стратегії, поєднання національних та регіональних інтересів. Інноваційна стратегія не може розглядатися у відриві від інших аспектів діяльності (соціальної політики, управління регіональними видатками, політики розвитку людських ресурсів тощо).

Основним фактором дієвості стратегії інноваційного розвитку регіону є визначення пріоритетних завдань, до яких можна віднести [1, с. 39]:

- ефективність інноваційної діяльності та висока інноваційна активність за певним стратегічним пріоритетом. В умовах нестачі інвестицій у інноваційну діяльність регіональна влада має підтримувати ті

види економічної діяльності, котрі пропонують нововведення, створюють умови для їх розробки та комерціалізації;

- орієнтація на використання власних ресурсів, тобто розвиток тих видів економічної діяльності, які створюють інноваційний продукт, продукцію та послуги, використовуючи власні інтелектуальні ресурси регіону;

- підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. У стратегії пріоритетами можуть бути види економічної діяльності, що мають державну підтримку, і на реалізацію яких має вплив регіональна влада;

- комплексність вирішення проблем регіону на інноваційній основі. Це стосується, насамперед, позитивних структурно-інноваційних зрушень у реальному секторі економіки регіону, створення інноваційної інфраструктури, розвитку ринку науково-технічних розробок;

- розвиток регіональної інноваційної системи та її підсистем досягнення консенсусу між ними виконавцями завдань стратегії;

- прогнозування економічних та соціальних результатів від реалізації запланованих заходів;

- інформування громадськості про плани, заходи та стратегію інноваційного розвитку регіону та її виконання.

Література

1. Антонюк Л. Л. Регулювання та моделювання інноваційного розвитку регіону. // Економіст. - К. - №9 - 2007 – С.38-39.

2. Бутко М. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності // Економіка і регіон. - №3(18) - 2008 – С.58-61.

3. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З.В. Герасимчук. - Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с.

4. Козорів М. Аналіз та оцінка інноваційності розвитку економіки регіонів // Регіональна економіка. - №4 - 2006 - 29 с.

5. Федулова Л. Теорія і практика формування інноваційних стратегій корпоративних структур: монографія / Л. Федулова, О. Фомова / Хмельницький : ХНУ, 2009. – 239 с.

УДК 336.22

М.М.ПЕТРИЧКО, І.М.КОЗИК
Мукачівський державний університет

ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку економіки України нерозривно пов'язаний з інтеграційними процесами в європейський економічний простір, який вимагає функціонування ефективної та прозорої системи оподаткування.

Створення стабільної податкової системи можливе лише при умові функціонування ефективного адміністрування податків та зборів, яке

вплине на основне джерело доходів держави та управління ринковою економікою, адже податки - це основне джерело доходів держави. Фіскальна та стимулююча ефективність податків значною мірою залежить від рішень та діяльності органів контролюючих органів з питань оподаткування, на які покладено завдання забезпечення доходів бюджету. Тобто на податкові важелі акумуляції державних доходів та стимулювання економічної активності досить жорстко накладаються обмеження організаційно-управлінськими аспектами оподаткування - адмініструванням податків.

Проблематика адміністрування податків є актуальною і широко висвітлюється у науковій літературі. Вагомий внесок у дослідженні цієї проблеми зробили: В. Мельник, В. Андрущенко, А. Крисоватий, В. Луніна, В. Опарін, В. Федосова, Е.Проскура. Однак, дискусійність багатьох теоретичних положень щодо системи адміністрування податків, підвищення її результативності та ефективності вимагає подальшого вирішення цієї проблеми.

Відомо, що адміністрування податків і зборів є однією з найважливіших ознак держави та необхідною умовою її існування. Адміністрування (від англ. «administration») означає управління, організація, виконання, здійснення, нагляд (контроль); у широкому розумінні, це - організаційно-розпорядча діяльність керівників і органів управління, що здійснюється шляхом наказів і розпоряджень [1].

Серед сучасних економістів відсутнє єдине розуміння цього терміна. Зазвичай воно визначається як діяльність податкових органів (відповідно до їхніх прав і повноважень, гарантованих законодавством) під час здійснення податкового контролю за своєчасністю, повнотою і правильністю сплати податкових платежів юридичними та фізичними особами. Існує широкий арсенал думок щодо визначення категорії “податкове адміністрування податків” який вказує на те, що наукова полеміка навколо соціально-економічної природи і призначення його ще далеко не завершена.

В.Л. Андрущенко вважає, що податкове адміністрування – це основна функція управління, яка включає в себе планування, організацію, керівництво, облік і контроль [2]. Ми погоджуємось з тим, що адміністрування – це управлінська діяльність і йому властиві всі етапи управління, проте дане трактування сутності адміністрування потребує уточнення, які саме дії включає в себе адміністрування в розрізі функцій управління.

В.М. Мельник вважає, що адміністрування податків – це управлінська діяльність органів державної виконавчої влади, яка пов’язана з організацією процесу оподаткування, засновується на державних законодавчих і нормативних актах та використовує соціально зумовлені і

сприйнятті правила [3]. Ми не погоджуємось з таким трактуванням сутності адміністрування, оскільки цей процес не завжди ґрунтується на соціальному сприйнятті. Про однозначне соціальне сприйняття можна говорити тільки при високому рівні податкової культури в країні, як з боку платників, так і з боку держави.

Е.П. Проскура вважає, що податкове адміністрування – це нормативно регламентована організаційно-розпорядча діяльність повноважних державних органів у сфері управління процесами оподаткування з метою забезпечення виконання вимог податкового законодавства учасниками податкових відносин [4].

Таким чином, узагальнивши наявні підходи до визначення сутності адміністрування податків, вважаємо, що податкове адміністрування податків являє собою комплекс правових, економічних і фінансових заходів держави для формування системи оподаткування, забезпечення своєчасної і повної сплати податків і зборів з метою задоволення фінансових потреб суспільства в цілому, а також розвитку економіки країни шляхом перерозподілу фінансових ресурсів.

Отже, під **податковим адмініструванням** слід розуміти сукупність норм (правил), методів, засобів і дій, за допомогою яких спеціально уповноважені органи держави здійснюють управлінську діяльність у податковій сфері, спрямовану на контроль за дотриманням законодавства про податки та збори (обов'язкові платежі), за правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю внесення у відповідні бюджети податків і зборів, а у випадках, передбачених законами України, - за правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю надходжень у відповідний бюджет інших обов'язкових платежів та притягнення до відповідальності порушників податкового законодавства.

Серед чинників що справляють вплив на ефективність системи адміністрування податків та зборів, слід виділяти урегульованість питань взаємовідносин з платниками, обґрунтованість методики адміністрування податків та її адекватність економічним процесам, оптимальність структури органів, що адмініструють податки, тощо. Слід відмітити що ефективна система адміністрування податків в Україні повинна забезпечувати наступні умови:

- спрощує для платників адміністративні процедури в оподаткуванні;
- спрямована на захист законних прав та інтересів платників податків;
- забезпечує дотримання вимог податкового законодавства усіма учасниками податкових відносин.

Таким чином, дотримання відповідних умов всіма суб'єктами адміністрування дозволить значно спростити питання адміністрування податкових платежів, надасть можливість бізнесу більш якісно адаптуватися до нових умов ведення господарської

діяльності, забезпечить скорочення податкових перевірок, що в свою чергу дозволить бізнесу вільно розвиватися та створювати нові робочі місця.

Література

1. Калінеску Т.В. Адміністрування податків [текст] Навч.посіб./ Т.В.Калінеску, В.О. Корецька-Гармаш, В.В. Демидович. – К. : “Центр учбової літератури”, 2013. – 290с.
2. Андрущенко В. Л. Фінансове адміністрування як наука і мистецтво / В.Л. Андрущенко // Фінанси України. - 2003. - № 6. - С. 27-35.
3. Мельник В.М. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу [текст] Монографія. / В.М. Мельник. - К. : Комп'ютерпрес, 2006. – 278 с.
4. Проскура Е.П. Методологічні засади податкового адміністрування / Е.П. Проскура, Капустян Е.М. // Актуальні проблеми економіки. – 2012.- № 10 (136) .- С. 195-201.

УДК 351.83/.84+65.012.8

Р.П.ПІДЛИПНА

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

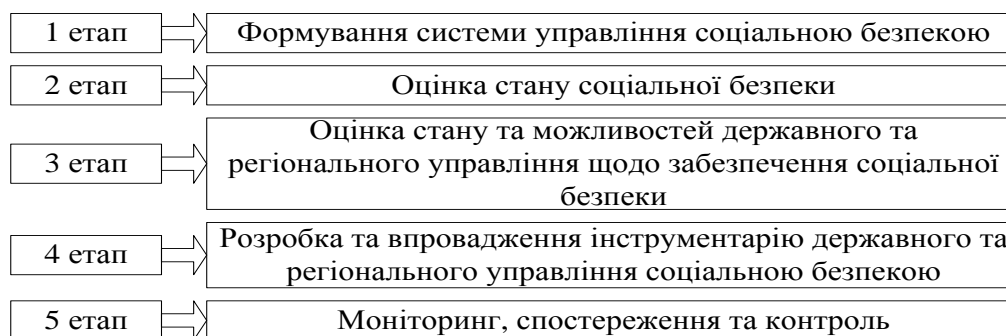
МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Соціальна безпека є передумовою не лише соціального, а й економічного прогресу в країні.

Механізм управління соціальною безпекою, його структуру та етапи реалізації висвітлені у дослідженні О. Снігової, яка зазначає, що механізм управління соціальною безпекою – «це цілісна система послідовних етапів, взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних елементів, що визначає порядок, особливості, методи та інструменти цілеспрямованого впливу органів державної влади та місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси на державному та регіональному рівні з метою перешкоджання виникненню, послаблення або подолання загроз соціальній безпеці». Автор також пропонує розрізняти механізм формування соціальної безпеки, який на її думку передбачає «виявлення сукупності структурних елементів системи соціальної безпеки (соціальних інтересів, загроз соціальній безпеці та причин, що їх обумовлюють), визначення їхнього місця в системах національної безпеки, державного та регіонального управління, створення теоретичних основ управління соціальною безпекою; оцінку стану та можливостей державного та регіонального управління щодо забезпечення соціальної безпеки», що по суті відповідає змісту системи соціальної безпеки, а механізм забезпечення соціальної безпеки вона називає механізмом реалізації соціальної безпеки та зауважує, що він «окреслює процес формування комплексу організаційно-управлінських заходів щодо створення умов реалізації основних положень Стратегії соціальної безпеки» [1, с.88].

У Економічній енциклопедії під механізм розуміють систему певних ланок та елементів, що приводить їх у дію [2]. Тому, погоджуючись із думкою Н. Коленди [3]., вважаємо, що механізм забезпечення соціальної безпеки можна трактувати як сукупність методів, ресурсного забезпечення, взаємопов'язаних важелів, інструментів та заходів, що застосовуються певними інституціями, ґрунтуючись на чітких принципах досягнення соціальної безпеки. О. Снігова виокремлює п'ять етапів управління соціальною безпекою (рис. 1.).

Як слушно зауважує І. Лапшина, пострадянським країнам притаманна державочентрична модель соціальної безпеки, що кардинально відрізняється від західно-європейської – антропоцентричної [4], тому у економіка добробуту соціальна безпека має вирішальне значення та виступає цільовою функцією соціальної політики, тоді як у вітчизняних реаліях соціальні цілі підпорядковуються економічним пріоритетам, що мають першочергове значення.

Джерело: побудовано автором на основі [1].,

Рис. 1 - Етап управління соціальною безпекою

Оскільки соціальна безпека здійснюється через інструменти соціальної політики, саме адекватна соціальна політика покликана вирішити низку конфліктів, що виникають у соціальній сфері на різних етапах розвитку суспільства.

Література

1. Снігова О.Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою / О.Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №2(3) . – С. 87 – 92.
2. Економічна енциклопедія : Т. 2. / [Відп. ред. С.В. Мочерний]. – К. : Академія, 2001. – 861 - С.355
3. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її основні складові / Н.В. Коленда [Електронний ресурс] // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – March, 19-30. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/en/economy-113/demographics-labour-economics-and-social-policy-113/17053-113-0776>.
4. Лапшина І.А. Забезпечення соціальної безпеки України в умовах глобальної кризи / І.А. Лапшина // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2009. – Вип. 31. – С.102 – 107.

РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У РОЗРІЗІ ЗОНУВАННЯ РЕГІОНУ

Розвиток гірських територій обумовлюється функціонуванням різних видів економічної діяльності, серед яких пріоритетною є рекреаційна сфера, яка за останні десятиліття набула актуальності. Серед рекреаційних регіонів України особливе місце займає Закарпатська область, яка має вигідне гео економічне розташування, оскільки межує з чотирма країнами Карпатського Євросоюзу – Угорщиною, Польщею, Словаччиною і Румунією.

Закарпатська область входить до гірської системи Українських Карпати і близько 80 % її території займають гори, серед яких найвища точка України – гора Говерла (2061 м).

Закарпаття є курортним регіоном. Завдяки геополітичному розташуванню і природнокліматичним особливостям, область має сприятливі умови для розвитку туризму і оздоровлення людей, оскільки природно-рекреаційні можливості її становлять 5,2 % об'ємного і 5,1 % вартісного потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України [1, с. 12].

Територія регіону поділяється на три природно економічні зони: низинну, передгірну і гірську, де гори займають 66 % його загальної площі, передгір'я – 14, рівнинна частина – 20 % території. Такий поділ відбувається передусім за тепловим режимом, вологозабезпеченням, тривалістю вегетаційного періоду, залежно від абсолютних висот і характеру рельєфу [2, с. 237]. В цілому в області виділено 10 лікувально-оздоровчих зон, зокрема Ужгородська рекреаційна зона, Мукачівська, Великоберезнянсько-Перечинська, Міжгірсько-Воловецька, Свалявська, Іршавська, Брегівська, Хустсько-Виноградівська, Тячівська та Рахівська [3, с. 450], з яких близько 7 рекреаційних зон (крім Ужгородської, Мукачівської, Брегівської та Виноградівської) відносяться до передгірних і гірських територій регіону.

На гірських територіях регіону можна виділити такі основні санаторно-курортні зони [4, с. 30]: Свалявська, Шаянська, Поляно-Квасівська. За останнє десятиліття відкрито великі і цінні родовища лікувальних мінеральних вод, що сприятимуть перспективному розвитку таких зон санаторно-курортного лікування як Ужоцька та Великобіганська.

Найбільша кількість спеціалізованих засобів розміщення у сфері рекреаційно-туристичної діяльності знаходиться у гірській місцевості. Так, станом на 1 січня 2014 р. із 56 од. таких закладів на гірську територію припадало 42 од., тобто 75 % до середньообласного показника, що порівняно з 2000 р. на 32 відсоткових пункта (в.п.) більше [3, с. 450; 5,

с. 398]. Це означає, що сфера рекреації, включаючи належні їй види економічної діяльності, набуває актуальності і в подальшому сприятиме розвитку гірської місцевості. Є надія, що у процесі функціонування суб'єктів господарювання у досліджуваній сфері будуть збережені унікальні гірські ландшафти Закарпаття, відтворені і розширені природно-заповідні території, екосистеми з наявним потенціалом біорізноманіття навколишнього природного середовища.

У регіоні є всі сприятливі умови для рекреаційного розвитку, зокрема оздоровчих видів діяльності. Унікальні гірські ландшафти і краєвиди сприяють розвитку прогулянкового туризму, який поєднує відпочинок на відкритому повітрі на екологічно чистих гірських територіях, з можливістю збору і споживання дикоростучих плодів і ягід, грибів тощо. Є можливості розвитку пізнавального виду рекреації на основі вивчення історичного минулого регіону. Наявність гірських рік (Тиса, Латориця, Ріка, Тереля, Уж) дає змогу розвивати водні види спорту пов'язані із сплавами по гірських річках, до прикладу каякінг, а також дозвілля.

В Закарпатській області виділяються кілька основних зон гірськолижного спорту [3, с. 65]: Воловецька, Рахівська, Ясінянська, Свалявська. Всі вони розміщені у гірській природно-економічній зоні. Оскільки Карпати – це єдиний регіон України, який має всі можливості для ефективного розвитку, то значення даних зон з часом зростатиме.

Перспективи щодо розвитку має такий вид спорту, як альпінізм, де основною метою є сходження на природні та штучні скелі та стіни, зокрема на гірські вершини. Такими гірськими вершинами Закарпаття придатними до сходження є південні схили Говерли, Мармароський кристалічний масив.

Доцільно відмітити, що останнім часом набуває розвитку агротуризм, як різновид сільського зеленого туризму, який позитивно впливає на соціально-економічне становище сільських населених пунктів.

До пріоритетних напрямів регіональної політики у сфері розвитку рекреаційного потенціалу гірських та передгірних територій Закарпаття відносяться: відродження традиційних видів діяльності місцевого населення; удосконалення рекреаційної та соціальної інфраструктури; підтримку і популяризацію функціонуючих та нових видів туризму; розробку та реалізацію регіональних комплексних програм розвитку гірських територій; інформаційне забезпечення та популяризацію рекреаційного потенціалу регіону як на національному так і міжнародному рівнях; підвищення інвестиційної привабливості для залучення внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

Література

1. Поп С. Природні ресурси Закарпаття / С. Поп. – Ужгород : ТОВ «Спектраль», 2003 р. – 296 с.

2. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – 516 с.

3. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гринник. – Ужгород, 2014. – 511 с.

4. Пітюлич М. І. Регіон : соціально-економічні трансформації : [монографія] / М. І. Пітюлич, Ю. Б. Кушнір, Є. С. Лавренюк, О. С. Молнар; д.е.н., проф. Пітюлич М. І. к.е.н. Кушнір Ю. Б., к.е.н. Лавренюк Є. С., к.е.н. Молнар О. С. [Відп. редактор член-коресп. НАН України, д.е.н., проф. В. П. Мікловда]. – Ужгород : Карпати, 2007. – 416 с.

5. Статистичний щорічник Закарпаття'2000 / Закарпатське обласне управління статистики; за ред. І. В. Ільто. – Ужгород, 2001. – 448 с.

УДК 338.24

В. Ф. ПРОСКУРА
Мукачівський державний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Досягнення належного рівня економічної безпеки у регіоні, а також забезпечення стійкості його розвитку у перспективі, ґрунтується на всебічному та ефективному управлінні формуванням і використанням ресурсів території. Любий регіон як соціо-еколого-економічна система має свої конкретні механізми відтворення і реалізації власного потенціалу, певні ресурси та напрями розвитку. Так само кожен регіон повинен мати і власну технологію управління ресурсним забезпеченням.

У зв'язку з цим, надзвичайної актуальності набирає проблема розробки саме технології управління ресурсним забезпеченням території.

Дослідження що проводяться у даній галузі спрямовані, в основному, на розробку напрямів підвищення ефективності використання наявних ресурсів регіону і, на основі цього, забезпечення його стійкого розвитку та економічної безпеки. Проблемі ж розробки технології управління ресурсним забезпеченням економічної безпеки регіону, коли для прямого досягнення основної цілі недостатньо наявних ресурсів, належної уваги поки ще не приділяється. Потрібно також враховувати, що основним завданням технології управління являється підвищення ефективності використання наявних ресурсів для досягнення головної мети – стійкого розвитку регіону та належного рівня його економічної безпеки.

Під технологією управління розуміються прийоми, порядок, регламент виконання процесу управління. Технологія управління складається з інформаційних, обчислювальних, організаційних і логічних операцій, що виконуються керівниками та фахівцями різного профілю за певним алгоритмом вручну або з використанням технічних засобів.

Управлінські технології різняться в залежності від частоти зміни завдань, рівня формалізації дій і прийняття рішень, жорсткості контролю, форм зв'язків між учасниками, встановлення способів координації і ступеня впливу на внутрішню структуру.

Технологія управління регіональною системою ресурсного забезпечення є сукупністю методик, методів, прийомів, інструментів, а також порядку та регламенту виконання обліково-аналітичних, інформаційних, організаційних та координаційних операцій з ресурсного забезпечення суб'єктів регіональної системи, органів місцевого самоврядування та регіонального менеджменту.

Беручи до уваги складність і багатоаспектність ресурсного забезпечення регіональної системи, рекомендується на практиці сформувати самостійний структурний підрозділ регіональної адміністрації – «Управління ресурсного забезпечення».

У структуру підрозділу «Управління ресурсного забезпечення» можуть входити: група аналізу та моніторингу; група експертизи і стратегічного розвитку регіону; група з інвестування; відділ з охорони навколишнього середовища і природних ресурсів; комітет земельних ресурсів і землевпорядкування тощо. Таким чином, впорядковується структура адміністрації регіону, з якої виключаються зайві ланки, що призводить і економії коштів на утримання апарату управління, до підвищення ефективності ресурсного забезпечення регіональної системи.

На регіональному рівні, на нашу думку, повинна застосовуватися інтегрована технологія управління системою ресурсного забезпечення, яка є сукупністю окремих взаємопов'язаних технологій і засобів, об'єднаних у один технологічний ланцюг [6].

Інтегрована технологія управління системою ресурсного забезпечення включає кілька структурних елементів, вісім з яких є базовими і які можуть застосовуватися як самостійні технології. Функціональна модель інтегрованої технології складається з двох рівнів: перший включає послідовно реалізовані моделі окремих технологій управління системою ресурсного забезпечення; другий рівень – має «вхід-вихід» і деталізує моделі першого рівня.

Варіантами застосування інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення економічної безпеки та стійкого розвитку регіону є: по-перше, повний технологічний цикл (від початку до завершального етапу), по-друге, частковий технологічний цикл (від певного етапу до завершальної стадії) по-третє, застосування окремих етапів технології в якості самостійних, наприклад, для розробки окремих систем управління, по-четверте, застосування окремих завдань певних етапів, яке виконується в тому випадку, коли недостатньо часу і коштів для виконання всіх робіт по етапу [6].

Важливо, що кожен етап інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення опосередковується конкретною інформацією та інформаційними потоками, що циркулюють в технологіях, а також певними ресурсами для їхньої реалізації. До них, зокрема, відносяться: інформаційні системи та методичні матеріали, які розробляються безпосередньо для кожної технології.

Відомо, що інформація виступає як основа процесу управління. За її допомогою циклічно повторюються стадії процесу управління і реалізується зв'язок між суб'єктом / об'єктом загальної системи управління. Таким чином, всі види інформації, необхідні для управління, складають інформаційну систему. За визначенням А. Ф. Андрєєва «...інформаційна система – це організаційно сформована сукупність інформаційних потоків, документів, каналів зв'язку та технічних засобів, що забезпечує взаємозв'язок між елементами процесу управління з метою її ефективного функціонування» [1, с. 108-109].

Регіональна управлінська інформаційна система ресурсного забезпечення є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреб усіх зацікавлених користувачів інформації різних управлінських рівнів або центрів прийняття рішень. В її основу на регіональному рівні має бути покладено поняття державного інформаційного статистичного ресурсу [11], яка включає інформаційну систему, що представляє собою сукупність побудованих на єдиних методологічних, організаційних та програмно-технологічних принципах баз даних, що містять систему показників, які характеризують рівень життя населення, соціо-еколого-економічний стан регіональної системи та її економічних агентів.

Для функціонування інформаційної системи використовуються інформаційні технології, що дозволяють забезпечити гнучку організацію процесів виробництва, накопичення і розповсюдження інформаційних, статистичних даних і здійснювати виконання основних функцій інформаційної системи ресурсного забезпечення.

Новий підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення має полягати в переході від галузевого принципу, який сформувався при адміністративній системі управління, до інтегрованого принципу, коли основні індикатори ресурсного забезпечення регіональної системи та її економічних агентів формуються комплексно при дотриманні вимог методологічної єдності.

Реалізація інтегрованого підходу до формування та функціонування інформаційної системи ресурсного забезпечення ґрунтується на єдиній структурі технічних, мережевих і програмних рішень – інтернет-рішення.

Пропонований спосіб управління інформаційною системою та інформаційними ресурсами системи ресурсного забезпечення дає змогу регіональним органам управління та менеджменту економічних агентів

повністю бачити весь комплекс управління та його процедур, відповідальність і реальний функціонал всіх посадових осіб, що беруть участь в управлінській, маркетингової і логістичній діяльності, больові точки реалізації ланцюга інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення та оперативно впливати на нього.

Важливо, що інформаційна база даних ресурсного забезпечення стає єдиною і доступною, вибір способів та шляхів вирішення проблем значно спрощується, оскільки управління та обмін інформацією будуються в масштабі реального часу і підтримуються єдиним програмним комплексом.

Література

1. Андреев А. Ф. Основы менеджмента / А.Ф. Андреев и др.; под общ. ред. С.Г. Лопатиной. – М. : Инфра-М, 1999. – 257 с.
2. Брандман Е. Л. Современные информационные технологии как глобальная метатехнология мирового технологического пространства / Е. Л. Брандман, С.В. Козырев, А. Г. Фонтов // Проблемы деятельности ученого и научных коллективов: Материалы XIII сессии Международной школы социологии науки и техники. – Международный ежегодник. Выпуск XVI, Изд-во СПбГТУ, СПб, 2001г., с. 6-19
3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К. : Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
4. Ефремов К. І. Питання оцінки економічної безпеки регіону /К. І. Ефремов, Е.І. Георгадзе // Питання статистики. – №2. – 2002. – С.57-59.
5. Лафта Дж. К. Менеджмент : Учеб. пособие / Дж. К. Лафта. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Вслби, 2004. – 592 с.
6. Моисеев В. Комплексное проектирование информационных систем управления муниципальными образованиями [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pcweek.nj/Year2002/N3/CP 1251 /CoroorationSvstems/chaptl.htm>.
7. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: [монография] / Пономаренко В. С., Клебанова Т. С., Чернова Н. Л. – Х. : ИНЖЕК, 2004. – 144 с.
8. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с.
9. Ткаченко В. Г. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформаційних процесів / під редакцією В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. – Ровеньки–Луганськ : «Наука», 2007. – 330 с.
10. Урсул А. Д. Переход России к устойчивому развитию. Поосферная стратегия / А. Д. Урсул. – М. : Издательский дом «Ноосфера», 1998. – 500 с.
11. Ярных Э. А. Государственный информационный статистический ресурс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kenti.ru/irr/72/06.html>.

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ

В умовах посилення процесів глобалізації одним із пріоритетних напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки є забезпечення переходу від використання статичних порівняльних переваг до переваг динамічних. Відтак, поступово вагомими детермінантами впливу на підвищення конкурентоспроможності національної економіки стають інноваційні фактори, зокрема науковий рівень виробництва, технологічний рівень капіталу, робоча сила, економія ресурсів і новаторський стиль управління.

Ретроспективний аналіз показав, що застосування інновацій як одного з головних чинників підвищення рівня конкурентоспроможності в Україні системно не здійснюється. Таким чином, стратегічні завдання вимагають підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки на інноваційних засадах з метою формування конкурентних переваг України на міжнародних ринках.

Високотехнологічна продукція іноземного виробництва складає нині понад 56% національного ринку, хоч ще на початку 2000-х рр. її частка складала лише 38% [1], що зумовлено, перш за все, інертністю українських виробників. Пануючий сьогодні в розвинутих країнах 5-й технологічний уклад, в промисловості України нині не перевищує 5% обсягів виробництва, а відтворювальна структура промисловості України все ще не відповідає вимогам часу.

Згідно з статистичними даними (табл. 1), частка підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, за період з 2005 по 2013 рр. збільшилась з 11,9% до 16,8% або з 1193 підприємства до 1715. Тобто лише кожне шосте-сьоме підприємство займалось інноваціями (у провідних країнах – США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційно активних підприємств коливається у межах 70–80 % [2]). Обсяг реалізованої інноваційної продукції зріс з 25,0 млрд. грн у 2005 р. до 35,9 млрд. грн у 2013 р., при цьому зріс і обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт за досліджуваний період у 2,5 рази. Однак, бюджетне фінансування НДДКР залишається вкрай низьким і у 2013 р. становить лише 0,33% ВВП.

Таблиця 1

Окремі показники інноваційної активності промислових підприємств

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	1193	1118	1472	1397	1411	1462	1679	1758	1715
Частка в загальній кількості промислових підприємств, %	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд. грн.	25,0	30,9	40,2	45,8	31,4	33,7	42,4	40,2	35,9
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млрд. грн.	5,8	6,2	10,9	12,0	7,5	8,0	14,3	11,5	9,6
Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, млрд. грн.	4,8	5,3	6,7	8,9	8,7	9,9	10,3	11,3	11,8
Бюджетне фінансування НДДКР, % до ВВП	-	0,37	0,39	0,41	0,37	0,34	0,29	0,33	0,33

Примітка: – дані відсутні

Джерело: розраховано автором на основі даних [1]

У розрізі видів економічної діяльності у сфері впровадження інновацій слід відзначити підприємства з виробництва тютюнових виробів (42,9%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів хімічної та нафтохімічної промисловості (41,0%), інших транспортних засобів (39,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (35,7%), електричного устаткування (28,5%) [1]. Однак у вітчизняній промисловості продовжує домінувати тенденція не оновлення виробничих потужностей, а завантаження наявних, недостатньо продуктивних. Як наслідок, затримка у їх модернізації збільшує інноваційний розрив між можливостями національних виробників та їхніх міжнародних конкурентів, поглиблюючи, тим самим, технологічне відставання України від світових лідерів.

Головною причиною відставання у розвитку галузей економіки і регіонів України є відсутність цілісної стратегії довгострокового науково-технічного розвитку країни. Підвищення ефективності інноваційних процесів в економіці, використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки вимагають активізації використання інтелектуальних і науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промисловості, що дозволить закріпити позитивну динаміку посткризового періоду і забезпечить передумови довгостроковому зростанню на інтенсивній основі [3].

Завдання розробки механізму перетворення потенційних конкурентних переваг України в інноваційній сфері на реальні, вимагає вдосконалення інституційного механізму інноваційного розвитку, з

урахуванням досвіду країн, що випереджують Україну за показниками глобальної та інноваційної конкурентоспроможності.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Лазарева Є. Дослідження закономірностей інноваційних перетворень у регіональній економіці / Є. Лазарева // Економіст. - 2009. - №9. - С. 35 -37.

3. Шляхи активізації використання інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах промисловості України. Аналітична записка / О. Собкевич, В. Савченко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>.

УДК 339.5

М.Г.РЕГА

Мукачівський державний університет

СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ – ТРАНСКОРДОННОМУ РІВНІ

Закон України «Про транскордонне співробітництво» дає визначення поняттю «транскордонне співробітництво», а саме: транскордонне співробітництво – спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Транскордонне співробітництво: відкриває можливість для спільного використання сировинних ресурсів, мобілізації внутрішніх резервів; отримання регіональної допомоги ЄС; пом'якшення периферійного розташування; скорочення відмінностей в розвитку транскордонних регіонів; створення нової регіональної економічної території і її об'єднання; посилення європейської інтеграції та об'єднання; підготовки держав, які очікують на приєднання до ЄС; рішення історичних, етнічних та інших проблем; багатобічного вирішення конфліктів.

Для дослідження транскордонного співробітництва на сучасному етапі використовуються багато різних теорій, що є науковою базою регіональних досліджень, зокрема, регіональної економіки. Займаючи визначену нішу в системі економічних та регіональних наук, регіональна економіка асимілює широку множину теоретичних знань, яку формують теорії, що містять конструктивні пояснення закономірностей і принципів раціоналізації економічного простору, розвитку різних типів регіонів, міжрегіональних взаємодій, розміщення видів діяльності та населення.

У Європі сьогодні налічується близько двохсот єврорегіональних об'єднань та інших інтеррегіональних утворень, а в транскордонних районах Угорщини -вісімнадцять. У той же час існує немало проявів формальної інтеграційної співпраці. Співпрацю між транскордонними регіонами і прикордонними областями координує створена в 1971 р. Європейська Асоціація транскордонних регіонів (Association of European Border Regions - AEBR), 60 членів Асоціації, які представляють 140 транскордонних регіонів. Співпраця, що виходить за межі, на загальноєвропейському рівні регулює підписана в 1980 р. Мадридська Угода (106 конвенція).

У транскордонних регіонах найважливішими організаційними формами є єврорегіони.

Єврорегіон - це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію їхніх спільних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для вирішення спільних проблем та в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону.

Серед найважливіших характеристик єврорегіонів можна назвати наступні:

- єврорегіони - найрезультативніші форми транскордонного співробітництва;
- допомагають скоротити різницю в розвитку транскордонних територій;
- виконують посередницьку роль між двома сторонами державного кордону;
- активізують співпрацю прикордонних інститутів;
- допомагають здійснювати на місцях рішення, прийняті на високому рівні;
- сприяють процесу європейської інтеграції і стимулюють широкі зв'язки між державами;
- беруть участь в підготовці приєднання країн до ЄС.

Наслідуючи європейський досвід, Україна ще на початку 90-х років звернула увагу на такий інструмент регіонального розвитку, як єврорегіони. В Україні вздовж західного кордону з країнами Центральної та Східної Європи створені такі єврорегіони, як "Карпатський єврорегіон", "Буг", "Нижній Дунай", "Верхній Прут". Територія України, що входить до складу єврорегіонів – це майже 20% населення країни (6 областей, 100 районів, 109 міст).

На шляху до вступу України до ЄС необхідно узагальнити досвід європейського транскордонного співробітництва як попереднього та доповнюючого етапу інтеграції у регіональному вимірі. Для формування цілісної, дієвої політики розвитку транскордонного співробітництва в Україні необхідно розробити теоретико-методологічні основи співробітництва та обґрунтувати шляхи і механізми його поглиблення.

УДК 657:471

М.В. РЕСЛЕР
Мукачівський державний університет

ОБЛКОВА ІНФОРМАЦІЯ В ОПЕРАЦІЙНІЙ КОМПОНЕНТІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В умовах ринкової економіки успішна діяльність підприємства потребує необхідної інформації для ухвалення управлінських рішень. Основними засобами отримання інформації такого роду є використання комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, програмного забезпечення. Всі такі засоби є складовими інформаційної системи підприємства.

Кожне підприємство є досить складною техніко-економічною і соціальною системою, що відображає її індивідуальність та специфіку. Втім наявні загальні риси та підходи, які є єдиними для всіх підприємств і організацій, до яких відноситься і менеджмент. Для досягнення та розв'язання завдань у операційному менеджменті використовується комплексний системний підхід, що допускає розгляд різних складових виробничого менеджменту з метою осмислювання їхньої структури, організації, засобів, виявлення закономірностей розвитку й удосконалювання методів і прийомів управління.

Серед усіх функцій бізнесу роль операційного менеджменту визначена менше за інших. Найчастіше про неї згадують у промисловості, вважаючи виробничою функцією. Зазвичай виробництво асоціюється із заводом, машинами, заготівельними, обробними і складальними процесами. Донедавна управління підприємствами зосереджувалось головним чином на управлінні виробничим процесом. Втім, останнім часом сфера дії управління значно розширилася, що дає змогу розглядати операційний менеджмент більш широко, стосовно до управління будь-якою роботою та процесом. Тому терміни «управління виробництвом», «виробничий менеджмент» і «операційний менеджмент» будемо вважати рівнозначними та взаємозамінними.

У Великобританії панує думка, що виробничі процеси мають хвилювати тільки тих, хто займається управлінням виробництвом, і більше нікого. Більшість керівників визнають, що вони повинні розбиратися у

фінансах, маркетингу, управлінні кадрами та, звичайно, у корпоративній стратегії, а виробництво, при всьому цьому, припадає винятково на частку фахівців. Такий підхід є протилежним до тих, що поширені у Європі і тим більше у Японії, де виробничою діяльністю, зазвичай, займається не хто інший, як директор фірми. Певною мірою це пояснює, чому Британія практично випробовує на собі труднощі, що не характерні для країни [1].

Операції є будь-якою продуктивною діяльністю як власне виробництво, так і будь-якою іншою, пов'язаною з творчим процесом. Фінансовий менеджмент покликаний забезпечити ефективно та раціональне ведення цієї діяльності. Тому всіх менеджерів можна вважати не тільки операційними менеджерами але й фінансовими, оскільки вони повинні так управляти своїми підрозділами, щоб ті працювали ефективно і раціонально, поза залежністю від своєї функції. Що ще важливіше, вірно організовані грошові потоки - це основа основ будь-якого виробничого чи обслуговуючого підприємства, і якщо операційна функція фінансового менеджменту буде виконуватися неефективно, то і вся організація загалом не зможе досягнути успіху. Таким чином, знання принципів фінансового менеджменту не тільки допоможе керівнику працювати більш ефективно, але і дасть змогу краще усвідомити принципи діяльності всієї організації. Результатом стане розуміння сильних ключових сторін фірми та можливостей їхнього раціонального використання і слабких сторін разом з визначенням шляхів їхнього виправлення.

Без ефективно та раціонально організованої операційної компоненти фінансового менеджменту жодна організація не може втримати за собою лідерство на ринку, оскільки вона програє у швидкості доставки, ціні чи якості, а швидше за все - за всіма трьома показниками.

Сучасну систему бухгалтерського обліку можна розглядати як штучно створену глобальну модель інформаційної технології, необхідну для успішного виконання основних функцій управління підприємством. «Система бухгалтерського обліку – це основна інформаційна система підприємства. Вона призначена для формування внутрішніх звітів: для цілей періодичного планування, контролю та оцінки; при прийнятті рішень за нестандартних ситуацій та виборі політики підприємства; для зовнішніх звітів акціонерам, державним органам та іншим контрагентам підприємства при прийнятті інвестиційних рішень, контролі за правильністю розрахунку податків тощо» [2., с. 7].

Досліджуючи інформаційні потоки, варто зупинитись на джерелах формування інформації, яка забезпечує ефективне прийняття управлінських рішень. Найбільш значимим основним джерелом є бухгалтерська інформація, тобто інформація, яка продукується бухгалтерським обліком.

Отже, щоб ухвалити рішення користувачам необхідна точна й оперативна інформація. Повноцінне рішення може бути тільки в тому випадку, коли користувач добре поінформований, його знання базуються на точній і оперативній інформації, включаючи повні та об'єктивні дані. Основою функціонування обліково-аналітичної системи є інформація фінансового обліку та економічного аналізу.

Література

1. Гэлловэй Лес. Операционный менеджмент./ Л. Гэлловэй // — СПб. : Питер, 2001. — 320 с.
2. Цубербиллер В. Оперативный учет и оперативное деловодство / В. Цубербиллер // Система и организация. — 1924. — № 12.

УДК [33.021-028.22]:338.48

А. А. РОСКЛАДКА, Н. О. САГАЛАКОВА
Київський національний торговельно-економічний університет

ГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОМПРОМІСНОЇ ЦІНИ НА ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ

Під оптимізацією компромісного рішення розуміють оптимум Парето, який означає вибір такого оптимального рішення у багатокритеріальній системі, яке не може бути удосконалене за жодним критерієм без погіршення за іншим критерієм [1]. Таким чином, оптимум за Парето забезпечує задовільне рішення для групи критеріїв.

При графічному аналізі процесу формування компромісної ціни на туристичний продукт у першу чергу необхідно визначити, який із факторів є константою. При цьому можливі наступні сценарії розвитку подій:

1. Якість – константа. При цьому вартість туристичного продукту є функцією від часу (рис. 1).

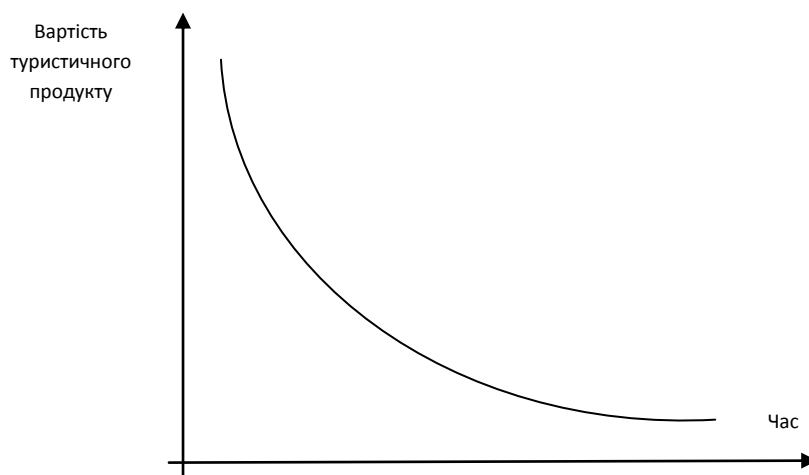

Рис. 1 - Залежність вартості туристичного продукту від часу при постійній якості послуг

У процесі розробки та прийняття рішення при сталій якості, в першу чергу, приймається до уваги значимість туристичного продукту серед інших продуктів туристичного підприємства, потенційні можливості отримання замовлень у майбутньому. Як правило, туристичне підприємство не може поступатися власною репутацією, надаючи туристичні послуги, якість яких не відповідає заданим [2].

Якщо якість є константою, то можливо виокремити три методи компромісних рішень стосовно факторів часу та вартості туристичного продукту:

а) залучення додаткових ресурсів (як правило, при цьому різко збільшується ціна туристичного продукту, а негативні наслідки можуть бути пов'язані з необхідністю контролю витрат у рамках затвердженого бюджету);

б) зміна обсягів та видів туристичних послуг (цей метод можна використовувати за умови, що виключення тієї чи іншої послуги не призведе до зміни якісних характеристик туристичного продукту);

в) перерозподіл ресурсів з метою концентрації зусиль на зниженні витрат.

2. Вартість – константа. При цьому якість туристичних послуг є функцією від часу (рис. 2).

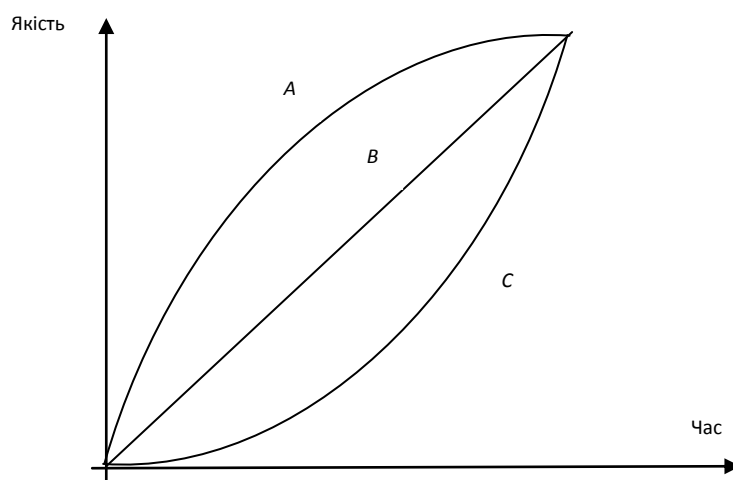

Рис. 2 - Залежність якості туристичних послуг та строків при постійній вартості туристичного продукту

Крива «А» показує, що рівень якості туристичних послуг може швидко збільшуватись на початку, але після надання певного обсягу послуг відбувається все менший приріст якості. Крива «С» ілюструє випадок, коли для забезпечення рівня якості туристичних послуг вище 30-40 % необхідне використання додаткового часу. Ситуація «В» можлива тільки за умов чіткого виконання вимог споживачів щодо якості

туристичного продукту.

3. Час – константа. За даних умов фіксованим фактором є строки надання туристичних послуг, а факторами, які можуть змінюватися, є ціна туристичного продукту та якість послуг.

Оскільки якість здебільшого забезпечується з урахуванням ціни туристичного продукту, споживач може спростити свої вимоги до послуг. Для задоволення заданих вимог до якості туристичного продукту знадобляться додаткові витрати. У цьому разі споживач має визначитися, наскільки важливим для нього є саме цей туристичний продукт.

Література

1. Таха Хемди А. Введение в исследование операций : пер. с англ. / Хемди А. Таха. – 7-е изд. перераб. и доп. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 912 с.
2. Шарапова А. О. Ціни та ціноутворення у туризмі / А. О. Шарапова. – К. : Інститут туризму, 2007. – 101 с.

УДК 334.02

М.А. РУБИШ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Успішна реалізація інвестиційних проектів багато в чому залежить від ефективності їхнього бізнес-планування суб'єктами господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням особливостей, передумов і обґрунтування пріоритетів. При цьому бізнес-план виступає об'єктивною оцінкою власної підприємницької діяльності підприємства і є дієвим важелем у прийнятті проектно-інвестиційних рішень відповідно до потреб ринку. У ньому характеризуються основні аспекти функціонування суб'єкта господарювання, здійснюється аналіз проблемних питань розвитку і окреслюються перспективні шляхи їх вирішення. Взаємообумовленість пошукового, науково-дослідного і проектного розроблення передбачає вирішення стратегічних і тактичних задач, поставлених перед суб'єктами господарювання незалежно від їх функціональної орієнтованості.

Бізнес-планування дає об'єктивне уявлення про можливості розвитку виробництва, способи просування товарів на ринок, ціни, можливі прибутки, основні фінансово-економічні результати діяльності підприємства, визначає зони ризиків та передбачає шляхи їх вирішення. За його допомогою вирішуються питання як внутрішні – пов'язані з управлінням підприємством, так і зовнішні – обумовлені встановленням зв'язків і взаємовідносин з іншими фірмами та організаціями. Отже,

грамотно розроблений бізнес-план підприємства є суттєвою перевагою уже на перших його етапах формування і розвитку інвестиційної діяльності.

Пріоритетом у складанні бізнес-плану є обґрунтування вибору найбільш ефективного інвестиційного проекту і залучення зовнішніх інвестицій у різних формах. У цілому бізнес-план інвестиційного проекту призначений для господарюючих суб'єктів, тобто учасників проекту, і є структурованим документом, в якому обґрунтовуються його необхідність і ефективність, механізм реалізації, прибутковість проекту для інвесторів, гарантії та терміни повернення позикових коштів. Цілі планування різняться з точки зору учасників інвестиційного процесу. Для ініціатора інвестиційного проекту важливим є обґрунтування [1; 16]: можливостей технічної реалізації зазначеного проекту; інвестиційних витрат (вибору технології, устаткування, постачальників, підрядників); розрахунку прибутку від реалізації проекту; ризиків останнього і відповідальності за ризики учасників проекту. Власника інвестиційного проекту цікавить передусім його необхідність і значимість, витрати, в тому числі вибір технології, обладнання, постачальників і підрядників, а також: можливості технічної реалізації інвестиційного проекту силами його ініціатора; ефективність проекту як економічна, так і фінансова; можливості залучення фінансових коштів на поворотній основі або ж на умовах передачі власності та реінвестування прибутку від проекту; обґрунтування ризиків і відповідальності за них учасників проекту; регламент моніторингу реалізації проекту; можливість тиражування проекту та створення кредитної історії.

Необхідним для інвестора-кредитора, де вагомим фактором виступають поворотні позикові кошти, є обґрунтування: фінансової стійкості та платоспроможності; кредитоспроможності як можливості повернення кредиту разом з відсотками за рахунок прибутку від проекту; можливості забезпечення кредиту заставою; інвестиційних витрат (вибору технології, устаткування, постачальників, підрядників); можливості технічної реалізації інвестиційного проекту силами ініціатора останнього; ризиків і відповідальності за них учасників проекту.

Для інвестора-держави, коли фінансування здійснюється з бюджету, важливим є окреслення необхідності і значимості проекту, обґрунтування його інвестиційних витрат (вибору технології, устаткування, постачальників, підрядників), можливостей технічної реалізації проекту силами його ініціатора, ефективність від реалізації проекту, в тому числі бюджетна, визначення ризиків проекту і відповідальності за них учасників останнього, моніторинг реалізації проекту, обґрунтування можливості реінвестування прибутку (економії) від нього, можливість тиражування проекту.

Залежно від того, для яких цілей і для кого створюється бізнес-план інвестиційного проекту, визначається зміст наданої інформації. При цьому для початкового етапу формування основного документа проекту необхідним є чітко організований і структурований бізнес-план розвитку з урахуванням системного підходу до алгоритму його складання з метою отримання початкових інвестицій.

Бізнес-планування сприяє формуванню ефективного управлінського механізму з метою успішної діяльності підприємства, можливості повернення інвестицій і орієнтовано на досягнення внутрішніх і зовнішніх цілей. Зовнішня сторона бізнес-плану створена для довіри інвесторів і кредиторів, переконання їх у потенційних можливостях фірми, компетентності її співробітників, а також необхідності надання їй стратегічної і фінансової допомоги. Цінність бізнес-плану визначається якістю інформації і пропозицій, які в ньому містяться. Якісні підходи до бізнес-планування інвестиційного проекту формує високоефективний і корисний інструмент маркетингової діяльності. Ймовірність його виконання в належний термін відображає компетентність управління підприємством, на чому особливо акцентується увага інвесторів.

Отже, поняття „бізнес-план” може трактуватися як у вузькому, так і широкому розумінні, а його зміст залежатиме від призначення цього документа. Бізнес-планом може бути названий інвестиційний проект, який направлений як інформація про проект інвесторам. У деяких випадках бізнес-план є проміжною стадією розроблення проекту, виступає як основа для ведення переговорів між його потенційними учасниками і власником, тому в ньому може бути наведена тільки загальна оцінка форм і умов фінансування.

Для деяких інвесторів принциповим є те, щоб суб'єкт господарювання (підприємство) частково фінансувало проект за рахунок власних коштів, це підвищує мотивацію та знижує ризики неповернення вкладених інвестицій. Потенційний інвестор значну увагу звертає на те, щоб розроблення бізнес-плану інвестиційного проекту здійснювалося людьми, які безпосередньо працюватимуть з ним у разі одержання інвестиції.

Література

1. Алгоритм составления бизнес-плана инвестиционного проекта [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.incubator72.ru.

СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: АКТУАЛЬНІСТЬ ЇЇ ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІСТ

Актуальність наукового опрацювання науково прикладної проблеми формування та змісту системи маркетингової інформації аграрних підприємств зумовлена:

– значущістю аграрних суб'єктів господарювання у забезпеченні продовольчої безпеки країни, формуванні результативної зовнішньоекономічної політики держави, соціально-економічному відродженні села й селянства, виведенні України в число провідних світових виробників агропродовольчої продукції;

– необхідністю приведення виробничо-господарської діяльності аграрних господарюючих суб'єктів у відповідність вимогам світового ринку, що функціонує на засадах маркетингу та передбачає виявлення та задоволення потреб споживачів для досягнення власних соціально-економічних цілей. Маркетинг розпочинається з ринкових досліджень. Якщо цього процесу не відбувається, то така ринкова діяльність підприємства не є маркетинговою;

– прискоренням інтеграції економіки країни в світовий ринковий простір, що викликано об'єктивними процесами економічної глобалізації та вибраними стратегічними орієнтирами суспільно-політичного розвитку Української нації. Ефективність участі аграрних підприємств в світовому поділі праці визначається маркетинговою інформацією, що слугує базою прийняття управлінських рішень стосовно ринкової поведінки кожного конкретного підприємства;

– розширенням масштабів ринкової діяльності аграрних підприємства спричинює збільшення числа клієнтів, що унеможливорює постійний індивідуальний зв'язок з кожним із них. Тому маркетингова інформація, що отримується в результаті маркетингових досліджень, компенсує підприємствам втрату безпосередніх особистих зв'язків із споживачами;

– економічною доцільністю обслуговування обмеженої кількості ринкових сегментів. Завдяки концентрованому маркетингу підприємствами досягається як висока якість товарної пропозиції, так і приваблива для клієнтів цінова та дистрибутивна політика. При цьому сегментна ринкова концентрація зменшує гостроту внутрішньогалузевої конкуренції, заохочуючи її учасників до проведення маркетингових досліджень;

– загостренням конкуренції на світовому та вітчизняному ринках між товаровиробниками різних форм господарювання та країн походження агропродовольчих товарів, що вимагає від підприємств постійних маркетингових досліджень, як умови забезпечення переваги над конкурентами за рахунок своєчасної реакції на динамічні зміни оточуючого середовища та адаптації до нього;

– маркетингова інформація підприємства має властивості товару, що збирається, обробляється, накопичується, передається, обмінюється, орендується, продається, купується. Тому маркетингові дослідження, постачаючи ринкову інформацію, можуть стати додатковим, а в окремих випадках, і основним джерелом грошових надходжень суб'єкта господарювання;

– об'єктивністю подальших змін споживчих уподобань, накопичення яких якості ринкового попиту породжує глибинні структурні зрушення в міжгалузевому балансі господарського комплексу та виробничо-господарській діяльності підприємств. Своєчасне виявлення таких структурних зрушень забезпечується систематичними маркетинговими дослідженнями;

– вагомістю адекватної оцінки власного ресурсного потенціалу та можливостей його нарощування для реалізації власної стратегії та тактики згідно визначених місії та соціально-економічних цілей аграрного підприємства.

Сутність маркетингових досліджень полягає у систематичному зборі, обробці та аналізі інформації щодо зовнішнього та внутрішнього по відношенню до аграрного підприємства середовища для реалізації адекватної йому ринкової поведінки. Ефективність останньої досягається за умови збалансованої системи маркетингової інформації, що формується за рахунок функціонування підсистеми внутрішньої звітності, підсистеми збору зовнішньої інформації та підсистеми комплексного аналізу маркетингової інформації. Кожна з цих підсистем потребує фахівців відповідної кваліфікації, певної структури, сучасного технічного та технологічного забезпечення.

Проблемний характер сьогоденного функціонування системи маркетингової інформації ґрунтується на існуючому дисбалансі складових її елементів. Так, якщо складові підсистеми внутрішньої звітності аграрного підприємства мають в наявності відповідне кадрове, організаційне та техніко-технологічне забезпечення, то їх підсистеми збору зовнішньої інформації та підсистеми комплексного аналізу маркетингової інформації лише формуються. Тоді як система маркетингової інформації аграрного підприємства являє собою постійно діючу сукупність підсистем внутрішньої звітності, зовнішньої інформації та її аналізу, взаємозв'язок та взаємодія яких дозволяє здійснювати надійне інформаційне забезпечення

менеджменту для управління маркетинговими процесами господарюючого суб'єкта.

Відсутність в аграрних підприємствах повноцінної системи маркетингової інформації слугує постійно діючим джерелом економічних, соціально-політичних та екологічних негараздів сільськогосподарської галузі та господарського комплексу країни в цілому.

УДК 336.142.3 (477)

М.І.СТЕГНЕЙ, О.І. МІЛАШОВСЬКА, В.В. ЛІНТУР
Мукачівський державний університет

МОЖЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку економіки України, питання, пов'язані з особливостями формування доходів місцевих бюджетів мають важливе практичне значення. Це, насамперед, пов'язано з процесом децентралізації бюджетної системи України.

Однак, в сучасних умовах, механізм централізованого регулювання вищестоящими органами доходів місцевих бюджетів, на жаль, є застарілим. Це позбавляє місцеві органи влади фінансової самостійності, закріплює залежність розвитку місцевої економіки і соціальної сфери від можливостей і бажання вищестоящих органів влади вирішувати проблеми, що знаходяться на даній території районів, міст, селищ і сіл.

Саме тому, на сьогодні особливо гостро постає проблема вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і що саме головне – доходів між різними ланками бюджетної системи. Місцевим бюджетам, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі нашої держави.

Також важлива роль відводиться місцевим бюджетам і у соціально-економічному розвитку території, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації; відбувається фінансування різноманітних молодіжних програм, а також здійснюються видатки на соціальний захист та допомогу населенню.

Таким чином, необхідність реформування сучасної системи та принципів формування дохідної частини місцевих бюджетів є пріоритетним завданням органів державної влади.

Головною метою цієї роботи є виокремлення, в системі діючого законодавства та суспільних вимог, можливостей оптимізації формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Отже, для того, щоб місцеві бюджети насправді стали основою фінансової самостійності місцевої влади, потрібно здійснити комплекс взаємопов'язаних заходів. По-перше, необхідно поступово переходити до децентралізації державних фінансів. Головною умовою такої децентралізації є чіткий розподіл компетенції між органами центральної влади, та органами регіонального та місцевого самоврядування. По-друге, потрібно надати органам місцевого самоврядування можливість самостійно встановлювати перелік місцевих податків і зборів та їх ставки в мірі та адекватності виконуваних ними функцій.

Ще одним джерелом поповнення місцевих бюджетів могли б стати місцеві позики, але, на жаль, в Україні вони не набули належного поширення, притаманного європейським країнам.

Процес децентралізації розширює можливості розвитку об'єднаних територіальних громад та їх економічну самостійність. Децентралізація, і як наслідок посилення фінансової спроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад, забезпечують можливість їх сталого розвитку.

Окрім цього, зазначимо, що важливою умовою вирішення проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів є розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері встановлення податків і зборів, а також створення багатоканальної системи формування бюджету, на основі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні закріплені доходи. Обсяг цих доходів має бути достатнім для забезпечення функцій і обов'язків, які покладаються на той чи інший рівень влади.

Ще одна новація повинна полягати в тому, щоб надати бюджетним установам право вибору де обслуговуватися – у казначействі чи комерційному банку [2].

Таким чином, у випадку реалізації зазначених заходів та врахування досвіду економічно розвинених країн буде досягнуто певний ефект, який неодмінно сприятиме зміцненню фінансових основ діяльності органів місцевого самоврядування регіонів України, забезпечить стабільний соціально-економічний розвиток територій, а також приведе до підвищення рівня соціального захисту та добробуту громадян.

Крім того, впровадження в Україні складових системи формування доходів місцевих бюджетів, апробованих у практиці країн – членів Європейського Союзу, надасть можливість забезпечити оптимізацію бюджетних відносин з урахуванням специфічних потреб фінансування соціально – економічного розвитку територіально-адміністративних одиниць та стане запорукою успіху трансформаційних перетворень в економіці нашої країни.

Література

1. Войтович Т. Б. Основні проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні та шляхи їх подолання / Т. Б. Войтович // Стратегічні орієнтири. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com>.

УДК 658.152

Н.Б.ТАНЧИНЕЦЬ
Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасних економічних умовах одним із пріоритетів забезпечення сталого розвитку та поліпшення своїх позицій у ринковому середовищі підприємств є активізація інвестиційних процесів.

Ступінь інвестиційної привабливості підприємства є індикатором, значення якого дозволяють зробити висновки потенційним інвесторам про необхідність і доцільність вкладення фінансових засобів саме в даний об'єкт.

Залучення інвестицій в українські підприємства пов'язане з інвестиційною привабливістю об'єкта інвестування. Оцінка інвестиційної привабливості потенційного об'єкта інвестування - це перший крок під час прийняття інвестиційного рішення. Ціль інвестування - залучення максимально можливого обсягу інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості об'єкта. Формування інвестиційної політики підприємства здійснюється у сфері взаємних інтересів як самого підприємства, так і його потенційних інвесторів.

Інвестиційна привабливість при цьому відіграє роль ключового елемента, оскільки її динаміка залежить від можливостей підприємства відповідати умовам потенційних інвесторів. Зважаючи на це, все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з отриманням об'єктивної та адекватної оцінки цих можливостей. Саме це і є метою оцінювання інвестиційної привабливості підприємства.

Інвестиційна привабливість – це відносне поняття, що відображає думку певної групи інвесторів відносно співвідношення рівня ризику, рівня прибутковості і вартості фінансових ресурсів в тій або іншій державі, регіоні або галузі.

З іншого боку – це сукупність деяких об'єктивних ознак, властивостей, засобів, можливостей економічної системи, яка обумовлює потенційний платіжний попит на інвестиції [4, с.35].

На нашу думку, інвестиційна привабливість окремого підприємства повинна містити:

– загальну характеристику підприємства, тобто основні види діяльності, характер технологій, тривалість операційного циклу, наявність сучасного устаткування, наявність і стан складського господарства, наявність і стан власного транспорту, географічне розміщення, віддаленість від основних комунікацій і центрів реалізації товарів, послуг;

– характеристику технічної бази – наявність і стан основних виробничих фондів, терміни їхньої експлуатації, продуктивність устаткування, співвідношення активної і пасивної частини основних фондів, рівень зносу основних фондів, коефіцієнт відновлення основних фондів;

– номенклатуру виготовленої продукції, попит на неї, стан ринку даної продукції, його ємність;

– виробничу потужність підприємства, динаміку її зміни за останні кілька років;

– місце підприємства в галузі, на ринку, рівень його монополізму;

– характеристику системи управління;

– статутний капітал, власників підприємства, ціну акцій в акціонерних товариствах;

– структуру витрат на виробництво;

– обсяг чистого прибутку і напрямку його використання;

– оцінку фінансового стану підприємства.

Останні дослідження провідних вчених-економістів засвідчують, що на розвиток економіки підприємств в Україні впливає низка факторів, серед яких політичні, економічні, соціальні, технологічні. Ці ж фактори, відповідно, мають вплив і на інвестиційну привабливість.

Так, в Україні існує необхідність масштабного оновлення основних фондів підприємств, яке має базуватися на принципах інноваційності. Для цього потрібно використовувати як світовий досвід, так і відновлювати національний механізм створення інноваційної техніки і технологій виробництва.

Відомо багато методик оцінки інвестиційної привабливості підприємства, а найбільш популярні з них [5]:

1. методика рейтингової оцінки емітентів, яка складається із:

– загального положення рейтингового оцінювання,

– показників рейтингової оцінки;

– алгоритму порівняльної рейтингової оцінки;

– вимог до системи фінансових коефіцієнтів;

– алгоритму визначення рейтингового числа.

2. методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства, яка складається із:

– визначення основних термінів;

– основних посилань на методику;

- алгоритму розрахунку показника інтегральної оцінки;
- за фінансовими показниками оцінки стану підприємства [1, с. 475-484].

Проте, ці методики мають певні недоліки, а саме: багато методів, запозичених в іноземних авторів, спрямовані, насамперед, на фінансові, а не на реальні інвестиції; запозичені методи, що стосуються саме реальних інвестицій, розроблені для умов стабільної економіки, де чітко проявлені всі економічні закони та не адаптовані до реальної складної економічної ситуації України; більшість методів заснована на аналізі безсистемних наборів показників фінансового стану підприємства, тобто має ретроспективний характер, тоді як інвестора цікавлять результати майбутньої діяльності; багато методів засновано на експертній оцінці та мають характер невизначеності, бо відображають суб'єктивну думку експертів. Поняття «оцінка» завжди припускає порівняння об'єкта з певним еталоном, стандартом, нормативом або з іншим об'єктом.

Сутність методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості [6] полягає у проведенні аналізу за такими етапами:

- 1) оцінка фінансового стану об'єкта інвестування;
- 2) визначення вагомості групових та одиничних показників на основі експертних оцінок;
- 3) визначення частки розмаху варіаційної множини;
- 4) визначення ранжируваного значення за кожним показником;
- 5) розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості.

Показники, що використовуються є добре відомими та задовольняють вимоги міжнародного меморандуму IASC.

Отже, оцінка інвестиційної привабливості підприємства відкриває нові можливості диверсифікації для вітчизняних й іноземних інвесторів, підвищує гарантію вкладення коштів іноземних інвесторів в інвестиційні проекти. Впровадження комплексної програми інвестування в конкурентоспроможні галузі стимулюватиме перехід на якісно новий інноваційний тип розвитку.

Підвищення конкурентоспроможного рівня нерентабельних підприємств буде сприяти модернізації економіки, підвищенню економічного рівня розвитку держави.

Створення механізму координації інвестицій з макро - до регіонального рівнів та з галузевого до підприємства розширює інвестиційні можливості підприємств, стимулює зростання інвестицій в економіку і зміцнює фінансову систему держави.

Література

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. – К. : МП ИТЕМ Лтд: Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 447 с.
2. Буткевич С. А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2003. – 251 с.

3. Гайдучський А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 3. – С. 119-128.

4. Носова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119-137.

УДК : 332.1(477)

Ю.В.ТКАЧЕНКО

Черкаський державний технологічний університет

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

В інтеграційні процеси, які набули поширення в Україні, найбільшою мірою залучені прикордонні (транскордонні) території. Найбільш поширеною формою організації транскордонних зв'язків з метою забезпечення сталого розвитку територій є практика створення „єврорегіонів”, що отримала досить широке поширення по всій Європі.

Даючи оцінку ефективності інтеграційних процесів та фінансово-інвестиційних транскордонних зв'язків єврорегіонів в Україні, можна стверджувати, що, незважаючи на вигідне геополітичне розташування, наявні природні ресурси, наявність кваліфікованих кадрів, досягнення в наукових дослідженнях, значну місткість внутрішнього ринку, обсяги іноземних інвестицій, які надходять в економіку країни істотно нижче аналогічних обсягів для країн Західної Європи.

В цілому географічна карта залучення українських регіонів до складу єврорегіонів має наступний вигляд (рис. 1) [1, 2, 3, 4].

Розвиток прикордонного співробітництва в рамках єврорегіонів, до яких залучені Єврорегіони України, внаслідок фінансових проблем і різних повноважень місцевих органів влади у країн-партнерів є дуже повільним порівняно з єврорегіонами, що формуються в межах Європейського Співтовариства. Це видно в порівнянні з, наприклад, активно співпрацюючими прикордонними районами Швейцарії, півдня Німеччини та Франції, які утворюють зону регіонального співробітництва Верхньої Баварії, в якій працюють два регіональних комітети, що контролюють спільну діяльність в галузі промисловості та екології [5].

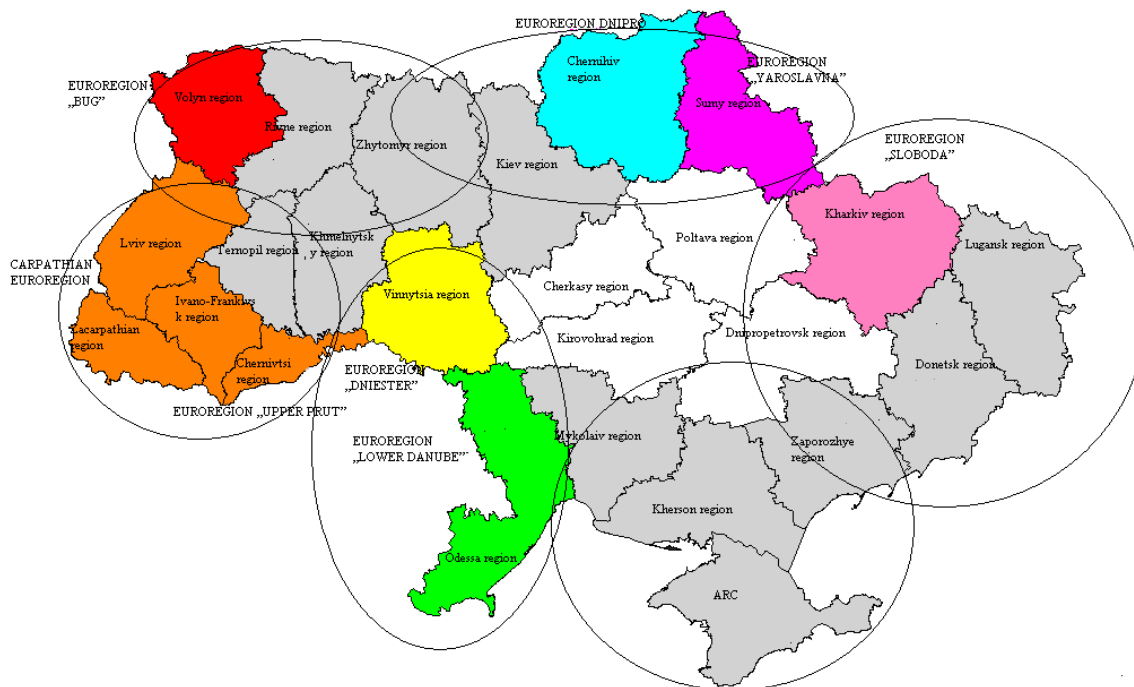

Рис. 1 - Карта залучення регіонів України до складу єврорегіонів*

* Сірим кольором виділено регіони, які пропонується включити до складу єврорегіонів для активізації транскордонного співробітництва

Для Східної Європи важливо те, що єврорегіони як форма прикордонного співробітництва сприяють не тільки посиленню та поглибленню добросусідських відносин між державами, а й є своєрідним інструментом для інтеграції тієї чи іншої країни до європейських структур. Це особливо важливо для України у зв'язку з сформованою ситуацією і прагненням бути членом Євросоюзу. Єврорегіони іноді розглядають як засіб врегулювання можливих територіальних проблем двох держав. Вони знімають напругу в частині можливих територіальних претензій, дозволяють вирішувати проблеми, пов'язані зі становищем національних меншин. Це свого роду і полігон для апробації сумісності законодавства різних країн і правових систем.

Вищевикладене дозволяє висунути гіпотезу про неоднорідність самого прикордонного простору України за ступенем адаптивності / залученості прикордонних регіонів та їх господарюючих суб'єктів у систему транскордонного співробітництва, в рамках розвитку зовнішньоторговельних обмінів, участі у міжнародному науково-технічному, виробничо-інвестиційному співробітництві, використання прикордонного положення для соціально-економічного розвитку (нарощування валового регіонального продукту (ВРП) в цілому і на одну особу зокрема) тощо.

Література

1. Біла С.О. Карпатський єврорегіон як чинник європейської інтеграції України /

О.С. Біла // Стратегічні пріоритети, №3 (28), 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_3_2013.pdf

2. Офіційний сайт Карпатського євро регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euroregionkarpaty.com.ua/>

3. Офіційний сайт євро регіону „Буг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euroregionbug.com.ua/>

4. Офіційний сайт євро регіону „Дністер” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dniester.eu/>

5. Дубовик Б. Досвід міжнародної співпраці в рамках євро регіонів. Перспективи України [Електронний ресурс] / Б. Дубовик – Режим доступу : <http://www.uspishnaukraina.com.ua>.

УДК 33.338.467

Н.М.ТЯГУНОВА, З.О.ТЯГУНОВА

Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В СФЕРІ ПОСЛУГ

Розвиток світової економіки свідчить, що мале підприємництво відіграє важливу роль у структурі економіки розвинених країн. Зокрема, в європейських країнах, Сполучених Штатах Америки, Японії питома вага малих підприємств у виробництві внутрішнього валового продукту становить 50-60 %.

На сьогоднішній день в економіці розвинених країн частка послуг у ВВП перевищує 70% і має тенденцію до подальшого збільшення. Отже, на сьогодні сфера послуг у світі – це один з найдинамічніших і найбільших ринків, основним чинником успіху на якому є злагоджена та ефективна робота підприємств сфери послуг та існуючий попит серед клієнтів.

На даний час має право на існування твердження, що рівень розвитку сфери послуг є одним з найважливіших показників соціально-економічного стану країни, оскільки знаходиться під впливом непростих суспільно-економічних процесів та є основним чинником динамічного розвитку країни. Таким чином, невиробнича сфера є складною системою, соціальною за своєю суттю, оскільки її розвиток спрямований на виявлення і забезпечення соціально-економічних потреб суспільства.

Сфера послуг відіграє дедалі більшу роль в економіці України. Розвиваючися швидкими темпами, сфера послуг залучає все більше підприємців та створює нові робочі місця. Основною перевагою сфери послуг, на думку зайнятій в ній підприємців є те, що більшість її галузей не потребують на свій розвиток великих фінансових ресурсів та мають порівняно швидкий термін окупності.

У промислово розвинених країнах на малий бізнес припадає до 90-95% усіх підприємств, вони виробляють від 20 до 60% валового

національного продукту. Особливу роль відіграє мале підприємництво у сфері послуг і торгівлі; істотно впливає малий бізнес на формування конкурентного середовища.

Мале підприємництво антимонопольне за своєю природою. Це проявляється в різних аспектах його функціонування. З одного боку, воно в силу чисельності функціонуючих господарств і їхньої високої динаміки меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства. З іншого боку, мале підприємництво виступає досить відчутним конкурентом, який підриває монополні позиції великих корпорацій.

В Полтавській області станом на 01.01.2014 року налічувалось 10129 підприємств, з них 99,7% складають підприємства малого та середнього бізнесу. На підприємствах даного сегменту працюють 161,1 тис. осіб, або 70% від загальної кількості найманих працівників (по Україні – 67,3%).

У 2013 році малих підприємств в області налічувалось 9519 од., на яких зайнято близько 54,7 тис. осіб, що менше показника 2012 року на 2 тис. осіб або на 3,5%. Протягом 2013 року кількість підприємств зросла на 4,5%. Станом на 01.01.14 кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення склала 65 одиниць проти 62 на початок 2013 року.

Також відбулося зменшення обсягів реалізованої продукції. Так, обсяг реалізованої продукції малих підприємств зменшився у 2013 році на 3%, в той же час загальний обсяг реалізації по області зменшився на 6,5%.

Станом на 01.07.2014 кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців становила 78,3 тис. осіб, що на 11,7% більше відповідного періоду 2013 року. Проте, кількість підприємців, що сплачували податки, зменшилась на 26,8% (з 63,4 тис. на 01.07.13 до 46,4 тис.).

У загальній кількості підприємств частка малих підприємств становить 94,0%, проте, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого підприємництва склав близько 16,4 млрд. грн., що складає лише 14,7% від загального обсягу реалізації продукції (по Україні – 16,6%).

Основними проблемами розвитку малого підприємництва в Полтавській області є:

- недосконале нормативне регулювання підприємницької діяльності та складність адміністративних процедур;
- недостатність фінансово-кредитної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації інвестиційних проектів;
- обмеженість доступу суб'єктів підприємницької діяльності до інформаційних ресурсів;
- недостатній рівень кваліфікації зайнятих в малому та середньому підприємстві;
- відсутність інноваційної інфраструктури та недорозвиненість інфраструктури підтримки підприємництва взагалі.

З метою стимулювання розвитку підприємництва в Полтавській області було затверджено Комплексну програму розвитку малого підприємництва на 2013-2014 роки, яка стала логічним продовженням попередньої Програми і спрямована на вирішення першочергових завдань щодо розвитку малого бізнесу з одночасним формуванням інфраструктури його підтримки. Наразі затверджено Комплексну програму розвитку малого і середнього підприємництва у Полтавській області на 2015 – 2017 роки.

УДК 685.31: 613.48.

Ю.І. ФОРДЗІОН
Мукачівський державний університет

КОМФОРТНІСТЬ ВЗУТТЯ (ОДЯГУ) З ОГЛЯДУ ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Інтеграція світової економіки, комерціалізація ринку товарів та послуг, глобалізація інформаційних засобів та ресурсів обумовлюють домінуючий **інформаційний** вплив на споживача з боку виробника (продавця) товарної продукції. З однієї сторони ці обставини сприяють розвитку прогресу та здорової конкуренції між виробниками, однак з іншої, створюють умови для фальсифікації товарів та послуг шляхом інформаційної маніпуляції, адже бажане не завжди може бути забезпечене споживчими якостями конкретного товару. Ці тенденції створюють протиріччя фундаментальним принципам консьюмеризму про достовірну, доступну та достатню інформацію про товар з огляду захисту інтересів споживача.

Сьогодні існують різноманітні методи та прийоми маркетингового впливу на покупця, асортимент яких постійно розширюється та удосконалюється. Дана проблема є особливо актуальною на споживчому ринку товарів легкої промисловості де мають місце модні тенденції та тренди. Реклама від виробника на товарну продукцію все частіше виконує психологічну функцію, не забезпечує гарантію якості продукції, а тому носить упереджений характер. Інформаційне забезпечення та маркування товарів легкої промисловості потребує деякого правового регулювання у відповідності з пріоритетами політики консьюмеризму та ліберальними тенденціями вільної торгівлі, які базуються на класичній **теорії поведінки споживача**, згідно якої ринковий попит визначається аргументованими рішеннями споживачів.

Аналіз продукції споживчого ринку взуття (одягу) показує, що красивий зовнішній та внутрішній вигляд взуття, супроводжуюча інформація про виріб, не завжди гарантують його високу якість, зокрема,

комфортність [1]. Існує інформаційне забезпечення, наприклад, **маркування** про основні матеріали взуття (Директиви ЄС: № 94/11/ЄС від 23.03.1994 р., № 2008/121/ЄС від 14.06.2009 р.) не може об'єктивно відображати експлуатаційні властивості виробу, такі, як комфортність, зручність. Відповідно, директива № 2008/121/ЄС для швейних виробів передбачає маркування волокнистого складу, його процентне співвідношення, також не гарантує відповідні експлуатаційні властивості виробу. Доречно зауважити, що для волокон на основі бавовни – віскоза, льон, конопля, бавовна (пелюстки), споживчі властивості відповідних виробів будуть різними. По-різному на експлуатаційні характеристики виробу буде також впливати обробка матеріалів: гідрофобізація, жирування, наповнення; фарбування, апретування, імпрегнування, дублювання.

Так, як знання про зовнішній та внутрішній світ матеріальних об'єктів людина набуває в ході чуттєвого та логічного пізнання дійсності за допомогою пізнавальних психічних процесів: *відчуття, сприйняття, мислення, уявлення*, запропоновано психофізіологічну концепцію оцінки комфортності взуття [2], яка базується на первинних формах чуттєвого пізнання: відчуттях та сприйнятті. **Відчуття** – це найпростіша форма відображення окремих властивостей *конкретного* матеріального об'єкту (взуття), що безпосередньо впливають на органи чуття людини. **Сприйняття** - відображення об'єкту в цілому для відповідних умов середовища. В основі сприйняття лежать умовні рефлексії, утворювані в корі великих півкуль мозку при дії на органи чуття людини комплексу подразників. Саме **відчуття** та **сприйняття** є домінуючими суб'єктивними чинниками, що визначають споживчі властивості взуття в системі «взуття-споживач-середовище» [3]. А, відповідно, мислення та уявлення слід розглядати, як уяву (*абстрактного*) матеріального об'єкту в свідомості людини, який не діє на органи чуттів людини. Саме тому такі форми пізнання, як уявлення та мислення слід розглядати як другорядні, зумовлені інформаційним впливом на споживача.

Розроблено методологію оцінки комфортності взуття на основі відчуттів людини з врахуванням фізіологічних чинників та подразників. Запропоновано комфортність взуття оцінювати кількісно на основі – об'єктивних та суб'єктивних чинників. Об'єктивна природа комфортності забезпечується межами (точніше граничними межами) критеріїв якості взуття і є незалежною від споживача, оскільки визначається конструкцією взуття, природою матеріалів, з якого воно виготовлене; суб'єктивна – безпосередніми органолептичними відчуттями споживача в межах системи «споживач - взуття - зовнішнє середовище» [4]. Фактичну комфортність взуття можна встановити за результатами досліду носіння протягом

певного проміжку часу на підставі аналізу відчуттів респондентів - носіїв цього конкретного виду взуття.

Література

1. Yu. Fordzyun. Psychophysiological fundamentals of trade analysis of clothing and footwear comfortability / Monograph Engineering and methodology of modern technology. 2012. -406 с. С.181-189.

2. Fordzyun. Yu. Theory of psychophysiological concept of shoes comfort / Yu.Fordzyun, O. Andreyeva // Interdisciplinary Integration of Science in Technology, Education and economy. Monograph: edited by Shalapko J. and Żółtowski B. Bydgoszcz-Poland – 2013. – 646 p. P. 547-556.

3. Фордзюн Ю.І. Взаємозв'язок між психічним, фізіологічним та фізичним при відчутті дискомфорту у системі «споживач-взуття-зовнішнє середовище» / Ю.І. Фордзюн, О.А. Андреева // Вісник КНУТД. – 2011. – № 4 (60). – С. 97-103.

4. Фордзюн Ю.І. Системний підхід до пізнання комфортності взуття на підставі аналізу фактичних відчуттів споживачем дискомфорту / Ю.І. Фордзюн, О.А. Андреева // Вісник КНУТД. – 2012. – № 3 (65). – С. 149-157.

УДК 330.341.

К.М.ХАУСТОВА
Мукачівський державний університет

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Вагомим фактором в процесі прийняття рішення стосовно фінансування інноваційної діяльності підприємства є рівень його інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал підприємства – це сукупність явних та прихованих можливостей підприємства забезпечити реалізацію та отримання інновацій за допомогою залучення матеріальних, фінансових, науково-технічних, інформаційних ресурсів, які на основі накопиченого досвіду про результати науково-технічних робіт, винаходів, проектно-конструкторських розробок, зразків нової техніки та продукції призводять до зміцнення фінансового результату підприємства та завоювання ним конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. [6, с. 15].

Враховуючи взаємозалежність інвестиційно-інноваційної діяльності, більшість науковців інноваційний потенціал розглядають як частину інвестиційної привабливості об'єкта досліджень, а окремі показники інвестиційного потенціалу, як вагому складову інноваційного потенціалу.

Разом з цим, у деяких випадках (зокрема, при оцінці можливості підприємства генерувати і впроваджувати інновації; в процесі обґрунтування інноваційного проекту та залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел тощо) з'являється необхідність визначати рівень інноваційного потенціалу не залежно від фінансової складової.

Існує багато підходів щодо визначення структури та показників оцінки інноваційного потенціалу. Деякі науковці акцентують увагу на ресурсному забезпеченні інноваційних проектів та визначенню рівня інноваційних витрат[2, 3,4], інші – оцінюють передусім політику підприємства стосовно нововведень, рівень кадрового, інформаційного та управлінського потенціалу[1,6]. Разом з тим, переважна більшість авторів, як найважливішою основою інноваційного потенціалу саме його ринкову спрямованість, підкреслюючи, що високий рівень інноваційного потенціалу є засобом досягнення прибутку використовуючи інтенсивні методи господарювання та розвитку.

Це дає можливість зробити висновки, що рівень інноваційного потенціалу визначається не тільки абсолютними показниками забезпеченості підприємства ресурсами розвитку, а також відносними показниками ефективності їх використання та відтворення, що опосередковано характеризує ефективність управлінської складової підприємства. Перевагою відносних показників є також їх незалежність від інфляційної складової.

Широке коло факторів оцінки інноваційного потенціалу та їх спільне застосування для визначення його рівня дозволяє описати інноваційний потенціал, як функціональну залежність:

$$IP = f(BT + K + RP + IA), \quad (1.1)$$

де, BT/K – виробничий потенціал, що визначає рівень забезпечення підприємства виробничо-технічними (BT) і кадровими (K) ресурсами та ефективність їх використання;

RP - ринковий потенціал, який окреслює досягнуті ринкові позиції підприємства та рівень маркетингової діяльності;

IA - рівень інноваційної активності підприємства – характеризує основні досягнення в сфері інноваційної діяльності.

Кожний з наведених показників у свою чергу являється таксонометричним і складається з одиничних відносних показників.

Доцільно зазначити, що розрахункове значення кожного показника інноваційного потенціалу є відносним і, для повноцінної інтерпретації, потребує порівняння з умовним еталоном. В якості еталону можна використовувати найкращі значення показника, які біло отримано за певний період, середньогалузеві або цільові параметри. Вибір об'єкта для порівняння залежить від цілей оцінювання потенціалу.

Наведений підхід до визначення потенціалу дає можливість проаналізувати ефективність використання окремих складових інноваційного потенціалу підприємства, його сильні сторони та резерви удосконалення.

Література

1. Хобта, В. М. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / В. М. Хобта, Г.О. Комар // Економіка промисловості. – 2009. – № 44.- С. 14-19.
2. Верба, В. А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В. А. Верба, І. В. Новікова // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22-31.
3. Князь, О. В. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства / О. В. Князь, Ю. О. Андріанов // Регіональна економіка. – 2007. – № 3. – С. 219-227.
4. Кочетков, С. Оценка инновационного потенциала промышленных предприятий / С. Кочетков // Экономист. – 2006. – № 5. – С. 34-38.
5. Менеджмент та маркетинг інновацій : монографія / С. М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко, Л. Г.Мельник та ін. : заг. ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : Університетська книга, 2004. – 615 с.
6. Родіонова І.В. Оцінка наукових підходів у визначенні інноваційного потенціалу підприємств / І.В. Родіонова // Економіка Промисловості. – 2011. - №56(4). – С. 12 – 16.

УДК 336:338.4

М.А. ХВЕСИК, Л.В. ЛЕВКОВСЬКА, В.М. МАНДЗИК
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Концепція реформи місцевого самоврядування та відповідні зміни до Конституції України (щодо децентралізації влади) передбачають перенесення більшості функцій управління соціально-економічним розвитком на базовий рівень (рівень територіальної громади). Таким чином, децентралізація передбачає необхідність реструктуризації системи управління водним господарством (ВГ), оскільки в ході цього процесу мають відбутися зміни в повноваженнях органів місцевого самоврядування щодо використання й охорони водних ресурсів та експлуатації водогосподарських систем.

Алгоритм проведення процедури децентралізації управління водними ресурсами можливо подати наступним чином: центральні органи управління водними ресурсами → передача повноважень, компетенцій та інших засобів → рецепція повноважень місцевим суб'єктам управління → формування місцевих переваг на основі використання наданих повноважень → спрямування позитивних ефектів від використання переваг на розвиток місцевого водного сектору → моніторинг наслідків трансформацій.

Адміністративна децентралізація системи управління водними ресурсами може зіткнутися з певними обмеженнями, якщо вона не буде супроводжуватися бюджетно-фінансовою децентралізацією на місцевому рівні. В такому випадку цілком ймовірно, що муніципалітети не зможуть

отримувати ресурси, тобто фінансові трансферти з національного бюджету чи знехтують наділеними повноваженнями із залучення коштів за рахунок введення місцевих податків. На жаль, саме така ситуація склалась у водогосподарському комплексі, адже незважаючи на те, що в Україні були створені басейнові управління водними ресурсами в контексті децентралізації, вони не отримали достатніх фінансових та адміністративних повноважень, а їх функції продовжують виконувати облводгоспи.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що процес децентралізації водогосподарського комплексу повинен бути спрямований на посилення бюджетно-фінансового забезпечення басейнових водогосподарських управлінь та їх адміністративного об'єднання з облводгоспами, адже на сьогодні ці структурні елементи системи управління водним господарством дублюють функції один одного.

Важливим питанням є визначення точок контакту (взаємодії) між басейновими управліннями та місцевими громадами. Відзначимо, що співпраця управлінь і місцевих громад має будуватися виключно у правовому полі законодавства України, котре, у свою чергу, повинно повністю адаптуватись до законодавчої бази ЄС. У цьому відношенні досить ефективною може бути лінійна модель комунікації, де головним компонентом має стати зворотній зв'язок між басейновими управліннями та місцевими громадами.

Якщо залучати місцеві громади, то вони повинні бути зацікавлені в отриманні певних переваг і преференцій від впровадження засад децентралізації. Одним з можливих шляхів генерування таких переваг є перерозподіл повноважень переважно шляхом делегування компетенцій від басейнових управлінь. Крім того, важливими є місцеві ініціативи, що виходять від громад. Знаходячись на більш локальних рівнях, громади краще від управлінь розуміють як реальні, так і приховані можливості щодо розвитку системи управління водними ресурсами. Таким чином, передача компетенцій місцевим громадам може відбуватися як від басейнових управлінь, так і за рахунок генерації нових шляхів та інструментів управління власне громадами. Місцеві громади, у свою чергу, також надають басейновому управлінню нові можливості та інструменти.

Від територіальних басейнових управлінь до місцевих громад може передаватися частина регуляторних і підтримуючих функцій (наприклад, забезпечення проведення локального аналізу й оцінки стану водних ресурсів, пропозиції щодо встановлення лімітів водоспоживання, підтримка експлуатації місцевих водних об'єктів тощо).

Місцеві громади можуть підсилити роботу басейнових управлінь шляхом надання специфічних інструментів локального менеджменту (наприклад, використання потенціалу альтернативних суб'єктів тощо).

Зважаючи на міжнародний досвід, зокрема Польщі, фінансово-бюджетної децентралізації системи управління водогосподарськими підприємствами на рівні територіальних громад, можна зробити висновок про важливість використання альтернативного суб'єкта впливу – спеціалізованих управлінських структур, які можуть бути активовані на поточному етапі чи в майбутньому з метою поліпшення функціонування водогосподарського комплексу держави. Як правило, такі структури пов'язані зі сферою управління або фінансово-економічними відносинами. На нашу думку, метою формування таких суб'єктів є взаємна вигода: власне для структур – переважно отримання прибутку, для держави – поліпшення окремих характеристик функціонування (якості води, територіальних ознак, процесів управління тощо).

Варто наголосити, що при використанні альтернативних суб'єктів важливо дотримуватися принципу узгодження інтересів усіх сторін, які залучаються до реалізації проекту. За таких умов будуть дотримані позиції всіх зацікавлених сторін, реалізовані цілі та завдання кожного з учасників процесу взаємодії.

УДК 330.341.2

Т. В. ЧЕРНИЧКО
Мукачівський державний університет
С. Ф. ЧЕРНИЧКО
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СТАБІЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Стабільне та збалансоване функціонування фінансово-кредитної системи країни забезпечує оптимальний розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів країни між основними її елементами (сферами, галузями, територіями тощо) та виступає чинником стимулювання економічного розвитку.

Поняття «стабільність» є одним з вагомих у вченні про розвиток економічної системи і займає в ньому одне з центральних положень. Складність та невизначеність змісту даного терміну полягає в тому, що на сьогоднішній день не існує єдиного або хоча б домінуючого визначення терміну «стабільність фінансових відносин».

Поняття «стабільність» ототожнюється з такими поняттями, як стійкість, сталість та характеризує «...здатність системи функціонувати не зміцнюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримуючи сталість у часі» [1]. Окремі автори вважають, що стабільність є широким поняттям, яке характеризує здатність системи «...протистояти зовнішньому та

внутрішньому впливу, зберігаючи стійку рівновагу та надійність протягом часу» [2; с. 34].

На думку Крухмаль О. В., стабільність передбачає «...акцентування уваги на здатності до постійного відтворення» [3; с. 44]. Юданов А. Ю. зазначає, що стабільність «...демонструє здатність перебувати в привілейованому, відносно менш вразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати» [4; с. 73].

Таким чином, стабільність фінансових відносин – це їх здатність залишатися у стані рівноваги, а також протистояти впливу зовнішніх та внутрішніх факторів протягом певного проміжку часу.

З метою оцінки не тільки спрямованості впливу, а й визначення певних кількісних характеристик, на нашу думку, важливо визначити такі поняття, як рівень стабільності фінансових відносин. Рівень стабільності фінансових відносин – відносний показник, за допомогою якого вимірюється ступінь стабільності досліджуваного явища на даний момент чи за певний період часу, і який обчислюється на основі відносних величин відхилення існуючого показника (який характеризує стан фінансових і кредитних відносин) від нормативного (порівняльного) показника.

$$P_{\text{стабільності}} = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{\text{величина } i\text{-го норм. показника} - \text{величина } i\text{-го факт. показника}}{\text{величина } i\text{-го нормативного показника}}}{n} \quad (1)$$

Чим більше значення рівня стабільності фінансових відносин наближається до нуля, тим вони стабільніші.

Показниками, які визначають рівень стабільності, можна вважати ті, які характеризують стан фінансового ринку країни, а саме:

1) показники загальноєкономічної стабільності (приріст реального ВВП на душу населення; приріст реальних доходів населення; приріст прибутків господарюючих суб'єктів; темп інфляції тощо);

2) показники стабільності фінансових відносин (валовий наявний дохід; валовий прибуток, змішаний дохід; чистий дохід від власності; поточні податки на доходи та майно; валове сальдо первинних доходів; поточні податки на доходи та майно).

В умовах стабільної загальноєкономічної ситуації зростає значення другої групи показників.

Застосування наведеного показника оцінки рівня стабільності фінансово-кредитних відносин в країні дозволяє не тільки встановити поточне його значення, а й спрогнозувати можливі зміни показника за умови кількісних змін окремих факторів впливу (рис. 1).

Рис. 1 - Методичні підходи до оцінки рівня стабільності фінансово-кредитних відносин

Стабільність фінансово-кредитних відносин повинна зберігатися лише за умов, якщо вона не перешкоджає економічному розвитку, не стримує позитивних змін в розвитку реального сектору економіки.

Література

1. Википедия: свободная энциклопедия [Електронний ресурс] – Режим доступу : // <http://ru.wikipedia.org>.
2. Лукінов І. І. Економічні трансформації наприкінці 20-го сторіччя – <http://www.vuzlib.org/lukinov/index.htm>
3. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №9 (63). – С. 43-50.
4. Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 216 с.

УДК 338

Г. І. ЧУБІРКА
Мукачівський державний університет

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАКАРПАТТЯ

Одним із пріоритетних важелів регіональної політики Закарпаття є транскордонне співробітництво, яке забезпечується шляхом налагодження партнерських зв'язків між прикордонними регіонами, активізацією міжрегіонального співробітництва у всіх сферах господарювання, розробкою спільної стратегії розвитку для регіонів-партнерів.

У цьому контексті одним з найважливіших інструментів розвитку відносин з Європейським Союзом є співробітництво області з сусідніми країнами - членами ЄС, яке має сприяти, як економічному розвитку прикордонних регіонів наших країн, так і загалом поглибленому транскордонному співробітництву в економічній, політичній, гуманітарній, науковій та інших сферах.

В області буде продовжуватися розробка спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства (ППС ЄІС) на 2014–2020 роки та великомасштабних інфраструктурних проєктів, що реалізуватимуться в рамках наступних програм:

ППС ЄІС «Угорщина-Словаччини-Румунія-Україна» 2014 – 2020 роки;

ППС ЄІС «Румунія-Україна» 2014 – 2020 роки;

ППС ЄІС «Польща-Білорусь-Україна» 2014 – 2020 роки.

Закарпатський регіональний центр з інвестицій та розвитку спільно з угорськими партнерами успішно виконує грант в рамках програми транскордонного співробітництва Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна на отримання грантів Євросоюзу по проєкту «Комплексна регіональна співпраця з метою підвищення зайнятості на угорсько-українській прикордонній території». В рамках цього проєкту проведені дослідження ринку праці у населених пунктах всіх районів області, на основі аналізу, яких розроблена карта трудових ресурсів області та проведено семінар з метою привернення уваги до результатів дослідження.

Товариство «Закарпатське обласне агентство із залучення інвестицій та господарського розвитку територій» упродовж 2014 року приймало участь у розробці та реалізації проєктів: «Створення транскордонного Агро-індустріального парку на українсько-угорському кордоні»; «Створення транскордонного сільськогосподарського кооперативу та інфраструктури регіонального оптового ринку (AGRO-COOP)» (Україна-Угорщина); «Збереження культурної спадщини країни південно-східної Європи –RANSCULTURENET»; «Створення системи раннього попередження в Закарпатській області та Кошицькому краї» (спільно з Міністерством внутрішніх справ Словаччини); «Вивчення можливостей розвитку транскордонних кластерів у сфері виробництва продуктів харчування та інформаційних технологій» (разом з Кошицьким технічним університетом); «Створення здорового бізнес-середовища та налагодження зв'язків між підприємцями України та Словаччини» (разом з Тренчінською торговою палатою); «Розробка проєкту реконструкції мереж водопостачання та водовідведення в Угорщині (м.Ніредьхаза) та Україні (м.Ужгород та м.Мукачево)».

У сучасних умовах інвестиції виступають найважливішим способом забезпечення мов виходу держави з економічної кризи, сприяють впровадженню нових технологій, сучасних видів устаткування, передового досвіду іноземних підприємств, методів управління виробничої культури, збільшенню продуктивності праці, підвищенню добробуту населення тощо. У розвиток економіки області за 1994 – 2014 рік залучено 376,6 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що відповідно становить 300,0 дол. США у розрахунку на одну особу.

В області з іноземними інвестиціями функціонує 755 підприємств. За 2014 рік в економіку області іноземними інвесторами вкладено 19,7 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що на 52,8 млн. дол. США менше 2013 року.

В рамках виконання Програми Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року, визначено головні пріоритети у сфері залучення іноземних інвестицій на 2015 рік:

- підвищення ефективності системи управління;
- підвищення ефективності системи управління процесами іноземного інвестування на регіональному рівні;
- популяризація Закарпатської області на міжнародному рівні;
- створення позитивного іміджу та підвищення інвестиційної привабливості Закарпатської області;
- інформаційне забезпечення процесу залучення іноземних інвестицій;
- участь у заходах з популяризації інвестиційно-економічного потенціалу Закарпаття.

Розвиток взаємодії держави та бізнесу є однією з найважливіших умов для формування ефективної інвестиційної політики, підвищення інноваційної активності в економіці, розвитку економічної та соціальної інфраструктури.

Головним завданням інвестиційної політики буде участь у розвитку державно-приватного партнерства, активізація інноваційної діяльності в інтересах розвитку економіки, спрямування інвестиційних потоків у пріоритетні сектори, створення та вдосконалення пріоритетного розвитку області.

У 2015 році приріст обсягу прямих іноземних інвестицій становитиме на 22 млн. дол. США, що на 11,7 відс. більше показника 2014 року.

Також у 2015 році очікується приріст капітальних інвестицій на 0,15 відс. або 3,5 млн. грн. та становитиме 2331,8 5 млн. гривень.

Література

1. <http://uoz-zak.gov.ua/>

2. <http://www.goldpages.info/page/golovne-upravlinnya-statistiki-u-zakarpatskii-oblasti.html>

3. <http://zakarpatty.net.ua/>

УДК 339

І.М.ЧУЧКА, В.П.ПЕТЬОВКА
Мукачівський державний університет

СТРАТЕГІЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ТА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЛАНІВ УКРАЇНИ

Східне розширення Європейського Союзу, яке відбувалося в два етапи у 2004 і у 2007 роках, суттєво змінило систему міжрегіонального, транскордонного співробітництва в регіоні Центральної та Східної Європи на початку ХХІ століття. Відбулися радикальні зміни сутнісних характеристик, механізмів, принципів міжрегіонального та транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи і України.

Україна має адаптувати у своє законодавче поле з питань регіональної політики до загальноєвропейських принципів і механізмів транскордонного і міжрегіонального співробітництва. В цьому контексті вкрай важливим чинником ефективної взаємодії регіонів України та ЄС є формування цієї взаємодії на рівні стратегічного партнерства. Найбільш вагомим в цьому сенсі є досвід міжрегіонального та транскордонного співробітництва. З точки зору європейської інтеграції України на регіональному рівні суттєвою вимогою є адаптація принципів стратегічного підходу до розвитку міжрегіонального співробітництва регіонів України і прикордонних регіонів ЄС власне після східного розширення Європейського Союзу.

Одним з головних підходів щодо розвитку ефективного міжрегіонального, транскордонного співробітництва регіонів Європейського Союзу та України є *стратегічний підхід*. Більше того, важливим в цьому контексті є стратегічне управління транскордонним та міжрегіональним співробітництвом. Стратегічний підхід поряд із програмно-цільовим підходом є основоположним, складовою регіональної політики Європейського Союзу. Стратегічний підхід до розвитку взаємодії регіонів України та країн Центральної і Східної Європи реалізується у форматі розробки спільних комплексних програм розвитку спільних транскордонних регіонів між ЄС та Україною.

На нашу думку, застосування стратегічного підходу до розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва є ключовим

фактором зовнішньої політики України на регіональному та міжрегіональному рівнях.

Застосування стратегічного підходу цілком можливим є вирішення актуальних євроінтеграційних питань на регіональному рівні України. Зрозуміло, що це ми трактуємо не як альтернативу загальноєвропейської інтеграції України, а лише як дуже ефективний засіб, як конкретну низку заходів для просування України до європейського економічного та суспільно-політичного простору Євросоюзу.

Аналіз співробітництва регіонів України та Європейського Союзу в стратегічному і системному вимірах має бути також досліджений у трьох рівнях просторової інтеграції - на макро-, мезо- і на мікрорівнях. Утім, саме другий рівень просторової інтеграції - мезорегіональний рівень міжнародної інтеграції відповідає основним характеристикам транскордонного співробітництва.

Принципово важливим, на нашу думку, є аналіз транскордонного співробітництва як складової регіональної політики держави, адже, використовуючи позитивний «транскордонний потенціал», можна змінити статус прикордонних, периферійних регіонів в транскордонній інтеграційного характеру регіони.

Важливою складовою стратегічного планування є розробка спільними зусиллями сторін - регіонів ЄС та України саме стратегій транскордонної та міжрегіональної співпраці. Актуальність розробки стратегій транскордонного та міжрегіонального співробітництва регіонів України та ЄС набула пріоритетного значення з часу «східного» розширення, періоду формування спільного кордону між Україною та Європейським Союзом. Власне, наближення європейського простору впритул до західних кордонів України зумовило формування європейської системи транскордонного та міжрегіонального співробітництва регіонів України.

Безперечно, стратегічний підхід у регіональній політиці як на державному, так і на регіональному рівнях є загальноприйнятим в Україні. Отже, система стратегічного планування регіонального розвитку в Україні визначається як національна система, до складу якої входять: Концепція державної регіональної політики; Державна стратегія регіонального розвитку; Регіональна стратегія розвитку; Програми економічного і соціального розвитку.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року», *стратегічними завданнями*, визначеними Державною стратегією регіонального розвитку, є такі:

1) підвищення конкурентоспроможності регіонів і зміцнення їхнього ресурсного потенціалу. Це завдання зокрема передбачає: реструктуризацію економічної бази регіонів і створення умов для диверсифікації на новій

технологічний основі; розбудову та модернізацію інфраструктури, що підвищить інвестиційну привабливість регіонів;

2) розвиток людських ресурсів - це завдання зокрема передбачає забезпечення високих стандартів навчання, доступного для працівників протягом усього періоду їхньої виробничої діяльності; активізацію співпраці між галузями освіти, науки і виробництва; забезпечення зайнятості;

3) розвиток міжрегіональної співпраці - це завдання зокрема передбачає розширення міжрегіональної взаємодії, розвиток транскордонного співробітництва;

4) створення інституційних умов для регіонального розвитку. Це завдання зокрема передбачає: розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад, проведення адміністративно-територіальної реформи, узгодження дій усіх рівнів влади щодо розвитку регіонів.

УДК 330.1

О. О. ШЕВЧЕНКО

Донбаська державна машинобудівна академія

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Багато в чому економічний розвиток господарської системи суспільства залежить від здатності передивитись модель сучасного економічного розвитку з урахуванням глобального інтегрування в світове співтовариство. Сучасна економічна реальність свідчить, що перспективи, темпи і загальний вектор соціально-економічного розвитку визначається, в тій чи іншій мірі, глобалізаційними процесами та спроможністю національних економік протистояти глобальним викликам. Виникає необхідність оцінки впливу глобальних криз ХХІ ст. та обґрунтування шляхів модернізації економічного розвитку з урахуванням еволюції теорій розвитку економічних перетворень, системних рецесій та глобалізованого середовища. Розвиток національного господарства неправомірно ототожнювати з його рухом, еволюцією, трансформацією, модернізацією, ростом. Рух відображає будь-яку зміну національного господарства (його властивостей, структури, елементів, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, цілей) незалежно від характеру цього процесу, в будь-який момент і без обмежень його тривалості. Розвиток – частина руху національного господарства, що характеризує тривалі накопичуються зміни, в результаті яких національне господарство переходить в інше – відмінне від вихідного – становище. Еволюція національного господарства означає, що кожне

нове його становище по відношенню до попереднього досконаліше (і в кількісному, і в якісному відношенні). Розвиток, поряд з етапами спокійних еволюційних змін національного господарства, включає етапи неспокійних трансформаційних перетворень і етапи модернізації. Трансформація національного господарства є етапом його розвитку, стрибком, що означає переродження, якісне перетворення національного господарства [1, с. 3].

В умовах грандіозних змін світового устрою, посилення процесів глобалізації та структурної перебудови світової господарської системи ключовими факторами розвитку національного господарства стають якісні прирощення, що розширюють можливості його поновлення, реагування на різноманітні зовнішні виклики, функціонування в умовах зростаючої невизначеності. Країні, щоб залишитися серед основних «гравців» на світовій арені в якості повноцінного учасника і зайняти провідні позиції, належить уточнити модель національного розвитку, внести стратегічні корективи, які передбачають опору на планетарну систему національного майна та громадської ренти, активізацію соціальних факторів, що забезпечують її стійкість в світовому розвитку.

Сучасними тенденціями розвитку національного господарства є посилення його альтернативності, що виражається в розширенні варіативності підсумків розвитку; зростання нерівномірності за рахунок неоднозначності результатів взаємодії різних варіантів конкретних умов і факторів; посилення нестійкості, що характеризує часту змінюваність позицій, структур, напрямів розвитку; поглиблення імовірнісного характеру розвитку, обумовлене посиленням дії численних, у тому числі, випадкових, факторів; ускладнення структури національного господарства, основу якого становить науково-технічний і економічний прогрес; випрямлення траєкторії розвитку за рахунок прискорення в результаті використання досвіду більш передових національних господарств; розширення обмежувачів, здатних істотно модифікувати розвиток.

Глобалізація, забезпечуючи стандартизацію та уніфікацію господарського життя, в той же час розвивається під впливом національних економічних традицій, які забезпечують адаптацію національного господарства до нових елементів розвитку, що обумовлює вимушені зрушення, які суперечать сформованій господарській системі, що ослабляють стійкість і підсилюють незбалансованість її розвитку. У сучасних умовах національне господарство змушене пристосовуватися до глобальних тенденцій світогосподарського розвитку. При цьому в нього вбудовуються чужі елементи, з одного боку, ослабляють стійкість розвитку і підсилюють його незбалансованість, а з іншого, що сприяють розвитку, що забезпечують національному господарству необхідний динамізм. У результаті зростає варіативність окремих типів, форм

розвитку. Зокрема, формується нова – ноосферна – модель розвитку національного господарства, заснована на балансуванні соціальних, культурних та природних його основ; поєднуються однаково структурно спрощені, але ціннісно полярні форми розвитку (ісламські фундаменталістські моделі і моделі «структурних перебудов», орієнтовані на економічне зростання і десоціалізацію), а також ці форми – паралельно – з надскладними типами розвитку (наприклад, економічний розвиток Індії). Ускладнення і взаємопов'язаність розвитку національних господарств, посилення конкуренції між ними робить цілком реальними і регресивні, і тупикові варіанти розвитку [2, с. 10].

Структура світового розвитку стає масштабна і глибинно розбалансованою. Розвинені країни світу одержують найбільший ефект від причетності до процесу глобалізації, так як розширюється економічний простір з єдиними стандартами ведення господарської діяльності. Таким чином, економічний розвиток суспільства в умовах глобалізації виражається в прискоренні і просторовому зосередженні економічних змін.

Література

1. Білорус О. Г. Проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн / О. Г. Білорус // Економічний часопис-XXI. – 2012. - № 9/10. – С. 3-5.

2. Гальчинський А. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. Гальчинський . – К. : Либідь, 2013. – 472 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РОЗДІЛ 4

Августюк Марія Миколаївна, аспірант кафедри психолого-педагогічних дисциплін Національного університету «Острозька академія», м. Острог.

Алмаші Світлана Іванівна, асистент, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Алмашій Іван Іванович, асистент, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Андрух Ірина Володимирівна, психолог, Служба безпеки України, м. Київ.

Арзуманян Каріна Каренівна, аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Балецька Людмила Миколаївна, к.психол.н, доцент, кафедра психології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород.

Барчій Магдалина Степанівна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Барчій Магдалина Степанівна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет. **Кучерява І.І.**, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Барчій Магдалина Степанівна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет. **Грицовляк О.В.**, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Басараб Є.В., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Березовська Лариса Іванівна, к. психол. н., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Беренич Мар'яна Михайлівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Білас Г.І., магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Брецько Ірина Іванівна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Бубряк Таїсія Юріївна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Варга Вікторія Степанівна, к. психол. н., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Вербицька Людмила Федорівна, к.психол.н, доцент, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Вернік Олексій Леонідович, к.психол.н., ст. наук. співробітник, докторант, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ.

Вієвська Муза Георгіївна, к. пед.н., доцент, кафедра соціально-гуманітарних наук, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг.

Воронова Ольга Юріївна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Вятоха Ірина Юріївна, здобувач кафедри психології управління, ДНВЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ.

Газій Н.В., магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Ганькулич Мирослава Мирославівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Герасименко Наталя Олександрівна, аспірант, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса.

Гільман Анна Юріївна, викладач, аспірант кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Острозька академія», м. Острог.

Горбань Галина Олександрівна, д.психол.н., доцент, професор кафедри практичної психології, ДВНЗ «Запорізький національний університет», м. Запоріжжя.

Гошовська Дарія Тарасівна, к.психол.н., доцент, кафедра педагогічної та вікової психології, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

Гошовський Ярослав Олександрович, д.психол., професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

Гуменюк Галина Вадимівна, к.психол.н., ст. наук. співробітник, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ.

Гуртовенко Наталія Вікторівна, викладач психології, Уманський медичний коледж, м. Умань.

Дишкант Олена Володимирівна, к. психол. н., доцент, кафедра менеджменту організацій, Херсонський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Херсон.

Долинай Маріанна Іванівна, асистент, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Дроздова Юлія Валентинівна, викладач кафедри європейських мов, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Дячук Наталія Іванівна, к. пед. н., доцент, кафедра педагогіки музичної освіти та виконавського мистецтва, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Жовнер Віталій Юрійович, магістр з психології, старший лаборант кафедри психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Іванова Оксана Вікторівна, аспірант, Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, м. Київ.

Іващенко Яна Ігорівна, аспірант, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси.

Качов А.Б., магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Кобаль Марина Володимирівна, к.психол.н., доцент, кафедра суспільних дисциплін, Карпатський інститут підприємництва ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Хуст.

Комар Таїсія Василівна, к.психол.н., доцент, професор кафедри практичної психології та педагогіки, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький.

Коновалова Олена Володимирівна, здобувач кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ.

Корнієнко Інокентій Олексійович, к. психол. н., доцент, завідувач кафедри психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Корольчук Валентина Миколаївна, д.психол.н., професор, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Корольчук Микола Степанович, д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Корчакова Наталія Вікторівна, к. психол. н., доцент, докторант Національного педагогічного університету ім. П.М. Драгоманова, м. Київ.

Костик Анжеліка Василівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Костю Світлана Йосипівна, к. психол. н., доцент, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Крочак Людмила Володимирівна, магістр педагогічної освіти, викладач вищої кваліфікаційної категорії, Уманський медичний коледж, м. Умань.

Кулаков Руслан Станіславович, к.психол.н., доцент, кафедр авіакової та педагогічної психології, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне.

Кулакова Лариса Миколаївна, викладач кафедри вікової та педагогічної психології, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне.

Кулеша-Любінець Мирослава Миронівна, к. психол. н., доцент, кафедра загальної та клінічної психології, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ.

Кулешова В.В., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Курдибаха Оксана Миколаївна, аспірант, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне.

Кушніренко Катерина Олегівна, аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Лагутіна Тетяна Михайлівна, к. пед.н., доцент, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Литко Еріка Сергіївна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Марушка В.Я., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Марценюк Марина Олексіївна, к. психол. н., ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Миронець Сергій Миколайович, к.психол.н., доцент, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Мучичка М.В., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Нагайко Галина Вікторівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Назарук Оксана Миколаївна, к.психол.н., доцент, кафедра авіаційної психології, Національний авіаційний університет, м. Київ.

Олашин В.Є., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Олійник Вікторія Вікторівна, к. культурології, доцент кафедри суспільних наук, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Орос Олександра Богданівна, к. психол. н., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Павелків Роман Володимирович, д. психол. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології і педагогіки, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне.

Пиняшко Діана Василівна, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Попович Б.І., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Попович Діана Михайлівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Попович Світлана Миколаївна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Попчук Марія Анатоліївна, аспірант кафедри психолого-педагогічних дисциплін, Національний університет «Острозька академія», м. Острог.

Приймук Олеся Олександрівна, аспірант кафедри психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Процик Любов Сергіївна, аспірант НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ.

Пукіш Андріана Олександрівна, магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Ремпель Жанна Олександрівна, аспірант кафедри практичної психології ЗНУ, м. Запоріжжя.

Руцак Вікторія Михайлівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Савчин Мирослав Володимирович, д.психол.н., Дрогобицький державний педагогічний університет, м. Дрогобич.

Сергєєнкова Оксана Павлівна – д.психол. н., доцент, завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Сингаївська Ірина Валентинівна, к.психол.н., доцент, завідувач кафедри психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ.

Скуловатова Олена Вікторівна, к.психол.н., доцент, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Старик Вікторія Анатоліївна, к.психол.н., доцент, кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Суворова Юлія Сергіївна, магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Сьомочкін М.І., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Тангел Анжеліка Антонівна, магістр, спеціальність «Практична психологія», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Фельцан Мирослава Іванівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Химинець Ангеліна Володимирівна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Чернега Наталія Сергіївна, здобувач кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету, помічник проректора з соціально-гуманітарних питань, Київський університет права Національної академії наук України, м. Київ.

Швалб Юрій Михайлович, д.психол.н., професор, завідувач кафедри соціальної роботи факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ.

Шош Д.Б., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Штих Ірина Ігорівна, ст. викладач, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Шусть Василь Володимирович, к.пед.н., докторант, Інститут соціальної і політичної психології НАПН України, м. Київ.

Щербан Ганна Вікентіївна, старший викладач, кафедра педагогіки й методики дошкільної та початкової освіти, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Щербан Тетяна Дмитрівна, д. психол. н., професор, ректор Мукачівського державного університету, м. Мукачево.

Щотка Оксана Петрівна, к. психол. н., доцент, завідувач кафедри психології, Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, м. Ніжин.

Юрков Олександр Сергійович, к. пед. н., доцент, кафедра психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

РОЗДІЛ 5

Арнольд С.Г., магістр, спеціальність «Менеджмент організацій і адміністрування», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Байса Катерина Юрївна, магістр, спеціальність «Фінанси і кредит», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Басара М.М., студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Білак Георгій Георгійович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Білокін Тарас Григорович, к.е.н., доцент, декан факультету по роботі з іноземними студентами, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси.

Бора Наталія Юрївна, асистент, кафедра маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Бочко Олександр Іванович, к.е.н., доцент, Львівський національний аграрний університет, м. Львів.

Бочко Олена Юрївна, к.е.н., доцент, кафедра маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Бошота Неля Василівна, к.е.н., старший викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Гаврилець Олеся Василівна, к.е.н., доцент, кафедра маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Гладинець Наталія Юріївна, к.е.н., доценткафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет. **Гайдош Лівія Юріївна**, спеціаліст, спеціальність «Фінанси і кредит», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Гоблик Володимир Васильович, д.е.н., доцент, перший проректор, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Головачко Василь Михайлович, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Голубка Ярослав Володимирович, к.е.н., старший викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет. **Кешеля Анжеліка Василівна**, магістр, спеціальність «Облік і аудит», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Громова Кристина Сергіївна, магістр, спеціальність «Маркетинг», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Гульпа Н.І., магістр, спеціальність «Менеджмент організацій і адміністрування», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Дегтяр Олег Андрійович, д. з державного управління, старший викладач кафедри обліку і аудиту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків.

Домище-Медяник Алла Михайлівна, к.е.н., доцент, кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Ужгород.

Запша Галина Миколаївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса.

Зарічна Олена Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Звонар Йолана Петрівна, к.е.н., доцент кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Зозуляк Марта Михайлівна, асистент кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Ігнатишин Марія Василівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Кампов А.І., магістр, спеціальність «Менеджмент організацій і адміністрування», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Кампов О.В., магістр, спеціальність «Менеджмент організацій і адміністрування», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Качала Тамара Миколаївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту, ректор Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси.

Ковач Христина Михайлівна, магістр, спеціальність «Фінанси і кредит», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Козик Ірина Миколаївна, ст. викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Королович Оксана Омелянівна, старший викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Кратко Ігор Романович, ст. викладачка кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Крило Марина Юріївна, аспірант, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси.

Крукевич Наталія Миронівна, аспірант Львівської комерційної академії, м. Львів.

Крупка Ярослав Дмитрович, д.е.н., професор, кафедра обліку у виробничій сфері, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль.

Кулик Юлія Сергіївна, аспірант, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси.

Левковська Людмила Володимирівна, д.е.н., старший науковий співробітник, завідувач відділу економічних проблем водокористування, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ.

Лендел Олег Дмитрович, ст. викладач кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Лизанець Анжела Гейзівна, к.е.н., доцент, кафедра менеджменту і управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Лисенко Олена Анатоліївна, к.ф.-м.н., доцент, кафедра менеджменту, Національний університет харчових технологій, м. Київ.

Ліба Наталія Степанівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Лінтур Василь Васильович, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Лінтур Інна Володимирівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Максименко Діана Вікторівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Мандзик Валерій Миколайович, к.е.н., науковий співробітник, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ.

Михальчинець Галина Томівна, ст. викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Мікула Надія Анатоліївна, д.е.н., професор, директор, Інститут транскордонного співробітництва та європейської інтеграції, м. Львів.

Мілашовська Ольга Іванівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Мойсеєнко І.В., аспірант кафедри економіки підприємства, Львівська комерційна академія, м. Львів.

Мойсеєнко І.П., д.е.н., професор, кафедра фінансів, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів.

Мусаткіна Вікторія Петрівна, ст. викладач, кафедра менеджменту і управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Нестерова Світлана Василівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет.

Павловська Юлія Юріївна, студент, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Паулик Алла Ярославівна, ст. викладач кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Петричко Марія Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Петьовка Василь Петрович, магістр, спеціальність «Маркетинг», заступник директора ТОВ «Ровакс» м. Мукачево.

Підлипна Радміла Петрівна, к. е. н., доцент, завідувач кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Ужгород

Польовська Василина Василівна, здобувач кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород.

Порохнавець Яна Августинівна, старший викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Проскура Володимир Федорович, д.е.н., доц., професор кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Пугачевська Катерина Йозефівна, к.е.н., доцент, кафедра менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Рега Марина Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Реслер Марина Василівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Роскладка Андрій Анатолійович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Рубіш Марина Андріївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Сагалакова Наталія Олександрівна, к.е.н., доцент, докторант, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ.

Сахацький Микола Павлович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та управління проектами, Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса.

Стегней Маріанна Іванівна, к.е.н., доцент, кафедра обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Танчинець Н.Б., магістр, спеціальність «Менеджмент організацій і адміністрування», Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Ткаченко Юлія Володимирівна, к.е.н., доцент, кафедра менеджменту, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси.

Тягунова Наталія Михайлівна, к.е.н., професор, декан факультету товарознавства, торгівлі та маркетингу, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава.

Фордзюн Юрій Іванович, к.т.н., доцент, кафедра проектування взуття та механіко-технологічних процесів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Хаустова Ксенія Михайлівна, к.е.н., ст. викладач, кафедра менеджменту і управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Хвесик Михайло Артемович, д.е.н., професор, академік НААН України, директор ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ.

Черничко Станіслав Федорович, к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Ужгород.

Черничко Тетяна Володимирівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Чубірка Ганна Іванівна, ст. викладач кафедри менеджменту та управління економічними процесами, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Чучка Іван Михайлович, к.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево.

Шевченко Олена Олександрівна, к.е.н., доцент, кафедра менеджменту, Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО Й ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В
УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

14-15 травня 2015 р.

**Збірник тез доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції**

Том 2

Редактор випуску: *Щербан Тетяна Дмитрівна*
Відповідальні за випуск: *Кобаль Василь Іванович*
Максютова Олена Володимирівна
Верстка: *Мороз Іван Федорович*

Оригінал-макет видання виготовлено у редакційно-видавничому відділі
Мукачівського державного університету

89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26,
тел./факс: (03131) 3-13-43, 2-11-09.
E-mail: nauka@msu.edu.ua

Здано в набір до друку 05.05.2015 р.
Формат 148/210. Папір офсетний. Друк на різнографі
Гарнітура Times New Roman
Тираж 300 прим.

Адреса видавництва:
Видавництво "Карпатська Вежа",
вул. Миру, 10, м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600,
тел.: (03131) 2-20-02
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої справи серія ЗТ №10 від 20.03.2001 р.